

ปัญญาสชาติกปัจฉิมภาค เรื่องที่ ๑-๔ :
การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์
ปัญญาสชาติกสส ปัจฉิมภาคสส ปฐม - จตุตถานิ วตถุณี :
วิจารณ์ยุตตปรีโสธนญแจว วิจเจทหายตตวิมสา จ

พระมหาอาคม สุมณีโก (แก้วใส)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาบาลี
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๔๗

ISBN 974-364-264-1

ปัญญาสชาดกปัจฉิมภาค เรื่องที่ ๑ - ๔ :
การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์

พระมหาอาคม สุมณีโก (แก้วใส)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาบาลี

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๔๗

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

ปณฺญาสชาติกสฺส ปจฺฉิมภาคสฺส ปฐฺม - จตุตถานิ วตฺถุณี :
วิจารณยฺตุตปรีโสธนญฺเจว วิจฺเจทหายตฺตวิมฺสา จ

สมณีกภิกขุณา รจิตา

อัย รจนาวิสโย

พุทธสตฺถมมหาปณฺฑิตภูตฺตวิจฺจวตฺถุทาย ปาลีภาสาสิกฺขาปริปุริยา
รจิตโต

ททยฺยรณฺเฐ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย - มหาวิทยาลัยตนฺตสฺส

ปณฺฑิตสภาย ปกาสิโต

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย - มหาวิทยาลัยตนสุส ปณฺทิตสภาย อัย รจนาวิสโย
พุทธสตถุมหาปณฺทิตมฺหฺสิติวตฺถาย ปาลิภาสาสิกฺขาปริญฺชียา อนฺมโต.

.....
(พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ)

วิชฺชายตนปติ

รจนาวิสยวิมฺสาย สมฺปาทกสภาย สภา
ปติ

(พระมหาจิริระพันธ์ จนฺทวฺสี)

..... สามาชิโก

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

..... สามาชิโก

(ดร. ชัยณรงค์ กลิ่นน้อย)

..... สามาชิโก

(นายประสิทธิ์ แสงทับ)

..... สามาชิโก

(นายรังษี สุทนต์)

รจนาวิสยปริपालนาย สมฺปาทกสภาย

พระสุธีธรรมานุวัตร

สภาปติ

นายประสิทธิ์

แสงทับ

สามาชิโก

นายรังษี

สุทนต์

สามาชิโก

ภวนุติ มณเฑียร”ติ.ปริวิโสธิตปญญาสชาติกคณูเถ ปน เทว ธมฺมคติโย :- โลกิยธมฺโม เจว,
โลกุตฺตรธมฺโม จ. ปากฏโลกคตติ ปน พุทฺธธมฺมโปราณอาจิณฺณคตติปริยาปนา.

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ปัญญาสชาติกปัจฉิมภาค เรื่องที่ ๑ - ๔ :

การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์

ผู้วิจัย : พระมหาอาคม สุมณีโก (แก้วใส)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บาลี)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระสุธีธรรมานูวัตร ป.ธ.๙, M.A., Ph.D.

: นายประสิทธิ์ แสงทับ ป.ธ.๙, พ.ม.,

พธ.บ., M.A.

: นายรังษี สุทนต์ ป.ธ.๙,

พธ.ม.

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๒ เมษายน ๒๕๔๘

บทคัดย่อ

ชาตกเป็นคำสอนส่วนหนึ่ง ในนวัคส์ตฤศาสน์ อันเป็นคำสอนส่วนที่แสดง
พระจริยวัตรของพระโพธิสัตว์ที่ได้เคยประพาศมาแล้วในอดีตชาติ มีจำนวน ๕๕๐ ชาตก
เป็นพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงตามเหตุที่เกิดขึ้น คล้ายกับพระสูตรทั้งหลาย
ซึ่งจัดเป็นคัมภีร์หนึ่งเรียกว่า ชาตกบาลี ที่พระสังคีติกาจารย์ทั้งหลายได้รวบรวมสังคายนาจัดเป็น
หมวดหมู่เรียกว่า นิบาตชาตก

ส่วนปัญญาสชาติก คือชาตก ๕๐ เรื่องนั้น เป็นชาตกนอกนิบาต เป็นวรรณกรรม
ที่พระภิกษุสงฆ์ในยุคหลัง ซึ่งเป็นชาวล้านนาที่มีความรู้ภาษาบาลีแต่เปลี่ยนแปลงแบบชาตกอรรถกถา
แสดงเหตุเกิดในปัจจุบันของเรื่อง และเล่าเรื่องในอดีตชาติของบุคคลในชาติปัจจุบันที่เป็นเหตุให้
ทรงแสดงชาตก จบลงด้วยพระพุทธเจ้าทรงแสดงคาถาเป็นคติธรรมให้ผู้ฟังนำไปประพฤติ
ปฏิบัติการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยปัญญาสชาติก เรื่องที่ ๑-๔ เป็นการตรวจสอบชำระและศึกษา
เชิงวิเคราะห์ปัญญาสชาติกอักษรขอม เป็นบาลีอักษรไทย พร้อมทั้งวิเคราะห์หลักธรรมและคติ
ธรรม

ผลการวิจัย พบว่า สำนวนภาษาบาลี มีรูปประโยคและคำศัพท์แตกต่างจากภาษาบาลีฉบับมาตรฐาน ซึ่งเกิดจากความผิดพลาดในการแต่ง หรือจากการจารึกคัดลอกผิดสืบทอดกันมา ส่วนหลักธรรมมี ๒ ระดับ คือ โลกียธรรมและโลกุตตรธรรม นอกจากนั้นยังปรากฏคติความเชื่อตามหลักธรรม ในพระพุทธานุศาสนากับความเชื่อดั้งเดิมที่ถือปฏิบัติกันมาแต่โบราณ

อนุโมทนาภคา

เย ปน “คุณพ่อสาย - คุณแม่อ่อนตา แก้วใส อิติ มาตาปิตโร
พรหมวิหารธรรมสมนุภาคตา หุตฺวา มยุหิ ซีวิตฺ อหิสฺ. อิมินา รจนาวิสเยน เตสํ คุณํ ปุเช
มิ. เตปี สุชิตา โหนตุ สพฺพทา.

วิจยการี ปนาหิ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย - มหาวิทยาลัยตเน ปณฺชิตวิทยาลัย
เย กมฺมการีนํ ปณฺชิตวิทยาลัยวิชฺชายตนปตฺติกาณํ สมฺมาปณฺญตฺเถรปฺมุขานํ ภิกฺขุอา
จฺรียานํ สิริสา นนามิ เจว อญฺเญสญฺจ พาหิราจฺรียานํ คุณํ ปุเชมิ. อิเมปี หิ
เมตฺตาสมนุภาคตา หุตฺวา มยุหิ นานาสิปฺปานิ โอรทิสฺ อนุสาสีสุ. โสตุถิ อิเมสํ โหนตุ
สพฺพทา.

โย ปน เถโร สุธีธมฺมานวฺตฺโต นาม โหติ ตํ สิริสา นนามิ. “ประสิทธิ อิติ
ทฺยยภาสาวิสุสุโต อุตฺตมปณฺชิตโต เจว อฺปาสโก รัสสี นาม อฺปาสโก มหาปณฺชิตโต จา”ติ ท
วิญฺณํ อฺปาสกปณฺชิตานํ อนุโมทามิ. อิเม หิ เมตฺตาสมนุภาคตา หุตฺวา, โย ปน
มยุหิ ปมาเทน วิรุทฺธปาโร อฺปฺปชฺชิติ, ตํ วิจาเรตฺวา ธมฺเมเน วิเนสุํ . อยํ รจนาวิสโย เต นิส
สาย สุภฺจฺ นินฺนฺฐาสิ.

วิจยการี ปนาหิ ยํ วิสุทฺธาธิปตฺติราชทินฺนนามํ มหาเถโร นิสฺสาย สุทฺสฺสนเทวรวารธา
เม สุขํ ปฏฺวิสามิ โย จ มยุหิ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย-มหาวิทยาลัยตเน สิปฺปํ สิกฺขิตฺตุํ
อนุชานิ. ตเมว สิริสา นนามิ.

“คุณแม่ลัดดา สังข์นุช อิติ ทฺยยภาสาวิสุสุตา อฺปาสิกา”ติ อฺปาสิกาณํ อนุโมทา
มิ.

เย จ ปุพฺพการิโน อเหตุสฺ โสตุถิ เตสํ โหนตุ สพฺพทา.

เย อฺปาสกา ยา จ อฺปาสิกาโย เม นิจฺจกาลเมว ปิณฺฑปาดํ อหิสฺ สุขํ เตสํ โหตุ
สทา.

อิมินา กตฺปญฺเณน โย ปนตฺโต อิตฺโต รจนวิสยโต อฺปฺปชฺชิติ. โส อาทิตฺโต วุตฺตนเยเนว
สพฺเพสํ ทิฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ปวตฺตตุ.

สมณีกภิกฺขุณา ปกาสิตา

อ.จ. สตุตทก. (ปาฬิ) = สตุตตุนุตปิฎกเก อังคุตตรนิกายเ สตุตทกนิปาต
ปาฬิ

ช.จ. (ปาฬิ) = สตุตตุนุตปิฎกเก ชุททกนิกายเ ธรรมปทปาฬิ

ช.พ.พ. (ปาฬิ) = สตุตตุนุตปิฎกเก ชุททกนิกายเ
พ.พ.พ. (ปาฬิ) = สตุตตุนุตปิฎกเก ชุททกนิกายเ
พ.พ.พ. (ปาฬิ) = สตุตตุนุตปิฎกเก ชุททกนิกายเ
พ.พ.พ. (ปาฬิ) = สตุตตุนุตปิฎกเก ชุททกนิกายเ

ส.ส. (ปาฬิ) = สตุตตุนุตปิฎกเก สัฎฐตุนิกายเ สคาถาคุค
ปาฬิ

ส.น. (ปาฬิ) = สตุตตุนุตปิฎกเก สัฎฐตุนิกายเ นิ
ทานวคคปาฬิ

ช.ช. (ปาฬิ) = สตุตตุนุตปิฎกเก ชุททกนิกายเ ชาตทปาฬิ

อภิธรรมปิฎก

อ.อ. (ปาฬิ) = อภิธรรมปิฎกเก ธรรมสงคณเปาฬิ

วินยปิฎกอฏฐกเถ

ว. อ. (ปาฬิ) = วินยปิฎกเก สมนุตปาสาทิกาวินยอฏฐก
เถ

ปณญาสชาตคคณเปาฬิ

ล. = กมฺโพชกขรลลิตตา จตุตทาฬีสตุตตรจสฬสเลขณิมิตตกา ปณญาสชาตคคณเปาฬิ

ล. ๑. = กมฺโพชกขรลลิตตา นวุตตรสตาธิกจสฬสเลขณิมิตตกา ปณญาสชาตคคณเปาฬิ

กิตติชนปดุด

มตติกา	ปฎิเบฐ
สงุเขปตุไถ	ก
บทค้ดย่อ	ข
อนูไมทนากถา	ค
สงุชิตตุตทุขรวินญาปนั	ง
กิตติชนปดุด	ฉ
ปฐมิ ปริจเจโท : นิทานกถา	๑
๑.๑ วิจยารมูไม	๓
๑.๒ วิจยวิสโย	๓
๑.๓ วิจยปริจเจโท	๔
๑.๔ วิจยวิธิ	๔
๑.๕ อธิปเปตพุดตุไถ	๑๑
ทุดิโย ปริจเจโท : ปจฉิมภาคปญญาสชาตกานิ สัสนนวิมัส	๑๒
๒.๑ วิจยสัสนนวิมัสตุถลิติตโปตุถกคณูไถ	๑๒
๒.๒ สพุพวิจยกรณตุถกมุโพชกขรปาลิภาสาลิขิตสุส	๑๕
ปญญาสชาตกปจฉิมภาคาคทคณูถสุส โปตุถกสุจิวิชุนปนวตุติ	
๒.๓ เขตเถวิทมปน อปรทฐโปตุถกสุจิวิชุนนั	๑๙
๒.๔ พุทฐาสเน ธมฺไม ปญญาสชาตกาทิสู ปากัญจ อโหสิ	๒๑
ตติโย ปริจเจโท : จตุตถวตุถกปญญาสชาตกปจฉิมภาค ปริสทธิโต	๒๕
๓.๑ สैनนุทชาตกั	๒๕
๓.๒ สีนนาทชาตกั	๔๒
๓.๓ สุวณฺณสงุขชาตกั	๕๐
๓.๔ สุรพุชาตกั	๙๔
จตุตถไถ ปริจเจโท : นิคมกถา	๑๔๑
ปณฺณานุกุม	๑๔๓
ภาคผนวก	๑๔๗
ความย่อในสैनนุทชาตก	๑๔๙
ความย่อในสีนนาทชาตก	๑๕๑

ความย่อในสุพรรณดงชาดก	๑๕๕
ความย่อในสุรภาพชาดก	๑๖๐
ประวัติผู้วิจัย	๑๖๓

ตตถ สาสนํ ปติฏฐาเปหี”ติ.^๔ เตน ไช พุทฺธสาสนํ ทยฺยเทสํ ผริตฺวา ยาว ปจฺจุปปนฺนา ปฏิ
ปาภฺยยา วุฑฺฒี วิรุฬฺหี เวปุลฺลํ ปาปฺณาติ.

^๔ พระปัญญาสาามี, ศาสนวงศ์ หรือประวัติศาสนา, แปลโดย แสง มนวิฑูร (กรุงเทพฯ ฯ : โรง
พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒-๑๓.

ลานุนารวฐฐุ หิ ติโลกราชมุหิ ราชู กานเรนเต พุทธศาสน์ ตตุเถว อติวिय วุฑฒิ วิรุฬหิ เวปลุลลํ ปาปฺพนิ. โส หิ ลุงกาทีเป ฐมฺมวินยสิกฺขาปนตฺถาย เอกํ ภิกฺขุสงฺฆํ เปเสสิ. เตสุ ลานุนารวฐฐุ ปจฺจุคฺคจฺจนฺเตสุเยว วิสฺติสํวจฺจรุตฺตเรสุ ทฺวีสุ สํวจฺจรสฺสเสสุ เตสเมว เตน โพธาราโม การิตฺโต ตตุเถว จ อฺปตฺถมฺภิกเณ อญฺฐมา สงฺคีติ การิตฺตา. ตทา ปน ลานุนารวฐฐุ พุทธศาสน์ ภิกฺขุโยโส วิโรจยิ. สิริมฺงคลตฺถเถรญาณกิตฺติตฺถเถราทโย ปญฺชิตตฺถเถรา ฐมฺมวินย ฐรา เจว ฐมฺมตฺถถญฺญ จ คนฺถเลขนฺทสลา จ หุตฺวา “มฺงฺคตฺถทีปนี เจว เวสฺสนฺตฺรทีปนี จ จกฺกวาฬ-ทีปนี จ สงฺขยาปกาสะกฺฎีกา จ วินยโยชนา จ อภิธมฺมโยชนา จา”ติอาทโย พหุ คนฺเถ ลีขีสุ. ไปราณปญฺชิตฺตา “อิมสฺมึเยว กาลे ปญฺญาสชาติกํ ลีขิตฺนุ”ติ สนฺนิฐฺฐานํ อกัสุ.^๕

ตถา หิ ลานุนารวฐฐุ มฺงฺคตฺถทีปนีอาทิกํ พุทธศาสนคนฺถเลขนํ ฐมฺมปกาสาธิป เปตมฺปิ โหติ. ชินกาลมาลีปกรณาทิกํ พุทธศาสนปวตฺติกมฺปิ. ปญฺญาสชาติกาทินวคคนฺถเลขนมฺ ปน ลุงกาทีเป มหาวิสคนฺโถ วिय เตปิฎฺเเก จ นิปาตชาติกํ วिय ชตฺติยวิสาทิกนฺถปวตฺติ อนฺวตฺตนมฺปิ โหติ. เตปิฎฺเเก หิ ชาติกํ นวฺงคสฺตฺถุสฺสสนฺตฺส เอกวิธํ โหติ.^๖ ตมฺปน พุทธสา สนฺตฺส วุฑฺฒิยา วิรุฬฺหิยา เวปลุลาเย ปวตฺตติเยว. กิณฺจาปี ปญฺญาสชาติกํ ชาติกปาไลยํ อปากฺกํ โหติ. ตมฺปน ทฺยฺยเทเส เจว ลาวเทเส จ ฐามญฺญเทเส จ มรฺมมฺเทเส จ ปาตฺถวติ. ตถจ มรฺมมฺเทเส “นวปฺรปญฺญาสกัน”ติ วิสฺสุตฺติ. ไปราณปญฺญาสชาติกํ ไปตฺถกลีขิตคนฺถิกํ อโหสิ ปญฺญาสสนฺทานคนฺถิกํ. อปรภาเค หิ ฐฐุสฺส มหาปญฺญา คารสภานายโก ปรมวิสกมฺมสมฺมต-อมรพนฺธุ นาม “สมเด็จพะบรมวงค์เรอ กรมพระสมมต อมรพันธ์”ติ ทฺยฺยภาสาย นามเนน ชตฺติยจกฺกิวฺสิโก ปญฺญาสชาติกสฺส ปาตฺถกมฺมตฺถาย ปญฺญา สชาติเก ทฺยฺยภาสาย ปฐฺมวตฺถก- สมฺพุทฺโฆสชาติกํ ปริวตฺตาเปตฺวา ปจฺจนา ตตุเถว สพุทฺตฺถปฺป ปรีปฺนุณฺถํ นิฐฺฐาเปสิ. ปญฺญาส- ชาติกไปตฺถกสฺสจิวฺสิกนลฺกขณํ หิ อญฺฐกถาจริย ลีขิตํ อญฺฐกถาชาติกํ วिय ชาติกํ วณฺณวุฑฺฒิกมฺปิ มตฺตวุฑฺฒิกมฺปิ หุตฺวา อตีตนิทานํ วตฺวา อตีต

^๕ การศาสนา,กรม, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ ๗ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๓), หน้า ๑๓๗.

^๖ สมเด็จ ๗ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, หนังสือปัญญาสชาติก ภาค ๑-๒ (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๙๙), พระนิพนธ์ค่านา.

บุคคล ปจจุปปนุณ กตฺวา สโมธาปิตฺ.^๔

โยธ หิ พุทฺธสาสเน นานาคณฺถํ สิกฺขิตฺกามา โหติ เตนปี ปญฺญาสชาติกํ สิกฺขิตฺ
 ๐ วัฏฏติเยว. ยถา หิ อญฺเญสุปี คนฺถสุ ธมฺโม โหติ ตเถว ปญฺญาสชาติกคนฺถ.
 ตสฺมา โข เยสุ เกสุจฺจิ สมฺพุทฺโธสฺสธฺนอาทิสฺสุ ชาตเกสุ อตุโถ นนฺทนาการนียาเมเนว
 มหาชนานํ หิตาย สุขาย ปวตฺตติ. อิจฺเจวํ ปญฺญาสชาติกตุโถ สิกฺขิตฺพุโ. กิญฺจาปี
 “ปญฺจพุทฺธพฺยาकरणญฺเจว ปญฺจพุทฺธสฺสภฺราษวณฺณนา ๑ ปัสฺสูลานิสฺสํไส จา”ติ อิมานิ ตีณิ
 วตฺถุณี ตตฺถ น ปาตุภวิสฺสุ ตานิ ปน สิกฺขิตฺพุพานิเยว. เทวฺงฺกรเนน ปน ภิกฺขุณา ปญฺจจตุ
 ตาพีสม - ปญฺญาสมวตฺถุสฺส ปญฺญาสชาติกปฐฺมภาคสฺส วิจโย กโต. ตโต อิมสฺมี กาเล
 วิจยการินา มยาปี ปฐฺม - จตฺตถวตฺถุสฺส ปญฺญาสชาติกปจฺฉิมภาคสฺส เจว “โสเนนุทฺชาตกญ
 เจว สีนหาทฺชาตกญจ สุวณฺณสงฺขชาตกญจ สุรพฺภชาตกญจา”ติ จตฺฐาตกวตฺถุโน
 วิจโย กโต. มยา ปญฺญาสชาติกปจฺฉิมภาคสฺส อิมสฺส จตฺฐาตกวตฺถุโน วิจเย กเต
 ปญฺญาสชาติกํ สพุทฺธาปี ปริปฺนุณฺโณ โหติ.

วิจยการี ปนาหํ เตสมตฺถํ ปจฺฉา สิกฺขาภกมฺมยตานิ ชนนานมฺปิ อุปฺปชฺชมานํ วิจาเรตุ
 วา ยถา ปน ฐฺมสฺส มหาปณฺณาคาเร กมฺโพชฺชกฺขรลิจฺจิตํ ปญฺญาสชาติกํ สารตฺถํ เทติ ตถา
 หิ โข ตํ ปสฺสสิตฺวา ตานิ คเหตุวา อญฺเญน ปญฺญาสชาติกเนน สทฺธิ เอกโตปี กโรมิ. ฐฺมสฺส
 มหาปณฺณาคาเร หิ ปญฺญาสชาติกาทิกนฺโถ สพุทฺธาปี สมฺปฺนุณฺโณ โหติ. ตสฺมา มม
 คนฺถวิจโย ตตฺถเถว ตํ นิสฺสาย สุภฺสุ นิฐฺฐาติ. ปวเรนเวสฺวิหารารามาทิสฺสุ ฐฺฐาเนสุ ปญฺญา
 สชาติกาทิกนฺโถ สันนุทฺนตฺถาย อตฺถิ.

กิญฺจาปี “G.Martini”^๕ อิติ วิสฺสุตฺองฺกตภาสานามิโก ปณฺฑิตโต อธิ นานาคณฺถ
 กุสโล พุทฺหมโฆสฺสราชชาติกญฺเจว มหาสงฺขปตฺตชาติกญฺจ จนฺทเสนชาติกญฺจ วิจยิตฺ
 วา ตเมว โรมนภฺษรํ ปริวตฺเตสิ. ตสฺมา โรมนภฺษเร “พุทฺหมโฆสฺสราชชาติกญฺเจว
 มหาสงฺขปตฺตชาติกญฺจ จนฺทเสน- ชาติกญฺจา”ติ ตีณิ วตฺถุณี อตฺถิ. กมฺโพชฺชกฺขรปาลี

^๔ เสนาะ ผดุงฉัตร, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดีบาลี, (กรุงเทพฯ ฯ :โรงพิมพ์-
 มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๑๔๔-๑๔๕.

^๕ G. Martini, “Bṛpamsukulanisamsam” *Bulletin de l'Ecole
 Francaise d'Exterm Orient*, Vol. 60, 1973, PP. 55-78

ภาสายั ๑ “โสนนุทชาตกญเจว สีนนาทชาตกญจ สุวณฺณสงฺขชาตกญจ สุรพฺภชาตกญจา”ติ อิมานิ จตฺตาริ วตฺถุณิ อหฺเสฏฺฐิ ทฺยยฺกฺขรปาไลภาสายั ปน นตฺถิ. ปจฺจุปฺปนฺเน หิ ฐฺฐสฺส มหาปณฺณาคาเร ปณฺญาสชาตกาทโย ปุราณคฺคฺคา กมฺโพชกฺขรปาไลภาสาญฺจาทา พนฺกา โหนฺติ. ทฺยยฺกฺขรปาไลภาสาญฺจาทา ปน น โหนฺติ. ตสฺมาหิ วจฺยการี ปจฺจฺจา สิกฺขากาแมน กิลมถิ ปสฺสิตฺวา ฐฺฐสฺส เจว มหาปณฺณาคารโต ปวเรณิเวสฺสวิหารารามาทิตฺ ๑ นานารามโต เต ปรีเยสฺสิตฺวา กมฺโพชกฺขรปาไลภาสโต ปรีวตฺติตฺวา โยนิสฺส มนสิกาเรน วจฺจาเรตฺวา เต ทฺยยฺกฺขรปาไลภาสญฺเจเต กโรมิ. อนาคเตปิ โช สิกฺขากามา เต สิกฺขิตฺุ อิจฺจนฺตา น กิลมิสฺสนฺติ.

๑.๒ วจฺยวิสโย

๑.๒.๑ ปจฺจฺฉิมภาคปณฺญาสชาตกั “โสนนุทชาตกญเจว สีนนาทชาตกญจ สุวณฺณสงฺขชาตกญจ สุรพฺภชาตกญจา”ติ จตฺตาริ วตฺถุณิ วจฺยิตฺวา สันฺนฺทิตฺวา คณฺโณ กาทพฺพํ.

๑.๒.๒ อตฺถิ เจว ภาสา ๑ สทฺธา ๑ พุทฺธสฺสเน ๑ ธมฺโม โปตฺถกสฺสฺสจฺฉิวิชฺฌมลกฺขณญจ สิกฺขิตฺพพญเจว วิคฺคฺหิตพฺพญจ.

๑.๓ วจฺยปริจฺเจโท

อยมฺปน วจฺโย คณฺถวิจฺยญฺโต โหติ. เย หิ คณฺถา “ปณฺญาสชาตกปฐฺมภาคคณฺโถ”ติ วุจฺจนฺติ เตปิ โช ฐฺฐสฺส มหาปณฺณาคาเร อหฺเสฏฺฐิ . ตตฺเรเม สตฺต ปณฺญาสชาตกคณฺถาเยว อหฺเสฏฺฐิ

“หิงฺคุลิมฺกฺขิตคณฺโถ (ฉบับล่องชาต ล.) จตฺตาทิสฺสตุตฺตรคฺคฺสเลขนิมิตฺตโก (เลขที่ ๖๐๔๐), หิงฺคุลิมฺกฺขิตคณฺโถ (ฉบับล่องชาต ล.๑) นวตฺตรสตาติกคฺคฺสเลขนิมิตฺตโก (เลขที่ ๖๑๐๙), หิงฺคุลิมฺกฺขิตคณฺโถ (ฉบับล่องชาต ล.ห.) สตฺตรสฺสตุตฺตรสตาติกคฺคฺสเลขนิมิตฺตโก (เลขที่ ๖๑๑๗), สพฺพสุวณฺณมฺกฺขิตคณฺโถ (ฉบับทองที่บ ท.) ปญฺจวิสตฺยตฺตรคฺคฺสเลขนิมิตฺตโก(เลขที่ ๖๐๒๕), สพฺพสุวณฺณมฺกฺขิตคณฺโถ (ฉบับทองที่บ ท.๑) เอกตฺตรสตาติกคฺคฺสเลขนิมิตฺตโก (เลขที่ ๖๑๐๑), หิงฺคุลิมฺกฺขิตคณฺโถ (ฉบับล่องชาต ล.ร.๔) ปญฺจวิสตฺยตฺตรสตาติกคฺคฺสเลขนิมิตฺตโก (เลขที่ ๖๑๒๕), หิงฺคุลิมฺกฺขิตคณฺโถ (ฉบับล่องชาต ล.ก.) เอกาทสฺตฺตรสตาติกคฺคฺสเลขนิมิตฺตโก (เลขที่ ๖๑๑๑) จา”ติ. ตตฺถฺเววาทิ วจฺยการี วจฺยํ กโรมิ. สเจ ปน เตสํ อปฺริปฺญฺณตา อตฺถิ. มรฺมมกมฺโพชลาเวโรนธมฺมลาณฺนาภาสาย ลีขิตคณฺถํ นิสฺสาเย วจฺยํ กโรมิ.

อิมสมี่ หิ วิจเย “โสนนุทชาตกญแจว สีนนาทชาตกญแจว สุวณฺณสงฺขชาตกญแจว สุรพฺภชา
ตกญแจว”ติ จตฺตารี ชาตกวัตถุณี อญฺเญน ปญฺญาสชาตเกน เอกโต กตานิ.

๑.๔ วิจัยวิธี

๑.๔.๑ โย หิ ปญฺญาสชาตกาทิกฺคนุโถ อตฺถเหหิ เจว พฺยญฺชนเหหิ สมฺมุนาคโต อตฺถิ สุ
วาทํ ตํ กมฺโพชกฺขรปาติภาสาลิขิตํ คเหตุวา ปวิเวตเตตฺวา ทฺยยกฺขรปาติภาสภูตํ กโรมิ. เตสุ ปน
หิงฺคุลิมฺภุชิตคฺคนุโถ (ล.) ปกตสนฺทานทฺวิกฺกฺฐโก (ไม่ประทับธรรมดา) จตฺตารีสุตฺตรจฺจนฺตฺต-
เลขนิมิตฺตโก สมฺปฺนุโถ อโหสิ. อวเสสา ปน ฉ คฺคนุถา “หิงฺคุลิมฺภุชิตคฺคนุโถ (ล.๑)
ปกตสนฺทานทฺวิกฺกฺฐโก นวุตฺตรสตฺตริกจฺจนฺตฺตเลขนิมิตฺตโก เจว หิงฺคุลิมฺภุชิตคฺคนุโถ (ล.ห.)
“เกลิตฺตหอย อิติ ทฺยยกฺกาสสนฺทานทฺวิกฺกฺฐโก สตฺตรสตฺตรสตฺตริกจฺจนฺตฺตเลขนิมิตฺตโก จ สพฺ
พฺสุวณฺณมฺภุชิตคฺคนุโถ (ท.) ปญฺจวีสฺตยฺตฺตรจฺจนฺตฺตเลขนิมิตฺตโก จ สพฺพฺสุวณฺณมฺภุชิตคฺคนุโถ
(ท.๑) เอกุตฺตรสตฺตริกจฺจนฺตฺตเลขนิมิตฺตโก จ รตนโกสิฺนฺทฺรภูสฺสฺเร จตฺตฺตรญฺญู รชฺชสมเย ลิขิต
หิงฺคุลิมฺภุชิตคฺคนุโถ (ล.ร.๔) ปญฺจวีสฺตยฺตฺตรสตฺตริกจฺจนฺตฺตเลขนิมิตฺตโก จ หิงฺคุลิมฺภุชิตคฺคนุโถ
(ล.ก.) เอกาทฺตฺตรสตฺตริกจฺจนฺตฺตเลขนิมิตฺตโก จา”ติ สํสนฺทฺนตฺถาย โหนฺติ. สเจ ปน
หิงฺคุลิมฺภุชิตคฺคนุโถ (ล.) วิรุทฺโธ โหติ โย อญฺญู หิงฺคุลิมฺภุชิตาทิ (ล.๑) สํสนฺทฺนคฺคนุโถ วิรุทฺโธ น
โหติ. สุวาทํ ตํ วิจาเรตฺวา สพฺพตฺถานํ อโห ลิปฺยา(*) ทสฺสามิ.

๑.๔.๒ ยมฺปน โปตฺถกฺกิลิขิตกฺขรลฺกฺขณญฺแจว ยญฺจ สพฺพาทตฺถยาปรทฺธโปตฺถกฺกฺสูจิ
วิชฺฌณ-ลฺกฺขณํ ยา จ สตฺตฺนํ คฺคนุถานํ อปริพฺนุณฺตา อตฺถิ มยา ตํ ตํ วิจาเรตฺวํ ฏฺฐติ.

๑.๔.๓ ปุพฺพภาคสํสนฺทฺเน ปน หิงฺคุลิมฺภุชิตคฺคนุโถ (ล.) ปกตสนฺทานทฺวิกฺกฺฐโก จตฺ
ตารีสุตฺตรจฺจนฺตฺตเลขนิมิตฺตโก อติวีย ปริพฺนุโถ โหติ ตตฺถเวว หิ จตฺตารี ชาตกวัตถุณี โหนฺติ.
เอวฺมฺปนายํ วิจยตฺถาย คหิตฺโต. กิญฺจาปี เอตฺถเวว สพฺพตฺถโถ อปริจฺฉินฺโน โหติ เจว โปตฺถก-
กฺสูจิวิชฺฌิตกฺขรลฺกฺขณํ โสภติ จ โปตฺถโก สมฺปาปฺนมาติ จ. วิรุทฺโธโปตฺถกฺกฺสูจิวิชฺฌณญฺแจว ปน
ปติตโปตฺถกฺกฺสูจิวิชฺฌณญฺจ อตฺถิ. เอวํ สนฺเตปายํ วิจยตฺถาย ยฺชฺชติ. อิม ฉ คฺคนุถา
“หิงฺคุลิมฺภุชิตคฺคนุโถ (ล.๑) ปกตสนฺทานทฺวิกฺกฺฐโก นวุตฺตรสตฺตริกจฺจนฺตฺตเลขนิมิตฺตโก เจว
หิงฺคุลิมฺภุชิตคฺคนุโถ (ล.ห.) “เกลิตฺตหอย อิติ ทฺยยกฺกาสสนฺทานทฺวิกฺกฺฐโก สตฺตรสตฺตรสตฺตริก-
จฺจนฺตฺตเลขนิมิตฺตโก จ สพฺพฺสุวณฺณมฺภุชิตคฺคนุโถ (ท.) ปญฺจวีสฺตยฺตฺตรจฺจนฺตฺตเลขนิมิตฺตโก จ สพฺ
พฺสุวณฺณมฺภุชิตคฺคนุโถ (ท.๑) เอกุตฺตรสตฺตริกจฺจนฺตฺตเลขนิมิตฺตโก จ รตนโกสิฺนฺทฺรภูสฺสฺเร
จตฺตฺตรญฺญู รชฺชสมเย ลิขิต หิงฺคุลิมฺภุชิตคฺคนุโถ (ล.ร.๔) ปญฺจวีสฺตยฺตฺตรสตฺตริกจฺจนฺตฺต-

เลขนิมิตตโก ๑ หิงคุลิมกฺขิตคฺนุเถ (ล.ก.) “กัมมะลล อิติ ทฤษฎาสาสนุทานทวิกฺกุสฺสโก เอกาทสฺสูตฺตรสตาติกฉสฺสเลขนิมิตตโก ๑”ติ สันนุทนต์ถาย คหิตา โหนฺติ. เอตฺถ หิ ไปตฺถกปริมาณํ เจว อตฺถโก ๑ น สมฺปาปฺณนฺติ. เตสํ อปริปฺณฺณตา สພุตฺตเถว สทิสฺสา โหติ. ตตฺถ เถว โย วุยากรณาทิวิริทฺโธ อตฺถิ โส โข ปรมวํสํมจฺจนุทฺปฺรึนฺนนาถสฺส นาม “พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ”ติ ทฤษฎาสาย นามเนน จกฺกิวํสีกฺกสฺส ปาลิตฤษฎองฺกตสฺสกุฏฺฐปทานุกฺกเมน เจว สมมาคมปาลิปกรณสฺส “PALI-ENGLISH DICTIONARY” อิติ วิสฺสุตฺตนาเมเนน ปาลิองฺกตวจนานุกฺกเมน ๑ สันนุทฺโต. ยมฺปทํ น วิรุชฺฌติ ตํ ยฺชฺชติ.

๑.๔.๔ หิงคุลิมกฺขิตคฺนุเถ (ล.) วิรุทฺธาวิรุทฺธปทํ วิจยิตฺวา “ล.๑, ล.ห., ท., ท.๑, ล.ร.๔, ล.ก.” อิติ อิเมหิ คฺนุเถหิ สทฺธี สันนุทนต์ มยา กาทพฺพํ. กถํ ? เอรํ กาทพฺพํ.

๑. ยสฺมิมีปิ วิรุทฺธสทฺทตฺถโธ อิตฺรโต อปฺปตโร โหติ โส ปฺราณตฺนฺติภาสา-รทฺชตฺถถาย เจว ยฺชฺชชฺนตฺถาย ๑ คณฺหียติ. สเจ ปน “ล.” อิติ คฺนุเถตฺถโธ “ล.๑, ล.ห., ท., ท.๑, ล.ร.๔, ล.ก.” อิติ อิเมหิ คฺนุเถหิ ภิชฺชติ. วิจยการี ปจฺจปฺปนฺนนิยมเมว อวิรุชฺฌนตฺถํ ปฏิกฺคเหตฺวา เตสํ คฺนุถานํ สພุตฺตถานํ อโร ลิปฺปยา วิรุชฺฌนปทตฺถํ ทสฺเสมิ. อิทมฺปนฺเตถ สจฺเชปนิทฺสสนํ.

-เอกพฺยญฺชนวคฺเคเยว ท อกฺขรํ ฐ อกฺขรภูฏฺฐานเน คณฺหียติ. อิทมฺปนฺเตถ นิทฺสสนํ. โส ธารโก/โส ทารโก(สุรพฺภ./๑๑๔). ตตฺถเถว “ทารโก”ติปิ ปทํ “ธารโก”ติปิ ปทํ ปากฺกํ โหติ. เตสฺมปิ หิ อตฺถโก ยฺชฺชติ น อปรชฺฌติ. “ทารโก”ติ ปน ปทํ ปจฺจปฺปนฺนนิยมเมว โหติ. “ธารโก”ติ ปทํ น โหติ.

-อเนกพฺยญฺชนวคฺเค ต วคฺคภูฏฺฐานเน ฐ วคฺโค คณฺหียติ. อิทมฺปนฺเตถ สจฺเชปนิทฺสสนํ. ชาตกํ/ชาฏกํ (โสเนนุทฺชาตคณฺเจว สีนฺนาทฺชาตคณฺเจว สุวณฺณสงฺขชาตคณฺเจว สุรพฺภชาตคณฺเจว) อิเมสฺ จตฺตฺส วตฺตฺส ปากฺกํ โหติ “ชาตคณฺติ ปน ปทํ ปจฺจปฺปนฺนนิยมเมว โหติ “ชาฏกน”ติ ปทํ น โหติ.

๒. สเจ ปน “ล.๑ อิติ คฺนุเถ ไปตฺถกสฺสูจิวิริชฺฌนลฺกฺขณญฺเจว “ล., ล.ห., ท., ท.๑, ล.ร.๔, ล.ก. อิติ คฺนุเถ ไปตฺถกสฺสูจิวิริชฺฌนลฺกฺขณญฺเจว เอกนฺิยามเนว วิรุชฺฌีสุ. เอมฺปิ วิจยการินา “อโย วิรุทฺธปาโร ไปตฺถกสฺสูจิวิริชฺฌนเนน ปุคฺคเลน อฺปฺปชฺชิตฺติ สนฺนิฏฺฐานํ กถํ. สພุเพสํ อตฺถานํ อโร ลิปฺปยา ปจฺจปฺปนฺนนิยมํ ปทํ ทสฺสียติ. โย หิ มรฺมมกฺมโฆลลาวยโรปาทิลิขิตปฺญญาส-ชาตคคฺนุเถ อตฺถิ โส สันนุทนต์ถาย อตฺถิ. กถํ ? ยมฺปน “พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ” อิติ ทฤษฎาสาวิสฺสุตฺตนามจกฺกิวํสีกฺกสฺส ปาลิตฤษฎองฺกตสฺสกุฏฺฐปทานุกฺกเมนเจว ตฺรณานุสิฏฺฐสฺส นาม “หลวงเทพดรรณานุศิษฏ์”ติ ทฤษฎาสาวิสฺสุตฺตนามปฺณฺทิตฺปฺริสฺสสฺส ฐาตฺถปฺปทีปิกา ๑ สมมาคมปาลิปกรณสฺส “PALI-ENGLISH DICTIONARY” อิติ

วิสุตตองกตภาसानามวจนนานุกมมญจ อตฺถิ ตํ ไช ปาลิตฺถยฺยองกตสกุฏฺฐปทานุกมมาทิปถุณฺถํ
ปถญฺญาสชาติกคณฺณสฺส หิตมาวหาติ. ยงฺกิลฺลิจิ วิรูปฺ ปทํ เอตฺถเวท ทสฺสิตฺตํ วัฏฺฐติ. อิทมฺปนฺตถ
นิตฺตสฺสนํ. “อฺตุตฺริตฺวา”ติ ปทํ น ยฺชชติ “โธตฺริตฺวา”ติ ปทํ ยฺชชติ (โสณนฺท./๒๗) “อโกสิตฺวา”ติ ปทํ
“อโกสิตฺวา”ติ ปทํ. (โสณนฺท./๒๖)

๓. ยสฺมี คณฺเณ ลิงฺควจฺนวิภตฺตยาทิสทฺโท เยภฺยเยน น วิรุชฺฌติ ตสฺมี ปน
วิรุทฺโธ อตฺถิ สพฺพตฺถานํ อโธ ลิปฺยา ทสฺสิตฺตํ. อิทมฺปนฺตถ สฺงเขปนิตฺตสฺสนํ. “สิฺโต”ติ ปทํ ยุตฺตํ
“ถิโต”ติ ปทํ น ยุตฺตํ. (ล. สฺวณฺณสฺงฺข./๗๕) “อมจฺจนฺ”ติ ปทํ “อามจฺจนฺ”ติ ปทํ.
(สฺวณฺณสฺงฺข./๗๖) “ตฺวํ อาคจฺจ”ติ ปทํ “ตฺวํ อาคจฺจตฺ”ติ ปทํ. (โสณนฺท./๓๒)

๔. สพฺเพสฺส ปถญฺญาสชาติกคณฺณสฺส นามสทฺโท ปุคฺคณานาโมปิ สฺวานนาโมปิ หุตฺวา
เยภฺยเยน ภิชฺชติ. กถํ ? อิทมฺปนฺตถ นิตฺตสฺสนํ. หิงฺคุลิมกฺขิตคณฺเณ (ล.) ปกตสฺนทาทฺวิภฺภูสฺสเก
“เวชฺชมาทิตฺ”ติ ปทํ ลิตฺติ อโหสิ หิงฺคุลิมกฺขิตคณฺเณ (ล.ห.) “เกลฺลิตฺถอย อิติ ทฺยฺยภาสสทฺทาท- ท
วิภฺภูสฺสเก “เวชฺชมาทิตฺ”ติ ปทํ (สฺรพฺภ./๑๐๔). หิงฺคุลิมกฺขิตคณฺเณ (ล.) “สฺวณฺณสฺงฺไข”ติปิ
วิจฺยการินา ปน “เวชฺชมาทิตฺ เจว สฺวณฺณสฺงฺไข จา”ติ อิมานิ ปทานิ คณฺุทิตานิ. อิมานิ หิ
ปจฺจุปฺปนฺนนิยมานิ โหนฺติ. ยมฺปน ปทํ น คณฺุทิตํ ตํ สพฺพตฺถานํ อโธ ลิปฺยา ทสฺสิตฺตํ. สเจปิ ปน ยํ
วิรุทฺทปทํ ปาฏิกงฺขาสิฺติกํ โหติ ตมฺปิ **MALALASEKERA** อิติ วิสุตตองกตภาสา
นามปถุชิตฺตสฺส **DICTIONARY OF PALI PROPER NAMES** อิติ วิสุตฺ
ตองกตภาसानามวจนนานุกมมํ นิสฺสาย ปหาตพฺพปทํ ปหาย คณฺุทิตพฺพปทํ คณฺุทิตพฺพ.

๕. ปถญฺญาสชาติกปฐฺมภาเคปิ หิ “โสณนฺทชาติกคณฺเณ สีนฺนาทชาติกคณฺเณ
สฺวณฺณสฺงฺขชาติกคณฺเณ สฺรพฺภชาติกคณฺเณ”ติ จตฺถนํ ชาติกานํ วิจโย กโต โหติ. เตสฺส ปน
อฺตุตฺตรานิ เทว (๒๐๖ คาถา) คาถาสฺตานิ อเหตุ . ตตฺถเววาปิ ยาย กายจิ คาถาย อตฺถิ ปรีปฺถ
โณ น โหติ. อิทมฺปนฺตถ นิตฺตสฺสนํ.

โลหชาโต เสฏฺฐิ รัชฺฌิ	รัชฺฌิ กงฺลํ อคฺคํ	
กงฺสโต สฺวณฺณํ เสฏฺฐิ	สฺวณฺณโต จ รัตนํ	
	[๑๙๗]	
ตโต จกฺกรัตนญฺจ	อสุสฺสทฺถิ รัตนํ	
อิทํ เสฏฺฐตฺวํ โหติ	สฺตตฺตอริยชนํ อคฺคํ	[๑๙๘]
กตมญฺจ กตมญฺจ	สทฺธานํ จาคชนํ	
สีลชนํ ปถญฺยานํ	วิริยชนํ หิโรตฺตปฺป	[๑๙๙]
สมาริชนํ อติอคฺคํ	พฺพธาทีหิ ปสฺมฺมฺญญ	

อติวรรุ อติเสฏฐนติ

[๒๐๐]

(สุรพฎ./๑๓๘)

อติสา ปน คาถา พหู โหนติ. ยถา เตสมตโต ปาตุภวติ ตเถวาท วิจยการี กโรมิ. องก
ตมรมมกมุโพชลาวกุขรปญญาสชาติคคณเถ ปน ฉิซชนคาถานมตโต อตติ. ตมปิ ปกขิปิตวา
สพพตถานัน อโร ลิปียา ปกขิตตตถัน ทสฺสามิ.

๑.๔.๕ สพพตถาว มยา ปภทปทํ ตสฺมี ตสฺมี องเก สพพตถานัน อโร ลิปียา ทสฺสียติ.
อโร ลิปียา สงฺเขปกุขรํ มยา อาทิตอ วุตตนเยเนว ทสฺสียติ.

๑. หิงฺคุลิมกขิตคณฺถสฺส (ล.) เจว อญญेสฺสํ สพพสฺวณฺณมกขิตาทิคณฺถานัน จ
ไปตถกสฺสจิวุฒิตตโต อตติ. กถํ ? ที่สมสรกขรฐฐานเน รสฺสสรกขรํ ลิตฺติ. รสฺสสรกขรฐฐานเน
ที่สมสรกขรํ ลิตฺติ. เอเกกสฺมี คณฺเถ อติสรพญญชนนํปี ปติตสรพญญชนนํปี อพญญชนสญญโคปิ
ไปตถกสฺสจิวุฒเนน อโหสิ.

๒. สพพปปรทปทํ สพพตถานัน อโร ลิปียา สงฺเขปกุขเรน ทฐฐพพ.

๓. อาทิตอ ปฐฐาย ยาว ปริโยसानา สพพตถานัน อโร ลิปียา เอเกกสฺมี ปเทปิ
เอกาทิลเโข ทฐฐพพโไพ อวเสเสปิ อิติโส.

๔. ที่สมตถปโยเค จ สพพตถานัน อโร ลิปียา โย อตโต สทิสโส โหติ ตํ ปหาย
เอกเมว วิฐฐปททํ ลิตฺติวาท สทิสตถฐฐานปกฺชนตถาย ตสฺส ตสฺส ปภทปทสฺเสว ปฺรโต วา ปจจโต
วา (-) นิมิตฺตํ กถํ.

๕. “ล.” อิติ คณฺเถ เจว “ท. อิตฺยาทิสฺส คณฺเถสฺส จ ยงฺกิลฺลจฺจ ปทํ ปภทํ โหติ.
ลิตฺนสมเย ตํ ตํ ปทํ นิยมํ อโหสิ มญญเ ปจฺจปฺปนเนปิ จ เยภฺยเยน สทิสเมว. อิทมฺปนตถ
นิตสฺสนน. กิณวี (สุรพฎ./๑๑๐) ติเร (สฺวณฺณสงฺข./๖๘) “ตฺวํ อาคจจตฺติ อิติ ปททวยํ ปฺริสปฺป
ภทํ โหติ. ยมฺปน ปทํ เอเกกสฺมี คณฺเถ วิฐฐํ ตํ อวเสเสปิ วิฐฐเมว. “ล.” อิติ คณฺเถ อຍံ อปฺรวาโร.
สญญโคปฐฐานเน สญญโค นตฺติ คฺรฺสฺสฐฐานเน ลหฺสโร โหติ ที่สมสรฐฐานเน รสฺสสรโร โหติ จ. “ล.,
ท., ล.ห., ล.ร.๔., ล.ก.” อิติ อญญेสฺสํ คณฺเถสฺส สทิสโส. พหฺนํ วิฐฐปทานํ โหนติ. วิจยการินา
มยา ตํ สพพตถานัน อโร ลิปียา ปฺนปฺปนํ ทสฺสิตํ ตเถว น ยฺซฺซติ. ตสฺมา โข เอเกกสฺมี วตฺถุมฺหิ
สพพตถานัน อโร ลิปียา เอกเมว วิฐฐปทํ ทสฺสิตํ. ยมฺปน ปจฺจปฺปนเน นิยมํ โหติ ตํ วิจยิตฺวา
คเหตุวาท “ล.” อิติ คณฺเถ ทสฺสิตํ. ยมฺปน สพพคณฺเถสฺส ปฺนปฺปนํ วิฐฐปทํ ปจฺจปฺปนเน อนิยมํ
หุตฺวาท น คณฺหิตํ สพพทนต์ ปหาย ปฺน สพพตถานัน อโร ลิปียา น ทสฺสิตํ. อิทมฺปนตถ

สงฺเขปนินทสนฺ. ตตฺถ “สรีเร”ติ ปทํ น ยฺชฺชติ “สรีเร”ติ ปทํ ยฺชฺชติ. “กโรนฺติ อิติ ปทํ “กโรนฺติ อิติ ปทํ.

อิทฺมฺปนฺตฺถ อตีตนิยเมนปี ปมาเทนปี วิรุทฺธปทํ สตุตฺตปฺปทํ.

(ก) วามโต ปน สฺฐิตํ ปทํ ปญฺญาสชาติกเลขเกหิ คหิตํ ทกฺขินโต สฺฐิตํ ปทํ
อญฺญเหหิ ปญฺจฺทีเตหิ คหิตํ.

๑) อกฺขรสรโร ครุโกปี โหติ ลหุโกปี. อิทฺมฺปนฺตฺถ นินทสนฺ.

-กีนิตฺวา/กีนิตฺวา	-กีนิตฺวา (โสณนฺท./๒๕)
-นินฺทิตฺวา/นินฺทิตฺวา	- นินฺทิตฺวา (โสณนฺท./๓๑)
-อฺตุตฺริตฺวา/อฺตุตฺริตฺวา	-อฺตุตฺริตฺวา (โสณนฺท./๒๗)
- อฺตุตาเรตฺวา/อฺตุตาเรตฺวา	-อฺตุตาเรตฺวา (สุรพฺภ./๙๐)
- วิกิริตฺวา/วิกิริตฺวา	- วิกิริตฺวา (โสณนฺท./๓๕)

๒) ทีฆสรกฺขรภูฏานเน อกฺขรสรโร ทีโฆปี โหติ รสฺสมฺปี. อิทฺมฺปนฺตฺถ นินทสนฺ.

- ปทฺมาวติ เทว/ปทฺมาวตี เทวี	-ปทฺมาวตี เทวี (โสณนฺท./๓๕)
- จตฺตฺหิ/จตฺตฺหิ	- จตฺตฺหิ (โสณนฺท./๓๔)
- ตฺตฺตฺนฺหิ/ตฺตฺตฺนฺหิ	- ตฺตฺตฺนฺหิ (โสณนฺท./๓๕)
- อวิจิมฺหิ/อวิจิมฺหิ	- อวิจิมฺหิ (โสณนฺท./๓๘)
-ปวิสิตฺวา/ปวิสิตฺวา	-ปวิสิตฺวา (โสณนฺท./๓๒)
- อิตฺถิ/อิตฺถิ	- อิตฺถิ (โสณนฺท./๓๖)
- สารีปฺตฺตฺตฺเตโร/สารีปฺตฺตฺ-	- สารีปฺตฺตฺตฺเตโร (สีหนาท./๔๙)
-อติเต/อติเต	- อติเต (โสณนฺท./๒๕)
- ธิตา/ธิตา	- ธิตา (โสณนฺท./๒๕)
- สฺสปฺพยฺยชฺชนเน/สฺสป-	- สฺสปฺพยฺยชฺชนเน (สีหนาท./๔๒)
- นินฺทราเปตฺวา/นินฺทราเปตฺวา	- นินฺทราเปตฺวา (โสณนฺท./๓๘)
-วินสฺสฺติ/วินาสฺสฺติ- วินสฺสฺติ	(สุรพฺภ./๑๐๒)

๓) รสฺสสรกฺขรภูฏานเน อกฺขรสรโร รสฺสมฺปี โหติ ทีโฆปี. อิทฺมฺปนฺตฺถ นินทสนฺ.

- นีคม/นิกม	- นิกม (สุวณฺณสงฺข./๘๑)
- อภาสิ/อภาสิ	- อภาสิ (โสณนฺท./ ๓๐)

- ฌมฺมมธุโร/ฌมฺมมมธุโร - ฌมฺมมธุโร (โสณนท./๒๕)
 ๔) ฎ (ฎ) วัตถุประสงค์ชนฎฐานเน ต (ต) วัตถุประสงค์ คหิต์ โหติ. อิทมฺป
 เนตฺถ นิตฺตฺสนํ.

ฐ - ถ (ฐ - ถ)

- ฐาเน/ถาเน - ฐาเน (โสณนท./๒๖)
 - ปฐวีนาภियํ/ปถวี- - ปฐวีนาภियํ (สุรพฺภ./๑๐๑)
 - ปฐมํ/ปถมํ - ปฐมํ (สุรพฺภ./๙๕)
 - ฐฺเปตฺวา/ถเปตฺวา - ฐฺเปตฺวา (สุรพฺภ./๑๐๙)
 - ฐฺโต/ถโต - ฐฺโต (สุรพฺภ./๑๐๖)

ฑ - ท (ฑ - ท)

- ฑฑฺฑิตํ/ฑฑิตํ - ฑฑฺฑิตํ (สุรพฺภ./๑๑๔)

ณ - ณ (ณ - ณ)

- กาลกีนี/กาลกีนี - กาลกีนี (โสณนท./๓๔)

๕) เอกวคฺเค พุยฺยชนํ วิวิธํ โหติ. อิทมฺปเนตฺถ นิตฺตฺสนํ.

ภ-พ (ภ - พ)

- ฬิมฺภโหเน/ฬิมฺภโหเน - ฬิมฺภโหเน (สุรพฺภ./๑๐๕)

พ-ภ (พ - ภ)

- ปรุฬฺพทฺฐจิตฺตา/ปรุฬฺพทฺฐ- - ปรุฬฺพทฺฐจิตฺตา (สุรพฺภ./๑๐๖)

ท-ธ (ท - ธ)

- ทารโก/ธารโก - ทารโก (สุรพฺภ./๑๑๓)

ณ-ช (ณ - ช)

- ฌานาภิญฺโญ/ฌานาภิญฺโญ - ฌานาภิญฺโญ (โสณนท./๔๐)

ป-จ (ป - จ)

- สนนฺิปาเตตฺวา/สนนฺิจาเปตฺวา- สนนฺิปาเตตฺวา (โสณนท./๓๒)

ต-ค (ต - ค)

- มิคํ/มิตํ - มิคํ (สุวรรณฺณสงฺข./๖๕)

จ-ต (จ - ต)

- อมฺจฺจา/อมฺตฺตา - อมฺจฺจา (สุวรรณฺณสงฺข./๖๑)

จ-ป (จ - ป)

- โจเทติ/โปเทติ - โจเทติ (สุรพท./๙๖)

ป-ก (ป - ก)

- ปาปี/ปาก์ - ปาปี (โสณนท./๓๙)

๖) กตถจึ ยงฺกิลฺลิจิ ปทํ พุณฺณชนสญฺญโคมฺปิ อพุณฺณชนสญฺญโคมฺปิ โหติ.

อิทมฺปนฺตถ นิตฺตฺสนํ.

- อตฺมมคฺคํ/อฑฺฒมคฺคํ - อฑฺฒมคฺคํ (โสณนท./๓๑)

- ปลงฺเก/ปลฺลฺลฺงเก - ปลฺลฺลฺงเก (โสณนท./๓๐)

- ปโกสาเปตฺวา/ปกุโกสาเปตฺวา-ปกุโกสาเปตฺวา (โสณนท./๓๒)

- มกฺสา/มกฺกฺสา - มกฺสา (โสณนท./๓๓)

- อคฺมาสิ/อคฺคฺมาสิ - อคฺมาสิ (โสณนท./๒๖)

- อปรภาเค/อปฺปรภาเค - อปรภาเค (โสณนท./๒๖)

- นานาปฺภาเรน/นानปฺปกา- นานปฺปกาเรน (โสณนท./๓๖)

- อุกฺกฺกํ/อุกฺกฺกํ - อุกฺกฺกํ (โสณนท./๓๖)

- อสุภํ/อสุภํ - อสุภํ (โสณนท./๓๕)

- นียาเทตฺวา/นียฺยาเทตฺวา - นียฺยาเทตฺวา (สีหนาท./๔๗)

- ปกฺตฺยา/ปุกฺตฺยา - ปกฺตฺยา (โสณนท./๓๑)

- ภคฺวา/ภคฺควา - ภคฺวา (สีหนาท./๔๒)

- โโพธิญฺญาณํ/โพธิญฺญานํ - โโพธิญฺญาณํ (สีหนาท./๔๒)

- เนมิตฺตา/เนมิตฺตกา - เนมิตฺตกา (สุวรรณสงฺข./๕๖)

- วสฺนฺฐานํ/วสุสฺนฺฐานํ - วสฺนฺฐานํ (สุรพท./๑๓๙)

- เอกฺกรีสํ/เอกฺกรีสํ - เอกฺกรีสํ (สีหนาท./๔๓)

- พีชํ/พีชํ - พีชํ (สีหนาท./๔๓)

- อฺปฺปชฺชฺชํ/อฺปฺปชฺชฺชํ - อฺปฺปชฺชฺชํ (สุวรรณสงฺข./๖๔)

- พฺรหฺมวตฺติ/พฺรหฺมวตฺติ - พฺรหฺมวตฺติ (สีหนาท./๔๔)

- มิเค/มิคฺเค - มิเค (สุวรรณสงฺข./๖๖)

- ลภิสฺสามิ/ลภฺภิสฺสามิ - ลภฺภิสฺสามิ (สุวรรณสงฺข./๖๙)

- รตฺตฺนิทฺทํ/รตฺตฺนิทฺทํ - รตฺตฺนิทฺทํ (โสณนท./๒๘)

- อฺคฺคฺทฺทํ/อฺคฺคฺทฺทํ - อฺคฺคฺทฺทํ (สุรพท./๑๑๗)

- อปนเนตฺวา/อปฺปนเนตฺวา - อปนเนตฺวา (สุรพฺภ./๘๙)
- นิพฺพตฺติ/นิพฺพตฺติ - นิพฺพตฺติ (สุรพฺภ./๑๑๘)
- อุมฺมตฺตกา/อุมฺมตฺตกา - อุมฺมตฺตกา (สุรพฺภ./๑๐๗)
- วิสฺสชฺเชนฺโต/วิสฺสชฺเชนฺโต - วิสฺสชฺเชนฺโต (สุรพฺภ./๑๓๓)
- มตฺกมจฺฉํ/มตฺตกมจฺฉํ - มตฺกมจฺฉํ (สุรพฺภ./๙๕)
- ปตฺติ/ปตฺตติ - ปตฺติ (โสณนฺท./๓๕)
- ปกฺกามิ/ปกฺกามิ - ปกฺกามิ (สุรพฺภ./๙๕)
- เวชฺมาทิตฺตฺส/เวชฺชมาทิตฺตฺส - เวชฺมาทิตฺตฺส (สุรพฺภ./๑๑๒)

๗) กทาจิ นิคฺคหิตาเทโส พุณฺณชนสญฺญโคปิ โหติ อพฺยณฺชนสญฺญโคปิ.
อิทฺมฺปนเนตฺถ นิตฺตฺสนฺนํ.

- สีนฺนาทกฺมารุ/สีนฺนาท- - สีนฺนาทกฺมารุ (สีนฺนาท./๔๖)
- สุวณฺณสงฺขิ/สุวณฺณสงฺขิ - สุวณฺณสงฺขิ (สุวณฺณสงฺข./๕๓)

๑.๔.๖ “ล.” อิติ คนฺเถ วา อญฺญेषุ “ล.๑” อิติ อาทิสฺส คนฺเถสุ วา วิจยการิโน มยฺหํ
ทสฺสเน วา สพฺพตฺถานํ อโร ลิปฺปยา (*) อิติ วิสฺสชฺชตฺถยภาสานิมิตฺตํ ทฏฺฐพฺพํ.

๑.๔.๗ ยทา ปญฺญาสชาติกปฺปฐฺมภาคคนฺโถ สมนฺุณฺโณ โหติ ตทา มยา วิจยการิณา
ปญฺญาสชาติกโต ทฺยภาสาย สงฺเขปฺตฺโถ คเหตุพฺโพ.

๑.๔.๘ อิทฺมฺปนเนตฺถ สิกฺขาวิคฺคหฺสฺสนฺทํ กาทพฺพํ.

- “ล.” อิติ คนฺเถ วา อญฺญेषุปี “ล.๑” อิติอาทิสฺส คนฺเถสุ วา
ปญฺญาสชาติกสฺส สิกฺขาวิคฺคหฺสฺสนฺทํ กาทพฺพํ.

- เตสํ วิวชฺฌนการุสฺส เจว ปฺตฺถกฺสุจิวฺชฌนลกฺขณสฺส จ.
- ปฺตฺถกฺสุจิวฺชฌนาปรารุสฺส จ.
- อิทฺมฺปนเนตฺถ สิกฺขาวิคฺคหฺสฺสนฺทํ กาทพฺพํ.

(๑) ปภทฺนตฺโถ.

(๒) ภาสา.

- พุทฺธสฺสเน ฐมฺโม เจว สทฺธา จ สิกฺขิตพฺพา.

๑.๕ อธิปฺเปตพฺพตฺโถ

๑.๕.๑ อาทิปฐมวตฺถุทฺถสฺส ปริโยสานจตฺตถวตฺถุทฺถสฺส ปญฺญาสชาติกปจฺฉิมภาคสฺส สมฺปยุถฺตทา อโหสิ.

๑.๕.๒ ตตฺถเถว อตฺถโถ เจว ภาสา จ สหฺธา จ พุทฺธสฺสาสเน ฐมฺมวินโย จ ปโตถก-
สฺสูจิวิชฺฌนลกฺขณญจ ปจฺฉา ปณฺชิตานํ วิมตี อติกฺกมิตฺถสฺสนฺติ.

ปฐฺมิม ปริจฺเจเท นิฏฺฐิตี.

พุดิโย ปริจเฉโท

ปจฉิมภาคปากฎปญญาสชาติกสโธธนวิมสา.

๒.๑. วิจัยสโธธนวิมสตุถลิติตไปตุถกคนุโ.

วิจัยการินา หิ วิจัยกรณสสนุทนต์ถาย จตุตตุถกปญญาสชาติกปจฉิมภาคคนุโ
ภฏฐุสสุส มหาปญญาคารโต อานีโต. ตตุเถว ปน สตุต ปญญาสชาติกคนุถา อเหตุ . เตปี
กมุโพชกขเรเนว ลิติตา. ตตุเถวายมุปน วิตุถาโร.

๑. หิงคุลิมกขิตคนุโ ปกตสนุทานภฏฐุโก จตุตาพีสุตตรจสนุสเลขนิमितโก จพ
พีสุตตุตตรสตีมมณุชสาย์ ปกขิตโต. อยมุปน อภฏฐารสพนุธิโก โหติ. ภฏฐุสสุส มหาปญญาคาร
ปนเส จตุวีสติพนุธิโก. พุติยพนุธิโก คนุโ นตุถิ. เอเกกั ไปตุถกสุจิวิชฌณั ปญจเลขยตุตตี โหติ.
ไปตุถโก วายามโต เอกวีสตุยงคุลিপมาณั วิตุถารโต เอกงคุลিপมาโณ. เอเกกสมุมี เลเช ปมาเถน
สตุตตี อภุขรานิ โหนติ. เอเกกสมุมี สนุทานे तीसपी जतुतापीसपी इतुत्तुगा. कनुठवृत्तुनवतुत्ती नीलवठुठु
सुसमुपठुठु. इतुत्तुगो समुपठुठु. अयं “ल.” इति संखेपनामो कनुठो.

วิจัยการินา ปน สิทธิกาวิคคเห อัย “ล.” อิติ คนุถสสุ สธาธาณลกขโณ สนุทธิภูโ.

“ล.” อิติ คนุเถ ไปตุถกสุจิวิชฌณลกขณั.

๑) คนุถเลขเกน ฐ (ฏ) วคเค พุยญชนฐฐานาเน ต (ต) วคเค พุยญชนั
คหิตั. กถั ? ตตุเถว นิตุสสนั.

-ฐฐเปตุวา (ฐฐเปตธา) - ฐเปตุวา(ฐเปตธา) (สุรพภ./๑๐๙)

-ฐฐาน (ฐฐาน) - ฐาน (ฐาน) (โสณนุท./๒๖)

๒) เตน พุยญชนสญญโค น คหิตอ. กถั ? ตตุเถว นิตุสสนั. อต
มาลั (อตมาลั) (โสณนุท./๓๕) ปโกสาเปตุวา (ปโกสาเปตธา) (โสณนุท./๓๒) ปลงเก (ปลงเก)
(โสณนุท./๓๐)

๓) เตน ภ (ภ) อภขรึ น คหิตํ พ (พ) อภขรึ คหิตํ. กถํ ? ตตถเวว
 นิตฺตฺสนนํ. ปฏิภทฺตจิตฺตา (ปฏิภทฺตจิตฺตา) (สุรพฺภ./๑๐๖) ภิมุโพหนเน (ภิมุโพหนเน) (สุรพฺภ./๑๐๕)

๒. หิงฺคุลิมภุชิตคฺนุโถ ปกตสนุทานทฺวิกฺกุสฺสโก นวฺตุตฺรตฺตธาธิกคฺสทฺสเลขนินิมิตฺตโก
 จพฺพีสตีตฺติมมฺภุชฺสายเมว ปภุชิตฺ. อยมฺปน ปญฺจวีสตีพฺนุธิโก โหติ. เอเกกํ โปตฺถกฺกุสฺสจิวฺชฺฉนํ
 ปญฺจเลขยฺตุตฺตํ โหติ. โปตฺถกฺกุสฺส วายาโม เจว วิตฺถาโร จ โปตฺถกฺกุสฺสจิวฺชฺฉนญฺจ โปตฺถโก จ “ล.” อิติ
 คฺนุเถน สทิสฺสา โหนฺติ. คฺนุถเวฐฺนวตฺถํ สฺสสมฺปฺนุณฺณํ. อยมฺปน “ล.๑” อิติ สงฺเขปนฺนาโม คฺนุโถ.

วิจัยการินา “ล.” อิติ คฺนุเถ โปตฺถกฺกุสฺสจิวฺชฺฉนโก “ล.๑” อิติ คฺนุเถน เอกโต สฺสจิวฺชฺฉนโก
 โหติเยวาทิ สฺนนิฐฺฐานํ กถํ. โปตฺถกฺกุสฺสจิวฺชฺฉนเน หิ อปรฺราโห เอกกฺกุสฺสฺซานเน โหติ. สเจ “ล.” อิติ คฺนุเถ
 อปรฺราโห อตฺถติ โส “ล.๑” อิติ คฺนุเถเยว โหติ. ตตถเวว โปตฺถกฺกุสฺสจิวฺชฺฉนํ “ล.” อิติ คฺนุถํ นิสฺสฺสาย
 ลีขิตํ มญฺญเ.

“ล.๑” อิติ คฺนุเถ โปตฺถกฺกุสฺสจิวฺชฺฉนลภฺขณํ.

๑) เตน พฺยณฺชนสฺสญฺญโค น คหิตฺ. กถํ ? ตตถเวว นิตฺตฺสนนํ. นิมฺขิตฺวา
 (นิมฺขิตฺวา) (สุรพฺภ./๘๘) นียาเทตฺวา (นียาเทตฺวา) (สุรพฺภ./๑๐๒)

๒) เตน พฺยณฺชนสฺสญฺญโค คหิตฺ. กถํ ? ตตถเวว นิตฺตฺสนนํ. อคฺคมาลีสฺสิ
 (อคฺคมาลีสฺสิ) (โสณนุท./๒๖) พฺรหฺมวตฺตฺติรฺกฺกุสฺส (พฺรหฺมวตฺตฺติรฺกฺกุสฺส) (สีหนาท./๔๔)

๓. หิงฺคุลิมภุชิตคฺนุโถ (ล.ห.) “เกลฺลิตฺทอหย อิติ ทฺยยภฺยาสาสนุทานทฺวิกฺกุสฺสโก
 สตฺตฺรตฺตฺตธาธิกคฺสทฺสเลขนินิมิตฺตโก จพฺพีสตีตฺติมมฺภุชฺสายเมว ปภุชิตฺ. อยมฺปน
 ทฺวาทสพฺนคฺนุธิโก โหติ. เอเกกํ โปตฺถกฺกุสฺสจิวฺชฺฉนํ ปญฺจเลขยฺตุตฺตํ. ปาลิภฺยาสาสมฺโพชฺชวเรณ
 ลีขิตฺ. โปตฺถโก สพฺพสฺวณฺณน มภุชิตฺ. เอเกกสฺมึ เลข เปรมาเถน สตฺตติ อภฺขรฺยานิ.
 โปตฺถกฺกุสฺสจิวฺชฺฉนํ โสภติ. คฺนุถเวฐฺนวตฺถํ สฺสสมฺปฺนุณฺณํ. อยมฺปน “ล.ห.” อิติ สงฺเขปนฺนาโม.

“ล.ห.” อิติ คฺนุเถ โปตฺถกฺกุสฺสจิวฺชฺฉนลภฺขณํ.

๑) เตน พฺยณฺชนสฺสญฺญโค คหิตฺ. กถํ ? ตตถเวว นิตฺตฺสนนํ. มิคฺคํ (มิกฺคํ)
 (สฺวณฺณสงฺข./๖๕) ลพฺภิสฺสํ (ลพฺภิสฺสํ) (สฺวณฺณสงฺข./๖๒)

๒) เตน พยัญชนสญญโค น คหิตโต. กถํ ? ตตฺเถว นิตฺถุสนํ. ตเชตฺวา
(ตเชตฺวา) (สุวณฺณสงฺข./๖๓) วตฺตมาโร (วตฺตมาโร) (โสณนฺท./๒๗)

๓) ไปตฺถกฺสูจิจฺฉิณฺณลฺกฺขณํ ปตฺติ. กถํ ? ตตฺเถว นิตฺถุสนํ.
“ตฺวํ อากฺขณฺตี”ติ ปทํ ยฺชฺชติ “ตฺวํ อากฺขณฺตฺ (ตํ อากฺขณฺตฺ) อิติ น ยฺชฺชติ. (โสณนฺท./๓๒)
“ปฺปาปฺนฺ”ติ ปทํ ยฺชฺชติ. “ปฺปาปฺ (ปฺปาป) อิติ น ยฺชฺชติ. (โสณนฺท./๓๓)

๔) เตน ภู (ภ) อภฺขรํ คหิตํ พุ (พ) อภฺขรํ น คหิตํ. อิทฺมฺปน “ล. อิติ
คนฺเถน สทิสํ โหติ

๕) ตฺ (ต) วคฺเค พยัญชนํ คหิตํ ภู (ภู) วคฺเค พยัญชนํ น คหิตํ.
อิทฺมฺปน “ล. อิติ คนฺเถน สทิสํ โหติ

๔. สพุพฺสุวณฺณมฺกฺขิตคนฺโถ (ท.) ปญฺจวิสฺตยฺตฺตฺตรสสฺสเลขฺสนิมิตฺตโก
ณฺพพิสฺตยฺตฺตฺตรสฺติมมฺวชฺชสํ ปกฺขิตโต. อยมฺปน ทฺวาทสพฺนฺธคนฺถิโก โหติ. เอเกกํ ไปตฺถกฺสูจิจฺฉิ
ณฺณํ ปญฺจเลขฺยตฺตํ. ไปตฺถกฺสู วายาโม เจว วิตฺถวาโร จ ไปตฺถกฺสูจิจฺฉิณฺณญฺจ ไปตฺถโก จ
“ล.ห.” อิติ คนฺเถน สทิสํ โหนฺติ. คนฺถเวรฺฐนฺวตฺถํ สฺสมฺปฺนฺณํ. อยมฺปน “ท.” อิติ สฺงฺเขปนาโม.

“ท.” อิติ คนฺเถ ไปตฺถกฺสูจิจฺฉิณฺณลฺกฺขณํ.

๑) เตน สฺฐ (ฐ) อภฺขรฺฐฺฐานเ ธ (ถ) อภฺขรํ คหิตํ. อญฺญเ ปน คนฺถา
ยฺาทิสํ โหนฺติ “ล.” อิติ คนฺโถ ตาทิโส.

๒) พ (พ) อภฺขรฺพฺพฺพฺฐานเ ภ (ภ) อภฺขรํ คหิตํ. อญฺญเ คนฺถา ยฺาทิสํ
“ล.” อิติ คนฺโถ ตาทิโส.

๓) รสฺสสรฺฐฺฐานเ ทฺชฺสโร ลฺลิตโต. กถํ ? ตตฺเถว นิตฺถุสนํ. กิพฺน (กิพฺน) อิติ
ปทํ ยฺชฺชติ “กิพฺน (กิพฺน) อิติ ปทํ น ยฺชฺชติ. (โสณนฺท./๓๔) วิกิริตฺวา (วิกิริตฺวา) อิติ ปทํ ยฺชฺช
ติ “วิกิริตฺวา (วิกิริตฺวา) อิติ ปทํ น ยฺชฺชติ. (โสณนฺท./๓๕) ตฺถนฺหิ (ตฺถนฺsu) อิติ ปทํ ยฺชฺชติ
“ตฺถนฺหิ (ตฺถนฺsb) อิติ ปทํ น ยฺชฺชติ. (โสณนฺท./๓๕) จตฺถหิ (จตฺถหิ) อิติ ปทํ “จตฺถหิ (จตฺถหิ) อิติ ปทํ
(โสณนฺท./๓๔) กาลกฺนิ (กาลกฺนิ) อิติ ปทํ “กาลกฺนิ (กาลกฺนิ) อิติ ปทํ (โสณนฺท./๓๔)

๕. สพุพฺสุวณฺณมฺกฺขิตคนฺโถ (ท.๑) เอกฺตฺตรสฺตาทิกฺคสสฺสเลขฺสนิมิตฺตโก
ณฺพพิสฺตยฺตฺตฺตรสฺติมมฺวชฺชสํ ปกฺขิตโต. อยมฺปน ทสพฺนฺธคนฺถิโก โหติ. เอเกกํ ไปตฺถกฺสูจิจฺฉิณฺณ

ปญฺจเลขยุตฺตํ. ปาฬิภาสากมฺโพชกฺขเรน ลีขิตฺโต. เอเกกสฺมึ เลเข ปมาเถนน สตฺตติปิ อกฺขรานิ. ไปตฺถโก เจว คนฺถเวฐฺนนวนตฺถณฺจ สฺสมฺปฺณฺณํ. อยมฺปน “ท.๑.” อิติ สงฺเขปนาโม.

“ท.๑.” อิติ คนฺถเอ ไปตฺถกสฺสจิวฺชฺฉนณลกฺขณํ.

- พุณฺณชนสฺสญฺญโค กโต. กถํ ? ตตฺถเวว นิตฺถสฺสนํ. กาลกีนี (กาลกีนี) อิติ ปทํ ยฺชฺชติ “กาลกีนี (กาลกนฺ) อิติ ปทํ น ยฺชฺชติ. (โสณนฺท./๓๘), อปรภาเค (อปรภาเค) อิติ ปทํ ยฺชฺชติ “อปรภาเค (อป) ภาเค) อิติ ปทํ น ยฺชฺชติ. (โสณนฺท./๒๖)

๖. รตนโกสินฺทรวฺภูเส จตฺตตรญฺญอ ราชสมเย ลีขิตฺโต หิงฺคุลิมกฺขิตคนฺถ (ล.ร.๔) ปญฺจวีตยฺชฺชตฺตรสตาธิกฉสฺสเลขนนิมิตฺตโก ฉพฺพีสยฺชฺชตฺตรสตีมมณฺชฺสาเย ปกฺขิตฺโต. อยมฺปน ทสพฺนฺธคนฺถโก โหติ. เอเกกํ ไปตฺถกสฺสจิวฺชฺฉนํ ปญฺจเลขยุตฺตํ. ปาฬิภาสากมฺโพชกฺขเรน ลีขิตฺโต. เอเกกสฺมึ เลเข ปมาเถนน สตฺตติปิ อกฺขรานิ. ไปตฺถโก เจว คนฺถเวฐฺนนวนตฺถณฺจ สฺสมฺปฺณฺณํ. อยมฺปน “ล.ร.๔” อิติ สงฺเขปนาโม.

“ล.ร.๔” อิติ คนฺถเอ ไปตฺถกสฺสจิวฺชฺฉนณลกฺขณํ.

- เลขกสฺส ปมาเทน อปรทฺธไปตฺถกสฺสจิวฺชฺฉนํ. กถํ ? ตตฺถเวว นิตฺถสฺสนํ. “ไปเทตี”ติ ปทํ น ยฺชฺชติ “โจเทตี”ติ ปทํ ยฺชฺชติ. (สุรพฺภ./๙๖) “จปฺปฺสฺส”ติ ปทํ น “จตฺตฺสฺส”ติ ปทํ.

๗. หิงฺคุลิมกฺขิตคนฺถ “กัมมะลล อิติ ทยฺยภาสสนฺททานทฺวิกฺกฺฐโก เอกทสฺสยฺชฺชตฺตร- สตาธิกปญฺจสฺสเลขนนิมิตฺตโก ฉพฺพีสยฺชฺชตฺตรสตีมมณฺชฺสาเย ปกฺขิตฺโต. อยมฺปน ทสพฺนฺธคนฺถโก โหติ. เอเกกํ ไปตฺถกสฺสจิวฺชฺฉนํ ปญฺจเลขยุตฺตํ. ปาฬิภาสากมฺโพชกฺขเรน ลีขิตฺโต. เอเกกสฺมึ เลเข ปมาเถนน สตฺตติปิ อกฺขรานิ. ไปตฺถโก เจว คนฺถเวฐฺนนวนตฺถณฺจ สฺสมฺปฺณฺณํ. อยมฺปน “ล.ก. อิติ สงฺเขปนาโม.

- เลขกสฺส ปมาเทน อปรทฺธไปตฺถกสฺสจิวฺชฺฉนํ. กถํ ? ตตฺถเวว นิตฺถสฺสนํ. “นทฺธิโต (นทฺธิเตา)”ติ ปทํ น ยฺชฺชติ “น สฺฐิต (น สฺฐิตา)”ติ ปทํ ยฺชฺชติ. (สุวณฺณสงฺข./๗๖)

๒.๒ สพฺพวิจยกรณตฺถกมฺโพชกฺขรปาฬิภาสาลีขิตสฺส ปญฺญาสชาติกปฺฐมภาคาคิกคนฺถสฺส ไปตฺถกสฺสจิวฺชฺฉนปวตฺติ.

ลำนนารฎฐี หิ ปญญาชชตคคณุปปวตติ ออุปชชติ. กิมปนายํ ปญญาชชตคคณโถ
 สุกขทพปุเร ปรมุปรภตตา อโหสิ, น อุตทาหุ เอตถเวว หิ ตสฺส ปวตติ นโหสิ. อยมปน ปจฺจิมภาค
 อโยชยปุเร ปาตุภาวิ. ตตถเวว วาสินอ ชนา ตํ อคฺคณหีสฺส. “นียดา เหล่าสุนทร” อิติ
 ทยฺยภาสาวิสฺสุตตา อุตฺตมปณฺฑิติตฺถี อหา “อิมสฺมึเยว สมเย ปณฺฑิตตา เอกาทส ชชตคคณโถ ลิชิตฺวา
 ไปราณคคณเถ ตานิ ปกฺขิปีสฺส ตสฺมา โข ปุพฺเพ ตตถ ปญญาชชตคคณโถ อหฺสฺส ปจฺจวา เอกสฺมฺฐี
 ชชตคคณโถ อหฺสฺสนฺ”ติ.^๑ วุตฺตนเยเนว เอกาทส ชชตคคณโถ ปจฺจิมภาคปญญาชชตคคณโถ โหนติ มณฺ
 ญเ. วิจยการี จาหํ “เยสฺส เกสฺสจ ชชตคคณโถ อโยชยปุเร ลิชิตฺเตสฺส อิมสฺมึ สมเย ไปตถกสฺสจวิชฺฌนํ
 อโหสิ มณฺญเ ชตฺติยาททยฺยวาสินอ ปน ชตฺติยาททมรุมวาสินอ สทฺธิ สงฺคามํ อกรีสฺส. เตหิ พฺหุ ไปตถ
 กาทิคคณเถ ฉาปีตา. นฺน ตตถเวว ปญญาชชตคคณโถ ฉาปีโตเยวา”ติ สนนฺฐานํ กโรมิ.

วิจยการี ปนาหํ ฐสฺส มหาปณฺณาคารสฺมึ กมฺโพชชชชปาติภาสาลิชิตเ ป
 ราณคคณ- โภสเล ปุจฺจามิ “กทา รตนโกสินฺทพฺุเร ปญญาชชตคคณสฺส ไปตถกสฺสจวิชฺฌนปวตติ
 ปาตุภาวติ”ติ. เตปี “กั เอตถเวว โย คคณโถ ไปราณคคณอ อตฺถิ อุตทาหุ โส นตฺถิ สเจ ปน อตฺถิ เสว
 ไปราณคคณ”ติ กเถนฺติ. วุตฺตนิยามเนว ชนปฺุรลิชิตปญญาชชตคคณโถ อญฺญโต ไปราณคคณ.

ชนปฺุรลิชิตปญญาชชตคคณโถ ปน เอโก ว อโหสิ. โส “หิงฺคฺลิมกฺขิตคคณโถ
 หิงฺคฺลิมกฺขิตเสทานทวีกฺฐโก”ติ วุจฺจติ. อปรภาค รตนโกสินฺทเว ไปตถกสฺสจวิชฺฌนโกสโล ตํ
 นิสฺสาย ปรมุปราย ปญญาชชตคคณโถ ลิชิต. ฐสฺส มหาปณฺณาคารเ จ กมฺมการี จาหํ “ฐสฺส
 มหาปณฺณาคาราทิสฺส ฐาเนสฺส เทว ไปตถคคณเถ อหฺสฺสนฺ”ติ. อยมปนตถ สงฺเขปตฺถ.

๑. ราชลิษาปีตา จ เต ไปตถคคณเถ จาติ ราชลิษาปีตไปตถคคณเถ. “เต กิตฺตกา คค
 เถ อหฺสฺสนฺ”ติ. เตปี โสฬส. เสยฺยถึทํ.

๑.๑ “ลานดิบ” อิติ ทยฺยภาสาย วุตฺตคคณโถ.	๑.๒ “รักทีบ” อิติ วุตฺตคคณโถ.
๑.๓ สพฺพหิงฺคฺลิมกฺขิตคคณโถ.	๑.๔ สพฺพสฺวณฺณมกฺขิตคคณโถ.
๑.๕ “ข้างลาย” อิติ วุตฺตคคณโถ.	๑.๖ “ข้างลายรดน้ำดำ” อิติ วุตฺตคคณโถ.
๑.๗ “ข้างลายรดน้ำแดง” อิติ วุตฺตคคณโถ.	๑.๘ มหาสฺวณฺณคคณโถ.
๑.๙ “ทองชุบ” อิติ วุตฺตคคณโถ.	๑.๑๐ “ชุบยอ” อิติ วุตฺตคคณโถ.
๑.๑๑ “รองทรง” อิติ วุตฺตคคณโถ.	๑.๑๒ “รดน้ำแดง” อิติ วุตฺตคคณโถ.

^๑ นียดา เหล่าสุนทร, ปญญาชชตคคณโถ ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์แม่คำ
 ผาง, ๒๕๓๘), หน้า ๔๔.

๑.๑๓ อปุปกสุวรรณมุกขิตคนุโธ.

๑.๑๔ “รดน้ำดำโท, รดน้ำดำเอก, รดน้ำลายเทพชมนม” อิติ วุตตคนุโธ.

๑.๑๕ หิงคุลิมุกขิตคนุโธ.

๑.๑๖ “ล่องรัก” อิติ วุตตคนุโธ.

อิเมสุปี คนุเถสุ รชชสมโย เจว ไปตุถกฐุจิวิชฺฌนสมโย จ ปญญาณนฺติ.

๒. “ปชาลิตาปีตา จ เต ไปตุถกคนุถา จา”ติ ปชาลิตาปีตไปตุถกคนุถา. อถวา เย ไปตุถกคนุถา ภิกขุสงฺฆเณ วา อูปาสเกณ วา อูปาสิกาย วา อตฺตโน อตฺตโน หิตาย สุขาย ลิตาปีตา เตปี โข ปชาลิตาปีตไปตุถกคนุถา นาม. เต กิตฺตกา คนุถา. เตปี ปญจ. เสยฺยถึทံ.

๒.๑ “ลานติบ” อิติ ทพยภาสาย วุตตคนุโธ. ๒.๒ “รักที่บ” อิติ วุตตคนุโธ.

๒.๓ “ล่องรัก” อิติ วุตตคนุโธ.

๒.๔ สัพพสุวรรณมุกขิตคนุโธ.

๒.๕ หิงคุลิมุกขิตคนุโธ.

อิเมสุปี คนุเถสุ รชชสมโย เจว ไปตุถกฐุจิวิชฺฌนสมโย จ น ปญญาณนฺติ เตน วิจโย ทุกฺเขน กาทพุโ.

รัตนโกสินทฺปุเร ราชลิตาปีตไปตุถกคนุโธ.^๒

“รัตนโกสินทฺปุเร จกุกิวสิกฺสุส ปฐฺมรณฺโณ รชชสมเย กิตฺตกา คนุถา อเหตุสนฺ”ติ. เต ปญจ. เสยฺยถึทံ. (๑) ปฺราณครุคนุโธ. (๒) มหาสุวรรณคนุโธ วา สัพพสุวรรณคนุโธ วา. (๓) “ทองชูป” อิติ ทพยภาสาย วุตตคนุโธ. (๔) “ชูปย่อ” อิติ วุตตคนุโธ. (๕) “รองทรง” อิติ วา “ข้างลาย” อิติ วา วุตตคนุโธ.

จกุกิวสิกฺสุส ทุตฺยรณฺโณ รชชสมเย เอโกเยว “รดน้ำแดง” อิติ วุตตคนุโธ.

“จกุกิวสิกฺสุส ตุตฺยรณฺโณ รชชสมเย กิตฺตกา คนุถา”ติ. เต อญฺฐ. เสยฺยถึทံ. (๑) “รดน้ำดำเอก” อิติ วุตตคนุโธ. (๒) “รดน้ำดำโท” อิติ วุตตคนุโธ. (๓) “เทพชมนม” อิติ วุตตคนุโธ. (๔) “ลายกำมะลอ” อิติ วุตตคนุโธ. (๕) “ชูปย่อ” อิติ วุตตคนุโธ. (๖) อปุปกสุวรรณคนุโธ. (๗) “รดน้ำแดง” อิติ วุตตคนุโธ. (๘) รามบุญญภวลิติตคนุโธ.

^๒ หอสมุดแห่งชาติ, คัมภีร์ใบลานฉบับหลวงในสมัยรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อัมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๓๑ -

“จกุกิวีสีกุส จตุตถรรณโณ รชชสมเย กิตตกา คนฺธา”ติ. เต จตุตธาโร. เสยฺยถิทํ.
 (๑) หิงฺคุลิมกฺขิตคนฺโถ. (๒) รามณฺญกฺขรลฺลิตคนฺโถ. (๓) “รตน์น้ำแดง” อิติ วุตฺตคนฺโถ.
 (๔) “รตน์น้ำดำ” อิติ ทพฺยภาสาย วุตฺตคนฺโถ.

จกุกิวีสีกุส ปญฺจมรรณโณ รชชสมเย เอโกเยว สพฺพสุวณฺณมกฺขิตคนฺโถ.

สพฺพตฺเถว ปน วิจยการินา รตนโกสินฺทปฺปฺรลฺลิตฺติ ปญฺญาสชาติกคนฺถวิจโย กโต. เตสุปิ
 ปน ปญฺญาสชาติกคนฺถสุ ลฺลิตฺเตสุ เย จตฺนวุตฺตยฺตฺตรเตสตาธิเกสุ ทฺวีสุ สํวจฺจรสฺสเสสุ ลฺลิตฺตา เต
 หิงฺคุลิมกฺขิตคนฺโถ จตฺตาฬีสฺตฺตรจฺจรสฺสเลขนิมิตฺตกาทิ (ล.) ไปราณตมา โหนฺติ. เต หิ
 จตฺนวุตฺตยฺตฺตรเตสตาธิเกสุ ทฺวีสุ สํวจฺจรสฺสเสสุ ลฺลิตฺตา. อยมฺปน ไปตฺถกฺกุจฺจิวิชฺฌนกาโล
 รตนโกสินฺทปฺปฺเร จกุกิวีสีกุส จตุตถรรณโณ กาลो โหติ. (รตนโกสินฺทปฺปฺเร จกุกิวีสีกุ จตุตฺถโร ราชฯ
 อาทิจตฺนวุตฺตยฺตฺตรเตสตาธิเกสุ ทฺวีสุ สํวจฺจรสฺสเสสุ ปรีโยสานเอกาทฺสฺตฺตรจตฺสตาธิเกสุ ทฺวีสุ
 สํวจฺจรสฺสเสสุ รชชํ กาลเสสิ.) ตโต ปญฺญาสชาติกคนฺโถ สพฺพสุวณฺณมกฺขิตคนฺโถ ลฺลิตฺติ. วิจยการี
 ปนาหํ “อยมฺปิ รตนโกสินฺทปฺปฺเร จกุกิวีสีกุส ปญฺจมรรณโณ รชชสมเย ลฺลิตฺติ”ติ สมนฺนิฏฺฐานํ กโร
 มิ. (รตนโกสินฺทปฺปฺเร จกุกิวีสีกุ ปญฺจโม ราชฯ อาทิจตฺนวุตฺตยฺตฺตรจตฺสตาธิเกสุ ทฺวีสุ สํวจฺจ
 รสฺสเสสุ ปรีโยสานเตปญฺญาสฺตฺตรจตฺสตาธิเกสุ ทฺวีสุ สํวจฺจรสฺสเสสุ รชชํ กาลเสสิ.) สพฺพโส ปน
 คนฺโถ นวกไปตฺถโก เจว อกฺขรสุจฺจิวิชฺฌนโสภณลฺกฺขณโก จ โหติ. วุตฺตนเยเนวายํ นวกคนฺถิ
 โโก.

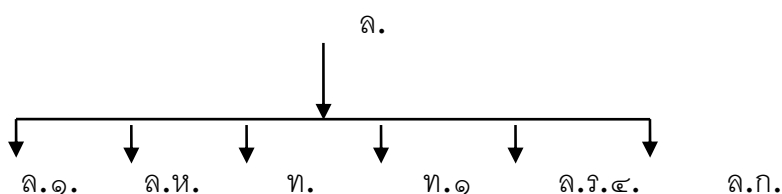
สงฺฆิตฺตตฺเถเนว ปญฺญาสชาติกคนฺโถ ไปตฺถกฺกุจฺจิวิชฺฌนสฺส อนุกฺกเมน อาหริโต.
 กมฺโพชกฺขรลฺลิตฺติปาติภาสาปญฺญาสชาติกคนฺโถ จ ธนฺปฺปเร ปฐฺมํ ปาตฺถกฺวิ. (หิงฺคุลิมกฺขิตคนฺโถ
 หิงฺคุลิมกฺขิตสนฺทานกฺกุสฺสโก) อปรภาเค ปน รตนโกสินฺทปฺปฺรสฺส จกุกิวีสีกุ ปฐฺมโม ราชฯ ตโต ตํ
 อาหฺราเปตฺวา ตํ นิสฺสสาย นวกคนฺถํ ลฺลิตฺวาปิโต. เย ปน จกุกิวีสีกุส จตุตถรรณโณ รชชสมเย คนฺธา
 ลฺลิตฺตา. เต ปฐฺมํ วิจยการินอ มยฺหเมว วิจเย โหนฺติ. เอตฺถเอว ตาว จตฺตารี ชาตกาณี ปาตฺถกฺวานฺติ. เต
 หิงฺคุลิมกฺขิตคนฺโถ จตฺตาฬีสฺตฺตรจฺจรสฺสเลขนิมิตฺตกาทิ (ล.) โหนฺติ. เตสํ คนฺถานํ ลิกฺขณญฺเจว
 วิคฺคโห จ ยุตฺตินิยาเมน วิจาเรตฺวา ธมฺมตฺถํ นิสฺสสาย กโต. ตตฺถเอวายํ นิยม.

๑. อปรทฺธไปตฺถกฺกุจฺจิวิชฺฌนเนน อตฺถโถ ปรีหายติ.
๒. ไปตฺถกฺกุจฺจิวิชฺฌนเนน อตฺถโถ.
๓. เอเกกฺกุสฺมึ ปรีโยเค เอเกกํ ปทํ ทฺวิคฺคณํ กตฺวา ลฺลิตฺติ. เตเนว อตฺถโถ ปรีหายติ.

๔. วิจารณ์ ปานำ ปฏิปาฐิยา นานาสมเย ไปตุถกฐจิวิซุณนปวตุติวิจยวิโสธนั กโรมิ.
ตตุเถวายั อตุโก.

- ๔.๑ หิงคุลิมกขิตคนุโก จตุตาฬีสตุตรจสหัสสเลขนิमितุโก (ล.).
 ๔.๒ หิงคุลิมกขิตคนุโก นวุตุตรจตาทิกจสหัสสเลขนิमितุโก (ล.๑).
 ๔.๓ หิงคุลิมกขิตคนุโก สตุตรจตุตรจตาทิกจสหัสสเลขนิमितุโก (ล.ห.).
 ๔.๔ สพุพสุวณณมกขิตคนุโก ปญจวิสัตยตุตรจสหัสสเลขนิमितุโก (ท.).
 ๔.๕ สพุพสุวณณมกขิตคนุโก เอกตุตรจตาทิกจสหัสสเลขนิमितุโก (ท.๑).
 ๔.๖ หิงคุลิมกขิตคนุโก ปญจวิสัตยตุตรจตาทิกจสหัสสเลขนิमितุโก (ล.ร.๔.).
 ๔.๗ หิงคุลิมกขิตคนุโก เอกาทสตุตรจตาทิกจสหัสสเลขนิमितุโก (ล.ก.).

อาทิตุ วุตตนเยนายั ปญญาสชาติกคนุเถ สิฏขาวิคคเหนว อิมาย เลขาย สงเขปตุโก
ทฎฐุโพ.

ตตุเถวายั เลขาทิปาโย.

เย ปน คนุถา วิจยการิโน มยหเมว ปุราณตมา โหนติ เต จตุณวุตุตุตรเตสจตาทิกเส ทู
 วิสุ สัวจจรสหัสเสสุ กตา หิงคุลิมกขิตคนุโก จตุตาฬีสตุตรจสหัสสเลขนิमितุกาทิ (ล.) โหนติ. เต
 หิ จตุณวุตุตุตรเตสจตาทิกเส ทูวิสุ สัวจจรสหัสเสสุ ลิชิตา. อยมุปน ไปตุถกฐจิวิซุณนกาโล
 รตนโกสินุทปุเร จกุกิวิสิกสุส จตุตุถรณญเญ กาลโ ไหติ. รตนโกสินุทปุเร จกุกิวิสิกสุส ปญจมรณญเญ
 รชชสมเย จตุตาโร สพุพสุวณณมกขิตคนุถา อเหตุ .

๒.๓ เอตุเถวิทมปน วิรุทูปตุถกฐจิวิซุณน.

๑. เลขกสุส ปมาเทน อปรทูปตุถกฐจิวิซุณน.
 -ปตนไปตุถกฐจิวิซุณน. อิทมปนเหตุ นิตสุสน.

“นานปุปกาเรน”ติ ปทํ ยุชฺชติ “นาปกาเรนา”ติ ปทํ น ยุชฺชติ.
(โสณนุท./๓๖)

“อมจจา”ติ ปทํ ยุชฺชติ “มจจา”ติ ปทํ น ยุชฺชติ. (สุวณฺณสงฺข./๖๑)

-อ อกฺขโร อา อกฺขโร โหติ. อิทมฺปนฺตถ นิตฺตสนฺนํ.

“อภาสี”ติ ปทํ ยุชฺชติ “อภาสี”ติ ปทํ น ยุชฺชติ. (โสณนุท./๓๐)

-อี อกฺขโร อี อกฺขโร โหติ. อิทมฺปนฺตถ นิตฺตสนฺนํ.

“นิสีที”ติ ปทํ ยุชฺชติ “นิสีที”ติ ปทํ น ยุชฺชติ. (โสณนุท./๒๙)

-โอ อกฺขโร อู อกฺขโร โหติ. อิทมฺปนฺตถ นิตฺตสนฺนํ.

“โอจฺฉินฺตฺวา”ติ ปทํ “อุจฺฉินฺตฺวา”ติ ปทํ (โสณนุท./๒๘)

“โอตาเรตฺตฺว”ติ ปทํ “อุตาเรตฺตฺว”ติ ปทํ (สุรพฺภ./๙๐)

๒. ตตฺถเถว ปน โปตฺถกฺกุญฺจวิฆฺณเนน อกฺขรวิธิ วิรุชฺฌิ.

-ยฺยตฺตฺกุญฺจาเน พฺยณฺชนสฺสญฺญโค น อโหสิ. อิทมฺปนฺตถ นิตฺตสนฺนํ.

“อคฺคฺมเหสี”ติ ปทํ “อคฺมเหสี”ติ ปทํ. (โสณนุท./๘๙)

“มิคฺเค”ติ ปทํ “มิเค”ติ ปทํ. (สุรพฺภ./๖๖)

-อฺยตฺตฺกุญฺจาเน พฺยณฺชนสฺสญฺญโค อโหสิ. อิทมฺปนฺตถ นิตฺตสนฺนํ.

“อคฺมาสี”ติ ปทํ “อคฺคฺมาสี”ติ ปทํ. (โสณนุท./๓๙)

“วสฺนตฺถานนุ”ติ ปทํ “วสฺสนตฺถานนุ”ติ ปทํ. (สุรพฺภ./๑๓๙)

๓. อวิเสสฺสรพฺยณฺชนเนน วิรุทฺโโปตฺถกฺกุญฺจวิฆฺณนํ อฺปฺปชฺชิ.

-ท (ท) อกฺขรํ ฐ (ฐ) อกฺขรํ โหติ. อิทมฺปนฺตถ นิตฺตสนฺนํ.

“ทารกฺกุสฺสา”ติ ปทํ “ธารกฺกุสฺสา”ติ ปทํ. (โสณนุท./๘๙)

-ฐ (ฐ) อกฺขรํ ถ (ถ) อกฺขรํ โหติ. อิทมฺปนฺตถ นิตฺตสนฺนํ.

“ปฺฐมา”ติ ปทํ “ปถมา”ติ ปทํ. (สุรพฺภ./๑๑๖)

-ป (ป) อกฺขรํ ก (ก) อกฺขรํ โหติ. อิทมฺปนฺตถ นิตฺตสนฺนํ.

“ปาปนุ”ติ ปทํ “ปากนุ”ติ ปทํ. (สุรพฺภ./๓๙)

-จ (จ) อกฺขรํ ป (ป) อกฺขรํ โหติ. อิทมฺปนฺตถ นิตฺตสนฺนํ.

“โจเทตี”ติ ปทํ “โปเทตี”ติ ปทํ. (สุรพฺภ./๑๐๗)

“จตฺตฺตฺว”ติ ปทํ “ปตฺตฺตฺว”ติ ปทํ. (โสณนุท./๓๔)

- ค (ค) อักษรื ต (ต) อักษรื โหติ. อิทมฺปนฺตฺถ นิตฺตฺสนฺ.
 - “มิเค”ติ ปทํ “มิเต”ติ ปทํ. (สุวณฺณสงฺข./๖๖)
- จ (จ) อักษรื ต (ต) อักษรื โหติ. อิทมฺปนฺตฺถ นิตฺตฺสนฺ.
 - “อมจฺจฯ”ติ ปทํ “อมตฺตา”ติ ปทํ. (สุวณฺณสงฺข./๖๑)
- พ (พ) อักษรื ภา (ภ) อักษรื โหติ. อิทมฺปนฺตฺถ นิตฺตฺสนฺ.
 - “ปฏิพฺพทฺตฺจิตฺตา”ติ ปทํ “ปฏิภทฺตฺจิตฺตา”ติ ปทํ. (สุวณฺณสงฺข./๑๐๖)
 - “พิมฺโฆน”ติ ปทํ “ภิมฺโฆน”ติ ปทํ. (สุรพฺภ./๑๐๕)

๔. ปจฺฉิมภาคปญฺญาสชาติเก วจนฺปโยคปาลีภาสาลกฺขณํ ทฏฺฐพฺพํ.

ตตฺถเวว ปน วิจยการินา วจนฺปโยคปาลีภาสาลกฺขณํ วิคฺคหสฺสํนุทฺถํ “นानาปโยคตฺถโถ เจว นานาคหิตสฺสทฺโถ จาติ อิเม ยุตฺตโกฏฺฐาเส วิจาเรตฺวา ปฏิคฺคหิตํ. เอวมฺปิ ปญฺญาสชาติกาที่ สฺส ปจฺจุปฺปนฺนปาลีภาสโต ปโยคตฺถโถ เจว คหิตสฺสทฺโถ จ วิเสสโตโร อหฺเส. มยา จ “โสปี วยฺยากรณาทฺยาปฺราโช ปฺพุเพ ลิกฺขกฺสฺส ปมาเทน วา ปจฺฉา โปตฺถกฺสฺสจิวฺชฺฉกฺสฺส วา อฺปปชฺชตีติ วยฺยากรณาทฺยาปฺราธฺสฺส สนฺนิฏฺฐานํ กตํ. ตตฺถเววายํ สงฺเขปตฺถโถ.

๑. กิริยาย สทฺธิ ปธานสฺส ปฺริโส จ วิภตฺติ จ กาโล จ นาโหสิ. ตตฺถเวว นิตฺตฺสนฺ.

- อหํ ปน สณฺฐาตปฺป น สกฺกา (โสณนฺท./๓๒)
- ตฺวํ ปพฺพํ อกตฺวา สตฺต รตฺติโย อาคจฺจตฺ (โสณนฺท./๓๒)
- ตฺวํ อกตฺวา ตํ ปหิณฺถ (โสณนฺท./๓๕)
- เทว สุวีกา ตํ ราชานํ นิมนฺเตนฺโต (โสณนฺท./๓๘)
- ตฺวํ รกฺษถ (โสณนฺท./๓๘)
- มหาชนา ปุณฺณานิ กตฺวา (โสณนฺท./๔๐)

๒. คุณนามสทฺเทน สทฺธิ นามสทฺทฺสฺส ลิงฺคํ สทฺธิ นนาโหสิ. ตตฺถเวว นิตฺตฺสนฺ.

- ตมฺเม อกฺขาถ ปุจฺฉิตฺติ (โสณนฺท./๓๓)
- เทถ ธีตฺวํ เม ยาจิตฺ (โสณนฺท./๓๓)

๓. อิตฺถीलิงฺคชาตินฺตฺตปจฺจโย อิตฺถीलิงฺคนิมิตฺตโก อีการนฺโต น คหิต. ตตฺถเวว นิตฺตฺสนฺ.

- ตํ สุตฺวา ปทฺมวตฺตี ๕เปฯ ปานณฺเลหิ จ นิมนฺเตนฺตา (โสณนฺท./๓๓)

-สา จันทาทวี อนาคตา ปฏิสนฐาตุ อสกุโกนุตตา ปริเทวนุตตา
(สุวรรณสงข./๕๒)

๔. คุณนามสททสุส จ นามสททสุส วจัน อสทิลล์ อโหสิ. ตตเถว นิตสุสนัน.

- ราชชา อากจณุต อุโก เสฎฐี ปุจณุต. (โสณนท./๒๖)

อิตถิลิงคชาตนุตปุจโย อิถิลิงคนิมิตตัก อาการนต คเหตุวา อิถิลิงคชาต
กณญาสทท อนุวิทุต. ตถาปี หิ อตตโน อตตโน เจตนาย คนถลิขโก อกาสิ น ปมาเทน อกาสิ.
สเจ ปน ปมาเทน อกาสิ. อปราชปทญเจว อนปราชปทญจ สมเมว ปาตุภวณุตติ. อถวา อนุตปุจโย
ปโยเค กิริยา อโหสิ. ตตเถว นิตสุสนัน.

๕. อาทปโยเค จ ตติยสทเท โกจิ นิปาตสทโท จูโต น ยุชชติ. ตตเถว นิตสุสนัน.

-เจ เต น ลภิสสสถ ตุมหาก ราชทญโต ภวิสสตีติ (สุวรรณสงข./๖๗)

-เจ ตว อุกเก นิมุชชิตวา จูโตสิ. (สุรพภ./๘๘)

๖. ยงกิลุจ ปท ทยุภาสาสร์ นิสสาย ลิตติ. ตตเถว นิตสุสนัน.

-ปีสาใจ (สีหนาท./๔๖)

- กเลวร (สุวรรณสงข./๖๐)

- โหริ (สุรพภ./๑๑๗)

๒.๔. พุทฺธสาสนเน ธมฺโม ปญญาสชาตกาทีสุ ปากโฏ อโหสิ.

จตุตถุกปุจฉิมภาคปญญาสชาตเก พุทฺธสาสนเน ธมฺโม สพุทต ปาตุภวติ. ตตเถว
ธมฺโม พุทฺธน ชน่าน หิตาย สุขาย ทสุสิโต. ชนา ปน นคราทีสุ วิสิตวา สุจริตธมฺม นิสสาย
สมคควาสโน สุขํ เสนติ. เตส จีราทิกเยหิ วิปปฏิสาโร พุจจริตธมฺมจารีน ชน่าน โลกาทิกิเลส
นิสสาย อุปปนโน. ตสมมา โย ปุคฺคโล สุจจริตธมฺมจารี โหติ โสปี สพุทฺธ สมคควาสิน นายโก หุต
วา วฏฏติ. อธิ หิ ธมฺมวินโย อตีตนาคตปุจปุปฺนเน ธมฺมจารีน วุฑฺฒิยา วิรุฬฺหิยา เวปุลฺลยา
ปวตฺตติ. ปญญาสชาตกาทิกนถลิขโก ตตฺถ ขตฺติยาทีน ชีวิทํ ทสเสตฺวา ปจฺปุปฺนเน พุทฺธสาสน
กาณํ พุจจริตญเจว สุจจริตญจ ตนฺตี กตฺวา สันนุที.

พทุธศาสเน ฅมมกถา.

อิถ ปน ฅมโม “โลกียฅมโม”^๓ ๑ โลกุตตรฅมโม^๔ ๑ จาติ ทูวิโร โหตุ

๑. ทูวิสุ โย ฅมโม อิมสมึ โลก สพเพสั ชนानัน วุฑุฅมียา วิรูฬุหียา เวปุลลถาย ปวตตติ โส “โลกียฅมโม วุจจติ.

๒. โย ปโรโลก สพเพสั ชนानัน วุฑุฅมียา วิรูฬุหียา เวปุลลถาย ปวตตติ โส “โลกุตตรฅมโมติ วุจจติ.

ปญญาสชาติเก ฅมมกถา

โสณนุทชาติกาทีสุ โลกียฅมโม พหุ อโหสิ ตตุเถว ปน โลกุตตรฅมโม นาโหสิ. ชาติกสมิถาเน โลกุตตรฅมโม “เทสนาปริโยธานะ สตุถริ จตุตถาริ อริยสจจจาณี ปกาเสณุตเตเวว ตตุเถว สนนินันุณา พหุ เทวมนุสสุสา โสตาปตติผลาทีนึ ปาปญันุสูติ สงฺเขเปน ทสฺสิโต. โลกียฅมโม สพพตฺเตสฺ ปาตฺตภาวิ. อยมนฺเนตฺต สงฺเขปตฺโต.

๑. อัย โสณนุทชาติเก ฅมมกถา.

โย ๑ ปาโป พาโล เจว	ปาปกมมม กตํ รโห
โอสถุยาทีเทวตาโย	ตํ ปาปํ วิวรยณฺติ.
โย ๑ ปมุตตา ปญฺฐิติโต	ปาปกตํ ชานัน อหุ
ชิตฺจจฺจํ ปาปํ น กรํ	กฺุสลํ ปัสสตี สตี. (โสณนุท./๓๘-๓๙)

๑. อัย สีหนาทชาติเก ฅมมกถา.

-ปาณาน น หนุตพุพา อทินฺนาทานโน น อาทาทพุโพ กาเมสมฺมิจฺจจาโร น กริตพุโพ มุสาวาทา น วตฺตพุพา มชฺุไซ ภูณฺชิตพุโพติ (สีหนาท./๔๓)

๑. อัย สุวณฺณสงฺขชาติเก ฅมมกถา.

-ถ สกฺโก เทวราชา ทุตฺติยํ ปญฺหํ ปุจฺฉิ ปญฺฐิตโก สภาโว อิถ โลกเปปี ปโรโลก ๑

^๓ อภ.ส. (ปาลี) ๓๔/๑๐๓๙/๒๕๖

^๔ อภ.ส. (ปาลี) ๓๔/๑๑๐๐ ๑๒๕๖

โอบาไส ตูมิ อตุถิ วิสขุเซหิตี อถโย ปณฺหิ วิสขุเซนฺโต สกุก เทวราช โย ปุคฺคโล
 ปญฺจสีลอฏฺฐสีเลสุ จฺฐิตอ ยาจกานํ ปานจาโค ธมฺมํ สุโต มคฺโค ภาวิตอ ตินฺนุณํ รัตนานํ कुณฺเว จฺฐิตอ
 ยาว มคฺคผลา โส ปุคฺคโล อธิ โลเก ปรโลเกสุ วิโรจติ นาม อถ โย พุทฺทมวิหาเรสุ ภาเวนฺตา สตุ
 ตานํ ชีวิตํ น ปทฺฐุเรติ เอวํ โส อภยตุถ วิโรจตีติ วิสขุเซติ ทุตฺติยํ ปณฺหิ ปรีโยसानเ ทวมนฺสุ
 सा वृत्तनयेन पुत्रासाङ्कारं तन्वति. (สุวรรณंसङ्ख./๗๒)

-เต กุสลา อธิ โลกปรโลเกสุ ผลํ ทสฺสนฺติ อถ ปญฺจสีลา ปาณาติปาตา ปฏฺวิโรโต
 อทินฺนาทานา ปฏฺวิโรโต กาเมสุ มิจฺจารปฏฺวิโรโต มุสาวาทาปฏฺวิโรโต ปิสฺสูณฺวาจา ฆรฺสูวาจา สมฺมุ
 ปลापฏฺวิโรโต สุราเมรยปมาทฺฐานา ปฏฺวิโรโต เย เกจิ ปุโรโต เต สคฺคปรายนา โหนฺติ สพุเพ มหา
 ชนา ราชเสนาปคาทโย โพธิสตุตฺตสฺส ธมฺมํ สุตฺวา โสมนสฺสชาติตา อณฺชลี ปคฺคเหตุวา สาङ्कारํ ทตุ
 वा तं अनेकप्रियायेन गोमेवति. (สุวรรณंसङ्ख./๗๓)

๑. อัย สฺรพฺภชาติเก ธมฺมกถา.

อนิจฺจา วต สงฺขารา	อุปาทวยธมฺมิโน
อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ	เตสํ วุปฺสโม สุโขติ. ^๕ (สุรพฺภ./๘๔)
อเสวนา จ พาลานํ	ปณฺชิตานญฺจ เสวนา
ปุชฺชา จ ปุชฺชนียานํ	เอตมฺมงฺคลมฺตตมฺนฺติ. ^๖ (สุรพฺภ./๘๘)

สพฺพชาติเก สทฺธาภคตา

ปญฺญาสชาติเก พหุวิชา สทฺธา “ตถาคตโพธิสทฺธาติ พุทฺธสาสนสทฺธา เจว
 อิทฺธิปาฏิหาริยาติ จ ไปราณสทฺธา ตาราคณเวทมนฺตาติ จ พหิลทฺธิสทฺธาติ อเหสุ. วิจยการี ปนา
 หํ “ตตุถ ไปราณสทฺธา วา นวกสทฺธา วา ตสฺมี กาลเ เตสํ ชนฺนํ ปเวณิวิฑฺฒเนน วา ลิกฺขกสฺส
 จินฺตเนน วา อุปฺปชฺชตีติ สนฺนิฏฺฐานํ กโรมิ.

พุทฺธสาสนเ จ จตฺสุโส สทฺธา. จตฺสุโส สทฺธา. กมฺมสทฺธา วิปากสทฺธา กมฺมสทฺธา
 ตถาคตโพธิสทฺธาติ.^๗ วุตฺตา เหตุวธ ภควตา “กมฺมสฺสกา มาณว สตุตา กมฺมทายาทา กมฺมโยนี
 กมฺมพณฺฐ กมฺมปฏฺิสรณา กมฺมํ สตุเต วิภชฺติ ยทิทํ หีนปฺปณีตตยาติ.^๘

^๕ ที.ปา. (पालि) ๑๐/๒๒๑/๑๓๗., ส.ส. (पालि) ๑๕/๑๘๖/๑๙๐., ส.น. (पालि) ๑๖/๑๔๓/๑๘๕., พุ.ชา. (पालิ) ๒๗/๙๕/๒๓

^๖ พุ.ช. (पालิ) ๒๕/๓/๔., พุ.สุ. (पालิ) ๒๕/๒๖/๓๘๕

^๗ อ.จ.สตุตท. (पालิ) ๒๓/๔/๓

^๘ ม.อ. (पालิ) ๑๔/๒๘๙/๒๖๓

ตตุถ ตีวธา สทฐา. อยมนุเพตตุถ สงเชปะตโต.

๑. วิปากสทฐา

-โสณนุทราชกุมารสูส ปิยา มนาปา ปทุมมาวตีเทวี อโหสิ ตทา ปน กปิลราช-
 กุมารสูส ภริยา กาลกนี นาม อโหสิ. ส่า จ จินเตสิ ปุพเพ ส่าหิ โสณนุท สามีกั ลภิตุ คจฺฉิ อิทานิ
 โสณนุทกุมารโ ปทุมมาวตียา สามีโก อหิ โข กปิลราชกุมารสูส ภริยา โส หิ มยฺหิ อปิโย อมณาไป
 ทนุโธ โหติ หนุทานหิ ตํ วธิตฺวา โสณนุท คณฺหิสฺสส่ามีติ จินเตตฺวา มุขสูววิสญฺจ มุสิกวิสญฺจ ปริเยสิตฺ
 วา มุสิกวิสฺ ลภิตฺวา โมทกปฺเว ปกฺขิปิตฺวา ภาชเน รุเปตฺวา เนว อญฺญํ ชาทนียํ โภชนียํ อกาสิ โส
 หิ กปิลราชกุมารโ กีพนฺฐาเน กีพิตฺวา สายณฺเห นีวตฺติตฺวา ชีฆจฺฉาย ปิพิตฺวา กาลกนี ปกฺโกสิ.
 ภทฺเท ราชปฺตฺต มยฺหิ เอกํ กมฺมํ อตฺถิ ชาทนียโภชนียํ น สมฺมาเทยฺยํ โมทกํ อตฺถิ ตํ ปฐฺมํปิ ภฺ
 ชาติ ส่า ตํ โมทกํ อหริตฺวา ตสูส อทาสี. โส ตํ ปริภุชฺชิตฺวา วิสเวเคน ปริทฺธาโห มุญฺจิตฺวา วปีตฺ
 วา ภูมียํ ปตฺติ อวตฺเตนฺโต ปรีวตฺเตนฺโต ตตุถเว มรติ ส่าปี ปริเทวิตฺวา โรทิตฺวา วิลปีตฺวา รญฺญ
 สนฺตีกํ คนฺตฺวา อโหสิ เทว มม ส่ามีโก ราชปฺตฺโต ปจฺจปฺนฺนโรเคน กาลํ กโรติ. (โสณนุท./๓๔)

-โฆนฺโต ตุมฺเห มา วิวาทํ กโรถ อปีจฺ เย มุสวาทํ วทนฺติ พฺหุณฺ ชนนานญฺจ
 เทวานญฺจ อปฺปิยา อปฺปลํสา โหนฺติ เย เจปิ สฺถนํ วทนฺติ เตปิ วิปฺปโยคา ทฺกฺขโสภโกทมฺนสฺสํ คจฺฉนฺ
 ติ ปุเรทฺชา โหนฺติ เย ปาณาติปาตํ กโรนฺติ. เต อปายุกา พฺหุโรคา กาลํ กตฺวา นีรยํ คจฺฉนฺติ. ตสุ
 มา ตุมฺเห มา ปาณาติปาตญฺจ อทินฺนาทานญฺจ กาเมสุมิจฺฉารญฺจ มุสวาทญฺจ มชฺชปฺิวงญฺจ กโร
 ธาติ วตฺวา เต อุกฺโปกฺ ปญฺจ สีลํ สมาทาเปสิ (สุรพฺภ./๘๘)

๒. โปราณสทฐา

-เอกทิวสํ โส ปิตฺุโน สนฺตีกํ คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสินฺโน ราชานํ ปิตฺุ
 เอวมาห “มหाराช ตฺวํ เอกํ ราชปญฺหํ ปุจฺฉิสฺสส่ามี”ติ วตฺวา “ยถาสมฺมตี ปุจฺฉธา”ติ วุตฺเต อญฺชลี
 ปคฺคยฺหิตฺวา ปุจฺฉิ “เทว สุริยา เอกสุมี จกฺกวาเพ อฺปาทิตา กตฺมานิสฺสํ กตมํ โทสํ จ มหाराชา”ติ
 โส อฺปราชานํ เอวมาห “ตาตฺ สเจ เทว สุริยา เอกสุมี จกฺกวาเพ อฺปาทิตา สพฺเพ สตฺตา มหาตปฺ
 ปาปฺณนฺติ เทโว อฺปฺปชฺชติ นทิมฺหิ อุกํ สฺสิสฺสตี มหาชโน กายปริพฺาหํ คจฺฉติ มหาวินาสํ
 ปาปฺณาตี”ติ.

- ตํ สุตฺวา โส ปฺนฺ เอวมาห “เทว นาคา เอกสุมี สาลายํ วสนฺติ กตฺมานิสฺสํ จ
 กตฺมโทสญฺจ ปกาเสนฺตี”ติ. ตํ สุตฺวา ราช่า อหา “ตาตฺ ปิยปฺตฺตฺ เทว นาคา เอกสุมี รุาเน วสนฺติ
 ปหฺรณฺตีปี ยฺชฺฉนฺตีปี เอโก เอกํ วินาสาเปติ เอโก เวทนํ ปปฺปิตี”ติ. โฟธิสฺตฺโต ปิตํ “สาธฺ”ติ

สมุปฏิจจัตตวา เอวมาห “มหाराช เอกา อิตถี สมวิสามิกา กตมานิสส์ กตมံ โทสํ ปปุไปตี”ติ. ตํ
सुदुवा आह “तात पियपुत्त एका अित्ठी स्मे त्थेव सामिका त्थेव पत्तिका वेरिं पणुत्थि सु गलहं गिणुत्ति वि
वात्थं पापुणुत्ति पहारिं पहरुत्ति अणुणुणुणु विलुणुणुत्ति अणुणुणुणु यत्थुणुत्ति”ति. (सुवणुणुणुणु/२२-
५)

तुत्तिये परिज्जेते निग्गुत्तिते.

ตติโย ปริจเจโท

จตุตถกุปัจฉิมภาคปญญาสชาตกัม ปริโสธิตัม

๑. โสณนทชาตกัม

กีนุ ตู อาคโต เสฏฐีติ อิทํ สตุถา นิโคธธารามะ วิหรนุโต จิณฺจมาณวิกัม กเถ
สิ.

เอกทิวสณฺหิ ภิกฺขุ ฅมฺมสภายํ กถํ^๑ สมฺภูฏฐาเปสฺส^๒ อาวุโส จิณฺจมาณวิกา สตุถ
ปทุสฺสิตฺวา มหาวินาสํ ปาปฺณีติ. สตุถา ทิพฺพโสเตน สตุถวา ฅมฺมสภายํ อาคนฺตุวา ฅม
มาสเน นิสฺสิตฺวา กาย นุตถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนนฺนินฺนาติ ปุจฺจิตฺวา เตสฺส อารโ
จาปีเตสฺส น อิทานิปี กิณฺจมาณวิกา ภริยวาทเน มํ น อพฺภาจิกฺขิ ปุพฺเพเปสชาติ เหวํ วต
วา ตฺถุหิ อโหสิ เตหิ ภิกฺขุหิ อธิวาสิตอ อตีตัม อหริ.

อตีเต ภิกฺขเว พาราณสียํ นครเอ เอโก ราชชา ฅมฺมมธฺโร นาม รชฺชํ กาทเรสิ.
ตสฺส ปฐฺมโม กปิลราชกฺุมารโ ทุตติโย โสณนทราชกฺุมารโ ตติโย สุนฺทรราชกฺุมารโ จตุตฺถโ ส
วาลยราชกฺุมารโ ปญฺจโม เสนกราชกฺุมารโ ฉฏฐโ อภยราชกฺุมารโ สตุตโม ลกฺษณราชก
มารโติ สตุต กุมารอา อหฺสฺส^๓ . ตทา พาราณสียํ เอโก อสฺตีวิภโว เสฏฐี อโหสิ. ตสฺส
คಾಮ เอโก มิตฺตทลฺหิ^๔ อโหสิ. มิตฺตทลฺหิ นาม ภริยา เอกา สิปฺปณฺนี นาม ธีตา.
เอกทิวเส เต เอกา โน ธีตา อตฺถิ ตสฺมา ฅนานิ สฺสฺสฺส ปฏฺฐิสาเมตพฺพานีติ มนฺตยฺสิ.
ภริยา ทลฺหิทามฺห^๕ ยนฺนุน โน วิภวา ภเวยฺยุนฺติ. ภทฺเท อุตฺตเร เทว มหาชทฺริรา อหฺสฺส
เตนหิ ขทฺริเร จินฺนิตฺวา อฺโภ นาวา กตฺวา เอกํ กีนฺตุวา เอกํ ปฏฺฐิสาเมตฺวา ฅนานิ สํหริต
วา วาณิขกมฺมํ ยฺชฺชิสฺสามาติ. เหวํ วุตเต ภริยา กุหิ ฝรฺสฺส^๖ . ลภิสฺสามาติ อาห. มหา
เสฏฐี อาทาย เอกํ ยาจิตพฺพํ ยาจามาติ. เต มนฺเตตฺวา เสฏฐี เคนํ คนฺตุวา วนฺนิตฺวา

^๑ มूलไปตฺถเก กถนฺติ น ทิสฺสติ
^๒ ท. มิตฺตทลฺหิ
^๓ มूलไปตฺถเก ทลฺหิทมฺหาติ น ทิสฺสติ.

อุโภ เอกัง ผรสุปฺ อายาจามาติ อ่าหฺสุ. เสฏฺฐี ตสฺส เอกัง อทาสี. เต เสฏฺฐีมหา ผรสุปฺ
 คเหตุวา วณฺ์ คนฺตฺวา เอกัง ขทฺิรํ ฉินฺทิตฺวา นาวํ กตฺวา ธเกสิ. ตโต นาวํ กตฺวา ทฺุติยํ รุกฺขํ
 ธเกสิ. ตสฺมี ขณฺเ ผรสุปฺ หตฺถโต ปตฺติตฺวา นินฺทิตฺวา นินฺทิตฺวา นินฺทิตฺวา ไรฺหิตสฺส อฺุทเร อฏฺฐาสิ. เต
 ตสฺส นินฺทิตฺวา นินฺทิตฺวา นินฺทิตฺวา สทฺุทฺฐาเน คเวสิตฺวา อทิสฺวา คามํ นินฺทิตฺวา เสฏฺฐีโน
 ปวตฺตี อัจจิกฺขิสฺสุ. เสฏฺฐี ทลิตฺวา มม ผรสุปฺ ปฏฺิคฺคเหสฺสามิ สเจ ตํ อลภิตฺวา น ปฏฺิคฺค
 เหสฺสามิตี อ่าห. เต อาณาปถํ คนฺตฺวา ผรสุปฺ ลภิตฺวา เสฏฺฐีโน อทิสฺสุ. เสฏฺฐี น คเหสิ.
 เต เทว จตฺตาริ อฏฺฐ สฬส วิภฺิกิณฺฑุปฺ วายมานาปิ อทิสฺสุ. เสฏฺฐี น คเหสิ. เต ทฺุทฺุทฺุ
 มนฺสฺสา หุตฺวา เคหํ นินฺทิตฺวา ปฺน วณฺ์ คนฺตฺวา ผรสุปฺ คเวสิตฺวา ตสฺส มรณฺฏฐานํ^๔
 คนฺตฺวา อิมานิ มํसानิ อาเนตฺวา ปจามาติ อ่าหฺสุ. เต มํसानิ ฉินฺทิตฺวา ตํ ผรสุปฺ ทิสฺวา
 เอกโต สมนฺสฺสา ตํ คเหตุวา เคหํ คนฺตฺวา เสฏฺฐีสฺส เอเกน มํเสน สทฺุธิ อทิสฺสุ. เสฏฺฐี
 อยํ ทลิตฺวา มม น โหติ น ปฏฺิคฺคเหสฺสามิตี อ่าห.

อปรภาเค^๖ เสฏฺฐีเคเห เอโก ทารโก ลาซานิ ขาทนฺตํ อณฺุญํ ทารกํ ทิสฺวา
 ลาซานิ ขาทิตฺวาโมปิ มาตฺรํ ยาจิตฺวา อลภนฺโต ปริวตฺเตตฺวา โรทฺิ. ตํ สุตฺวา เสฏฺฐี กิ
 โรทฺิสฺตี ปุจฺฉิ. มาตา ตํ สามิ สៃ ลาซานิ ขาทิตฺวาโม อลภนฺโต โรทฺิสฺตี ลาซานิ ปจิตฺวา
 ทเพยฺยาสี ปริชฺฌณฺณกฺุมฺภํ คเวสิตฺวา ปจาทิ เอวํ วุตฺเต อามาติ สมฺปฏฺิจฺฉิ. ทารกมาตา
 ปริชฺฌณฺณกฺุมฺภํ อลภนฺตา มิตฺตทลิตฺวา คามํ ปวิสิตฺวา ตํ อายาจิ. สៃ กุมฺภโ ฉินฺโนติ
 อทาสี. ส่า ตํ อาเนตฺวา ลาซานิ ปจิตฺวา ปุตฺตสฺส ทตฺวา สายํ ติตฺถํ อคฺมาสิ. เอกา ทาสี
 อคฺคิขฺรํ ปวิสิตฺวา ตํ ทิสฺวา โโก อิมสฺมี ฐฺาเน^๗ กุมฺภํ ปตฺติฐฺาตีติ กุมฺภํ คเหตุวา ขิปี. กุม
 ภโ ฉินฺทิตฺวา ตํ ทิสฺวา เสฏฺฐี กิ เช ตํ ขิปีสิ กฺุโต ลภิสฺสามิตี อุกฺโกสิตฺวา^๘ มิตฺตทลิตฺวา
 ปุกฺโกสาเปสิ.^๕ อถสฺส เคเห มิตฺตทลิตฺวา อคฺมาสิ.^{๑๐} ส่าปี ปวตฺตี อัจจิกฺขิ. สៃ ยํ มม กโร
 ติ ตสฺส ตํ ปฏฺิการิสฺสามิตี ฉินฺเตตฺวา มม กุมฺภํ ปฏฺิคฺคเหสฺสามิ สเจ อลภนฺโต น ปฏฺิคฺค

^๔ ท. นินฺทิตฺวา

^๕ ล.ก. มรณฺณานํ

^๖ ล. อปรภาเค

^๗ ล. ถาน

^๘ ล. อุกฺโกสิตฺวา

^๕ ล. ปุกฺโกสิตฺวา

^{๑๐} ท. อาคมาสิ

หะซุสสามิตี อห. ตํ สุตฺวา ทาสี เสฏฺฐิสฺส อัจฉิ. เสฏฺฐีปิ ทุวิคฺฉนํ นวกุมภํ อทาสี
กุมภสฺส ทสสหสฺส อโหสิ. โส น คหะสิ.

เสฏฺฐี เทว ทาสีโย อทาสี. โส น คหะสิ. เสฏฺฐี ทุปฺปญฺญ โทมนสฺส อโหสิ.
มิตฺตทลิตฺท ปุณฺนปฺปนํ ปุจฺฉิ. เสฏฺฐี อมฺโห ตว ปริชิตฺตณฺณกฺุมฺโห เอกมตฺโต ว สหสฺสํ นวกุม
ภํ เทมิ น คหะสิ ปุณ เทว ทาสีโย เทมิ น คหะสิ อิทานิ ก็ กริสฺสามิ ยนฺนุน อุมฺ ราชานํ
อปสงฺกมิตฺวา วินิจฺฉยํ กอาระสิ. เต ราชคฺเหํ ปวิสิตฺวา อฺปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมฺนตํ นิ
สิทิสฺสุ. ราชฯ อาคจฺฉนฺเต อุมฺ เสฏฺฐี ปุจฺฉนฺโต อิมํ คาคมาห

กินฺนุ ตวํ อาคโต เสฏฺฐี สนฺตฺรฺโปว กุปีโต
ทุมฺมุโข โทมนสฺส เกน วนฺณเณน อาคโตสิตี [๑]

ตํ สุตฺวา เสฏฺฐีปิ อถฺขลิกมฺมํ กตฺวา ปวตฺตี กเถนฺโต อิมํ คาคํ^{๑๑} อห
มุโข เม ทุวณฺโณ โหติ ทุกฺเขน ปีฬิโต มม
ทุมฺมุโข โธว โสวณฺณํ อุมฺินนํ มยฺหํ อโสกนติ. [๒]

โส ปน เสฏฺฐี อตฺตโน ปริชิตฺตณฺณกฺุมภํ อานาปีตภาวญฺจ ปุณ ทุวินฺนํ ทาสีนํ ทิน
นภาวญฺจ อารุจาเปสิ. ราชฯปี ตถาเยว มิตฺตทลิตฺทํ ปุจฺฉิ. โส ฝรสุสฺส อายาจิตฺทาวํ อ
โรจาเปสิ. ตํ สุตฺวา ราชฯ ปุพฺพํ กรุสิ ปจฺฉา มิตฺตทลิตฺทํ กรุติ ตสฺมา อาณา เต อุลล
โต ปฺปราณปเวณฺนิยา วินิจฺฉยํ กริสฺสามิตี มิตฺตทลิตฺทํ ตว ปุตฺตตฺติโร อตฺถิติ ปุจฺฉิ.
มหาราช มม ธีตา อตฺถิติ. ราชฯ เสฏฺฐี ปุจฺฉิ ตว ปุตฺตตฺติโร อตฺถิติ. มหาราช มม ปุตฺโต
อตฺถิติ วุตฺเต เตณฺหิ มหาราช มิตฺตทลิตฺทํทิตฺตฺยา สิปปฺถนฺนิยา สหฺธิ ตว ปุตฺตสฺส วิวาทํ กร
จตฺตาทิสฺสนานิ เทหิ สเจ เต ปุตฺโต อิตฺถิยา มาตาปีตฺตฺส คารวํ น กรุติ อิตฺถิยา มา
ตาปีตโร ตว ปุตฺตํ ปณามํ กตฺวา จตฺตาทิสฺสนานิ คหะสุ มหาเสฏฺฐี สมคฺคํ กรุทฺตีติ เอวํ
วตฺวา เทว เปเสสิ.^{๑๒} เต โสมนสฺสา ราชานํ วนฺทิตฺวา อฺปจฺฉิตฺวา อตฺตโน อาคนฺตฺวา วิ
วาทํ กตฺวา ตสฺมี คาคมา ปติฏฺฐฺหิ. ตโต อุมฺปิ คาคมา สมคฺคา อหะสุ . ปจฺฉา สิปปฺถนํ
ทสฺมาสจฺเจยเนน ครุคฺคภา อโหสิ. วุฑฺฒกฺุมารโ^{๑๓} เยเน เกนจิ กุชฺฉิตฺวา สิปปฺถนํ ปริชิตฺต
กฺุมภตฺถํ สามิกภาเวเน มํ ลภสิ ทุคฺคโต อนาถิสฺสิ มม ฐนํ นิสฺสาย เสฏฺฐีกริยาภาวํ ลภสิ

^{๑๑} ล., ล.๑., ล.ก., ล.ร.๔., ล.ห., ท., ท.๑. ทุติยคาคํ

^{๑๒} ล. เปเสสิสุ

^{๑๓} ล., ท. วุฑฺฒกฺุมารโ

เตนหิ ธนทลิตุโหสีติ ปริภาสติ. ตं सूत्वा सिंप्रथनीं तुमना प्रिवृत्तेत्वा रोहित्वा मम
 อุत्तरे पुत्तโต वा वीता वा चाโต सजे पुत्तचित्तโร पारमियुत्ता तलित्तुले मा चानीसु
 อณฺญา อิตฺถิ วिय ทวารहेฏฐา มา วิชาयीसु मुखทวารโต นิग्ghมนตฺตติ รตฺตियํ อธิग्ghฐานํ อกา
 สิ.

อธิग्ghฐานิตฺวาน ปน สา นิทฺทํ^{๑๔} โอกฺกมิ.^{๑๕} सिंप्रथนียา สจฺจจาธิग्ghฐานานุกาเว
 สกฺกภวํ อาตาปากาโร ทสฺเสสิ สกฺโกปี การณํ อุปฺภาเรนฺโต ตํ ญุตฺวา สกฺกภวโต โอตริตฺ
 วา^{๑๖} โปกฺขรสาทกภาเวนาคนฺตฺวา सिंप्रथนียา ฆานทฺวาเรณ คพฺภํ โอกฺกมิตฺวา คพฺภเก ทา
 रिภํ อาทาย मुखทฺวาเรณ นิग्ghमितฺวา หิมวณฺตํ คนฺตฺวา ปทุมคพฺภเก ปติग्ghฐฺหิ สกฺโก เอกํ เท
 วปฺพุตฺตํ ทาริกาย อารกฺขํ กาเรตฺวา สกฺกภวํ นีวตฺติ. सिंप्रथनी ปน ปพฺพชฺฌิตฺวา คพฺภํ ปราม
 สิตฺวา อตฺตโน คพฺภนตฺถิกภาวํ ญุตฺวา โสมนสฺสา มม สจฺจจาธิग्ghฐานํ วุพฺพธฺมิ ปาปฺปณฺติ จินฺ
 เตสิ.

ตทา ปน เอกโ วิสุทฺธตาปโส ตาย โปกฺขรณียา อวิทฺุเร อสฺสเม วสิ. ตํทิวสํ วิ
 สุทฺธตาปโส นฺหานาย^{๑๗} โปกฺขรณฺตีตฺถํ คนฺตฺวา มหาปตฺตํ ฝริตฺปทุมํ ทิสฺวา ทิทฺุเพน จกฺขุ
 นา ทาริกาย อาเนตฺถาวํ ญุตฺวา โปกฺขรณียํ โอตริตฺวา ตํ ปทุมํ ปฏฺิสาเมตฺวา อภิปาเลสิ.
 ตาปโส เทวสิภํ ปทุมเกสฺรํ ปฏฺิสาเมตฺวา อสฺสเม นิग्ghิขิตฺวา ทาริกํ นิปฺชฺชาเปตฺวา องฺคุ
 ลียา ตํ ปาเลสิ. กถํ ? ตํ องฺคุลียา ปคฺฆรณฺตํ ฆีรํ ปายาเปสิ องฺคุลียา ฆายนฺตํ สุทฺธโกชนํ
 ภูณฺชาเปสิ องฺคุลียา ฆาตกฆีรํ ฆาทาเปสิตี. ตสฺสา ปทุมาวตฺตี นามํ อโหสิ. ปทุมาวตฺตีปี
 วยปฺพุตฺตา โสฬสายุกา อภีรฺูปา อจฺจรสทิสฺวา อโหสิ. ตทา ตาปโส อຍံ มาตฺตุคาโม ปพฺพ
 ฆิตฺสฺส ปฏฺิปกฺขภูโต. สพฺเพ เทวตา ญุตฺวา ครหิสฺสนฺติ กฺุโต เคนํ ลภิตฺวา ตสฺสา ทสฺสามิ
 ติ จินฺเตสิ.^{๑๘} สกฺโก ปวตฺตี ญุตฺวา วิสฺสุกฺกมฺเทวปฺพุตฺตํ ปกฺโกสาเปตฺวา วิสฺสุกฺกมฺ
 มนฺุสฺสโลภํ คนฺตฺวา ตสฺสา หิมวณฺตปเทเส เอกํ เคนํ นีรม สຍํ ฆาตฺสาเลีย สทฺธิ อฺุยฺยานํ
 เจว โปกฺขรณฺี จ นีรม อกฺขรํ ลีฆ พาลมิเค จ ปกฺกฺชี จ ปนาเมหิตฺติ. วิสฺสุกฺกมฺเทวปฺพุตฺโต
 สมฺปฏฺิจฺจิตฺวา ตเถว อกาสิ. ปฺุณทิวเส วิสุทฺธตาปโส ฝลาฝลตฺถาย อสฺสมา นิग्ghमितฺวา
 วณํ ปวิสิตฺวา ตํ เคนํ ทิสฺวา กสฺส อิทฺุหนฺติ อุปฺสงฺกมิตฺวา สกฺกเทวราชา ปทุมวตฺติยา อิทํ

^{๑๔} ล. นิทฺทํ

^{๑๕} ล. โอกฺกมิ

^{๑๖} ล.,ท. อุตฺริตฺวา

^{๑๗} ล. นฺหานาย

เคห์ นีรมิติ ลิขิตกษรํ ปสฺสึ ญตฺวาน โส อสฺสมํ นินฺวตฺติตฺวา ปทุมาวตี อาทาย วสาเปสิ. ปทุมาวตีปี ทิวา ตสฺมี เคเห วสิ. สา ตาปสฺส อสฺสมํ คนฺดฺวา ปรีโกคฺทกํ อาเนตฺวา ปติภฺรฺฐฺหิตฺวา วตตปฺภิวตฺตํ กตฺวา นินฺวตฺติตฺวา สกเคเห วสิ. ตทา ปน นวฺกฺมาโร กปิลราชกฺ มาโร โส ننฺทกฺมาโร เอกโต วเน อญฺยานํ คมิสฺสามาติ สมาทเปสิ. โส ننฺทกฺมาโร อธิวา เสตฺวา โสมนสฺโส ปิตุ สนฺติกํ อฺโก เปเสตฺวา มหาราช มิควิธํ กริสฺสามิ ฌมฺมมฺธโร อนุชา นิตฺวา มคฺคเทสํ ๑ กุมารรฺกษกํ ๑ กตฺวา วนจรเก ปกฺโกสาเปสิ. อฺโกปี ปิตฺรํ วนฺทิตฺวา โยธวณฺจรกปรีวาโร วนํ ปวิสิตฺวา ผลานิ ปรีเยสฺติ. ตทา ปน เอกเทวปฺตฺโต เอกสฺมี รุกฺขวิ มาเน วสิตฺวา สุวณฺณํ อภิรฺฐปฺสิริ โส ننฺทกฺมาโร อญํ ปทุมาวตียา อนุจฺจวิโก ยนฺนฺน อิมํ ปทุมาวตียา สนฺติกํ คเหสฺสามิ เอวํ อตฺตภาวํ ปหาย โคกณฺณวเสนาคนฺดฺวา โส ننฺท กุมารสฺส ปฺรโต ปกฺขนฺทิ.

โสนนทกุมารโ โคกณณํ ทิสฺวา ลภิตฺกาโม อสฺสสฺส สณฺญํ ทตฺวา อนุคฺจจฺนโต ตํ อนุพนฺธิตฺโป อสฺกฺขิตฺวา รตฺติณฺทิวํ^{๑๘} อนุพนฺธิ. อสฺโส ทุพฺพล โปกฺขนฺทิตฺโป นาสกฺขิ. โพิธิสฺตโต โส ننฺทกฺมาโร เอกสฺส รุกฺขสฺส ฉายาย เหมฐฺฐา อสฺสํ พนฺธิตฺวา สตฺตณฺนมาจฺเจยน^{๑๙} โคกณณํ อนุคฺจจฺนโต ปทุมาวตีเคห์ ปาปฺณิ. โคกณณสฺส ปทวลฺลฺโข อนุตฺรธายิตฺวา โพิธิสฺตํ ปวาเสตฺวา นานาผลานิ อฺจฺจินิตฺวา^{๒๐} โปกฺขรณฺธิยํ ภูณฺชิตฺวา อุตฺตริตฺวา^{๒๑} อญฺยานเน นิสฺสิทฺธิ.^{๒๒} โส สนฺตกาโย อญฺยานสฺส อนฺโต ปวิสิตฺวา ปทุมาวตียา เคห์ ทิสฺวา อจฺจริยํ วต อิทํ กสฺส รมนฺิยภฺรฺฐานํ วตฺติยฺตํ นินฺรนฺตรสาลาญฺตํ มหาวเน ปติภฺรฺฐาสฺสิ ยนฺนฺน ปวิสิตฺวา ปุจฺจิตฺวา ชานิสฺสามิติ จินฺเตตฺวา ปุจฺจจฺนโต อิมํ คาถมาห

ทิสฺสตี ปวเน เคห์

สชฺชิตฺ กสฺส อวาาโส

รตนฺสุวณฺณชฺจิตฺโต

โก นามาวสเย อหฺุตฺติ.

[๓]

ปทุมาวตี อนฺโตเคเห วสิตฺวา สทฺทํ สุตฺวา อญํ กสฺส สทฺโท อติมฺธโร น ปิตุ สทฺโท โโก กฺโต อาคจฺจตีติ ปญฺชรจฺทิเทเน โอลิเกตฺวา อภิรฺฐปํ โส ننฺทกฺมาโร ทิสฺวา กุ

^{๑๘} ล. รัตตีทิวํ

^{๑๙} ล. สตฺตณฺนมาจฺเจยน

^{๒๐} ล. อฺจฺจินิตฺวา

^{๒๑} ล. ใตฺตริตฺวา

^{๒๒} ล. นิสฺสิทฺธิ

มาเร ปฏิกุญจจิตตา^{๒๓} อหุฏกกายิ^{๒๔} ทสเสตวา อัย เจ มํ ปิตุ สนุติกา อาเนตูกาโม อิ
ทानะเยว อาคเมสิตี จินุเตตวา กถนุโต อิมํ คาถมาห

วิสุทเธน ปสุตายิ ถิตุยา จ มม ทินุโน
รุมณียิ โน อาวาสิ ตวญจ ปสฺสสิ อิทิสนุติ. [๔]

ตํ สุตวา โพิสฺสตุโต เมฆา มุตตจฺนุโท วิย สิริโสภคฺครูปวณฺณํ วิจาเรตวา ปทุ
มาวติยา ปฏิกุญจจิตฺโต อัย กิณฺนริ วา คนฺธพฺพธิตา วา เทวธิตา วา นาคี วา มนุสฺสสิตฺถิ
วา โหติ ตสมิ ฆเน ปทุมาวตี โโก อัย กสฺส จ ปุตฺโต กุโต อาคจฺจติ มยา ปุจฺจิตฺุ วัฏฏ
ตีติ ปุจฺจนฺโต อิมํ คาถมาห

ปุพฺพพหํ ปวเน วสิ น เม ทิฏฺฐิวิญญู กิณฺจ
กสฺส นุ ปุตฺโต โโก นาม กุตาคโต ธนุปุตฺโต [๕]
กิสฺมิญฺจ ปวเน อิจฺฉสิ มยา ปุฏฺฐิวิญญู อุกฺขาถาติ.

ตโต โพิสฺสตุโต อาห

ธมฺมมถฺจฺจรณฺญู ปุตฺโต สุนฺนุโท^{๒๕} นามโก [๖]
สฺวณฺณมิกานุพฺนุโต อธิณฺนุปุตฺโต ตวํ สนุติกนฺติ.

เอวญจ ปน ตสฺสา สามิกอสามิกภาวํ^{๒๖} ปุจฺจิสฺสามิติ จินุเตตวา อิมํ คาถมาห

เอกิกา ตวํ มยา ทิฏฺฐิวิญญูเนว ทฺติโย สหาโย [๗]
กสฺมา อิวเอ เอกิกา อาหุ^{๒๗} กุหิ เต สหาया
กา นาม ตวํ กสฺส ธิตา กสฺมา อธิ ปวเน วสิตี. [๘]

เอวํ วุตเต อิมํ คาถมาห

ปทุมคพฺเภ ชาตาทํ วิสุทเธน ปริपालิตา
ตสฺมา เอกาทํ อสามิ สกุกทตฺติเย ฆเร วสนฺติ. [๙]

^{๒๓} ล. ปฏิกุญจจิตตา

^{๒๔} ล. อหุฏกกายิ

^{๒๕} ล.,ท. โสณนุโท

^{๒๖} ล. สามิกาสามิกภาวํ

^{๒๗} ล. อหุ

โพธิสตุโตปี ตสฺสา วจันํ สุตฺวา อิมํ คาถมาห
 สตฺตรตฺตินฺทิวาหํ นิราหาโร นินฺทโททุกโม
 กิลนฺตกาયાหํ ตฺวํ นิสฺสาย เอกฺรตฺติตฺยจาติ. [๑๐]

ตํ สุตฺวา ปทุมมาวตี เคหา โอตฺริตฺวา ปฏิสฺนฺฐานํ กตฺวา อาสเนน เจว ปานผ
 เลหิ จ นิมนฺเตนตี^{๒๘} อีมา คาถา อภาสิ

ราชปุตฺต ปานสีตา	อาภตฺตา ไปกฺขรณิยา	
สเจ ตฺวํ อภิกฺขสิ	ภาชเน ฐฺปิตํ ปิว	[๑๑]
อปิจ ปวาคตนฺเตปิ	อโถปิ อทฺุราคตํ	
ราชปุตฺต อนฺโต อตฺถิ	นานามูลผลานิปี	[๑๒]
วณกทฺทลปิยาลา	มทฺุเก กาสมาริโย	
อามาณี ปกฺกานี พหุ	ราช ภูณฺช วรารวํ	[๑๓]
มถจปิฏฺฐุ นิสฺสิทิตฺ	นิปฺปชฺชตฺ จ ปลลเก	
ปจฺจตฺถรเณ จ สนฺถเต	นิปฺปชฺชตฺ ยถา สฺุชนฺติ.	[๑๔]

อิตฺติ โสณนฺทราชกุมารโ ๑ ปทุมมาวตี ๑ ปีติปาโมชฺชา เอกโต ภูณฺชนฺตา นิสฺสิทนฺ
 ตา นิปฺปชฺชนฺตา โลกิยรสํ ปฏิเสวีสุ. ตโต สพฺเพ กปิลราชกุมารปมฺุชา สุรโยธา โสณนฺทกุ
 มารํ อปฺสฺสนฺตา อิตฺโต จิตฺโต จ ปริเยสิตฺวา อทิสฺวา สพฺพภูณฺฐานเ ฉิทฺทปพฺพตคฺคฺมพจฺริตกฺข
 เณ เอกรฺกฺเช พนฺธนฺตํ วตถํ ทิสฺวา ตํ อสฺสํ นินฺวตฺตาเปตฺวา สตฺตทิวสํ ปฏิปชฺชิตฺวา ชนฺธา
 วารํ ปติฏฺฐาเปสุ. กปิลราชกุมารโ อสฺสํ อารุญฺห นคฺรํ ปวิสิตฺวา ปีตฺถุ อหํสุ มหาราช
 โสณนฺโท สุวณฺณมิกานฺุพนฺธโน คเวสียมาโน น ปสฺสามีติ. ตํ สุตฺวา มาตาปีตโร หทยภิกฺษ
 ชมานา วีย จลา โสภปริเทวา คาถาโย อภาสิสุ^{๒๙}

หาหา ปุตฺต เนตฺตวร	กึ ตฺวํ มมํ ชหิสฺสสิ	
กฺุหึ คโต โสณนฺโท ๑	กมฺมํ นินฺทิตฺวา ^{๓๐} คโต	[๑๕]
อโห พาโล เยว ตาต	ทุมฺมนสฺสํ เกน กตํ	
มม ตยา ทฺุกฺขํ ทินฺนํ	เอหิ ตฺวํ ทฺุกฺขํ นินฺทพาหิ	[๑๖]

^{๒๘} ล. นิมนฺเตนฺตา

^{๒๙} ล. อภาสิ

^{๓๐} ล.,ท. นินฺทิตฺวา

ปาปมิตโต ยกุโข เยว	อุทาทุ ยกุโข เจว ตั	
วณเจตวา นีหริตวา จ	ตวั มัส อชาทสิ	[๑๗]
อโห รกขไส อุทาทุ	ปิสำใจ เจว กุมภโก	
มม ปุตตัม วณเจตวา	คเหตุวา นีเยเร วเนติ.	[๑๘]

อุโภ โรทนต์ตา ปริเทวนตฺตา อุกฺขิตตจิตตฺตา อปกตฺติยา^{๑๑} นิสฺสีทนต์ตา วา ติฏฺฐนฺตฺตา วา อุโภ พาทา อุกฺขิปิตฺวา ปริเทวีสุ. มหาชนนาฏกณญฺญาวาณิขกุมาริกาเสนาโยธามจฺจพฺร รามณปุโรหิตา พาทา ปคฺคยฺห ปรีวตฺติตฺวา ปริเทวิตฺวา ปวเน วาเตน ปหริตสาลรฺกฺโข วยี ตตฺถ นิปชฺชนตฺตา ปตฺติสุ. มหาชนโน เทวตฺตาย พลิกมมํ เจว สกฺกการปฺชฺชํ จ กตฺวา ราช ปุตตัม อนุคฺจฉิ. ราชมาตา สีสํ ภาเวตฺวา อຍံ ปุณฺญานิสงฺสโร มม ปุตตัม อนุปาลေตฺตฺติ อา สาย ทานํ อทาสิ. โสณนทฺกฺมาโร ปน สตฺตฺตฺนมนจฺจเยน ปทฺมวาทิยา เอกโต วสิตฺวา มา ตาปิตฺรํ อนุสฺสรมาโน มาตาปิตโร มม อาคมนํ อชานิตฺวา โทมนสฺสา โหนติ อภิสกฺกา ทุมมฺนา ตสฺมา น จิราเยยฺยามีติ จินฺเตตฺวา ปทฺมวาทิยา ภาทฺเท พาราณสี คมิสฺสามิ มา ตาปิตฺนํ ปวตฺตี อารโจะตฺวา ปณฺณการํ สชฺเชตฺวา อึธ นีวตฺติตฺวา ปิตฺรํ อีสิตํ ยาจิตฺวา วิ วาหํ กตฺวา นครํ อาเนตฺวา อคฺคมहेสิฏฺฐาเน ปตฺติฏฺฐหิสฺสามิตี วตฺวา มา โรทฺติ มา ปริเทวี ทสนานมจฺจเยน นีวตฺติสฺสามิตี อสฺสาเปสิ.

ตํ สุตฺวา ปทฺมวาทิ หทยภิชฺชมานา วยี ราชกุมารสฺส ปาเท อุลฺลจฺจิตฺวา ราช ปุตฺต มา จิราย นีวตฺติตฺวา มํ เนหิตี ปริเทวี. อธิวาสิตฺเต สา ปาเถยฺยํ สชฺเชตฺวา อทาสิ. ภาทฺเท มม พาราณสี คมนมคฺคํ อัจจิกฺขาติ. ตโต ปทฺมวาทิ ราชปุตฺต มม ปิตา วิสฺสุทฺธ ตาปิสโร อุตฺตเร พาราณสี คมนมคฺโค ปฺรตฺถิเม วิเทहनฺครํ ปจฺฉิเม กมฺโพชนฺครํ ทกฺขิณฺเ มาคโรตี^{๑๒} อาห. ปุณฺทิวเส โสณนทฺกฺมาโร อาหารํ ภิกฺขิตฺวา ภาทฺเท ชคฺคญฺจ ฐนฺญจ อาเนหิ คมิสฺสามิตี อาห. ปทฺมวาทิ อสฺสมุชฺชปฺณณา ชคฺคสรณฺุปาเถยฺยถวิกาโย อทาสิ. โสณนทฺกฺมาโร โสภํ อธิวเสตฺถ อสฺกฺโกนฺโต โรทิตฺวา เคหา โอตฺริตฺวา ปทฺมวาทิ นีวตฺ เตนฺโต โอลิเกสิ. สา กมฺปฺมานหทยาภิชฺชมานา^{๑๓} วยี อทฺถมคฺคํ อนุคนฺตฺวา ปพฺพตฺว นคฺคณฺทฺทิตฺถสฺสญฺญํ มคฺคํ ทสฺเสตฺวา ราชปุตฺต ตวั ปพฺพํ อกตฺวา สตฺต รตฺติโย อคฺจฉตฺถ สเจ ตวั นาคจฺฉสิ อหํ ปน สณฺฐาตฺถ น สกฺกา มรณํ ปาปฺณิสฺสามิตี โส ภา

^{๑๑} ล. อปกกตฺติยา
^{๑๒} ล. มคโร
^{๑๓} ล. กมฺปฺมานหทยาภิชฺชมานา

เท ทสทิวเสน อาคเมหิ อหํ ปจจาคมิสฺสามีติ วตฺวา อุตฺตราภิมุโข ปกุกามิ โสปี ตาย
 กถิตินิยามเน อนุปฺพุเพน คนฺตฺวา ขนฺธวาร์ สมฺปาปฺถนิ. สพฺเพ เต เสนาทยโย ตํ ทิสฺวา
 อติโสมนสฺสา หุตฺวา ปุเรตรํ ฐตํ เปเสตฺวา เทว ตฺยหํ ราชปฺตุโต อนุปฺตุโตติ อารโจะสฺ. ตํ
 สุตฺวา อุโก ขตฺติยา มาตา จ ปิตา จ อติโสมนสฺสา ชิปปเมว มยหํ ราชปฺตุโต อาคจฺจตุ
 ติ โสเนนุทราชกุมารโ ปน ราชกุลํ ปวิสิตฺวา มาตาปิตูนํ วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสฺสีทิ. อถ มา
 ตา อฏฺฐายาสนา ปจฺจคนฺตฺวา อุปฺคฺยหิตฺวา สีสเ จมฺภิตฺวา ปุจฺฉิ กุหิ คนฺตฺวา จิรํ
 นาคจฺฉสิ มาตา หทยภิชฺชมนา วिय โรทมานา อสฺสุภฺกฺขา มรณาปฺตฺตา วिय อหฺนุติ โส
 อาทิตฺโต ปฏฺฐาย ยาว ปรีโยसानํ อารโจะติ ตํ สุตฺวา ราชฯ โสมนสฺโส หุตฺวา เสนาปตี ปก
 โกสาเปตฺวา คาถาหิ อาณาเปสิ

โยชยนฺตุ รเถ อสฺเส
 คจฺฉ สฺถิสฺ อคฺณหิ

เนคมา จ มํ อเนวนฺตุ

.....

[๑๙]

โอโรธา จ กุมารา จ

เวสิยมานา จ พฺราหฺมณา

ชิปปํ ยานานิ โยเชนฺตุ

คจฺฉ สฺถิสฺ อคฺณหิ

[๒๐]

หตฺถาโรหา อนิกตฺถา

รติกา ปตฺติการกา

ชิปปํ ยานานิ โยเชนฺตุ

คจฺฉ สฺถิสฺ อคฺณหิ

[๒๑]

สมาคตา ชานปทา

เนคมา จ สมาคตา

ชิปปํ ยานานิ โยเชนฺตุ

คจฺฉ สฺถิสฺ อคฺณหินฺติ.

[๒๒]

เอวํ ราชฯ จตฺตาโร วณฺเณ อฏฺฐารสฺ เสนิโย สพฺพพลนิกาย^{๓๔} สนนฺิปาเปตฺวา
^{๓๕} คเหตุวา ยุตฺตํ ปณฺณาการํ คาหาเปตฺวา พลนิกาเยหิ จ สดฺตราชปฺตุเตหิ จ สทฺธิ
 นครา นิกฺขมิตฺวา วิสฺสุทฺตฺวาปสฺส อสฺสมํ คจฺฉนฺโต อนุปฺพุเพน อสฺสมํ สมฺปาปฺถนิตฺวา
 พหิขนฺธวาร์ นิवासาเปสิ. เตสํ สทฺทํ นิโฆสํ สุตฺวา วิสฺสุทฺตฺวาปสฺส กิณฺนุ โข สทฺทเทติ ทิพ
 เพน จกฺขุณา โอโลเกตฺวา ธมฺมมธฺรราชา ปทุมาวตี คณฺหิตฺุ^{๓๖} อาคโตติ วตฺวา ตํ ปกฺโก
 साเปตฺวา อตฺตโน อสฺสมคพฺเก นิवासาเปสิตี. ราชฯ ปน สห โอรเสหิ เสตสาฎกํ นิวา

^{๓๔} ล. สพฺพพลนิกาย

^{๓๕} ล. สนนฺิจาเปตฺวา

^{๓๖} ล.,ท. คณฺหิตฺุ

เสตุวา เสตสาฎกั ธารยิตวา อญชลี ปนาเมตวา อสสมปทาภิมุโข ปาวีสิตวา^{๓๗} เอกมนต์
 นิสีทิ นิสีทิตวา จ ปน ราชา ปฏิสณฐารั กโรนโต คาถาหิ ปุจจิ

กจจิ นุ โภโต กุสลั	กจจิ โภโต อนามยั	
กจจิ อุญเจน ยาเปถ	กจจิ มุลผลา พหู	[๒๓]
กจจิ ทังสา จ มกสา	อปปเมว สิริสปา	
วเน พาลมิตตา กิณเณ	กจจิ หีสา ^{๓๘} น วิชชตีติ.	[๒๔]

ตัม สุตวา ตาปโส สุขการณั อัจภิขุณโต อิมั คาถมาห		
กุสลญเจว เม ราช	อโถ ราช อนามยั	
อโถ อุญเจน ยาเปม	อโถ มุลผลา พหู	[๒๕]
อโถ ทังสา จ มกสา ^{๓๙}	อปปเมว สิริสปปา	
วเน พาลมิตตา กิณเณ	กจจิ หีสา น วิชชตีติ.	[๒๖]

ตาปโส รณญู อาคตกรณั ปุจจุนโต อิมั คาถมาห		
ตุเมหิ เคน วณเณน	เคน วา ปน เหตุนา	
อาคตตถ พุทธารณญั	ตมเม อกขาถ ปุจจิตาติ. ^{๔๐}	[๒๗]

ตัม สุตวา ราชา ปทุมาวติ ยาจุนโต อิมั คาถมาห		
ยัม อิจจิ รตนวิตั	สุวณฺณรชตโกคั	
ตัม สพุพั ตุยุหญจ ทมฺมิ	เทถ ถีตรั เม ยาจิตาติ. ^{๔๑}	[๒๘]

ตัม สุตวา ตาปโส อิมั คาถมาห		
น วิกีเณยฺย ^{๔๒} ถีตรั	ธเนหิ วา รตเนหิ	
มา อวจ ราช อยฺตุตั	อสปฺปริโส ธนั อิจจิ	[๒๙]

^{๓๗} ล. ปวิสิตวา

^{๓๘} ล.,ท. มยหนั อตุถิ

^{๓๙} ล. มกสา

^{๔๐} ล. ปุจจิติตติ

^{๔๑} ล. ยาจิติตติ

^{๔๒} ล.,ท. วิกีเณยฺย

สปุริโส อิจฉิ สจจ

ตสมานหิ ตว สจจ ยาจินติ.

ตํ สุตฺวา ราชฺชา อาน ภนฺเต ยํ ตวํ อิจฉสิ ตํ ตฺยหํ ทมฺมิ ธีตรํ^{๔๓} เม เทหิตี.
 ตาปโส อาน จตฺตารโ วรา มยฺหํ ตฺมฺเหหิ ทินฺนา อหํ ตฺยหํ ธีตรํ ทสฺสามิตี. ตํ สุตฺวา
 ราชฺชา ปุจฺฉิ จตฺตารโ วรา กตฺมาตี^{๔๔} ตาปโส อาน มม ธีตรํ อนุกริยํ มา อกาสิ อญฺญา
 อิตฺถิ^{๔๕} มม ธีตฺยา^{๔๖} โทสํ อวจา ตฺมฺเห โทสาโทสํ วิมฺสตฺถ. อปิ จ ธีตา โทโสโทสํ คลิตฺวา
 เอกวารํ โอวาทํ เทถ ทุตฺยวารํ ปริภาสนํ เทถ ตตฺยวารํ ปหารํ เทถ อปิ ตฺมฺเห มม ธีตรํ
 อกฺขถ จตฺตฺหิ^{๔๗} คณฺเหหิ มม อกฺขถาตี^{๔๘} มม จตฺวํ ทตฺวา มม ธีตรํ เนถาตี อาน. ตํ สุตฺ
 วา ราชฺชา จตฺตารโ วราโย จ ปญฺณาการเ จ ทตฺวา ปทุมวตี อลงฺกริตฺวา ตาปสํ วนฺทิตฺวา
 ตํ อาทาย ขนฺธาวารํ อคฺมาสิ.^{๔๙} โส ราชฺชา ตาปสํ ปุเชตฺวา สตฺตเม ทิวเส เต ขตฺติโย อา
 ทาย ตาปสํ วนฺทิตฺวา อาปุจฺฉิตฺวา พาราณสินฺครํ อาคนฺตฺวา ปทุมาวตฺติยา สทฺธิ
 โสณฺนุทราชฺกุมารํ อภิเสกาวานํ กตฺวา เอกสฺมิ ปาสาเท วสาเปสิ. โสณฺนุทราชฺกุมารสฺส ปี
 ยา มนาปา ปทุมาวตฺติเว อโหสิ อวาทกณฺท์ ตทา ปน กปิลราชฺกุมารสฺส ภริยา กาล
 กิณี นาม อโหสิ. सा ज जिन्देति पुपुषे साहं सोननुत् समिगं लघिदु क्ज्जि इतानि
 โสณฺนุทกุมารโ ปทุมาวตฺติยา สามีโก อหํ โข กปิลราชฺกุมารสฺส ภริยา โส หิ มยฺหํ อปิโย
 อมฺนาไป ทนฺโธ โหติ ทนฺทาหํ ตํ วตฺติวา โสณฺนุทํ คณฺทิสฺสามิตี อิติ จินฺเตตฺวา มุขสฺว
 วิสฺลฺยจ มุสิกฺวิสฺลฺยจ ปริเยสิตฺวา มุสิกฺวิสํ ลภิตฺวา โมทกฺปุเว ปกฺขิปิตฺวา ภาชเน ฐฺเปตฺวา
 เนว อญฺญํ ขาทนฺนียํ โภชนฺนียํ อกาสิ. โส หิ กปิลราชฺกุมารโ กิฬฺนฺฐฺฐานเ กิฬิตฺวา สายณฺ
 เห นินฺวตฺติตฺวา ชิฆฺจฉาย ปีฬิโต กาลกิณี ปกฺโกสิ. ภทฺเท ราชฺปฺตฺต มยฺหํ เอกํ กมฺมํ อตฺถิ
 ขาทนฺนียฺโภชนฺนียํ น สมฺมาเทยฺยํ โมทกํ อตฺถิ ตํ ปฐฺมปี ภูณฺชาตี सा तं मोतकं आह्रित्वा
 तस्य अहासि. सो तं परिगुण्शि सो विस्वेकेन परिफाहो मण्डजित्वा वपित्वा गुमिंयं पत्ति आवत्
 तेनुते प्रिवत्तेनुते तत्तेव मरति सापि प्रित्वित्वा रोहित्वा विलपित्वा रणुणे सनुतिकं
 कनत्वा आरोजसि त्वेव मम समिगे राक्षत्तेते पञ्जुपन्नुरेकेन कालं करोति. ตํ สุตฺวา โส

^{๔๓} ล. ธีตรํ

^{๔๔} ล. กตมาจติ

^{๔๕} ล. อิตฺถิ

^{๔๖} ล. ธีตฺโน

^{๔๗} ล. จตฺตฺหิ

^{๔๘} ล. อกฺขโตตี

^{๔๙} ล. อคฺคมาสิ

ปีตา โรทิตฺวา ปริเทวิตฺวา ปณฺจ ราชกุมารे ปกฺโกสาเปตฺวา ตาตา ตุมฺहे เชฏฐฺภาตฺโน
 อสุภํ รกฺขณฺธาติ อาน.

เตปี ปณฺจ ราชกุมารา ปณฺจ ทิวสานิ รกฺขณฺติ อถโข กาลกิณี รมฺโณ สนฺติกํ
 คนฺตฺวา อารุเจสิ. เทว ปณฺจ ราชกุมารา ปณฺจ ทิวสานิ รกฺขณฺติ อิทานิ โสณนฺทกุมารํ
 รกฺขิตฺุ อนุชานาธาติ ราชฯ ปีตํ ปกฺโกสาเปตฺวา อาน ตาต ปณฺจ ตว กนิฏฐา อสุภํ
 รกฺขณฺตา ปณฺจ ทิวสานิ อิทานิ ตวํ รกฺขสีติ โส สาธฺตฺติ สมฺปฺญิจฺจิตฺวา ปทุมาวตี อาทาย
 ตสฺส ปาสาหํ คนฺตฺวา สห อโรเธหิ ๑ ทาสินิ ๑ วสิ. อมฺรตฺติกสมเย สพฺพา ๑ อิตฺธิโย
 นิทฺหํ โอกฺกมฺิสฺ. โพิตฺสฺตฺโต ๑ เทวิ ๑ ทาสโย ๑ นิทฺหํ โอกฺกมฺิสฺ. กาลกิณี ๑ เอกิกา
 อนินฺทฺธายิตฺวา อสุภฺกสฺส เอกงฺคฺลฺสิ จินฺทิตฺวา ปทุมาวตฺยา เกสฺจฺพมฺหิ ปกฺขิปิตฺวา นิปฺช
 ษิตฺวา นิทฺหํ โอกฺกมฺิ.^{๕๐} จฺญฺฐฺว ทิวเส สมฺปฺตฺเต ฏฐฺวาคารํ อสุภํ อุกฺขิปิตฺวามา ราชฯ ๑
 มหาชน ๑ สนฺนิปตฺิสฺ อิตฺธิโย สฺณิสฺสโย^{๕๑} ๑ อโรธา ๑ ปาสาทรกฺขิตา ๑ ทาสโย ๑ เก
 เส วิกิรฺตฺวา โรทิสฺ. ปทุมาวตี ปน เกเส อิกิรฺตฺวา ปโรทฺ. ตสฺมา กาลกิณี รมฺโณ อารุเจ
 สิ เทว อิตฺธิโย เกเส วิกิรฺตฺวา โรทิสฺ อยํ ตว สฺณิสฺสา ปทุมาวตี เกเส อวิกิรฺตฺวา ปโรทิตฺ
 ราชฯ ตํ อโโลเกตฺวา อาน อมฺม ตวํ เกเส วิกิราหิตฺ. सा อาน เทว อหํ อชานิตฺวา อิทานิ
 ชานิตฺวา วิกิรฺสฺสามิตฺ เกเส วิกิรฺตฺวา ปโรทฺ. องฺคฺลฺปิ ปตฺติ^{๕๒} กาลกิณี ตํ ทิสฺวา คนฺทิตฺวา
 มหาชนานํ ทสฺเสนตฺติ อาน อมฺโก อยํ ทกฺขรกฺขสิ อิมํ จินฺทิตฺวา โมพิยํ ปกฺขิปิตฺวา ขาทิ
 ตฺุ ๑ คจฺจตฺติ

ราชฯ ปน ตํ สุตฺวา ตฺุณฺหิ^{๕๓} อโหสิ. อสุภกมฺมสฺส ปหิตตฺตา อสุภฺกชฺฌาปนกิจ
 เจ กเต सा กาลกิณี รมฺโณ สนฺติกํ คนฺตฺวา อารุเจติ เทว ปทุมาวตี ทกฺขรกฺขสิ เจว
 อสุภสฺส องฺคฺลฺสิ ขาทิตฺ ตสฺมา ตวํ นครโต นิกฺขมาเปตฺวา ฆาตเน^{๕๔} ฆาฏฺฐีตฺติ วตฺวาน น
 ฆาเตมิ ตาปสฺส สนฺติกํ ปหฺนฺิสฺสามิตฺ^{๕๕} วุตฺเต เทว มม ตวํ อกตฺวา ตํ ปหฺนฺิสฺตี^{๕๖}

^{๕๐} ล. โอกมิ

^{๕๑} ล. สฺณิสฺสโย

^{๕๒} ล.,ท. ปตฺตติ

^{๕๓} ล. ตฺุณฺหิ

^{๕๔} ล. ฆาฏฺฐเน

^{๕๕} ล. ปหฺนฺิสฺสามิ

^{๕๖} ล. ตวํ ปหฺนฺิต

อาห. ราชา จตตารโ อมจเจ^{๕๗} ปกโกสาเปตวา ภณ อิมํ ปทุมาวตี คเหตุวา วิสุทฺธ
 ตาปสฺส สนฺติกํ คนฺตวา ปฏิกานาเปถาติ เต จตตารโ สาธฺตติ สมฺปฏิจฺฉิสฺสุ. ตสฺสา ปา
 สาทํ คนฺตวา โสณนทกุมารํ นิเวทฺเส ราชปฺตตราช อมฺเห ปทุมาวตี คาหาเปตวา
 ตาปสฺส สนฺติกํ เปเสสฺสตีติ ยถา ราชา อาณาเปติ ตถา กโรถาติ อนุชานิ.

ตํ สุตฺวา सा ปทุมาวตเทวี สามิกสฺส ปาเท นิปฺปติตฺวา นานปฺปกาเรํ โรทติ
 ปริเทวติ อาโรเจสิ อิทานิ มยฺหํ โทสาโทสภาวํ อชานิตฺวา อปรภาเค ชานถ เทวาทิ วต
 วา เทวาทิ วตฺวา สามิกํ ขมาเปตฺวา ตํ อาปฺุจฺฉิตฺวา ปาทมฺมุเล นิปฺปชฺชติ. โสณนทกุมารโ
 ปน ภิชฺชมานททโย วिय กมฺปมานสรโร โสกาภิกฺุโต ตํ อฺุคฺคฺยหิตฺวา ปริเทเว ภาทเท
 อญฺญสฺส วิโยคกมฺมํ ปฺุพฺเพ อมฺเหหิ กตํ อิทานิ มยํ ปิยวิปฺปโยคํ ปาปฺุณฺนามาติ วตฺวา ตํ
 ขมาเปตฺวา อฺุยโยเชสิ. จตตารโ อมจจา ตํ คเหตุวา ตํ วณฺทิตฺวา ปฺุจฺฉิตฺวา ปาสาทา โอต
 ริตฺวา นครา นิภฺขมิตฺวา วนาภิมฺขา อคฺมิสฺสุ.^{๕๘} โพิสฺตโตปิ โข ปิยวิปฺปโยคํ ปตฺโต ทฺุภฺช
 ทมฺโน โสกาภิกฺุโต โรทนปฺรายนโ อโหสิ. กาลกฺินิ ปน มหาสฺตตสฺส โสภาวํ รมฺญโ อา
 โรเจติ ตสฺมา ราชา อาห ยา อิตฺถิ มม ปฺุตฺตโสภํ วุปฺสาเมติ ตํ ปฺุตฺเตน สทฺธิ อาวาหํ
 กริสฺสามิตี อหํ วายมิสฺสามิตี สมฺปติจฺฉิ. सा सा तसस पासाहं अग्रियहित्वा तं वण्टित्वा
 नानापकारेण^{๕๙} पलोभियमाना तं अित्थिं अकपेन अससासेति जतदारो अमज्जा पधुमावती
 कहेत्वा महानं प्रविसित्वा तिमयेचनं मनोरम्मं ऐकं श्रानं पत्त्वा ऐकस्मिं रुग्णमुले निसिती
 सु. सापि आह ताता मय्हं तोसो नत्थि अप्रभाके तोसातोसं चानिससठ मा मम्मं आतय
 पित्ठो न सन्तिकं कमित्वा अहं अिठ वसिससामि नकरं निवत्तत्ताति ते अहांसु. अयये मयं रण्णु
 आणता निवत्तेत्तु अสगโกणता कमिससामाति तं सुत्त्वा सा जत्तुन्नं जत्तारो मत्थिगे तत्
 वा ताता तुम्हे निवत्तेठ सजे ราชो प्ุจ्ฉिसฺสติ นิเวเทถ เทว मयं अिसिโนति वत्त्वा ते अฺุ
 योเชति. ते तं वण्टित्वा निवत्तेत्तुवा नकरं प्रविसित्वा रण्णु तं कारणं आरोเจसि तं सुत्त्वा
 कालกिणी अतिโสमनस्सा हुत्त्वा अुथानं अुथानेสิ

सुसुखं वद च्चिवामि पापामित्ता विमुत्ताहं [३०]

महनत् पकत् पापं सुखं सयामि अितानिदि.

ตโต ปฏฺฐाय กาลกิणी โสณนทสฺส ภริยา อโหสิ ปทุมาวตีปิ โข เทว จตตารโ
 อมจเจ อฺุยโยเชตฺวา สยํ ऐกิกา ปวเน วสิตฺวา วิสุทฺธตาปสฺส อสฺสมานิภูมฺชิตฺวา ภูมฺชิตฺวา ภูมฺชิตฺวา

^{๕๗} ล. อมจเจ

^{๕๘} ล. อคฺคฺมิสฺสุ

^{๕๙} ล.,ท. นานปฺปกาเรน

สิรสา ติกษตตุโป นิปติตวา สิรสิ อญชลิ ปคคยหิตวา^{๖๐} อุกกุฏิกิ^{๖๑} นิสีทิตวา อธิฏฐานัน
 อทาสี อมม ธรณี มม ทิพพสภขี โหหิ. สจาห์ ทกขรภขสิตติสุมิ ธรณี ปน วิวร เทตุ มม
 โน เจ มา วิวร เทตุ มยหนติ อธิฏฐหิตวา ปุน อธิฏฐานัน กโรนตี อีมา คาธา อภาสี

เยนาห์ น ทกขรภขสิ	น อสุพภัง ขาทามิ	[๓๑]
เตน สจเจเน อิมิ ฐานัน ^{๖๒}	อุยยานชาต อหุ	
ตรุณรูกเขหิ สญจนัน	ปุปผลเลหิ สพพธา	[๓๒]
เย ปาปา ติตติกา ซาตา	เย ปุณญโวชชสมปนนา	
มยห์ กายเทห์ อตติ	อาสนเทโห จ โหตุ	[๓๓]
เทว หตธา จ เทว ปาธา	เทหสส ทมภาย โหนตุ	
ปตตลนาภิ จ มยห์	ภูมตถรณิ सालสส	[๓๔]
ปิฏฐกณฐกั จ มยห์	ฆรกณณิกั จ ซาต	
มยห์ ผาสุกกุฐิ ปน	ฆรโคปาณกา ซาตา	[๓๕]
สีสกุฐิ มยห์ เจว	กณิการนิวาตญจ	
เกสา โลมานิ จ มยห์	กวัตินุณจทญจ	[๓๖]
มัสตจนหารูนิ มยห์	ภิตติ นivrณานิ จ	
เทว กณณกา สุวโปติกา	ทวากุขีนิ เอกา สุวิกา	[๓๗]
มม ปฏฐานา ^{๖๓} สมิชฌ อิมินา สจเจเน วตตตุติ.		

ตทา ปทุมาวติยา กายา จ सालา จาติ เทว สุวิกา มนุสสภาสาย ภาสนติ ทิว
 ทิว. ตโต ปน มหาชนา วิจรุตตา จ สญจรุตตา จ ไปกษรณี อุยยานิ ทิสวา ปิวิตวา น
 หาดวา นานาผล อัจฉินิตวา ยถาสุขิ ภูณชิตวา सालายัน นิสีทิตวา สุวิกานัน ปุจฉาวิสชชนัน
 สุนนติ กณณสุวิกา ปุจฉนตี อาห สมนนเต สุวเก ปทุมวตี กิธ รภขสิตี นตเต สุวิกา
 อาห อมม กณณสุวิกา ปทุมาวตี น ทกขรภขสิ สา จ มหาปุณญา อิทิสสมปนนา โหตีติ
 กณณสุวิกา ปุจฉิ. กสมา ราชา ปพพาเชสีตี นตเต สุวิกา ปุจฉิ กิ น ซานาสีตี. กณณสุวิ
 กา อาห อมม ตวั วิสชเชสีตี เนตตสุวิกา วิสชเชนตี อาห อมม สุนาหิ อห อัจฉิสิ
 สามีติ อามาติ วุตเต อมมา เอกา กาลกีนี นาม กปิลราชกุมารสส เซฏฐกรिया อตตโน

^{๖๐} ล. ปคคยหิตวา

^{๖๑} ล. อุกกุฏิกิ

^{๖๒} ล. ถานัน

^{๖๓} ล. ปตถนา

สามีกสฺส อปียา โสณนทกุมารํ ปทุมาวตฺติยา สามีกสฺส ปียา สีเนหา จ โหติ ตสฺมา มุสิกฺว
 เสน อตฺตโน สามิกํ มาเรติ มาเรตฺวา จ ปทุมาย สามิกํ อิจฺฉิยมาณา อสฺกสฺส องฺคุลี ฉินฺ
 ทิตฺวา ปทุมาวตฺติยา อนฺโตโมลียํ ปกฺขิปิตฺวา มหาชนสฺส จ รมฺโถ จ อຍံ ทกฺขรทฺทสฺสิตฺ
 วัฒนฺติ อัจฉิกฺขนฺติ ตสฺมา ราชฺา ตสฺมา กาลกีนียา วจันํ สทฺทหิตฺวา จตฺตาริ อมจฺเจ
 อาณาเปสิ.

ตุมฺเห อิมํ คเหตุวา วิสฺสุทฺตปาปสฺส^{๖๔} เปเสถาติ เต ตํ สมฺปติจฺฉิตฺวา ตํ คณฺ
 หิตฺวา คตาติ อปี อิทํ อูทาหรณํ อตฺถิ อຍံ ทกฺขรทฺทสฺสิตฺ. กณฺณสฺสุริกา ปุจฺฉิ กถํ ปทุมาวตฺ
 ติ ปุณฺณวา อิทฺธิมาติ เนตฺตสฺสุริกา อาห อຍံ สฺสุริกา สิปฺปณฺนิยา ธีตา ทสมฺมาเส คพฺเภ สยิตา
 ตสฺสา อธิฏฺฐานานุภาเวเน สกฺโกเทวราชา องฺคเหตุกสฺกุโณ หุตฺวา ฆานทฺวาเรเน คพฺภํ ปวิ
 สิตฺวา นํ ทิสฺวา มุขทฺวาเรเน นิกฺขมิตฺวา หิมวณฺตํ คนฺตฺวา ปทุมคพฺเภ ฐฺเปตฺวา สคฺคํ คโต
 วิสฺสุทฺตปาปสฺส ทิสฺวา ตํ อาทาย อสฺสเม ปรีปาเลติ อถ โสฬสวสฺสสิกกฺกาลे ปวเน ฆรํ นิमितฺ
 วา เทติ สกฺโก ตสฺมาหํ ปุณฺณวาติ อวทินฺติ กณฺณสฺสุริกา ปุจฺฉิตํ อิทฺธิมาติ. สฺวา อาห อมฺม
 สฺสุริกา อีมา จ อุตฺถยานานิ อีมา จ ปกฺกฺขรณิ อิมญฺจ สาลฆรํ อิมิสฺสา สจฺจกิริยาย อฺปฺปน
 นา ตสฺมาหํ อิทฺธิมาติ อวทิตํ สุตฺวา มหาชนา อตฺตโน อตฺตโน คามํ คนฺตฺวา อัจฉิกฺขน
 ติ ปรมฺปราย โฆสาย สุตฺวา นครวาสินो ตโต อมจฺโจ ตโต ราชกุมารา ตโต ราโธโรธา
 ตโต ราชฺา จ มหเสสิ จ ราชกุมารา จ ราโธโรธา จ สฺสุริกานํ ทสฺสิตฺตุญฺจ สวณฺิตฺตุญฺจ อิจฺฉน
 ติ อถ ราชฺา จ สห ราโธโรเธหิ จ มหาชนเหหิ จ ราชปฺตุเตหิ จ ปรีวฺโต อคฺคเหสิ. อถ
 ราชฺา ขนฺธวารี พหิ นีวสาเปสฺ.

ตทา ปน สพฺเพ ชนา อุตฺถยานํ ปวิสิตฺวา นานาปฺปฺเป นานาผลे จ อฺจฺฉินฺติวา
 ขาทนฺติ ภูณฺชนฺติ ปสฺสนฺติ อโห มธฺโร อโห สฺสุนฺธโร ทิพฺพโອชา วิทยติ สพฺพา ผลาทิพฺพ
 โອชา วย สตฺตทฺหรณิสฺสสฺสานิ ธรณฺติ อธิฏฺฐานเตเชน สพฺเพ โອโรธา จ กุมารา จ ปรี
 ภูณฺชนฺติ ตํ สุตฺวา กาลกีนี เทวี จ ตํ คนฺหิตฺวา ขาทติ อติฏฺฐกรสา หุตฺวา ตํ นุทิตฺวา
 อาห อຍံ อติฏฺฐกฺมโลติ อถโข โโพธิสฺสโต วิมฺสนฺโต เอกํ ผลํ คนฺหิตฺวา อฺปฺพตฺมํ ขาทติ อติ
 มธฺรสฺ ปรีภูณฺชนฺติ อฺปฺพตฺม^{๖๕} ตสฺมา อทาสิ.

สฺวา จ ตํ คนฺหิตฺวา ขาทติ จ สห เขเลน ทหติ จ อຍံ อติกฺชุกาติ วทติ. ตํ สุต
 วา มหาชนา จ ราชกุมารา จ วัฒนฺติ อຍံ กาลกีนี ปาปีตา อฺปฺปฺปุณฺญา ภวิสฺสตีติ อถโข

^{๖๔} ล.,ท. วิสฺสุทฺตปาปสฺส

^{๖๕} ล. อฺปฺตฺม

ราชปริวาริเหติ ปริวุตโต^{๖๖} อุยฺยานันฺ ปวิสิตฺวา ปณฺณสาลายํ อุปสงฺกมิตฺวา อนฺโต ปวิสิตฺวา
 นิสิตฺติ อถโข เทฺว สุวิกา ตํ ราชานํ นิมนฺเตนฺตา^{๖๗} อิมํ คาถมาหํสุ

อนฺโต สาลายํ ปลลฺงเก ปติฏฺฐิตฺ มหาราช [๓๘]
 นิสิตฺถ ยถาสุขํ นานาผลํ ปรีฏฺญชาติ.

ตาสํ มธุรวจันํ สุตฺวา วิมฺหมาโนว ราชา สุวิกเก ตุมฺเห กุโต อาคตาติ ปุจฺฉิ
 หิมวโต อาคตา มหาราชาติ อหํสุ. ตสฺมา อาคตา สุวิกเกติ เทฺว สุวิกา อหํสุ. มหาราช
 มยํ ปาปนิคฺคหาย จ ปุญฺญปคฺคหาย จ ทุวิญฺน์ เหตุญํ ปรีชานนฺตถาย อาคตตฺมหาติ อปี
 ปทุมาวตฺติยา จ กาลกีนฺยา จ ทุวิญฺน์ อุทาหรณํ ชานามาติ ราชา ปุจฺฉิ กถํ ทุวิญฺน์ อุทา
 หารณํ ตุมฺเห กถเถตาติ เทฺว สุวิกา ปุณฺ ปฐมกถิตนฺยาเมว^{๖๘} ปุจฺฉนฺติ จ วิสขุชฺชนฺติ จ อาทิ
 โต ยาว ปรีโยसानา. ตํ สุตฺวา มหาชนา มหามจฺจาปฺมุขา โกธาภิภูตา หุตฺวา กาลกีนฺ
 อุกโกสนฺติ ปรีภาสนฺติ ตถา ราชา โภโร หุตฺวา ตํ อุกโกสิตฺวา วสเล กิ มม ปุตฺตํ วิเสน
 อาฆาตยฺตีติ ปุจฺฉิ ตํ สุตฺวา กาลกีนฺ ภูตฺติตา เทฺว อิมเ สุวิกา เทวตา หุตฺวา มม กมฺมํ
 ปกาสิตํ อาคตา สจฺาหํ อสมฺปฏฺิจฺฉิตาสฺมิ มม สีสํ ผลิสฺสตีติ จินฺเตตฺวา อาม เทวาทิ สม
 ปติจฺฉิ. โส อติโกโร หุตฺวา ปุจฺฉิ. วสเล กาลกีนฺ กิ นิโทสาย ปทุมาวตฺติยา โทสํ ปกฺชิปีต
 วา สจฺฉนฺติ สापปี เอรํ เทวาทิ สมฺปติจฺฉิ วสเล มม ปุตฺตสฺส ยํ วิสํ ทตฺวา ตํ มม ทสฺเสหี
 ติ อาน. สา มุสิกวิสํ ทสฺเสตฺวา อิทํ เทวาทิ วตฺวา รณโยเย สมฺมุখে ฐฺเปสิ^{๖๙} ราชา อาน
 วสเล ยถา มม ปุตฺตํ ขาทาเปตฺวา ตเถว ขาทาหีติ สา มุสิกวิสํ คลิตฺวา มุญฺจิตฺวา ปติต
 วา ปรีวตฺตมาณา ตํชนฺเวยว กาลํ กตฺวา อวิจิมฺหิ นิพฺพตฺติ. อถโข ราชา ตสฺมา กเลวรํ นิ
 หาราเปตฺวา เหฏฺฐา เวจฺจกฺกุญฺยํ น ทาเปสิ. อถโข เทฺว สุวิกา มหาชนฺสฺส โอวาทํ ททมาณา
 อีมา คาถา อภาสิสฺสุ

โย จ ปาโป พาลโ จเว ปาปกมฺมํ กตํ รโห [๓๙]
 โอสถฺยาทีเทวตฺาโย ตํ ปาปํ วิวรยฺนฺติ.
 โโย จ ปมุตฺตา ปณฺฑิตो ปาปกตํ ชานํ อหุ [๔๐]
 ชิคฺคจฺฉํ ปาปํ น กรํ กุสลํ ปสฺสตีติ โสตี.

^{๖๖} ล. ปริวุโต

^{๖๗} ล. นิมนเตนฺโต

^{๖๘} ล. ปฐมกถิตนฺยาเมน

^{๖๙} ล. ฐเปสิ

เทศนาวสานเน เสนาปติปมฺกษา^{๑๐} มหาชนา สาธุการํ ปวตตุนติ อถโข ราชา สุวิ
 เก ปุจฺฉิ อิทานานํ วิสุทฺธตาปสสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา ปทุมาวติเทวี นิมนฺเตสฺสามิ सा ज
 आकता अुताहु नाकताति सुवโปदिगा आह महाराजा सजे तुम्हे प्तुमावतिया अिठ आकमित्
 ॥ अज्जत्त तुम्हे प्जजत्तत्तरणानि पญญาपेถ सप्तपारणानि ज अुप्तहत อิทानि อมฺมา
 ปทุมาวติเทวี अिठ आकमित्तित्ति. तं सुत्तुवा अतिโสमनसुसै हुत्तुवा महापज्जत्तरणानि पญญา
 पेत्तुवा सप्तपारणानि ज अुप्पुञ्जपेत्तुवा^{๑๑} सेตจत्तत् สอฺปาหนं सอฺฉนฺนिसฺสํ ถเปत्तुवा ना
 नासग्गारं กत्तुवा वितานं พนฺธิत्तुवा สาณฺนินิ ปริกฺขิปาเปत्तुवा ปทุมาวตี เทวี นิมนฺเตนฺนุโต
 อิมं काถมาह

ขมาหิ ตฺवं อมฺม มยฺหํ โทสมากริ หทยเย [๔๑]

आकज्जत्त तुवं मम स्नन्तिगे तम्मि रत्तुเช अिसฺสรตฺตุนฺติ.

ตทา सालา ज तेव सुวโปฏิกกา ज อฺยยานิ ज สप्तพา अनन्तरायैस्सु ปทุมาวติ आ
 सनपญญत्तेเต पญญาयि. तं तिसुवा पोธिसत्तेเต ตฺริตत्ตฺริเต ธาวิตฺตुवा तं अुप्तคฺยฺหิตฺตुवा सोกาภิ
 णुते विस्वณฺणिणुते पत्तติ अถ ราชา ते विस्वณฺणिणुते तिसुवा सुवणฺณกम्मणत्तु คเหตุत्तวา
 อภินฺนํ ปรีวิสิพฺพत्ति. अुโภา ขत्तติยา สत्ति ลภितฺตुवा ราชานं वन्धितฺตुवा นิสिทธิ^{๑๒} ตत्तेถว อภิ
 เสกं กत्तुवा นครं निवत्तติत्तुवा सोนนฺนทกฺกमारสฺส รत्तฺตํ นियाเทत्तुวา ปทุมาวตिया अคฺคฺมहे
 สिरฺฐานं ทत्तुवा สत्तत् ทิวसानิ ฉณं กाराเปสฺส^{๑๓} .^{๑๓} ปทุมาวตี เทวี มาตาปิตฺตु^{๑๔} พหุपญญา
 การานि पेเสสิ. ตเต ปญฺญาय มหาชนา สิปปธनिया ปทุมาวติเทวีติ สญญา^{๑๕} นิสฺส อปรภาเค
 सा कपुगिणी ओहसि तसमासे परिपुण्णेन सापि पुत्तत् सुवण्णवण्णं विद्यायि मातापित्तु^{๑६} नानं
 कन्धित्तुवा प्तुमโสन्नग्गุมารो^{๑๕} เตवวสฺส นามं กรीस्स อปรภาเค ธम्मम्मत्तरราชา यथा मे स्म
 मกप्पกสิรस्समी เกสปลิตานि पेเสยฺยาสि ตथा मे आरिजेयฺยาสีति กप्पगे आणापेसि.

^{๑๐} ล. เสนาปติปมฺกษา

^{๑๑} ล. อุปลเปตฺตวา

^{๑๒} ล. นิสิทธิ

^{๑๓} ล. การาเปสฺ

^{๑๔} ล. มาตาปิตฺตุนญจ

^{๑๕} ล. ปทุมโสन्नग्गุมารो

อถ อปรภาค กปฺปกเนน ปลิตานิ ทิสฺวา อารโหจิเต โส สุวณฺณสณฺฐาเสน อุทรา
 เปตฺวา หตฺเถ ปติฏฺฐาเปตฺวา^{๑๖} เกสปลิตํ โอลเเกตฺวา ชฺรํ ทิสฺวา อาคนฺตฺวา ลลาเตนฺเต
 ลตฺตํ วยิ มรณํ สมฺปสมาโน อิทานิ เม ปพฺพชิตกาโลติ จินฺเตตฺวา กปฺปสฺส คามวํรํ ทตฺ
 วา ราชปฺตฺเต ๑ มहेสิโย ๑ ปกฺโกสาเปตฺวา อหํ ปพฺพชิสฺสามิติ อปุจฺจิตฺวา กิการณา
 เทวาทิ วุตฺเต ญาตีนํ การณํ อัจฺจิกฺขนฺโต อิมํ คาถมาห

อุตฺตมจฺครุหา มยฺหํ อิมเ ชาดา อโยหารา [๔๒]
 ปาตฺกฺกตา เทวทูตา ปพฺพชาสมโย มมนฺติ.

อิติ วตฺวา ตุมฺเห เอวํ ปพฺพชาเชยฺยาถาติ โววิทฺวา นครา นิภฺขมิตฺวา หิมวณฺต์
 ปวิสิตฺวา อีสิปพฺพชฺชํ จตฺตารโ พุรฺหมวิหारे ภาเวตฺวา ฌานา ๑ ปญฺญวาทิญญา อญฺญ
 สมฺปาตฺติโย ๑ นิพฺพตฺเตตฺวา อายุหฺปฺริโยसानเ พุรฺหมโลกปฺรายโน อโหสิ. โสเนนฺทราชา
 ปน ทานชฺฌมาสยตาย จตฺตฺสู นครทฺวารेषฺสู นครมชฺฌเ ๑ ราชทฺวารเ จาติ ทานสาลาโย
 ตาเรตฺวา มหาณํ^{๑๗} ปวตฺเตตฺวา เอเกกาย ทานสาลาเย สตฺตสฺสหฺสฺสํ วิสฺสชฺเชตฺวา^{๑๘} เทว
 ลิกํ เทวสํกํ เทวตฺวาฬิสฺสหฺสฺสกาปเณ ทตฺวา นิจฺจํ ปญฺจสีลาเน รกฺขติ ปกฺขทิวเสสฺสู อุ
 ปโปสถํ สมฺมาทฺธิ. มหาชนํ ทานานิ ปุญฺญานิ สมฺมาทฺธิตฺวา สกฺกปตฺตํ อารโหเปตฺวา นิริยภ
 เยน ตชฺเชตฺวา^{๑๙} ฌมฺมํ เทเสสิ. ตสฺโสวาทเ ฐฺเปตฺวา ทานาทินิ ปุญฺญานิ กตฺวา มหาชนา
 ปุญฺญานิ กตฺวา มหาชนา ตโต จตฺตา เทวโลเก นิพฺพตฺตีสฺสู.

เทวโลโก ปฺริปุริ นิริโย ตฺวจฺฉา วยิ อโหสิ ตทา ตาวตีสฺสเทวโลเก เทวสํฆา ๑
 สฺฐมฺมา เทวสภายํ สฺนุณิปปิตฺวา มหาสตฺตสฺส คฺุณเ วณฺณยีสฺสู. โส อปรภาค กปฺปกเนน
 ปลิตสฺส ชาตภาเว อารโหจิเต สุวณฺณสณฺฐาเสน อุปราราเปตฺวา ปลิตํ หตฺเถ ถเปตฺวา ตํ ทิสฺ
 วา สํเวคํ อุปฺปาเทตฺวา กปฺปกสฺส คามวํรํ ทตฺวา ปพฺพชิตฺกามา หุตฺวา กนิฏฺฐาโย ปกฺโก
 साเปตฺวา เตสฺสํ รชฺชํ ปติฏฺฐาเปตฺวา เทว กสฺมา ปพฺพชิสฺสสีติ วุตฺเต ชรภาวํ กเถตฺวา
 เกสปลิตานิ ทสฺเสติ เทว ตุมฺเหปิ ปพฺพชิตเ มยํ ปี อนุปพฺพชิสฺสามาติ รชฺชํ อสมฺปติจฺจิ
 ตา ว อหฺสฺสํ . ราชา อคฺคฺมเหสี ปกฺโกสาเปตฺวา รชฺชํ ปติฏฺฐาเปตฺวา อสมฺปชิตาย ราช
 ปฺตฺตํ ปกฺโกสาเปตฺวา รชฺชํ ปฏฺิจฺฉาเปตฺวา เตน สมฺปติจฺจิตเ ตสฺส ราชากิเสกํ กตฺวา
 ปทุมโสเนนฺทราชาติ นามํ อกาสิ.

^{๑๖} ล. ปฏฺิจฺฉาเปตฺวา

^{๑๗} ล. มหาณานํ

^{๑๘} ล. วิสฺสชฺเชตฺวา

^{๑๙} ล.,ท. ตชฺเชตฺวา

เต ฉ ขตติยา จ ปทุมมาวติ จ นครา นิกขमितวา หิมวณต์ คนตวา เอกสมิ
ฐานรम्मุนิเย อสสมิ มาเปตวา อธิปปพพชช^{๕๐} ปพพชชีสุ จตตาริ พุรหุมวิหาเร ภาเวตวา
ณานาภิญญาโย^{๕๑} จ อฏฐสมาปติโย จ นิพพตเตตวา อปริหีนณานา หุตวา พุรหุมโลกุป
คา^{๕๒} อหะสุป . ปุตโต ปนสส ปทุมโสณนุทราชา นาม ทสกุสลธมเม อโกเปตวา ทสมิต
ตราชธมเม จิตโต^{๕๓} จตฺติ สงคหวตฺถุหิ มหาชเน สงคหิตวา นิจจํ ปญจสีลํ รกฺขิตวา อุ
โปสถํ อุปวิสิตวา อายุหปริโยसानะ สคฺคปรายโน อโหสิ.

สตถา อิทํ ธมฺมเทสนํ อahrtิตวา ภิกฺขเว น อิทาเนว จิณฺจมานวิกาเทวี มม
โทสํ ปกาเสตวา วินาสํ ปาปฺพณาติ ปุพฺเพปิ วินาสเมว ปตฺตาติ อิติ อahrtิตวา ชาตํ
สโมธานะตวา อahrtิ. ตทา ปิตา อิทานิ พุทฺธปิตา มาตา พุทฺธมาตา กปิลราชกุมาริ
มหากสฺสเปเถโร สุนทรราชกุมาริ อานนฺโท สวาลกุมาริ อุปนนฺโท เสนโก ติริมานนฺโท
อภยราชกุมาริ สาริปุตฺโต ลกฺขณกุมาริ สพฺพกนิฏฺฐโร อุตฺถายิตเถโร^{๕๔} สกโก อนุรฺุโธ วิ
สุทฺธตาปโส โมคฺคผลลาโน มิตฺตสูวณฺณนิมิตฺเทวปุตฺโต สิมฺพลีเถโร มิตฺตทลิตฺทปฺริโส^{๕๕}
เมณฺทกเสฏฺฐี ตทา ปน เสฏฺฐี มิคฺคารเสฏฺฐี เสฏฺฐีปุตฺโต วตฺตุมาริ วตฺตเน เสฏฺฐีปุตฺโต
สิปฺปณฺนีเทวี วิสาชา จิณฺจมาณวิกาเทวี ปทุมมาวตีเทวี ราหุลมาตา ปทุมโสณนุทราชา ราหุ
โล เสสปริสา พุทฺธปริสา โสณนุทราชา ปน อหํ เอว สมมาสมฺพุทฺโธ ชาตํ ธาเรถาติ.

โสณนุทชาตํ นิฏฺฐิตํ

สีหนาทชาตํ

อดีตกมฺมยุตฺโต^{๕๖} ตโย โลกาทิ อิทํ สตถา เขตวเน วิหรนฺโต อดีตกมฺมยุตฺตภิกฺขุ

^{๕๗} อารพฺภ กเถสิ.

^{๕๐} ล.,ท. อธิปปพพช

^{๕๑} ล. ฌานาภิญญาโย

^{๕๒} ล. พุรหุมโลกุปคคา

^{๕๓} ล. จิตโต

^{๕๔} อุตฺถายิตเถโร

^{๕๕} มิตฺตทลิตฺทปฺริโส

^{๕๖} ล. อดีตกมฺมยุตฺตโก

^{๕๗} ล. อดีตกมฺมยุตฺตภิกฺขุ

เอกทิวสมหิ ภิกขุ ธมมสภายํ กถํ สมุฏฐาเปสฺสปี . อโห วัต อาวุโส อมหากํ
 สตถา ปุชฌนียตโร อภิสมฺพุทฺธกาเล สพุเพ เทวา อินฺหา พุรฺหมทาโย ยกฺขนาคสฺสฺปนฺนวิชา
 ธราทโย^{๘๘} จ นานาวณฺณคณฺฐาทามมาลา ทามปฺปฺพทาปทีปวณฺณคณฺฐวิจิรตาหิ ปชฺเชนฺตติ.
 ตทา ภคฺวา^{๘๙} สุรภิสมฺปวายนฺเต คณฺฐกฺกฺกฺมฺหิ วิหรนฺโต เตสํ ทิพฺเพน^{๙๐} โสตถาตุยา กถํ
 สุตฺวา พุทฺธอิริยาปถน โสภณ ธมฺมสภํ คณฺฐวา ปพฺพตปวรพุทฺธาสเน นิสีทิตฺวา กาย
 นุตถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สมนิสินฺนาติ ปุจฺจิตฺวา อิตถนฺนามาติ วุตเต อนจฺจริยํ ภิกฺข
 เว ยํ ตถาคโต ปรมภิสมฺโพธิปตฺโต ปุชฌนียตโร โหติ ปุพฺเพ อนุตฺตรํ โฟธิญฺญาณํ ปรี
 โยสนโตปิ ตถาคโต ปุชฌนียตโรเยว โหติ ตถา หิ มม สีหนาทกาเล^{๙๑} สพุเพ เทวา พุรฺ
 มา อินฺหาทโย จ เทวพุรฺหมโลกโต อาคณฺฐวา คณฺฐมาลาทีหิ มํ ปุชฺเชนฺตติ วตฺวา ตฺถนฺหิ
 อโหสิ เตหิ ยาจิโต อติตํ อานฺริ.

อติเต ภิกฺขเว สตสฺสสฺสาธิกเก จตฺตาริ อสฺสฺเชยฺยานิ ตถาคเต ลทฺทพฺยากรเณ
 กाले อติกฺกนฺเต ตทา เอโก สุณฺญกปฺโป อโหสิ. ตทา เอโก พุรฺหมทตฺโต นาม พุรฺหมว
 ดิยํ รชฺชํ กาทเรสิ ตทา เอโก กุฏฺฐมฺพิโก อฏฺฐารส โภกฺกฺวิภโว ปจฺฉา กाले นานาภเยน ธน
 วินาสํ สมฺปตฺโต อนุกมฺเมน สหสฺสสมตฺตํ อนุรกฺขนฺโต นินทาสมฺมกโร ภริยาย ชีวิตํ
 กปฺเปสิ ตทา ปน ภิกฺขเว มม มาตาปิตโร กุสลสมฺภาร์ ปุเรนฺตา เทวโลกे นินพฺพตฺติสฺ
 พุทฺธปิตา ปน ปรมนิมิตฺวสฺวติเทวโลกे นินพฺพุโต พลาหฺกเทวปฺตฺโต อโหสิ. พุทฺธมาตา
 ปน พุทฺธปิตรา กุสลกตฺตตา ตฺสฺสิตเทวโลกे นินพฺพตฺตา ปุณฺณชเยน เทวโลกา จวิตฺวา ตสฺ
 สปิ กุฏฺฐมฺพิกสฺส^{๙๒} ภริยาย กุจฺฉิมฺหิ ปฏฺฐิสฺนฺหิ คณฺหิ. ตาย รตฺติยา सा ภริยา สฺปิ
 นํ อทฺทสฺส เอโก ปุริโส นินฺนุปนฺเนน มจฺฉมฺเสน จ สฺสปพฺยญฺชเนน^{๙๓} จ ปุริตํ สุวณฺณปาตี
 คเหตุวา ตสฺส สนฺติกํ อาคณฺฐวา ตํ อทาสิ. सा ตํ ปฏฺฐิคคเหตุวา ปฏฺฐิพฺชฺฉมิ ปนฺทิวเส सा
 ภริยา ลาซปฺปฺพานิ คเหตุวา เนมิตฺตกานํ ธีรานํ สนฺติกํ คณฺฐวา สฺปิ นํ กเถตฺวา สฺปิ นผลํ
 ปุจฺจิตา^{๙๔} เนมิตกา ธีรา สฺปิ นลกฺขณํ วิจาเรตฺวา พฺยากรีสฺส ภทฺเท ตวํ คพฺภํ ธาเรสฺสสิ सा
 อิตฺถิ คพฺภา อโหสิ. सा ธีตา วยปตฺตา กุมาริ หุตฺวา เทว ตฺถมฺहे มาตาปิตโร กาลํ

^{๘๘} ล. วิชาธราทโย

^{๘๙} ล.,ท. ภคฺวา

^{๙๐} ทิพฺพายาติ ภวิตพฺพํ

^{๙๑} ล. สีหนาทกาเล

^{๙๒} ล. กุฏฺฐมฺพิกสฺส

^{๙๓} ล. สฺสปพฺยญฺชเนน

^{๙๔} ล.,ท. ปุจฺจิต

กริสฺสธ วิสฺตวสฺสกาเล นิปิตฺรํ ปุตุตํ ลภิสฺสติ โส ปุตุโต ปญฺญาอนุภาเวน สมฺนนาโคโต
 สกลชมฺพุทฺธิปํ อวตฺถริตุํ สมตฺถโต โหติติ. สา ตํ สุตฺวา เต อาปฺจุจิตฺวา สกเคหํ นิวตฺติตุ
 วา ยาว ทสฺมาสา สลาภมตฺตํ รกฺขิตฺวา ปริปฺปญฺณคฺคฺภา ถิตฺรํ วิชಾಯิ. มาตาปิตโร สุญฺญ
 ภาตฺติ นามํ กริสฺส. สา ทสฺสเอกาทสฺวิสฺสิกาเล อุตฺตมรฺรูปฺธา มุขฺขรานยสฺส กสฺสจฺจิ ปุคฺ
 คลสฺส ภาสฺติ. ตโต ปฏฺฐาย เต มาตาปิตโร โรเคน ปิลิตา กาลมกํสุ. สปิ เตสุ กาลกเต
 สุ อนาถา หุตฺวา จิรํ กาลํ ยาว สทวสฺสา ความโฆษกํ นิสฺสาย ตตฺถ วสฺติ โส ตสฺสา นิภา
 รุโณ ตํ ผรุสฺวเจเนน ปริภาสฺติ เอกสฺมิ วสฺเส กสนกาเล สา สุญฺญภาตฺติ จินฺเตสิ อหํ โข
 ความโฆษกํ นิการุณํ ตฺรฺสฺวจฺนํ วทนต์ อฺปนฺนิสฺสาย จิรกาลํ วสฺสามิ ยถิ โภจิ ปริโส ภริยา
 ภาวาย มํ ยาจิสฺสติ ความโฆษโก ปสฺยหากาเรน เม นานาภรณํ กริสฺสติ ยนฺนุน อหํ ความ
 โฆษกสฺส ยาจิตฺเกน เอกกริสฺส^{๕๕} วา ทฺวิกกริสฺส วา เขตฺตํ ยาจิตฺวา ปจฺฉา มฺลํ ปริเยสฺติตุ
 ตสฺส ตํ ทสฺสสามิตฺติ จินฺเตตุวา จ ปนฺ สา ความโฆษกสฺส สนฺติกํ คนฺตุวา เอวมาห สปิ
 มม ตํ นิสฺสาย วสิ^{๕๖} นววสฺสํ อติภฺกนฺตํ อิทานิ อหํ ตว ยาจิตฺเกน เอกกริสฺส วา เทว กริสฺ
 วา เขตฺตํ ยาจิตฺวา ปจฺฉา มฺลํ ทสฺสสามิตฺติ. โส ตํ สุตฺวา ตสฺสา มุขฺรตฺยา วา ฆฺรา นิภ
 ชมฺมกามตฺยา วา เอวมาห สาธุ อมฺม ตฺวํ วเทสิ อหํ ตว เอกกริสฺส เขตฺตํ วิสฺติมฺนฺทณฺมต
 ตลฺภจํ ทสฺสามิ ตฺวํ อญฺญสฺส สนฺติเก พิชฺช^{๕๗} ปริเยสฺสาหิ อหํ ตว กสฺกตฺจจฺกมฺมานิ กริสฺ
 สามิตฺติ โสเอว วตฺวา ตสฺสา อรญฺญสฺมิปํ^{๕๘} โคณฺมหิสานํ มคฺคฺวิจฺรณฺถานํ เขตฺตํ อทาสิ.
 สา ตํ อาปฺจุจิตฺวา ความวาสินํ พิชฺชสฺสํ ยาจิตฺวา นานากาลผลทฺทํ เกจि มชฺฌิมวสฺสํ เกจิ
 ปฏฺิจจิมวสฺสํ นสมฺผลทฺทํ พิชฺชสฺสํ ลภิตฺวา ตตฺถ เขตฺตกสิภฺมมํ กตฺวา กุฏฺิํ กตฺวา เอกาว
 เขตฺตํ รกฺขติ.

อถ ชมฺพุทฺธิเป สา จ ยภฺชา จ เวสฺสฺวณฺณสฺส สนฺติกํ คนฺตุวา มหฺนฺเตน อสฺสา
 เหน เวสฺสฺวณฺณํ จิรํ กาลํ อฺปฏฺฐุหิสฺส. เอกจฺเจปิ ยภฺชา เวสฺสฺวณฺณํ อรญฺญเ อาณาเขตฺตํ
 ยาจิตฺวา สตฺเต จ มนฺุสฺเส ตตฺถ จรฺนฺเต อาหาเร ลภฺนฺติ. เอกจฺเจ ตฺปิ อวตฺถรเนน
 ชีวสฺตตฺตสฺส มรณฺสมตฺถํ อวฺรุํ ยาจิตฺวา อาหารํ ลภฺนฺติ เอกจฺเจ ตฺปิ มฺลอุชฺุเกน มรณ
 สมตฺถํ อคฺคอุชฺุเกน ชีวสมตฺถํ มหิทฺธิกทฺถนฺทํ ยาจฺนฺติ. เอกจฺเจ ตฺปิ เวหาเส^{๕๙} จริตุํ อลํ

^{๕๕} ล. เอกกริสฺส วา ทฺวิกกริสฺส วา

^{๕๖} ล. วสนฺติยา

^{๕๗} ล.,ท. พิชฺช

^{๕๘} ล. อรญฺญสฺมิปํ

^{๕๙} ล. เวหาเส

โกชนตถาย มนุสฺเส ชตฺนสมตถิ^{๑๐๐} อตฺตโน กายํ ยาจฺนติ เอกจฺเจ ตํ มนุสฺเส อนุพฺนุณ
สมตถาย มหฺนตฺสรีรตถาย วรํ ยาจิสฺสุ. อถโข สกฺโกเทวราชา ทิพฺเพน จกฺขฺนา มนุสฺสโลกํ
โอบิลเกตฺวา ชมฺพุทฺธิเป นานาภเยน วินสฺสนตํ มนุสฺสํ ทิสฺวา ชมฺพุทฺธิเป มนุสฺसानํ ปติฏฺฐ
ฐานนตํ^{๑๐๑} ปุคฺคํ คเวสนโต เมตฺตจิตฺเตน เอวํ สมฺมา จินฺเตสิ^{๑๐๒} ฐฺเปตฺวา^{๑๐๓} พุทฺธงฺกูรํ
อถโย โภจิ มนุสฺโส เตสํ ปฏฺิสรณํ สมตฺถิเณ นาโหสิ.

อิทานิ ชีวโลกे पुठ्ठुं गुरो न उपपत्ति कतु नु च पुठ्ठुं गुरो निपुपत्तिति जिन
देत्त्वा च पन पुठ्ठुं गुरो^{๑๐๔} निपुपत्तुं नानं कवेสนโต दावत्तिโลके वสนतं च वरम्
मानं โภจित्तตं ทิสฺวา โภจित्तตฺสฺส มาตาปิตานํ กุลं ปริเยสิตฺวา ปฺรนิมฺมิตฺวสวติยํ
นิพฺพตฺตํ ตสฺส ปิตฺรํ วลาหกเทวปฺตฺตํ นาม ทิสฺวา มนุสฺสโลกे พฺรหฺมวตฺติรภู^{๑๐๕} ปจฺจฺนต
คาเม कामโกชกํ อุปนิสฺสาย วสนตํ มาตฺรํ วิสฺตฺวสฺสายุกํ สฺสญฺญาตฺติ นาม ทิสฺวา
โสมนสฺสปฺตฺโต หุตฺวา ตสฺสา กุจฺฉิมฺหิ นิพฺพตฺตภาวํ ปฏฺฐเปตฺวา จินฺเตสิ. อิทานิ ตสฺส
มาตาปิตโร สมสฺวาเสน เอกถาเน น วสนติ ยนฺนุนาหํ ตํ เทวปฺตฺโต อรณฺญคฺชฺณูปเมน
จ เขตฺตมทนาการสฺสเทเสน จ ตสฺสา เขตฺตสมิเป จราเปนตํ ตตฺถ จ หตฺถิปทํ ทสฺสาเปต
วา ตโต ปลายนาการํ การापेसฺสามิ.

อถ สา ตํ หตฺถิ อนุพฺนุณฺติตฺวา ตํ อทิสฺวา นีวตฺตนาตา กิพฺนตฺกายา^{๑๐๖} อุกฺกปิปา
สาภิภูตา หตฺถิปเท ผลํ ทิสฺวา ตํ ปิวิสฺสติ. ตสฺมี ชฺเณ อหิปี พุทฺธงฺกูรํ ตสฺสา กุจฺฉิมฺหิ
ปฏฺิสนฺธิ คณฺหาเปสฺสามิ จินฺเตตฺวา สกฺโก เทวานมิโนโท วลาหกสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา
เอตทโวจ มาริสฺส ตฺวํ มนุสฺสโลกํ คนฺตฺวา มหากฺุณฺชฺรํ มาเปตฺวา ตสฺสา สฺสญฺญาตฺติยา
เขตฺตํ มทฺเทตฺวา^{๑๐๗} ตตฺถ ปทํ ทสฺเสตฺวา ตโต ฐฺานา^{๑๐๘} ปลาเปตฺวา อนุกฺกเมน^{๑๐๙} สงฺกส
สนครํ^{๑๑๐} สหสฺสนครํ เชฏฺฐปฺรณครํ พาราณสินฺครนฺติ ปญฺจสฺสุ นคเรสฺสุ ปาเท ทสฺเสตฺวา

^{๑๐๐} ล. ชฏฺนสมตถิ

^{๑๐๑} ล. ปฏฺิฐฐานนตํ

^{๑๐๒} ล. สมฺมจินฺเตสิ

^{๑๐๓} ล. ฐฺเปตฺวา

^{๑๐๔} ล.,ท. พุทฺธงฺกูมารสฺส

^{๑๐๕} ล. พฺรหฺมวตฺติรภู

^{๑๐๖} ล. กิพฺนตฺกายา

^{๑๐๗} ล. มทฺเทตฺวา

^{๑๐๘} ล. ถานา

^{๑๐๙} ล. อนุกฺกเมน

^{๑๑๐} ล.,ท. สํกสฺสนครํ

อดตโน วสฺสนตถานํ นีวตติสฺสติ. เอวญจ ปน วตฺวา สกฺโกเทวราชา โฟธิสฺตตสฺส สฺนติกํ
 คนฺตฺวา เอตทโวจ มหาปฺริส อยํ กาโล ปารมิสมฺภารกาโล อโหสิ. ตฺवं สฺญญญาตฺติยา^{๑๑๑}
 พฺรหฺมวตฺนคฺเร อุปวสฺนตฺติยา กุจฺฉิมฺหิ ปฺฏิสฺนฺหิ คณฺหาหิ อถ ชฺมฺพุทฺธิเป โสฬสฺมหฺนคฺเร
 ตฺवं อิสฺสรโร เอกราชา ภาวิสฺสตีติ โฟธิสฺตฺโต สกฺกสฺส อารานํ สมฺปฺจฺฉติ^{๑๑๒} โส วราห
 เทวปฺตุโต นิมิตฺตฺรเปณ มหาคโธ หุตฺวา ตสฺสา เขตฺตํ คนฺตฺวาปิ เขตฺตํ มหฺทิตฺวา ปทํ ทสฺ
 เสตฺวา อนุกมฺเมน สกฺกสฺสนคฺราทิสฺสุ หตฺถิปทวลฺลชฺเช ทสฺเสตฺวา สกฺกฐฺนํเมว ตโต ปฺนทิว
 เส सा हत्तिना महत्तितं तिसुवा तोमनसुसपत्ता ऐवं जिनेत्सि मम ऐकचेत्तमेव ओहसि अयं
 हत्तिं मम चेत्तं महत्ति अहं गुतो आहारं लघिसुसामि ननुतानं तं अनुपनुत्तिवा तं हत्तिवा
 माเรसुसामिति सा ऐवं जिनेत्तवा तोसफलन हत्तिवल्लच्छं अनुपनुत्तिवा तं अतिसुवा गिलनत्
 काया नीवत्तमाना อุत्तपिपासाग्गिता हत्तपाते वारी तिसुवा तं पिवति तथा โฟธิสฺตฺโต
 มาตฺรํ อนุปฺธาเรตฺวา ทิพฺเพณ จกฺขฺนา มาตาภูตฺปฺพุทฺธิ สฺญญญาตฺติ ทิสฺวา ตโต จวิตฺวา
 อุत्तกปริโกคทิวเสเยว ตสฺสา กุจฺฉิมฺหิ ปฺฏิสฺนฺหิ คณฺหิ.

ตสฺสา รตฺติยา สฺปิณํ ปสฺสติ ऐโก มาลฺูโต จาตุทิสโก ตं สมฺปคฺเหตฺวา ปพฺพต
 มุทฺธนิ ปติฏฺฐาเปตฺวา ตสฺมิ ปพฺพเต วาตพฺเลน สพฺพรฺกฺเช วินสฺสาเปตีติ सा पपुष्मिदवा
 गितसिता पुनत्वसे गोचनं गोचेत्त्वा पुप्लामालाहितदत्ता नेमित्तत्तिरानं सन्तिकं कन्तवा ते
 वन्तित्वा नियामेन सฺปิณํ กเถตฺวา ऐกมฺนตํ นิสฺสิทฺ. ปณฺชิตาปิ ตสฺสา สฺปิณํ สุตฺวา ตं พ
 ยากริสฺสุ สฺญญญาตฺติ ตฺवं เกนจि ปฺริเสน สฺมานสฺวสํ อลภิตฺวา วรปฺตุตํ ลภิสฺสสิ โสปี ปฺตุ
 โต จ ตฺवं จ สกฺลชฺมฺพุทฺธิเป อิสฺสรโร ภาวิสฺสตีติ सा तं सुत्वा ते आपुञ्चित्वा जिनेत्सि नानं
 ऐकचेत्तमेव ओहसि अयं हत्तिं मम चेत्तं महत्ति अहं गुतो आहारं लघिसुसामि ननुतानं तं
 अनुपनुत्तिवा तं हत्तिवा माเรसुसामिति सा ऐवं जिनेत्तवा तोसफलन हत्तिवल्लच्छं अनुप
 नुत्तिवा तं अतिसुवा गिलनत् काया नीवत्तमाना อุत्तपिपासाग्गिता हत्तपाते वारी तिसुवा
 तं पिवति तथा โफธิสฺตฺโต มาตฺรํ อนุปฺธาเรตฺวา ทิพฺเพณ จกฺขฺนา มาตาภูตฺปฺพุทฺธิ สฺญญญา
 ตฺติ ทิสฺวา ตโต จวิตฺวา อุत्तกปริโกคทิวเสเยว ตสฺสา กุจฺฉิมฺหิ ปฺฏิสฺนฺหิ คณฺหิ.
 तं सुत्वा सन्तिकं कन्तवा ते वन्तित्वा नियामेन सपिणं कथेत्वा ऐकमन्तं निसिठि. पण्चितापि
 तससा सपिणं सुत्वा तं पय्यगिस्सु सन्तिकं कन्तवा ते आपुञ्चित्वा जिनेत्सि नानं ऐकचेत्तमेव
 ओहसि अयं हत्तिं मम चेत्तं महत्ति अहं गुतो आहारं लघिसुसामि ननुतानं तं अनुपनुत्तिवा
 तं हत्तिवा मारेसुसामिति सा ऐवं जिनेत्तवा तोसफलन हत्तिवल्लच्छं अनुपनुत्तिवा तं अतिसु
 वा गिलनत् काया नीवत्तमाना उतपिपासाग्गिता हत्तपाते वारी तिसुवा तं पिवति तथा फो
 थिसत्तो मात्रं अनुपथारेत्वा तपेण जग्ख्ना माताभुत्तपुत्थि सन्तिकं कन्तवा ते जवित्वा
 उतकपिकोक्तवसेयेव तससा कुच्चिमहि प्तिस्सन्धि कन्धि.
 सा सन्तिकं कन्तवा ते वन्तित्वा नियामेन सपिणं कथेत्वा ऐकमन्तं निसिठि. पण्चितापि
 तससा सपिणं सुत्वा तं पय्यगिस्सु सन्तिकं कन्तवा ते आपुञ्चित्वा जिनेत्सि नानं ऐकचेत्तमेव
 ओहसि अयं हत्तिं मम चेत्तं महत्ति अहं गुतो आहारं लघिसुसामि ननुतानं तं अनुपनुत्तिवा
 तं हत्तिवा मारेसुसामिति सा ऐवं जिनेत्तवा तोसफलन हत्तिवल्लच्छं अनुपनुत्तिवा तं अतिसु
 वा गिलनत् काया नीवत्तमाना उतपिपासाग्गिता हत्तपाते वारी तिसुवा तं पिवति तथा फो
 थिसत्तो मात्रं अनुपथारेत्वा तपेण जग्ख्ना माताभुत्तपुत्थि सन्तिकं कन्तवा ते जवित्वा
 उतकपिकोक्तवसेयेव तससा कुच्चिमहि प्तिस्सन्धि कन्धि.

^{๑๑๑} ล. สฺญญญาตฺตินิยา

^{๑๑๒} ล. สมฺปจฺฉติจฺฉติ

ภาเวน สา มาตา สฎฐุ ปุตต์ ไปเลสิ ปุตโต อโรโค หุตวา วฑฒยิตวา^{๑๑๓} ปริ
 ปุณณลกขณสมปนโน อภิรุโป อโหสิ. ตโต ปฎฐาย อตตโน ปุตต์ สาธุกํ รกขติ อภิปาเล
 ติ นาม คณทิวเส หตติปเท อุทกสส อตตนา ปิวิตตตา หตติปุตตกุมารโกติ นามํ
 อภาสิ โส ตโต ปฎฐาย วฑฒิ ปาปุณิ โส สตตวสสิกกালে คามํ วา นิคมํ วา อรณญํ
 วา คจจันโต มาตราเอว สห คจจติ โส เอกทิวสํ อรณญํ คนฺตวา อาหารตถาย ผลํ ปริ
 เยสิตวา มหนตํ เอกํ มุลวลี ทิสฺวา มาตริ เอวมาห อम्म อิมํ มุลํ วิสาลํ อวาวุํ ขณเส
 อหํ มาตุยา อวาวุํ ขณิตํ อนุกริสฺสามิตี สา ปุตฺเตน วุตตนยํ อวาวุํ ขณิตวา ปจจ
 ปุตต์ ขณาเปสิ. อุโภสุ ชเนสุ มุลํ ขณนฺเตสุ เอโก ยกุโข อุโภ โภชนตถาย อตตโน กายํ
 ภิสนํ ตาลขนฺธปมาณํ นิमितฺวา ตํ ขณํ อคมาสิ. สา อวาทสมิเป นิสิตฺวา ตํ
 อคจจันตํ ยกุโข ทิสฺวา ปุตต์ อามนฺเตสิ อิทานิ ตาต เอโก ปิสวาโจ^{๑๑๔} ภิสนมาโร อคจจ
 ตมฺหา อภิรุยฺหาติ. กุมารโ ตํ สทฺทํ สุตฺวา อภิรุยฺหิตฺวา ยกุโข ทิสฺวา อภิตโต ตํ ปิสวาโจ
 มหายกุโข ปรีโภคตถาย อมฺเห คณฺหิตุํ อคจจติ ตุมฺเห มา ภายิ อชฺช มาตุ อหํ
 อิทฺธิ ทสฺเสสฺสามิตี.

อถโข โส ยกุโข เตสํ มาตาปุตฺตานํ สมิเป อคจจติ โส โพิตฺสโต หตฺเถน
 ปหริตฺวา สีนฺหาทํ ททติ ทฎฐยฺกข ตวํ กิสฺส อมฺหากํ สมิเป อคจจตีติ โส โพิตฺสตฺตสฺส
 สีนฺหาทํ สุตฺวา อติอฺตตราโส สมิเป อคณฺตุํ อสกุโกนฺโต ตตฺถ ฐิตโต ว โส กุมารโ ฐิตํ
 ยกุโข ทิสฺวา อตตโน กายพเลน อุลฺลจฺจิตฺวา^{๑๑๕} ตสฺส องฺเส กตฺวา กเรน เกเส คเหตุวา ตํ
 ตชฺเชตฺวา ทฎฐยฺกข มม มาตริ ภูณฺชนาการํ กโรนฺตสฺส ตว สีสํ มม หตฺถมฺทฺธนา ปริ
 ภินฺทิสฺสามิตี โส ตสฺส ตํ สุตฺวา อฺตตราโส เอวมาห มหาปฺริส ตวํ มม โทสํ ขมสฺส นานํ
 อิมํ อิตฺถิ ตว มาตริ ชานามิ มหาปฺริส อหํ ดีสวสฺสายุกโต ปฎฐาย นานาปเทเส วิจฺรณฺโต
 อเนกํ มนุสฺสํ ฆาฏฺเตวา ตํ อาหารํ ภูณฺชิสฺสํ นานํ อญฺญํ อิทฺธิเตชานูภาวํ ตว สทิสํ
 ปุคฺคลํ ปสฺสามิ ตวํ เมตตจิตฺเตน มม ชีวิทํ เทหิติ โส ตสฺส ชีวิทํ ยาจนฺตสฺส วจฺนํ สุตฺวา
 เอวมาห โภ มหายกฺข ยทิ ชีวิทํ พุรฺหมวตฺริฎฺฐเฐ จ ฎฺฐเฐ จ มนุสฺเส น ฆาฏฺตีติ. โส ยกุ
 โโข ปฎิณฺญํ เทติ. หตฺติปุตฺตกุมารโ ตสฺส อํสกุโกโต โอตฺริตฺวา ตตฺถ นิสิตฺติ. โส ยกุโข
 โพิตฺสตฺตสฺส ปาเท นิปฺปชฺชิตฺวา ตํ อापฺจจิตฺวา อญฺญํ มนุสฺสทฺฐรฺฐานํ คนฺตวา ตตฺถ วาสํ
 กปฺเปสิ. เต อุโภ มาตาปุตฺตา อุนฺนตมฺลํ อาทาย เคหํ นีวตฺตนฺติ. สาปิ จินฺเตสิ มม ปุตฺ
 โต มหาเตโช ปุพฺเพ โส เตโช อทฺธิฎฺฐิ อิทํ มยา ทิฎฺฐสฺส สฺปิบนฺตสฺส พฺยากรณฺน สเม

^{๑๑๓} ล. วฒยิตวา

^{๑๑๔} ล. ปิสวาไป

^{๑๑๕} ล. อุลลจฺจิตฺวา

ติ. มม วุตโต ชมพูทีเป อคฺคราชา ภาวิสฺสตีติ จินฺเตตฺวา सा सोमनससप्तदा पुत्तसฺส
 नामं प्रिवत्तेतฺวา सीหนาทกฺุमारोติ नामं अथासि. पञ्चत्सवसฺसคณनय आयुम्हि वत्त
 माने सो मात्रं पुञ्चि อम्म อิมस्सी कामे อิเม ธารกา पितโร โหนฺติ เกน โหตุना अ
 मेव निपिताहिमि मम पितरं आचिक्खाहिติ सा सुणฺญภาती तं सुत्वा तं निकฺขहिตุं
 अสग्गोเน
 ता सจ्जेन तं आरोเจति ताต अหं विसत्तिवสฺสาयुगा ऐโก महाहत्ति आคนत्वा मम चेत्तं
 मत्तित्वा^{๑๑๖} ปลายติ โทมนสฺสา ตं अनुพนฺธิत्วาน สมปาปฺุณฺตีत्वा ตโต นินฺตติत्वा กิลนฺต
 กายา อุทกปาสิเตน ปิลิตา หตฺธิปเท วาริ ทิสฺวา ตं ปิวิตฺวา ตโต คพฺภินี ซาตา ตว^{๑๑๗}
 ปุตฺตं วิชಾಯีติ^{๑๑๘} सो तं सुत्वा संवेको मात्रं पुञ्चि अम्म अहं किं हत्तिपुत्तो ภาวिसฺสนฺติ.

สา सुणฺญภาती ตं สมฺปติञ्चि อาม ปุตฺต ตยิ พาลपालเก อหं ตว หตฺธิปเท
 อุทกं ปิวิตฺวา ลภิตภาว^{๑๑๙} สฺนธาย หตฺธิปุตฺตกฺุमारोติ नामं ทตฺวา อิทานิ ตยิ มหฺลลเก सी
 หนาทกฺุमारोติ नामं อทาสินฺติ सो โพิตฺสโต ตं सुत्वा นาเค นิสฺสยํ กตฺวา ปุณฺญสมฺภา
 เรน โปลิตตฺตา อตฺตโน สนฺदाने หตฺติสฺส ปิตฺุภาวํ ทพฺหํ คณฺหิตฺวา เอตทวโจ อम्म อ
 ทานิ อหं मात्रं อาปุञ्चितฺวา มม ปิตรํ กุณฺชรํ ปริเยสิสฺสามีติ.

โส ตं ทิสฺวา सोมนสฺสปฺโต मात्रา สทฺธิ เคหํ ปจฺจาคนฺตฺวา ตं अनुพนฺธนฺต
 ภาย मात्रं ยาจิตฺวา मात्रา अनुญญาโต मात्रं อาทาย อरणฺโณ ว สฺนฺติกํ คนฺตฺวา
 เอตทวโจ มหาราช อหं ตं อาจินฺตฺวา ปิตรํ ปริเยสิสฺสามิ อหं ตว สฺนฺติเก मात्रं นิยฺยา
 เทสฺสามีติ^{๑๒๐} सो โพิตฺสโต ปุพฺเพ รมฺโณ สฺนฺติเก मात्रं นิยฺยาเทสิ โพิตฺสโต मात्रं
 วนฺทิตฺวา ตं อาปุञ्चितฺวา เอวมาห รมฺม ตว รมฺญโณ สฺนฺติเก วสาหิ อหं ตं อาปุञ्จามีติ
 सा सुणฺญภาती เอวมาห ताต ปุตฺต ตวํ ปิตรं अनुพนฺธิสฺสสิ ตวํปิ^{๑๒๑} อมฺมา รมฺโณ สฺนฺติ
 เก วสาหิ อหं ตं อาปุञ्จามีติ ซโย โหหิ อถโข ตวํปิ สพฺพทิวารตฺตีสุ สฺขสมฺปนฺโน นีร
 ญฺูปทฺทโว อสฺส ราชเทวี^{๑๒๒} ทีฆายุกา สิริมจฺคลสมฺปนฺนา กุสลา^{๑๒๓} อุปถมฺเภตฺติ. सो กุมา
 โร ऐโก มาตฺรยา อณฺชลิ ปคฺคเหตฺวา หตฺธิปทวลฺลชฺหํ คเวสิ.

^{๑๑๖} ล. มหฺหิตฺวา

^{๑๑๗} ล. ตวํ

^{๑๑๘} ล. วิชಾಯี

^{๑๑๙} ล. ลภิตภาวํ

^{๑๒๐} ล. นิยฺยาเทสฺสามิ

^{๑๒๑} ล. ตวํ ปจฺจามิตฺตา เอวมาห อตฺถิ

^{๑๒๒} ล. ราชเทวี

^{๑๒๓} ล.,ท. ทีฆายุกา สิริมจฺคลสมฺปนฺโน กุสโล

สา มาตา รณัญญู สนฺติเก วสิตฺวา นิจฺจํ ปฺตฺตํ อนุสฺสรมานา^{๑๒๔} ปุณฺณสมฺภาร์
 สนฺนิปฺจยตตฺตา ฉนฺทราเค อญฺญา อิตฺถิ วีย นาทิตฺตา อถ ปฺริสฺทฺตตฺตา จ ตฺสฺติวฺริมา
 นาคตฺตา จ อโหสิ. ตสฺมี คจฺจนฺเต มหาชนา อมจฺจาทโย ตํ สุตฺวา ภาตี ปทาปฺริจาริกํ
 ปตฺเถตฺวา มธฺรฺวจเนน สมสาเสสฺสํ สา เตสํ วจเนนนาภิรมติ. เต ชนา อมจฺจาทโย เทว
 ยา สนฺติกํ อฺปคฺนฺตฺสํ วา ปสฺยหาการํ กาดฺสํ วา น สกฺโกนฺติ โฟธิสฺตตฺสส ปุณฺณสม
 ภาร์สฺส รกฺขิตตฺตา. โฟธิสฺตฺโตปิ หตฺถิสฺส ปทวลฺลชฺชํ อนุพนฺธิตฺวา พุทฺทมวตฺนคฺรสมํป
 อติกฺกมิตฺวา ยาว สงฺกสฺสนคฺรํ สมปาปฺณิ. ตสฺมี อมจฺจปฺตฺโต พลฺงกฺกุมารโ^{๑๒๕} นาม วิสฺติ
 วสิ พลฺวา สพฺพสฺสฏฺฐิรฺกฺเข อฺทฺริตฺสฺมตฺถิ สํกสฺส รณัญญู อมจฺจปฺตฺโต อโหสิ. เอกทิวสํ
 สงฺกสฺสราชา พลฺงกฺกุมารํ ปกฺโกสาเปตฺวา ตํ เอวมาห ตาต กุมาร ตวํ พลฺวา เทว ปิตฺริ
 มรณฺเต อเนกฐานนฺตรํ ลภิสฺสสิ อิทานิ เวพฺพคฺุมพานิ อฺทฺธฺริ^{๑๒๖} นคฺรสฺส สมฺนฺตโต เต
 โรเปสิ ยทิ ปจฺจามิตฺตา อมฺหากํ นคฺรํ อคฺนฺตฺวา ปฺริวารสฺสนฺติ อนุโตนคฺเร ปฺริสฺติ^{๑๒๗} น
 สกฺโกนฺตี^{๑๒๘} โส ตํ สมฺปติจฺฉิตฺวา ตํ วณฺทิตฺวา เวพฺพวณฺํ คนฺตฺวา เต เวพฺพคฺุมเพ อฺทฺธฺริตฺวา
 เอเกกํ คฺุมพเวพฺ อเอเกกํ กาชํ กตฺวา ทิวเส รณัญญา วุตฺตนเยน โรเปสิ

ตทา สีหนาทกฺุมารโ หตฺถิปทํ อนุคจฺจนฺโต อเอเกกปฺสฺเสน กาเชน อเอเกกํ เวพฺพ
 คฺุมพํ พลฺงกฺกุมารํ ทิสฺวา จินฺเตสิ อยํ ปฺริโส กาเชน อเอเกกํ เวพฺพคฺุมพํ ออาหารติ อตฺตโน
 พลภาวํ วีย กโรสิ หนฺท อหํ อฺปาเยน ตํ อฺปฺปาทิตฺวา ลสาเปสฺสสามิ อยํ ปฺริโส มม อ
 ปายํ กี ชานิสฺสตีติ อฺปสงฺกมิตฺวา พลฺงกฺกุมารสฺส อคฺคเวพฺ อากทฺธฺมตี^{๑๒๙} โส พลฺงกฺกุม
 โร โฟธิสฺตเตน อากทฺธฺมโต ปตฺนากาเรน วีย นิเวตฺติตฺวา อฺทฺธานํ ปวตฺติตฺวา อติกฺุชฺฉิตฺวา
 ตํ ปฺจฺฉิ กนิฏฺฐเฮอร์ ตวํ มม กาชํ อากทฺธฺมิตฺวา อตฺตโน มหนฺตพลภาวํ กี ทสฺเสสิตี โส ตํ
 สุตฺวา เอวมาห ภาติก พลํ วา อพลํ วา ตยา ตว ปญฺญา^{๑๒๕} สนฺนิฏฺฐาตพฺโพเมหิตี

^{๑๒๔} ล. อนุสรมานา

^{๑๒๕} ล. พลังกุมารโ

^{๑๒๖} ล. อฺทฺธฺริ

^{๑๒๗} ล. อสฺสกฺโกนฺติ

^{๑๒๘} ล. อากคฺคตี

^{๑๒๙} ล. ปญฺจาย

โส พลงกกุมารโรรุ ปฏิวจัน อทาสี. กนิฏฐุ เทว มย อิทานี อญญมญญสฺส พลสฺส อพฺภุตํ กริสฺสาม ยทิ อหํ ปราเชยฺย^{๑๓๐} ตว ปาทปริปาริโก วสิสฺสามีติ โส ตํ โทสสมฺปนฺนํ ทิสฺวา เอวมาห ภาติก ตวํ มยา สห อพฺภุตํ กริสฺสสิ ตํ การณํ โหนตุ. ปุริโส นาม ยํ วจัน วทติ ตํ วจันํ สจฺจํ โหติ น ปฏิวจันํ ตวํ พลวโกธํ นิสฺสาย ตํ วทสิ ก็ ตํ อนุกริสฺสสิ อุตฺทาหุ ตว รมญฺญา สยํ อนุกริสฺสสิตีติ โส ตํ โส ตํ สุตฺวา โภทพเลน อชฺ โณตฺถิตฺโต เอวมาห กนิฏฐุ นานํ ภาสามิ นานํ อตฺตโน วจันํ ทสฺเสยฺยมิ อิทานานํ ตํ คเหตุว ปฐฺวียํ^{๑๓๑} อุกโกฏฺเฒมิ^{๑๓๒} ปจฺจา ตวํ อิมํ ตถา กโรหิ อุกโก มยํ อญญมญญสฺส พลํ ปสฺสามาติ

เอวญจ ปน วตฺวา สีนาทกุมารํ พเลน อติทพฺหํ คเหตุว ปฐฺวียํ อุกโกฏฺเฒติ สี หนาทกุมารโรรุปี ปฐฺวียํ ยาว ชงฺฆปทสา^{๑๓๓} นิมุชฺชติ. ตโต โสปี พลํ ทสฺเสนฺโต พลงกกุมารํ ทพฺหํ คเหตุว ปฐฺวียํ อุกโกฏฺเฒติ พลงกกุมารโรรุ ปฐฺวียํ ยาว ชงฺฆปทสา นิมุชฺชติ โส พลงกกุมารโรรุ ตสฺส อตฺตนา พลตฺรภาวญจ อตฺตโน ปราเชยฺยภาวญจ ญุตฺวา ตํ เอวมาห สามี อหํ โภทพเลน อพฺภุตํ ตยา วทามิ นานํ ปุริสํ จทฺเทสฺสามิ อหฺมปี ตว ทาสภาวํ ปตฺโต โหมิ อธิ ฐฺวานํ ตวํ ยาว มม คมฺนา ติฏฐฺวียํ วตฺวา พลงกกุมารโรรุ กาเชน เวพฺุ คุมพํ หริตฺวา ตตฺถ เต โรเปตฺวา สงฺกสฺสรณญฺเฒ สนฺติกํ คนฺตฺวา รมญฺญา ตํ ปวฺตุตี อวเสสํ อาริเจสิ. โส ราชา ตํ วจันํ สุตฺวา กิพฺพิทวจันํ อวตฺวา ตฺวญฺหิ พลงกกุมารโรรุ ราชานํ วน ทิตฺวา เคนํ คนฺตฺวา วจันํ คเหตุว สีนาทสฺส สนฺติกํ อาคจฺจติ.

โส โฟธิสฺตโต พลงกกุมารโรรุ คเหตุว หตฺถิปทํ คเวสนฺโต สงฺกสฺสนครสฺส สมปี อติกฺกมิตฺวา สหสฺสนครํ ปาปฺถมิ. อเถโก อมจฺจปฺตฺโต เตโช กุมารโรรุ นาม วิสฺติวสฺสาญฺโก พลวา รมญฺญา สหสฺสนครสํมิกสฺส อมจฺจปฺตฺโต อโหสิ. ปุเนกทิวสํ ราชา เตชกุมารํ ปกฺโกสาเปตฺวา ตํ เอวมาห กุมาร ตวํ พลวา ตว ปิตฺริ กาลกเต ปิตฺโน ฐฺวานนฺตรํ รมิสฺสสิ. อิทานี ตวํ ปาสาณํ อาหาร นครทฺวาเร จ ปาลเก จ ฐฺวเปหิ ยทิ ปจฺจามิตฺตา^{๑๓๔} อมฺหากํ นครํ อากนฺตฺวา ปริวาทเรสนฺติ มยํ เต ปาสาณํหิ ปหริสฺสาม เต ปราเชยฺยาเปมาติ.

โส ตสฺส วจันํ สุตฺวา ตํ วนทิตฺวา มหาปพฺพตํ คนฺตฺวา ปาสาณํ มหนฺเต มหนฺเต มณฺธิปมาณํ กตฺวา เอเกกํ ปสฺเสสิ เอเกกํ ขนฺธํ ปาสาณํ กาเชน อหาริตฺวา ทิวเส ทิว

^{๑๓๐} ล. อปฺปราเชยฺย

^{๑๓๑} ล. ปถฺวียํ

^{๑๓๒} ล. อุกโกฏฺเฒมิ

^{๑๓๓} ล. ชงฺฆปทสา

^{๑๓๔} ล. มจฺจามิตฺตา

เส นครทวารว ภา นครวติยา ภา เอกภกษนุ์ กโรสิ. เป. โพิตสตุโต ทิพพทณทกั คเหตุ
วา ทวินัน สนติกั คโต มาคธภาสาย ธมมံ เทเสสิ ปาณา น หนตพพา อทินนาทานโน น
อาทาทพโพ กาเมสมุมิจจาจารา น กริตพโพ มุสวาทา น วตตพพา มชฺชเ ภูณชิตพโพติ
เตน การณน สตุถา สตุตการุญญปตุโต ภิกขุอาทินัน ธมมเทสนัน ทสเสสิ ภิกขเว เย ติท
วาเรหิ อกุสลั กโรนติ เต อธิ ทุกขเวทณ อนุโภนติ ตโต จุตตา อปายภูมิมัย มหาทุกขัน อนุ
โภนติ. โย ทานสีลาทีสุ ลูโต โส สพพรตตี สุขมานุโภติ กาลกโต โพิตสตุตสส อโวทา ลู
โต วีย ทิพพสมปตตี อนุโภติ.

ภิกขเว เย กุสลจิตตทา ทานสีลาทีนิ กโรนติ เต ตโต จุตตา เทวโลกพรมลเเก
นิพพตตุนติ. ปุพเพ ภิกขเว ตโย โลกา ตถาคตสส สนติเก สนนิปตุนติ. อิท สีนนาท
ชาตกั สตุถา สมหาหริตวา สจจธมมัม ปกาเสสิ. สจจธมมปริโยสาเน จตสโส ปริสา โส
ตาปนาทีสุ ปติฏฐาเปสุ. สตุถา ชาตกั สโมธานะสิ ตทา กุฏุมพิกเก เทวปตุโต พรมทต
โต จุลลเถโร สงกสสรราชา สีวลิตเถโร สหสสรราชา อุทายิตเถโร รम्मปรรราชา
โกณทญญตเถโร ทิพพทณทิกยกโข อังคูลิตเถโร เตชราชา ไมคคูลานตเถโร พลงกรา
ชา สาริปุตตตเถโร พาราณสีรทิกยกโข ฉนนตเถโร สกุกเทวราชา อนุรทุโธ มหลลิกา
กิสาคอดมี พาราณสีราชา อานนโท พลาหนโก สุกุโธทโน สุลญญาภาตี พิมพายโสธรา
อโหสิ สีนนาทราชา อหเมว ชาตกั ธาเรถาติ.

สีนนาทชาตกั นิฏฐิตัม

* * * * *

สุวรรณสงขชาตกั

สจจัม กิเรวมาหังสูติ อิมัม สตุถา เซตวเน วิหรนุโต อนาถปิณทิกสสาราเม^{๑๓๕} อตต
โน วทาย ปริสกกนตุ์ เทวทตตุ์ อารพุก กเถสิ.

โส กิร เทวทตตุโต สุปปพพุทิสากุยกธญญ ปตุโต สาสเน ปพพชิตโต ภควนตุ์
วทาย ปริสกกกติ. ตทา ภิกขุ ธมมสภายัน กถัน สมภูฐาเปสุป อวาโส เทวทตตุโต ภควนตุ์
วทาย ปริสกกกตีติ ตทา สตุถา คนธกุกุณิย วสนุโต ตัม ทิสวา ทิพพโสเตน สตุถวา คนธกุกุ
ยา นิกขमितวา ธมมสภัน คนธวา ปวรพพุธาสเน นิสีทิตวา กายนตุถ ภิกขเว เอตริหิ
กถาย สนนินินนาติ วทาย ปริสกกกติ ปุพเพปิ วทาย ปริสกกกติเยวาทิ วตวา ตุนนหิ อโหสิ.
สตุถา เตหิ ยาจิตอ อตีตัม อหาริ

อตีเต ภิกขเว พรมมวตินคเร เอโก ราชา พรมมทตตุโต นาม รชชัม กาทะสิ.
ตสส รญญเ เทวราชกญญาโย อคคคมหะสิโย อหะสุป . ตาสู เอกา เทวี ทกขินมหะสิ จน

^{๑๓๕}ล. อนาถปิณทิกสส อารามะ

ทาเทวี นาม เอกา เทวี วามมเหสี อปากชานามา^{๑๓๖} เทวราชกณญาโย ตาส์ นารีน
 เสฏฐา รมญเญ ปิยมนาปา อหะสุป . ตทา โพธิสตุโต สัสาเร สัสรนุโต เทวโลกโต จริตวา
 ตสฺส รมญเญ ทกฺขินมเหสียา กุจฺฉิมฺหิ นิพฺพตฺติ ตสฺมี ทิวเส ปจฺจุสสมเย จนฺทาเทวี
 สิริสยเน นิปฺชฺชิตฺวา สุปฺนํ อทฺทสฺ สุริโย ทิสาวิทิสะสุ รมฺมิโย^{๑๓๗} วิสฺสชฺเชตฺวา สินะ
 อนุจริตฺวา เทวียา อฺรสมฺมี ปตฺตีติ. สทา เทวี ปพฺพชฺฉิตฺวา ตสฺสา รตฺติยา ปภาตาย
 สรีรวลลชฺชํ กตฺวา ราชฺฐปฏฺฐานํ คนฺตฺวา ราชานํ วนฺทิตฺวา อตฺตโน ทิฏฺฐนฺิยาเมเนว สุปฺนํ
 กเถสิ. ตสฺมี สิริสยเน ทิวเส วามมเหสีเทวี อปากตนามา ตสฺสา รตฺติยา ปจฺจุสสมเย
 นิปนฺนา สุปฺนํ อทฺทส.

สกุโก เทวราชา สุวณฺณจมฺปาปฺปํ คเหตุวา ตสฺสา เทวียา ตํ อทาสี.^{๑๓๘}
 ราชา ตาส์ ตํ สุตฺวา เนมิตฺตกาจริเย^{๑๓๙} ปกุโกสาเปตฺวา เตสฺ สุปฺนลฺกขณํ อารโจะสิ เต
 เนมิตฺตกา สุปฺนลฺกขณํ พฺยากรีสุ จนฺทาเทวี สุริยํ เตชวณฺต์ สินะรูปพฺพตฺราชํ ติกฺขตฺตฺป
 อนุจฺรณฺต์ อตฺตโน ปภํ วิสฺสชฺเชตฺวา เทวียา อฺรสมฺมี ปตฺตี อทฺทสฺ สทา เทวี อิมินา
 สุปฺนลฺกขณเณ ราชปฺตฺตํ อุตฺตมรฺูปธํ โสภํ อสมํ ลภิสฺสสิ อถโข^{๑๔๐} มเหสี สกฺกํ เทวาน
 มินฺทํ สุวณฺณจมฺปาปฺปํ อาทาย ตสฺสา เทวียา ทินฺนํ ปสฺสิ อิมินา สุปฺนลฺกขณเณ สทา
 ราชธิตฺรํ อุตฺตมรฺูปธํ อญฺญาหิ อิตฺถิหิ อสทิสํ ลภิสฺสตีติ ตโต ปฏฺฐาย สทา เทวี
 สุวณฺณจมฺปาเทวี นาม ปากฏา อโหสิ

โส โสมนสฺสชาโต ตาส์ เทวีนํ คพฺภะ รกฺขณตฺถาย อิกฺฐฐาคาเร อทาสี. ตโต
 ราชา ปญฺจกุกฺกุฏกฺกนฺทํ กาเรตฺวา ราชปฺตฺต ราชาภิสกํ กาทฺตุกาโม อหํ กุมาโร วสา
 นุรฺกฺขิตฺโต^{๑๔๑} ชาโตติ^{๑๔๒} จินฺเตตฺวา ตทา กาเรสิ. ตทา สุวณฺณจมฺปากราชเทวี วามมเหสี
 สุปฺนสฺส พฺยากรณํ อตฺตโน สยนคพฺภะ นิปฺชฺชิตฺวา เอวํ จินฺเตสิ ก็ นุ โข ราชา จนฺทา
 เทวี ปพฺพชฺเชสฺสติ อหํ เอกา อสหาया อิมํ อฺปายํ จินฺเตตฺป นาสกฺขินฺติ. สทา จินฺเตตฺวา
 ปาลกสฺส เสนาปติสฺส ปิตฺโน สนฺติกํ คนฺตฺวา ตํ อารโจะสิ.

^{๑๓๖} ล. อปากชานามา

^{๑๓๗} ล. รัสิโย

^{๑๓๘} ล. ทตฺวา

^{๑๓๙} ล. เนมิตตกาจริเย

^{๑๔๐} ล. อถโข วา อตฺถิ

^{๑๔๑} ล. วาसानุรฺกฺขิตฺโต

^{๑๔๒} ล. ทาโตติ

เนมิตตกา พุยากรีสสุ จนุทเทเวีย คพโก ราชปุตโต อโหสิ. มม คพโก ราชธิดา อโหสิ. ยทิ เอวံ สนุเต ราชชา มยา จนุทาเทเวีย สตสทสสุคณํ สีเนหํ กริสฺสติ อหํ ตสฺส รมญญ อปียา อมณาปา อโหสิ อหํ ก็ อุบายํ กริตฺวา ขตฺติยวเส สมฺปตฺติยญจ ปาปกา ภาวิสฺสามิ ยทา มม ยโส ปากโก อโหสิ อถ ตวํ มหาเสนาปติภูฏานํ ลภิสฺสสิ ตุมฺเห อุบายํ จินฺเตสฺสธ^{๔๓} กถํ ราชชา ราชนิเวสนา จนุทเทวี ปพฺพาเชสฺสติ อหํ ขตฺติยวเส อิสฺสรา หุตฺวา ตว ยสญจ กิตฺติสทฺทญจ อุปลมฺเมตฺวา ภาวิสฺสามิติ ปาลกเสนาปติ เทวี อาห น เทวี ตวํ มา ภายิ อหํ อุบายเณ เทวี ราชานํ ปพฺพชาเปสฺสามิ ตํ น ทุกฺกรํ อิทํ มม ภาโร อโหสิติ ตสฺส ตํ สุตฺวา सा เทวี निवृत्तिव्वा वसनภูฏानं^{๔๔} คตา.

เอกทิวสํ ปาลกเสนาปติ ราชูปภูฏานํ คนฺตฺวา ราชานํ วนฺทิตฺวา มหามจฺจปริวาริตํ ราชานํ เอตทวโจ มหาราช จนุทาเทวี ตว น อุชุกททยา หีนชาติขเนหิ กามคฺเณเน เสวติ सा ราชเทวี น ยุตฺตรูปา ตว ปจฺฉา เนตา ตฺรณฺตี วิทย วิธฺวา วิทย จ อนาคตา ตว อาณํ น ภายติ सा ราชนิเวสเน วสิตุโป น ยุตฺตาติ. เทวี ราชานํ วนฺทิตฺวา ราชูปภูฏานํ คนฺตฺวา ตํ วนฺทิตฺวา เอวมาห. มหาราช ปาลกสฺส วจณํ นาลิกํ สจฺจํ ราชชา เทวี ตว ปรีปารีกาย อมฺม ตาย จริตุโป นาโหสิ หีนปุสฺเสหิ ลามกมฺมํ อกาสิ. ตสฺสา คพโก ตว เอกสฺสวาเสน น ชาโต ภูฏาสีหิ สาธารโณ^{๔๕} อโหสิติ อถ มหาราชชา ปาลกเสนาปติกสฺส จ สฺวณฺณจมฺปาย^{๔๖} จ วจณํ สุตฺวา พลากโต หุตฺวา ราชนิเวสนา จนุทาเทวี ปพฺพาเชสิ.

สา จนุทาเทวี อนาคตา ปรีเทเวสิ อหํ ปุพฺเพ ก็ กมฺมํ กตฺวา มหาทุกฺขํ อนุภฺวา มิติ ตสฺสา เทเวีย พลวโรทฺนติยา อิกฺฐาคาเร ตํ ปรีเทวํ สุตฺวา อดฺตานํ ปฏิสฺนฺฐาตุโป อสทฺกโกณฺดา มหาปรีเทวํ ปรีเทวนฺดา อดฺตานํ ปรีวตฺเตตฺวา สาลาวยฺคนฺธาวาเตน มหาตาปฺตฺนฺติ จนุทาเทวีปิ สพฺเพสํ เทวตานํ ราชนิเวสนํ รกฺขณฺตานํ อญฺชลิ กตฺวา อดฺตโน ตาสํ อิตฺถินํ กนิฏฺฐา ภาติกา ตุมฺเห อปฺปมตฺตา วสธ สามิ ตุมฺเห อาปฺุจฺฉิสฺสามิ อดฺตนา กตฺกมฺเมเน มหาทุกฺขํ อนุภฺวามิติ วตฺวา เอกา ว อนาคตาสาเยหิ คตา.

ปุพฺเพ ราชนิเวสฺสฺวณฺณปาทฺกา ฐาเรตฺวา สีวิกาย จ ฐาเรตฺวา อิกฺฐาคาเรหิ ปรีวตฺตา คตา ปุพฺเพ สา กายํ คนฺธเณ จ จนุทจฺญเณน จ วิลิมฺเปตฺวา คนฺธเตเลน จ เกเส สณฺคยฺหิตฺวา กายํ ปสาเทติ ตสฺสา กายคนฺธเณ วายติ อิทานิ สา กายเณ เสทฺจฺญเณน

^{๔๓} ล.,ท. ตุมฺเห อุบายํ จินฺเตสฺสสิ

^{๔๔} ล. วสนถานํ

^{๔๕} ล. สาธารโน

^{๔๖} ล. สฺวณฺณจมฺมาย

คนดูวา ปริเทวมานา อนุตรามคเค เทว มหุลลเก ปัสสติ เต มหุลลกา ชนา เทวี ทิสวา
 จนุทาเทเวีย สมิปี คนดูวา เอวมาหंसุ ภทเท กตถ ฐาเน ตูว์ วสิ อนาถา เอกิกา กตร
 คมิสสามิติ.

สา เทวี เอว วทติ โภติ อยยา อหํ พุรหุมวตินคเร พุรหุมทตตสส ปิยา มนา
 ปา อโหสิ สุวณณจมุปาราชาทวี วามมเหสี รัญญู มนาปี มํ ทิสวา ราชนิเวสนา มํ ปพ
 พาเชเปสสามิติ อุโภ มหุลลกา ตํ วจันํ สุตวา โสมนสฺสชาติตา อตฺตโน เคนํ อานตฺวา
 ฆาสจฺจาทเนหิ เทวี ปาเลสิ สา เทวี มหุลลเก นิสฺสาย วสมานา จมาสํ คพุกํ ธาเรสิ อถ
 โข โพิสฺสโต มาตฺยา คพฺเก วสนฺโต มาตรํ อวชฺเชนฺโต ตํ มหาทุกฺขํ อนุภวณฺตํ ทิสฺวา
 จินฺเตสิ มาตา เม มหานครา วิโยคา อนาปา นญาติ การุญฺญปฺตฺตา อโหสิ. ยทิ อหํ
 รูปวณฺณสนฺฐาเนน นิพฺพตเตยฺย มม มาตา ปุพฺเพ สตคฺเณน สหสฺสคฺเณน มํ ทุกฺขํ ไป
 เสสฺสสิ ยนฺนุนาหํ กายสงฺขรูป^{๔๗} หุตฺวา มาตุ คพฺเก วสนฺโต ทสฺวาสปริปฺนุณฺณมฺมชฺวา
 เตน มาตฺยา กุจฺฉิยา สุวณฺณสงฺขรูปे โส ตโต นิภฺขมฺติ. สา เทวี อุทเกน คพฺภมลํ ธิวฺติ
 วา โพิสฺสโต จิรํ กาลํ อภิรทฺขติ. เอกทิวสํ สา เทวี เกนจิ การเณน อญฺญตรํ ฐานํ คจฺฉ
 ติ. สุวณฺณสงฺข^{๔๘} โพิสฺสโต รูปสงฺขโต นิภฺขมิตฺวา มาตฺยา สยนํ สมฺมชฺชิตฺวา สกฺกฐานํ
 ปาวิสสิ. สา วนา นิภฺขมิตฺวา เคนํ สฺสมฺชฺชํ ทิสฺวา โสมนสฺสชาติตา หทเย ตํ กริตฺวา ยสฺส
 กสฺสจิ ปุคฺคลสฺส นาโรเจสิ. เอกทิวสํ สา ปฺน เกนจิ การเณน อญฺญตรํ ฐานํ คจฺฉติ. โส
 โพิสฺสโต สงฺขโต นิภฺขมิตฺวา เคนสยนา นิ สมฺมชฺชิตฺวา กฐานิ มาตฺยา วิปฺกิริตานิ^{๔๙}
 เอกมฺนฺเต สนฺนทริตฺวา^{๕๐} อตฺตโน วสนฺนฐานํ ปาวิสสิ. เทวี นีวตฺตมานา เคนํ ทิสฺวา อจฺฉ
 ริยทฺทยา ปฺตฺเตน นานาการณํ อชานิตฺวา เอวํ จินฺเตสิ อิทํ หิ อจฺฉริยํ ก็ มม ภวิสฺสตีติ
 จินฺเตตฺวา สา ยสฺส กสฺสจิ นาโรเจตฺวา เอกทิวสํ อญฺญตรํ คตา วิย ทฺวารํ ถเกตฺวา โลกํ
 คนดูวา ตโต นีวตฺติตฺวา ตํ การณํ ชานนตฺถา เอกสฺมี ฐาเน นิสฺยิ.

อถ สุวณฺณสงฺขโต มาตรํ คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา อตฺตนา วสนฺโต นิภฺขมิตฺวา เคนํ จ
 มาตฺยา สยนญ^{๕๑} สมฺมชฺชิตฺวา. สา เทวี ปฺตฺตํ สงฺขโต นิภฺขนฺตํ เคนฐานํ สมฺมชฺชนํ อตฺ
 ตมฺรูปธโร อญฺญเณน อสทิสํ โสมนสฺสชาติตา เวเคน ธาวิตฺวา ปฺตฺตํ อุปคฺยุหิตฺวา สีสํ จุมฺพิต
 วา เอวมาห ปิยปฺตฺตก สุวณฺณสงฺขราชกุมาร ตูว์ ราชปฺตฺโตสิ ตว ปิตา อุโภ มเหสิโย

^{๔๗} ล.,ท. กายสงฺขรูป

^{๔๘} ล. สุวณฺณสงฺข

^{๔๙} ล. วิปฺกิริตานิ

^{๕๐} ล. สนฺนทริตฺวา

^{๕๑} ล. สยฺสยนญ

หุตวา มาตุยา ราชเทวี มัง อสยิตวา ราชานัง มัง นิเวสนา ปพพาชาเปสตีติ सा เทวี पुतसुस
 กรณं आजिखित्वा อนาคตे जिनेतेसि यति मम पुतुते सीखे हุตवा वसिसुसति मम वदताโร
 नाना गविसुसुति ऐवं जिनेतेत्वा सा เทवी कनुत्वा संखं कहेत्वा तं पहरुत्वा गेथापेतवा
 तं समिธानेतवा रतुतमहि पकुขिपित्वा กตุถ จุณณาเปสิ.

สุวรรณสงขราชกุมารโ มาตริ์ ตถา กโรนตุ์ ทิสฺวา มาตริ์ วทติ อมม กสมมา
 संखं อนุโต ทิพพภณฺหํ ปากตุ์ ปहरुติ ยति มม ภโย गविसुसुति गो नागे गविसुसुสตีติ सा เทवी
 पुतसुसुส กรณं อกาสิ. ตาต ปियปุตต ตุवं รูปสมปนฺโน^{๕๒} มหาปญญู เกณจิ นเรน ปहरु
 ตุปี น สกโกติ กสมมา ปุพเพ ปฏิสนฺธิกาเล มหาสุปิน ทสฺสนตาติ सा เทवी วุตตนियाเมน
 पुतसुสुส सुปिन् आरोजेत्वा ยาว เนमितตเกहि พุยากริตา पुतตุ์ समसฺसाเสत्वा ताต ปिय
 पुตตุ์ ตุवं รูปวนฺโต อญญेहि อุตฺตริตโร गो तं जिनेसुสति อิทานิ มา วิตकुเกสตีติ.

ตโต ปฏฐาย โพิสตุโต อนุรกฺขติ มหาชนา สงขราชกุมารุ์ รูปวนฺตุ์ อญญेहि
 อสทิสฺ ทิสฺวา ปสฺสนติ โส กิตติสทฺโท พุรหมทตฺตรญญู ยาว กณฺณา อพฺภูกจฺจติ โส
 ราชา กิตตสทฺทํ สุตฺวา โส ปนสฺส ชาโต อมจฺเจ อาณาเปสิ โภนฺโต ตุมฺहे สินฺธวํ สพฺพา
 ภรณฺเห อลงฺกริตฺวา พลนิกาเยहि ตตุถ कनुत्वा เทเวया สทฺธิ มม पुतตุ์ อาทาย อาเนถา
 ति. เต อมจฺจา ยถา วุตฺตนเยน เต อาเนสุ. सा เทवी पुतฺเตन सट्ठी आकनुत्वा पुपुपे विय
 ราชनिเวสने वसि. ตथा राजा पुतตุ์ राष्ट्रपुठ्ठानं पकुโกसापेतवा โพิสตุตุ์ อุกฺคฺยहितฺวา
 องฺเก นิสฺทาปेतวา สีสฺเส จุมฺพิตฺวา ราชपुतฺเตन อภิรมติ. อถโข सुवณฺณจุมฺปาเทวี ราชานัง
 पुตฺเตन อภิรมมํ ทิสฺวา อिसฺสาปกตา โพิสตุตฺตสฺส จ เทเวया จ เตสฺ วิनाสกรณฺตถาย
 वखुं कवेसमाना जिरं कालं वायमि.

เอกทิวสํ सा เทवी โพิสตุตฺตสฺส สงขสุวรรณชาตุ์ สุตฺวา อตุเถ โส อุกฺปาโยติ जिने
 เตत्वा ราชานัง อุกฺสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เทเว จनुทาเทวี กาลกิณีเยว^{๕๓} पुतตุ์ संखं วิชายตี
 ति. อถ ปาลกเสนาปี รัญญู สมุখে เทเวया นานาโทสํ กเถสิ. อถ ราชา ทุปญฺญู ปาลก
 เสนาปี ตสฺส จ สุวณฺณจุมฺปากเทเวया จ วจันํ สทฺทहितฺวา มหากฺทฺโธ อมจฺเจ อาณาเปสิ.
 ตุมฺहे มหาอูลุมฺปํ พนฺธิตฺวา เทเวया सह ราชกุมารุ์ ตตุถ ปकुขิปิตฺวา คจฺคาย เต ปวาเห
 ถาติ. सा तेवीपि नक्रवासिनेपि तं कारणं सुत्वा कारुญฺญुं महाप्रितेवं प्रितेवีสु.

เตน วุตตุ์ สตุถา สมฺโพธิ ปตุวา ตं การณं อาเนตฺวา สารีปุตฺตสฺส ธมฺมํ ทสฺเส
 ति. गो धम्मเสนาปति สารีपुतฺต ปุพเพ อหํ โพิธิญฺยานํ ปรีเยสนฺโต พุรหมาวตินคเร พุรหม
 มทตฺตสฺส รัญญู ราชปุตฺโต ชาโต อโหสิ. โส ราชา ราชมहेสิยา ปาปิตาย วจันํ สทฺท

^{๕๒} ล. รูปสมปนนา

^{๕๓} ล. กาลกณณีเยว

หิตวา^{๑๕๔} มาตุยา สหฺธิ มํ เนตฺวา คงคาย มหาไสตาย วาเหสิ. ตถา อมจฺจา จ นครวาสี โน จ ราชงฺคเณ สนฺนิปตฺติวา ราชานํ มหาสตตฺสส โทสํ ยาจีสฺสุ ราชา เตสํ มหาโกโธ โพิตฺสตฺตํ นาทาสี. มหาชนา ปรีเทวมานา ภูมียํ ปตฺติวา ยฺคุนฺธวาเตน ปหตา วีย สาลว นา นิปตฺนติ.

ยถา อมจฺจา มาตุยา สห มํ มหาอุลุมฺเป ปกฺขิปนฺติ ตทา อจฺจริยโกลหลํ อโหสิ อิทธิยา โยชนสตสฺสสมหาปถวี จลติ กปฺปติ มหาไสกา วีย ชาตา สุนฺรูปพฺพ ตราชา โลกสฺส ปตฺติฐานฺนฺโต โอนมิตฺวา เวธงฺกูโร วีย เทโว วสฺสิ เทวสาครโร สฺขุพฺภิ มตฺตวารีณ วีย วิรวติ ธาวติ สพฺเพ ตีรจฺฉานา นาม มหากรุณา ชาตา โหนฺตฺติ ไส ชลฺ อุลุมฺไป อิตฺรํ กาลํ คงคาสิตาย ปวาเหตุวา เตสํ ปุพฺเพ อุกฺสลกมฺเมน มหาเวเคน ชา เตน ปหโต วิหฺธํเสติ สา ราชเทวี เอกํ อุลุมฺปกฺกฺฐํ ลภิตฺวา คงคาย วุยฺหนฺตา เอกํ รุกฺขํ อุทเก สมีปํ ทิสฺวา มหนฺเตน อุสฺสาเหน วายเมตฺวา ตํ คเหตุวา อภิรฺยฺหิตฺวา สาขปพฺภนฺตเร นิสฺสิทิตฺวา ปฺตตํ อนุสฺสริตฺวา มหาไสเกน ปรีเทวมานา มทฺทราชนฺครสมิ เป คงคาคีเร ตสมิ รุกฺเข นิสฺสิทิ.

ตทา เอโก เสฏฺฐิณฺชนฺชโย นาม มหาสมฺปตฺติ ตตถ วสฺติ ตํ ทิวสํ ธนฺชย เสฏฺฐิโน เอกา ทาสี คงคาคีเร จริตฺวา สาขวิกปพฺภนฺตเร จรฺนติ^{๑๕๕} ราชเทวี ปรีเทวมานํ ทิสฺวา สมีปํ คนฺตฺวา อยฺเย ตวํ ก็ อิธ ปรีเทวมานํ อกาสิตี ปุจฺจติ. สา ราชเทวี ตสฺสา วจฺนํ สุตฺวา อาห อมฺม อหํ พฺรหฺมทตฺตรณฺเญ พฺรหฺมวตฺนฺคเร อคฺคฺมเหสิ อโหสิณฺติ อนุ ปุพฺเพน สพฺพํ ปวฺตตี อโรเจสิ. สา ทาสี ตสฺสา วจฺนํ สุตฺวา เทวี มทฺทราชนฺครํ อาเนสิ. สาปี ทาสี ธนฺชยฺนเสฏฺฐิโน อตฺตโน สามิ กสฺส ตํ ปวฺตตี อโรเจสิ. ไส ธนฺชยเสฏฺฐิ ตํ สฺถิ อหฺราเปตฺวา ปิยวาจาย ปฏฺิสนฺธูรํ กตฺวา อตฺตโน สนฺติเก วสนฺตฺถาย เทวี สมาทเปสิ. สา เทวี สาธฺตฺติ สมฺปตฺติจฺฉิตฺวา ตตถ วสฺติ. ธนฺชยสฺส เสฏฺฐิเทวี อตฺตโน ภตฺตการกํ ฐเปสิ. ตโต ปฏฺฐาย เหวํ วา เทวี ธนฺชยเสฏฺฐิ นิสฺสาย ชีวิตํ กปฺเปสิ.

ตทา โพิตฺสตฺโต พุทฺธงฺกูโร คงคาย ปวาเหตุวา พุทฺธวฺวาเตน ปหริโต มาตุยา วิโยโค มหาสมฺมุเท ทุกฺขเวทน์ อนุโมติ. ตสฺส ปุณฺญเตเชน นาคภวนํ อุณฺหาการํ ทสฺเสสิ. นาโค ภวสามิโก นาคภวา อุตฺตริตฺวา มหาสมฺมุทํ คนฺตฺวา สุวณฺณนาवं มาเปตฺวา ตสฺสา มชฺเฌ สตฺตกฺฎาการํ วิสฺขุเชตฺวา ตํ นาवं โพิตฺสตฺตสฺส สนฺติกํ อาเนตฺวา ตตถ นาวาย โพิตฺสตฺตํ อโรเปตฺวา กฺฎาการเ นิสฺสิทาเปตฺวา นาवं ปวาเหสิ. สา สุวณฺณนาวา ปวาหมา

^{๑๕๔} ล. สหฺธิหิตฺวา

^{๑๕๕} ล. จรฺนตา

นา เอก์ ทีป ปาปฺณาติ. โส นานาปฺปผลลฺลรฺกฺขรฺมมณฺเฑโย มยฺรโก ปสฺสนุตฺตสฺส โสกั วิเนตฺ
 ๒ สมตฺโต^{๕๖} อโหสิ.

โส สุวณฺณสงฺฆกฺมาโร สุวณฺณนาวาโต อุตฺตริตฺวา ตตฺถ นานารฺกฺเข อติรมิตฺวา
 ตโต คนฺตฺวา เอก์ สรฺ ปทุมสฺถณฺณนํ มจฺจกจฺจปเสวิตฺ^{๕๗} ทิสฺวา นทีตีเร ปฏฺฐา อภิมิตฺ
 วา ตโต ถานา คนฺตฺวา เอก์ อีสึ จตฺพุรฺหมวิหารํ ภาวิตํ อสฺสเมว สนฺตํ ทิสฺวา ตํ อฺปสงฺก
 มิตฺวา ตํ วนฺทิตฺวา เอกมฺนตํ นิสึทึ. อถ โข สุวณฺณสงฺฆราชกฺุมารํ ทิสฺวา โสมนสฺสชาโต
 ปรี ปุจฺฉติ. มานว ตฺวํ เอโกว อนาโถ กสฺมา อาคโตสึตี โพิตฺสโต ตสฺส ตํ วจฺนํ สุตฺวา
 ปฏฺฐิสฺสวณฺณารํ กโรสิ โภ อีสึ อหํ พุรฺหมปุรฺนคเร พุรฺหมทตฺตสฺส รมฺโณ ราชปฺตฺโต อโหสิ
 โส ราชฯ มาตฺยา สห มํ มหาอฺลุมฺเป ปกฺขิปิตฺวา คจฺกาย วาเหสิ. อฺลุมฺเป วาเตน ปหฺรณ
 เต^{๕๘} อหํ มาตรา วิโยโค คจฺกาย วาเหสิ นาคราชา มม กรฺณาย มํ สุวณฺณนาวาย อ
 โรเปสิ. ตายาหํ ตว สนฺติกั อาคโต ยทึ สพุเพสํ นครานํ มคฺโค อตฺถิ ตฺวํ มม ตํ อาริ
 เจหิ โส ตาปโส เอวมาห ตฺวํ พาราณสีมคฺคํ คมิสฺสสิ เยน โส มคฺโค ยกฺขสฺส วสนฺนฺฐานํ
 อโหสิตี.

อถ โข โส กฺมาโร ตาปสํ อาน โภ ตาปส ยทึ โส มคฺโค โสตฺถิ ชาโต^{๕๙} ตฺวํ
 พาราณสี คจฺฉติ อฺนุโสตํ คนฺตฺวา อฺนุตฺรามคฺเค ยกฺขินี นคฺร์ สมฺปาปฺณิสฺสสิ. ตา ยกฺขินิ
 โย ตํ ทิสฺวา โอตฺริตฺวา ตํ คณฺหิสฺสสนฺติ ตว ตา^{๖๐} อฺนุตฺรายํ น กาทฺ ๒ สกฺโกนฺตีตี โส
 ตาปโส เอวํ วตฺวา โพิตฺสโตเตน สห^{๖๑} ติตฺถे วสนฺตํ สุวณฺณนาว่า คนฺตฺวา โพิตฺสโตตํ กฺฎา
 คาเร นิสึทาเปตฺวา วิสฺสชฺเชสิ. สุวณฺณนาวา อฺนุโสเตน คนฺตฺวา น จิรํ ยกฺขสฺส นคฺร์ ปา
 ปฺณาติ. ตสฺมี รชฺเช ยกฺขสามิโก วสนฺตํ สุวณฺณนาว่า คนฺตฺวา โพิตฺสโตตํ กฺฎาคาเร นิสึ
 ทาเปตฺวา ยกฺขราชา กาลกโต อโหสิ. สฯ เทวี ยกฺขินี ปรีวาเรน สห นคฺร์ รกฺขติ ตา
 ยกฺขินีโย โพิตฺสโตตํ คจฺกาย อฺนุโสเตน วาหฺนตํ ทิสฺวา โพิตฺสโตตํ คเหตฺ ๒ อฺทกั อุตฺตริตฺ
 วา โพิตฺสโตตํ ปรีโกคํ กาทฺ ๒ น สกฺโกนฺตี มหานที สํชฺพุภิตฺวา มหาวิจโย อฺฏฐาเปตฺวา
 ยกฺขินีโย อุตฺตริตฺวา ยกฺขินีโย สหสฺสพฺยามปฺมาเณ ฐฺวานे ชียาเปนฺติ. ตา ยกฺขินีโย อุตฺตรา
 สนฺตี ยกฺขเทเวีย สนฺติกั คนฺตฺวา เอตทฺโวจฺ อยฺเย สุวณฺณนาวากฺมาเรน สห คจฺกาย วห

^{๕๖} ล. สมตฺตา

^{๕๗} ล. มจฺจกจฺจปเสวิตํ

^{๕๘} วิจยการิโน มยฺหํ ทสฺสเน อฺลุมฺเป วาเตน ปหฺริยมาเนติ ยุตฺตํ

^{๕๙} โสตฺถิ ชาโต อานาติ วิจยการิโน มยฺหํ ทสฺสเน อานาติ ปาโร ปมาทลฺลิตฺโต โหติ.

^{๖๐} วิจยการิโน มยฺหํ ทสฺสเน ตา ตว อฺนุตฺรายํ น กาทฺ ๒ สกฺโกนฺตีตี ยุตฺตํ

^{๖๑} วิจยการิโน มยฺหํ ทสฺสเน สห โพิตฺสโตตฺติ วา โพิตฺสโต สทฺธินฺติ ยุตฺตํ

ติ. สพเพ มยฺ สห สา คนฺตฺวา ตํ คาเหตุวา อญฺาย เทตฺกามา คฺงฺโคทกํ สํขุพฺภิตฺวา มหา
 วิจยํ พหุยฺกฺขินีโย อุทกเวเคน มรณฺตีติ เทวโลกํ คโต ภาวตํ ปุปฺผํ ปฏิกฺคเหตฺวา^{๖๒} ตํ อภิ
 รมตีติ สา ปพฺขณฺติวา สรรีปฏฺษคฺคนํ คนฺตฺวา ตํ วนฺทิตฺวา อตฺตโน ทิฏฺฐนฺนิยาเมเนว สุปีนํ
 อารโจะสิ. เนมิตฺตกา ตโย กุสลา สุปีนนิมิตํ พยากริตฺวา ราชานํ อาปฺจุจิตฺวา วสนฺภูฏานํ
 อคมฺสฺ.^{๖๓}

เอกทิวสํ สา ยฺกฺขินี ปฺตตํ อุลฺลงฺกิตฺวา^{๖๔} องฺเก นิสีทาเปตฺวา เอวมหา ตาต
 ปิยปฺตฺต ราชนฺิเวสเน อาห อิเมหิ ปสาธเนหิ อลงฺกริตฺวา อีมา อิตฺถิโย^{๖๕} สหสฺसानิ นิจจํ
 ตํ อภิปาเลมิตฺติ วตฺวา สพฺพสมปฺตฺตี ปาสาเท สนฺตํ ปฏฺิจฺฉาเทตฺวา สุวณฺณสงฺขรชกฺกุมารํ
 สพฺพาลงฺกาเรน สุวณฺณवलเยน จ องฺคฺลิมุทฺธิเกน จ ปสาเทตฺวา เอวมหา ตาต ปิยปฺตฺต
 ตฺวํ วิสตีสตาโยโก ยฺกฺชนคเร สิริวฑฺฒโ^{๖๖} โหหิ. อหํ ตว เอวสฺส กเลวํ สมฺปฏฺิจฺฉาเปตฺวา
 อญฺญํ ปุคฺคํ น ปสฺสามิตฺติ สา ยฺกฺขินี โฟตฺติสฺตตํ อุทเร ปฺตตํ วิย ปโลเกตฺวา ตโต
 ปฏฺฐาย ตสฺส โอวาทํ เทติ ตาต ปิยปฺตฺต ตฺวํ พหิปาสาเท จ อุตฺตรอุยฺยานมตฺเต จ
 อคนฺตฺวา ปาสาทสฺส อปริตเล อคนฺตฺวา กิพฺนตฺถายาติ สา โฟตฺติสฺตตํ โอวทิตฺวา ตา อิตฺถิ
 โย ปกฺโกสาเปตฺวา เอว วทติ สุวณฺณญฺเป กนิฏฺฐองฺคฺลฺลํ ปกฺขิปติ.

องฺคฺลฺลํ สุวณฺณวณฺณา^{๖๗} อโหสิ. กุมารโ องฺคฺลฺลํ ฆํสนฺโต วณฺณนฺิหรตฺถาย
 ปุราณโต วณฺณตฺตรโส ภิสนฺสุวณฺณํ นฺิหรตฺถํ สกฺโกนฺโต องฺคฺลฺลํ ปิไลตฺกิตฺถเณน พนฺทิตฺวา
 อญฺญสฺส ปุคฺคลสฺส อชานนตฺถาย อฺปริ ปาสาทา โอตฺริตฺวา เหมฏฺฐา ปาสาทํ อาคนฺตฺวา
 วสนฺภูฏานเณ คจฺจติ อถ สายณฺเห สา ยฺกฺขินี อรณฺญโต อาคนฺตฺวา ปรีปาริกายो ปุจฺจติ
 เช อຍํ กุมารโ อติกฺกขเณ อุยฺยานกิพฺนกาลโต ปฏฺฐาย นานาฏฺฐานเณ วิจฺรติ อญฺาย เอภิ
 กาย ภยภาวโต โส กุมารโ อมฺเหหิ นฺิวาริตฺโต อมฺหากํ วจฺนํ น สฺนฺาตีติ สา ยฺกฺขินี
 สุวณฺณสงฺขกฺกุมารํ ปกฺโกสาเปตฺวา ตสฺส องฺคฺลฺลํ ปิไลตฺกิตฺถาย ปเวเทนตํ ทิสฺวา ปฺตตํ ปุจฺจ
 ตาต ปิยปฺตฺต กสฺมา ตฺวํ องฺคฺลฺลํ ตสฺส โอตฺารํ คเวสนฺโต เตสํ วินาสกรณฺตฺถาย วชฺชํ คเว
 สมานา จิรํ กาลํ วายมติ. เอกทิวสํ สา เทวี โฟตฺติสฺตตสฺส สงฺขอนฺโตชาตํ^{๖๘} สุตฺวา อตฺถ

^{๖๒} ล.ก. ปตฺติคเหตฺวา

^{๖๓} ล.ร.๔ อคฺคมฺสฺ

^{๖๔} ล. อาลิ่งคนฺตฺวา

^{๖๕} ล.,ล.ร.๔ อีมา อิตฺถยาติ วิจยการิโน มยฺหํ ทสฺสเน อิทํ ปมาเทน ลีขิตํ

^{๖๖} ล., ล.ก, ล.ร.๔ สิริวฑฺฒ

^{๖๗} ท.,ล. สุวณฺณวณฺณา

^{๖๘} ล.,ล.ร.๔ สงฺขอนฺโตชาตํ, วิจยการิโน มยฺหํ ทสฺสเน สงฺขนฺโตชาตฺนฺติ ยุตฺตํ

โส อุปาโยติ จินฺเตตฺวา ราชานํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เทว จนนฺทาเทวี กาลกีนีเยว ปฺตุตํ
สงฺขํ วิชายตีติ.

อถ ปาลกเสนาปี รมฺญ โสมฺมุเข เทเวีย นานาโทสํ กเถสิ. อถ ราชฯ ทฺปฺปญ
ญ^{๖๕} ปาลกเสนาปติสฺส จ สุวณฺณจมฺปวกเทเวียฯ จ วจนํ สทฺททิตฺวา มหาทฺทโท อมจฺเจ
อาณาเปสิ ตุมฺเห มหาอุลฺลุปฺ ปนฺทิตฺวา เทเวีย สห ราชกุมารํ ตตฺถ ปกฺขิปิตฺวา คจฺกาย
เต ปวาเหถาติ. สฯ เทวีปี นคฺรวาสินปี การณํ สุตฺวา การุญฺญมหาปริเทวํ ปริเทเวสิ.
เตน วตฺตํ สตฺธา สโมธาเปตฺวา ตํ การณํ อาเนตฺวา จริยาปิตเก สาริปฺตุตสฺส ฌมฺมํ ทส
เสสตี. โส ฌมฺมเสนาปติ สาริปฺตุต ปุพฺเพ อหํ โฟติญฺญาณํ ปริเยสนฺโต พฺรหฺมวตฺตินคฺเร พฺร
หฺมทตฺตสฺส รมฺญ ราชปฺตุโต ชาโต อโหสิ. สฯ ตาสํ วจนํ สุตฺวา จินฺเตสิ ปุพฺเพ ราชสา
มิโก ราชสมฺปตฺตี อนุภวนฺเตน อจฺจริโย อโหสิ.^{๖๖} ตสฺส ทิวํ คตกาลโต อจฺจริโย อโหสิ.
อหํ ติตฺถํ คนฺตุปฺ ยุตฺโต ตํ การณํ วิชาเรสฺสามิติ จินฺเตตฺวา สฯ ติตฺถํ คนฺตา โฟติสฺตํ ส
กฺฎาการเ นิสินฺนํ สิริวลาสมฺปณฺณํ ทิสฺวา โฟติสฺตเต สีนฺหา ชาตา อุทเร ปฺตุตา วย
นาวาย โอตฺริตฺวา ตํ คเหตุวฯ ราชนิเวสเน ปวิสิสฺสามิ.

ตโต ปญฺญาย สฯ ยกฺขินี เทวี โฟติสฺตํ อภิปาเลสิ. สฯ ยกฺขินี โฟติสฺตํ จิรํ
โปสมานา กีสฯ ปณฺทฺพลาสา อลฺลมฺสหารํ อลภตฺตา อโหสิ. เอกทิวสํ สฯ ยกฺขินี
โฟติสฺตํ ปกฺโกสาเปตฺวา ตาต ปิยปฺตุต อหํ อรณฺญํ คนฺตฺวา อาหารํ ปริเยสฺสามิ ตฺวํ สุขํ
วสาหิ มา จรสฺตี อาห. โฟติสฺตโต สาธฺตติ สมฺปติจฺฉิ สฯ ยกฺขินี อรณฺญํ ปวิสิตฺวา อาหารํ
อตฺถาย ปีติ ปวฺรจาริกาย ตํ อาโรเจสิ อยฺเย มมํ ยตฺถ กตฺถจิ คจฺจนฺตํ กุมารํ น ชานา
มาติ. โส สุวณฺณสงฺขราชกุมาริ มาตฺริ คจฺจนฺติยา^{๖๗} เหวํ จินฺเตสิ กสฺมา มม มาตา
อุปริปาสาเท มํ น คจฺจาเปยฺย กสฺมา มาตา มํ อุยฺยานํ น คจฺจาเปยฺยาติ โฟติสฺตโต จิน
เตตฺวา สายณฺหสมเย อุยฺยานํ คนฺตฺวา มนุสฺसानํ อญฺญิณี ยกฺขินิยา ภูณฺชียมานานิ^{๖๘}
ตตฺถ ชิตฺตานิ ทิสฺวา อติวีย สํเวคชาโต โหติ. โฟติสฺตโต อุปริปาสาทํ คนฺตฺวา รชต
สุวณฺณาวาตํ ทิพฺพํ ปสฺสนนฺอุทกํ ทิสฺวา สุวณฺณปาทูกานิ ทิสฺวา วนนฺรรูปํ ภยานกํ ขคฺคํ
รตนทณฺฑํ ทิสฺวา จินฺเตสิ อิทํ ปสาธนํ ทิพฺพมยํ นิหีนํ นรฺรูปํ ปฏฺฏิมุกิตฺวา ขคฺคํ องฺเค
พนฺทิตฺวา ปาทูกายารุยฺหิตฺวา ปาสาเท อุพฺภุกฺคนฺตฺวา เคเห อธิ ปน กุมาริ วย คโต

^{๖๕} ท.,ล. ราชฯ ทฺปฺปญฺญ

^{๖๖} ล.ร.๔ ล. โหสิ, วิชากริโน มยฺหํ ทสฺสเน อิทํ ปมาเทเน วา ปตเนน ลิจิตํ

^{๖๗} ล. คจฺจนฺเต

^{๖๘} ล.,ล.ร.๔ คจฺจนฺตานิ, วิชากริโน มยฺหํ ทสฺสเน คจฺฉียมานานิติ ยุตฺตํ

นิเวศตวา สพพปสาธน์ โอมุณจิตวา ปุพเพ วสนภูฐานเน นิภขิปิตวา สุวณณมาติกาย ปเว
 เทสิติ. สา สุวณณา อชัณเภา ปีโลติกาเย พนฺธิ. สุวณณสํขกุมาริ มม องฺคฺลึ สุวณณาติ
 อาห. สา ยภฺขินี ปุตฺตํ เอวมาห ตาต ตฺวํ โมเจหิ ยา ทุกฺขา เวทนา อตฺถิ อหนฺตํ เวทนี
 วิจาเรสฺสามิตี วตฺวา วตฺถํ โมเจตฺวา ปุตฺตสฺส องฺคฺลิสฺสุวณณวณฺณํ ทิสฺวา องฺคฺลึ เขเพณ^{๑๖๓}
 มกฺเขตฺวา ตํ สุวณณวณฺณํ อนฺตรธาเปสิ. สา ยภฺขินี อาห ตาต ปิยปุตฺต ตฺวํ มม โฉวา
 เทน นนฺหิตฺ. ตโต ปฏฺฐาย สา ยภฺขินี เทวี จิรํ กาลํ โพิตฺสตฺตํ อภิปาเลสิ. สา ยภฺขินี
 โพิตฺสตฺตํ จิรํ โปสมานา กิสา อาหารํ อลภตฺตา อโหสิ. เอกทิวสํ สา ยภฺขินี โพิตฺสตฺตํ
 ปกฺโกสาเปตฺวา ปิยปุตฺต อาหารํ ปริเยสิสฺสามิ อិธ สุเขน วสาหิ กุหิ คจฺจติ วตฺวา อา
 หารตฺถาย มํसानิ ปริเยสิ.

อถ โพิตฺสตฺโต ยภฺขินิยา อรณฺญํ คตฺยา อិธ ฐาเนเมว วสนตฺสส กิ ปโยชนํ
 มม อภิรฺยุหิตฺวา สุวณณภูเป นฺหตฺวา^{๑๖๔} อตฺตานํ วัธิตฺวา สกฺลกาโย สุวณณวณฺโณ ชา
 โต วนฺนรฺรูปํ กายปฏฺฏิมุกฺกา รตนทณฺทชคฺคํ พนฺธิตฺวา สุวณณปาทูกาปาเท ปเวเสตฺวา
 สีนฺพลฺชเรณ อพฺภุกฺคนฺตฺวา อากาเส วิสาเสน โสภมาโน อากาเส ปกฺขนฺหิตฺวา อณฺุพฺ
 เพน ตกฺกสิลฺรชฺช^{๑๖๕} ปาปฺณิตฺวา เอกาย นทียา สมีปฺฐาเน ติฏฺฐนฺฺเต ปรีตีเร พาหิรฺนคฺเร
 เอกํ นที ปณฺณสาลาเย มหาชนสฺส อฺุปฺนฺนเสยฺยํ ปากฺกํ ทิสฺวา นที ตาเรนฺโต อพ
 ภุกฺคนฺตฺวา โอตริตฺวา ปณฺณสาลาเย นิสฺสาย วสตี ตทา สา ยภฺขินี อาหารํ ปริเยสิตฺวา
 ปุตฺตํ อทิสฺวา ปรีปฺจจฺติ เช มม ปุตฺโต กุหิ วสตีติ.

ยภฺขเทวี อรณฺญเ อาหารํ ปริเยสิตฺวา สายํ อตฺตโน ปาสาทํ นิเวตฺติตฺวา
 สุวณณสงฺขํ อทิสฺวา ภทฺเท กุหิ มม ปุตฺโต นฏฺฐิตฺติ ปฺจจฺจิ ปาทปรีจาริกา^{๑๖๖} กตฺริโต
 กุมารสฺส คตฺถาวํ ชานามาตี อารฺหํสุ. ยภฺขเทวี ตาสํ วจฺนํ สุตฺวา อุนฺนหทยา สณฺฐาเรตฺุ
 สกฺโกนฺตี^{๑๖๗} ปรีเทวมานา ปรีเทวิตฺวา สํเวคชาตา อฺุยฺยานเ ปุตฺตํ ปริเยสิตฺวา ตตฺถ ตํ
 อทิสฺวา ตโต นิเวตฺติตฺวา อฺุปรี ปาสาทตลฺลํ อภิรฺยุหิตฺวา ตตฺถ ปุตฺตํ อทิสฺวา มม ปุตฺโต
 ปลายิตฺวา สนฺนิฏฺฐานํ กตฺวา อติวิย สินฺหา อากาเสน อพฺภุกฺคนฺตฺวา ราชกุมารํ
 อณฺุพฺนฺหิตฺวา ยาว นทีตีรํ คนฺตฺวา ตตฺถ ปณฺณสาลาเย สุวณณสํขกุมารํ ปรีตีเร นิสินฺนํ
 ทิสฺวา นทีตีตฺถํ คนฺตฺุ อสกฺโกนฺตี โอรมตีเร นิสิตฺวา ปุตฺตํ อาทาย ปโลเกสิ ตาต ปิย

^{๑๖๓} ล. เขเลน

^{๑๖๔} ล.,ล.ร.๔ อนุหาตฺวา

^{๑๖๕} ล. ตกสิลรชฺช

^{๑๖๖} ล. ร. ปทปรีจาริกา

^{๑๖๗} ล. สกโกนฺตาตี วิจยการิโน มยฺหํ ทสฺสเน สกโกนฺตีตี ยฺชชติ

ปุตต ตว์ นีวตตสสุ มม สนฺติกั ทิพฺพมนฺตํ คณฺหาหิ อหํ มนฺตํ อตฺตโน ปเวณิ ทสฺสามิตี
 อาคจฺจตุ กิ มาตฺยา ปลายสิ อหํ ตว กเลวเร สฺมปฺปฏิจฺฉามิ กสฺมา ปลายสิ อถโข ตว
 สพฺพสฺมปฺตติโย จ ปรีจาริกาโย จ ทสฺสามิ มม วสํ ปเวณิ ฐฺเบสฺสีติ กสฺมา สา ยฺกฺขิณี
 มหิทธิกา อพฺภูกุณฺตฺวา นทึ ตินฺนตฺถาย นาสกฺขิตี.

สา ยฺกฺขิณี อตฺตโน เขตฺตภูฏฺฐาเนยฺว วิจฺริตฺถุ ลภสิ.^{๑๖๘} ตโต วิจฺริตฺถุ อสฺกฺขิตฺ
 วา^{๑๖๙} ตตฺถ ปรีเทวิตฺวา นทึตีเร นิสฺสีทิตฺติ โส สุวณฺณสงฺฆกฺุมารो มาตฺยา ปรีเทว
 มาณสทฺทญฺจ ยาจนสทฺทญฺจ สุตฺวา ปฏฺวิจฺนํ อทาสิ อมฺม อหํ มาตฺยา สห วสฺสีตฺถุ น สก
 โกมิ ตว์ นีวตตสสุ อหํ ตว เอตฺตํ ปุตฺโต ยทึ นีวตติตฺวา ปรีจาริกภูฏฺฐานํ สนฺติเก ลชฺชํ
 ลภิสฺสามิ ตว์ นีวตตสสุ สฺมปฺตติ อณุโภสิ รชฺชวาสินํ สุขํ ปาเลสิ อหํ มาตฺยา สทฺธิ
 นีวตตสฺสามิตี สา ยฺกฺขิณี สุวณฺณสงฺฆกฺุมารสฺส วจฺนํ อทาสิ ตาต ปิยปุตฺต ยทึ ตว์ มาตฺ
 ยา น สห นีวตเตสิ อหํ น ชีวิตเมว ลภิสฺสามิ ตว์ อาคนฺตฺวา ทิพฺพมนฺตํ อุกฺคณฺห ตว
 ทิพฺพมนฺตํ ทสฺสามิตี.

สุวณฺณสงฺฆกฺุมาริ มาตฺยา วจฺนํ สุตฺวา โสมนสฺสชาโต ปิยวจฺเนน มาตฺยา วจฺนํ
 สฺมปฺติจฺฉิตฺวา มาตรํ มนฺตํ วาจาเปสิ. ตํ อุกฺคเหตฺวา มาตรํ ปุจฺฉิ มม อิมินา มนฺเตน กิ
 ปโยชนํ โหตีติ สา ตาต อຍ် มนฺโต วิธิวิเสโส ยทึ ตว์ มจฺเจ จ มิคฺเค จ ปฏฺฐสฺสสฺสี ตว์
 อิมํ มนฺตํ สชฺฉมายิตฺวา เอวํ วเทยฺยาสิ เอเต สตฺตา มจฺฉา จ มิคฺคา จ อุกฺทวเน
 อุปฺสยฺสนฺตา เต สตฺตา ยทึ กตกมฺมา มม สนฺติกั อาคจฺจนฺตุ ยทึ กตกมฺมา มรณฺเนน
 อยฺตฺตา อณฺณตฺถ ปฺราเปนฺติ โส มนฺตํ อุกฺคเหตฺวา มาตรํ ปุจฺฉิ อมฺม ตว์ นครํ นีวตตสสุ
 อายฺวตฺตทโก โหนฺตุ อหํ มาตฺยา วิโยโค อิตฺโต จิรํ ตํ ปสฺสามิ น นีวตติสฺสามิตี โฟธิสฺตฺโต
 มาตรํ ปุตฺโต เวหาสํ อพฺภูกุณฺตฺวา อากาเส ปกฺขนฺทึ.

สา ยฺกฺขเทวี สุวณฺณสงฺฆราชกฺุมาริ อากาเส คจฺจนฺตํ ตํ ทิสฺวา โสกาภิภูตา อตฺ
 ตานํ สณฺฐาเรตฺถุ สกฺโกนฺตา ตตฺถ กาลํ กริตฺวา ตาวตีเส เทวโลเก วิมาเน นิพฺพตฺติ.
 กสฺมา สา ยฺกฺขิณี ลามกฺตฺรา ยาวชิวํ ปาณฆาตี^{๑๗๐} สตฺตโลเก อฺปปชฺชติ. ตตฺถ กาลํ กริต
 วา ตาวตีเส เทวโลเก วิมาเน นิพฺพตฺติ. กสฺมา สา ยฺกฺขิณี ลามกฺถารา ยาวชิวํ ปาณฆาตี
 สตฺตโลเก อฺปปชฺชติ. อตฺถกถาจรียา สา ยฺกฺขิณี ปุพฺเพกตปฺญฺญา โฟธิสฺตฺเตน สาธฺนา สป

^{๑๖๘} ท.,ล. ลภสิ

^{๑๖๙} ล. นาสกฺขิตฺวา, วิชยการิโน มยฺหํ ทสฺสเน อสฺกฺขิตฺวาติ ยุตฺตํ

^{๑๗๐} ล. ปาณฆาตี

ปฐิเสน ปารมิปฐิตดา^{๘๑๐} สماعيل โพิธิตเต สึเนหชาตา ยาว มรณา ตสุมมา ตโต จูตา ตาวตึสเทวโลเก นึพพตตีตี.

ตทา ยุกขินึยา กาลกตาย โพิธิตเต มาตริ์ กาลกตึ์ ทิสวา อากาสโต นึวตตีตวา มาตริ์ กาลกตึ์^{๘๑๑} ญตวา กฐฐานึ สماعيلตวา จิตตกั กตวา มาตริ์ จิตตเก อุกขิปิตวา มาตุยา กเลวริ์ อคคึนา ฉาเปตวา ตึกขตตูปึ ปทกขึณึ กตวา เวหาสึ อพุกคณตวา อนุถูลานึ นครานึ วิชาระตวา พารานสึ โภชเนน สขเขมึ ทิสวา อากาสโต โอิตริตวา เอกั คามึ พารานสึสมึปี คณตวา คามโภชกั อุปสงกมิตวา เอกมนตึ นึสึทึ สึ คามโภชโก โพิธิตตึ วณนรรูปึ ทิสวา วิมุหทโย โพิธิตตึ ปุจจึโต ตวั กูโต อาคจจสึ คามโภชกั อหึ อนาโถ ชีวึตึ กปเปตูปึ จรามึ มา คจจ มยา สทฐึ วส ตึ อภึปาเลสึตีตี.

คามโภชโก โภชนึ สมุปาเทตวา โพิธิตตึ อนนปानเนน สนตวาเปตวา ปุชกภตตึ สมุปาเทตวา สวณณสงขกุมารสส ปุชกภตตึ ทตวา นึจจึ โคपालเกน คาโว อภึปาเลตี โคपालกา สวณณสงขราชกุมารึ รูปึ วณนริ์ ทิสวา เอกจเจ ตึ อวมนญนตึ เอกจเจ เอวมาหึสึ โภ ทฐฐมานว เอหึ ตวั อมุเหหึ สทฐึ อุกขานึ กึพานึตี ตโต ปาลกา โพิธิตเตน สทฐึ อุกขานึ กึพนตวา ปราชเตตูปึ น สกโกนตึ เต สายณเห คามึ อาคณตวา อตตโน อปราชตถาย โพิธิตตึ สมัทเปตวา อุกขานึ กึพนตวา ปราชเตตูปึ โพิธิตตึ อสกุโกนตวา^{๘๑๒} สยปี โพิธิตตสส ปราชชนตวา โทมณสสชาตา อเหสึ .

เอกทิวสึ โคपालกา โพิธิตตสส สนตึกั คณตวา เอวมาหึสึ ทฐฐมานว ตวั อุกเข โกวิโท อมุเห อุกเข อุกคณาเปสึ. มยึ อุกเขน อนุสึฐฐานึ อึโต ปฐฐาย คาโว รุกขนฐฐานเน คณตวา เต เทวสึกั ปุชกภตตึ ทสสามาตี ตทา สวณณสงขกุมารึ โคपालเก สึกษาเปตวา อุกเข โกวิเท กโรตี. เต โคपालกา สึมนสสชาตา โคपालฐฐานเน คณตวา อตตโน ปุชกภตตึ เทวภาคั กตวา ทิวเส ทิวเส โพิธิตตสส เอกั ภาคั อหึสึ. อถโย เอโก ราชา พารานสึยึ มหาสมปตตี อนุกวนโต สขเขมว รตตึยึ สปริวารสมปนโน เส นามจจปริวาริตอ อญญเอหึ สทึสึ นานอสึ. ตทา สึ ราชา สตตหึ ราชชึตราชึ^{๘๑๓} สมณนาคโต ซาโต ตา ราชชึตโร อุตตมรูปธรา อเหสึ ตาสึ จ จึตโร เขฐฐฐสามึกา อเหสึ กนึฐฐฐกคึนึ อสามึกา อโหสึ. กนึฐฐฐธึตา คณธาเทวี นาม อสามึกา อโหสึ อหึ ตสสา อาวามงคัลลึ กรึสสามึ อนาคเต นครชนปเท วิมานเน กรึสสามึตี จึนเตนตวา สึ มหาเสเน

^{๘๑๐} ท.,ล. ปารมิตตปฐิตดา, วจยการึโน มม ทสสเน ปารมิปฐิตดา สปฐิเสน สมามาตี ยุตตึ

^{๘๑๑} มาตุยา กาลกตณตึ ปทึ วจยการึโน เม ทสสเน มาตุยา กาลกตถาวนตึ ยุตตึ

^{๘๑๒} วจยการึโน เม ทสสเน ปราชเตตูปึ โพิธิตตึ อสกุโกนตวาตี ปทึ นยุตตึ โพิธิตตึ ปราชเตตูปึ อสกุโกนตวา

^{๘๑๓} ล. ราชชึตเรหึ, วจยการึโน มยหึ ทสสเน อึทึ ปมาเทน ลึชึตึ

จ ราชโอรสเส จ ราชนคเร จ อาณาเขตเตเต วสนุเต ปกโกสาเปตวา นคเร สนุnipาเตตวา
 เอวมาท โภณโต ตุมเห เสนาปุตตา จ ราชโอรสา จ ราชมจจา^{๘๕} จ นานนคเรโต
 อาคจฉนุตตา อิมสมิ นคเร เสวกา จ พลนิกายิ จ อตตานัน สมลจกริตวา ราชจคณ สนุ
 ปาเตนตีติ.^{๘๖}

เต ชนา ราชโอรสาทโย ตสฺส วจัน สุตวา โสมนสฺสชาตา ราชเทเวตีตรํ ปต
 เณตวา กาเย อลจกริตวา ราชจคณ สนุnipาเตนตี. พาราณสีราชา คนธาเทวี ปกโก
 साเปตวา ยถาชฺฌาสนเยน^{๘๗} สามิกํ อคฺคณฺหาเปสิ सा ราชเทวี คนธา นาม กุมารี सा
 मिकं विचारन्तु ราชโอรสาทโย ชเน ทิสฺวา ยถาชฺฌาสนเยน อนภิปตฺเณตวา ปีตรํ เอตท
 โวจ เทว อิมะ ชนา ราชจคณ สนุnipาเตนุตตา ปิยา อมณาปา อปฺปฏิพทฺจิตตา^{๘๘} อหะสนุ
 ติ โส ราชา ราชตีตาย วจัน สุตวา ตสฺสา อตีวिय โภโต ปตีวจัน อทาสิ. โภ ทมิพทฺตตตา
 อหํ ตว आवामज्जคลत्तया เต ชเน ราชโอรสาทโย รูปวเนเต ปกโกสาเปมิ ตवं เตสฺส เอกं
 น อภิปตฺเถสิตี.

พาราณสีราชา นคเร ปุริสํ อญฺญโต ฐานโต^{๘๙} อาคนุตวา อิมสมิ นคเร
 วสนุตํ ก็ ปสฺสเถตติ ปุจฉิ. เต นครา เอวมานํสฺ มหาราช เอโก พุตฺตปุริโส วิรูโป อมณา
 ไป^{๙๐} กลรุเปน สมฺปนฺโน วนฺนรูปุ โภสนรูปุ คามโฆจกํ นิสฺสาย โคปาเลน อตฺตโน ชีวตี
 กปเปสิตี อถ ราชา นครวาสินํ สฺวจัน สุตวา ตีตรํ เอตทโวจ โภติ คนธาเทวี อิทานิ เอ
 โภ ปุริโส วิรูโป โภสนโภคามโฆจกํ นิสฺสาย อตฺตานัน ชีวตี สจ มหาชเน ราชโอรสาทโย
 นาภิปตฺเถสิ อหํ อิทานิ ตํ ปุริสํ วนฺนรูปุ อหริตวา ตว สามิกํ กโรมิตี.

สา คนธาเทวี ปิตฺุโน วจัน สุตวา โพิสฺตเตเต อธิสิเนหา นุตวา ปีตรํ เอตทโวจ
 ตาต ตุมเห วจนฺนรูปุ มม อหริตเถตติ. โส ราชตีตาย วจัน สุตวา อมจเจ อาณาเปสิ. ตุม
 เห ตตถ คนุตวา วนฺนรูปุ ปุริสํ อาเนเถตติ^{๙๑} เต อมจจา รมฺโย วจัน สุตวา
 โพิสฺตตสฺส สนฺติกํ คนุตวา คจฉนุตติ ตสฺส คมนกาเล ตํ รตตี พลวปจฺจสกาเล โพิสฺต
 โต ตํ สฺสปินํ ปสฺสิ อโนตตถทหนเณ โหตีติ ปพฺพชฺฉิตฺวา จ ปน จินฺเตสิ อยํ สฺปิโน มยา ทิฏฺ

^{๘๕} ล. ราชมตฺตา

^{๘๖} ล.,ท. สนุnipาเตถ

^{๘๗} ล.ร. ๔, ล. ยถาชฺฌาสนเยน

^{๘๘} ล.,ท. อปฺปฏิพทฺจิตตา

^{๘๙} ล. ถานโต

^{๙๐} ล. เจวตี ปาฐุ อตฺถิ

^{๙๑} ล.,ท. อาเนตเถตติ

โฐ มงฺคโล อโหสิติ ปิติสมนสฺสชาโต อโหสิ เต มหามจฺจา ตํ คามํ ปตฺวา คามโกชกสฺส
 สนฺติกํ คนฺตฺวา โภ คามโกชกรราชา ตว เคเห วนนรรูปํ ภาติกํ^{๑๕๒} อาห ราชา อิตฺรํ สามิกํ
 วิจารณ์^{๑๕๓} น เกวลญจ วนนรปฺริสํ นครวาสินอ จ ราชปฺตฺตา จ ราชนตฺตา จ สพฺเพ
 สมากนฺตฺวา อภฺยฺยสูติ อาหํสุ.

โส สุวณฺณสงฺขกฺมาโร เตสํ วจนํ สุตฺวา เอวมาห โภนโต อหํ อนาโถ ปรมกา
 รุณญปโต นิปิตา นิปิตา โโลหิตาวิฐโป อจฺจนฺตมนุสฺโส น ราชชนํ อปฺภูฐานยฺตุโต โหมีติ
 เต อมจฺจา ตสฺส วจนํ สุตฺวา เอวมาหํสุ โภ ทูรูปฺราชา นาม อติธารณา ตวํ อหํ อจฺจนฺต
 ปฺริสฺสตี ปฏิกฺขิปิตฺวา^{๑๕๔} น ยฺตุโต ตวํ อมฺเหติ สทฺธิ คจฺเจยฺยาสีติ โพิสฺสโต เตสํ วจนํ
 สุตฺวา สฺปิณํ อนฺจฺฉินฺเตตฺวา โภจ โภโย มม นาโหสิติ จินฺเตตฺวา อมจฺเจหิ สทฺธิ คมนํ สม
 ปติจฺฉิ โส คามโกชโก โพิสฺสตฺตสฺส วจนํ สุตฺวา โพิสฺสตฺต นินฺวาเรสิ โภ ทูฐฺรูปํ ตวํ คนฺต
 วา ตว ปโยชนํ น สมปาปุณฺเยยฺยาสิ อธิ ฐฺฐาเน วสนฺโต ปาลเกน ฐีวิทฺสฺสํ ฐีวิทฺสฺสตี
 สุวณฺณสงฺขกฺมาโร คามโกชกสฺส วจนํ ปฏิกฺกมฺนฺตํ อสุตฺวา อมจฺเจหิ สทฺธิ นครํ คจฺฉติ.

คามโชโก โพิสฺสตฺตํ ปฏิกฺภาเสติ^{๑๕๕} ทูพฺพลฺรูปํ เตหิ สทฺธิ คโตสิ ตว ปโยชนํ น
 กริสฺสามิ อธิ วสนฺโต โคปาลเกน ฐีวิทํ กปฺเปสิ สุวณฺณคามโกชกสฺส วจนํ น สฺฐามิตี
 อมจฺเจหิ คโต. สายณฺนสมเย^{๑๕๖} คนฺธาเทวี นิทฺทํ โอกกมิตฺวา สฺปิณํ ทิสฺวา เอโก เทวปฺต
 โต เทเวีย ทิพฺพผลํ อทาสี ตํ สฺคนฺธํ นรานํ อปฺยํ เทวี^{๑๕๗} ทิพฺพผลํ จินฺทิตี ตํ สตฺตรตฺนํ
 ปากฺกํ อโหสิ. สภา เทวี สตฺตรตฺเน คนฺธเตตฺวา^{๑๕๘} อตฺตานํ อลงฺกโรสีติ พุชฺฌิตฺวา มุขํ ฐีวิท
 วา สฺทฺทโกชนาหารํ ภูณฺชิตฺวา สฺปิณํ วจาเรสิ อโห อยํ สฺปิโน มม มโนเรถํ ทสฺสตีติ จิน
 เตตฺวา สภา สีนฺปญฺชเรน โอลิเกนฺตี วนนรรูปํ อมจฺเจหิ ราชจฺฉเน อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา
 โถกํ หลิตฺวา โพิสฺสตฺเต อติวีย สินฺหา ซาตา อโหสิตี.

ตทา กाले โพิสฺสโต อุปริ โอลิเกนฺโต คนฺธาเทวี ทิสฺวา ปฏฺวิพฺทฺจิตฺโต หุต
 วา หลิตํ อทาสี. โพิสฺสโตปิ ปุพฺเพ คนฺธาเทเวีย สทฺธิ พนฺกุสฺลํ เนตฺวา อณฺญมณฺญสฺส
 ทสฺสเนน ปฏฺวิพฺทฺจิตฺโต อโหสิ. สภา เทวี โพิสฺสตฺตํ ทิสฺวา จินฺเตสิ อหํ รัตฺติยํ สฺปิณทสฺ

^{๑๕๒} ล. ภาตติกํ

^{๑๕๓} ล. วิจารณ์

^{๑๕๔} ล.,ท. ปติกฺขิปิตฺวา

^{๑๕๕} ล. ปฏิกฺภาเสติ

^{๑๕๖} ล. สายณฺนสมเย

^{๑๕๗} ล. วจยการิโน มม ทสฺสเน เทวี นรานํ ตํ สฺคนฺธํ อปฺยํ ทิพฺพผลํ จินฺทิตี ยฺตุตํ

^{๑๕๘} ล. คนฺธเตตฺวา

สเนน ราชสามีกั อญญเณน อสทิสฺ ลภิสฺสามีติ โส โฟธิสตุโต ราชงฺคณํ สมฺปาปฺณิตฺวา ราชานํ วนทิตฺวา เอกมนตํ นิสีทติ. ตทา ราชฯ เสว ตฺวํ อคฺคนฺตฺวา มาลาคุฬํ ปฏิจฺฉิสฺสตีติ วตฺวา โฟธิสตุตํ ปุจฺฉิ. โภ มาณว ตฺวํ กุโต ฐฺนาฯ อาคโต กตทิวสํ มม นครํ สมฺปาปฺณาสีติ. โส ตสฺส วจฺนํ สุตฺวา ตํ เอวมาห มหาราช อหํ มาสมตฺตํ ตุมฺหากํ นครํ ปาปฺณามีติ วตฺวา ราชานํ อापฺุจฺฉิตฺวา วสนฺภูฐานํ คจฺฉติ

อถโข ราชฯ อมจฺเจฯ อาณาเปสิ ตุมฺहे นนฺทเกรี จารฺาเปถ เสว ราชฯ คนฺธา เทวี มาลาคุณํ ชิปปาเปตฺวา ราชสามีกํ ปฺริเยสาเปสิ. มาลาคุณเณ ยสฺส ปุริสฺสฺส หตฺเถ ปฏิมุโก^{๑๕๕} ราชธีตฺาย สทฺธิ ตสฺส ปุริสฺสฺส อภิสกํ กริสฺสตีติ มหามจฺใจ รมฺโญ วจฺนํ สมฺปติจฺฉิตฺวา ตํ อापฺุจฺฉิตฺวา เกรี จารฺาเปตฺวา สพฺเพสํ นครวาสินํ สพฺพํ ปวฺตุตี อโรเจ สิ อถโข ปฺนทิวเส เต ชนา อมจฺจาทโย อตฺตานํ สพฺพากรเณน สมลฺงกริตฺวา อตฺตโน อตฺตโน เคาฯ นิกฺขมิตฺวา ราชงฺคเณ สนฺนิปาเตนฺติ. ราชฯ คนฺธาเทวี ปกฺโกสาเปตฺวา ตํ เอตทวโจ อมม ปฺยปฺตุต ตฺวํ อากาเส ตํ มาลาคุณํ อุกฺชิปาเปสฺสสิ ยทิ ปุพฺเพ โย ปุริโส ตาย กตฺปฺญญฺาธิกาโร มาลาคุณเณ ตสฺส หตฺเถ ปฏิมุกฺกตฺติ. ปีตา ตสฺสา อภิสกํ กตฺวา อญฺญมญฺสฺส สามิภริยํ กริสฺสตี.

สา คนฺธา ราชเทวี ปีตฺโน วจฺนํ สาธฺตุติ สมฺปติจฺฉิตฺวา เอกมนตํ นิสีทติ ปฺนทิวเส โฟธิสตุโต วนนรรุโป มหาชนํ อฺุปสงฺกมิตฺวา ตตฺถ นิสีทิ เต ชนา วนนร ตฺวํ มา อธิ นิสีทิ อหํ อธิ นิสีทิสฺสามีติ ตชฺเชตฺวา ราชเทวี มาลาคุณํ ชิปปิสฺสตี สเจ เทวี ตํ ทิสฺวา หสิตํ กริสฺสตี สจฺจาทิฐฺฐานํ กาทฺุ อสกุโณตฺติ อิตฺ ฐฺนาฯ อฏฺฐาย อญฺญตฺถฐฺาเน นิสีทิสฺสตีติ อานํสุ โฟธิสตุโต มหาชเนน กเถนฺโตปี ตตฺถ นิสีทิ ตทา สา คนฺธา เทวี ปีตฺโน จ มหาชนํ จ สมฺมุขโต^{๒๐๐} สจฺจาทิฐฺฐานํ อกาสิ โภนฺโต เทวสฺสมาโย คนฺธพฺโพ อนา โถ

จ เวณฺยุโย จ สกฺโก จ พฺรหฺมา จ ภูมฺมเทโว จ นครคฺาหโก จ สฺมาคนฺตฺวา มม สจฺจกิริยํ สฺถนฺนตฺุ^{๒๐๐} อหํ อิมินา มาลาคุณเณน สจฺจกิริยํ กริสฺสามิ ยทิ ปุพฺเพ โย ปุริโส มยา สทฺธิ สมคฺคสฺวสํ วสิ^{๒๐๒} อยํ มาลาคุณเณ อพฺุคฺคนฺตฺวา ตํ ปฏิมุกฺกตฺติ

^{๑๕๕} ล. ปฏิมุโก

^{๒๐๐} ล.,ล.ร.๔ สมฺมุขโต

^{๒๐๑} ล.,ท.,ล.ก. สฺถนาถ

^{๒๐๒} ล. วสิ

สา คนธาเทวี สัจจกิริย์ กตวา ต่ เกเส อุกุขิปิตวา อากาเส ชิปี โส มาลาคุโณ
 ปกขณทิตวา ติกุขตตุโป ปาสาทํ ปทกฺขินํ กตวา อากาสโต โอดตริตวา โฟติสตตสฺส
 ทกฺขินทตตปฏิมุกฺเกติ เต ชนา ราชมจจาทย ตํ โฟติสตตสฺส ทตตปฏิมุกฺกํ ทิสฺวา ตํ
 อจฺจนทตถาย โฟติสตตํ ออุปสงฺกมิตวา อจฺฉินทิตฺโป อสฺกโกนฺตา โภนฺโต อยํ คุโณ
 วนนรปฺริสสฺส ทตเถ ปฏิมุกฺเกสิ ปุพฺเพ อตตนา กตํ นิสฺสาย สามิกํ ทูรูปํ ลภีติ ครหีสุ

มหาวาเตน ชาเตน ปหโต วิทฺธเสติ. สา ราชเทวี เอกํ อุลุมฺปกฏฺฐํ ลภิตวา
 คฺงคาย วุยฺหนฺตา เอกํ รุกฺขํ ติตฺถิกํ อุกฺเท สมีปอคฺคํ ทิสฺวา มหนฺเตน อุลุสาเหเน วาย
 เมตฺวา ตํ อคฺคํ คเหตฺวา ตํ อภิรฺยฺหิตฺวา สาขวิกปพฺพตฺนคเร นิสีทิตฺวา ปฺตตํ อนุสฺสริตฺวา
 มหาโสเกน ปรีเทวมานา มทฺทราชาชนครสมิเป คฺงคาคีเร ตสมิ รุกฺเข นิสีทิ ตทา เอโก
 เสฏฺฐีธฺนชโย นาม มหาสมปฺตติ ตตถ วสติ.

ตํ ทิวสํ ธนชฺชยเปสฺสเสฏฺฐีโน เอกา ทาสี ทิพฺพิเทวกรณิเยน คฺงคาคีเร จริตฺ
 วา วิตปพฺพนฺตเร จนฺทา ราชเทวี ปรีเทวมานํ ทิสฺวา สมีปํ คนฺตฺวา อยฺเย ตวํ ก็ อธิ ปรี
 เทวมานํ อกาสิตี ปุจฺจติ สา ราชเทวี ตสฺสา วจฺนํ สุตฺวา อาห อมฺม อหํ พฺรหฺมทตฺตรณฺ
 โย พฺรหฺมวติ นคเร อคฺคมเหสี อโหสิณฺติ อนุปพฺเพน. สพฺพํ ปวฺตตี อาริเจสิ. สา ทาสี
 ตสฺสา วจฺนํ สุตฺวา เทวี มทฺทราชาชนคร อาเนสิ. สามิ ทาสี ธนชฺชยเสฏฺฐีโน อตตโน
 สามิกสฺส ตํ ปวฺตตี อาริเจมิ โส ธนชฺชยเสฏฺฐี สฺสนิ. หริตฺโป สมตฺถิอโหสิ. โส
 สฺวณฺณสํขกฺุมาริ สฺวณฺณนาวาโต อุตฺตริตฺวา ตตถ นานารุกฺเข อภิรมิตฺวา ตโต ฐฺานา
 คนฺตฺวา เอกํ สรํ ปทุมปฺปลสฺถณฺนํ มจฺจกจฺจปเสวิตํ ทิสฺวา นทิตฺเร ปฏฺฐานิ อภิรมิตฺวา
 ตโต ถานา คนฺตฺวา เอกํ อีสึ จตฺตพฺรหฺมวิหารํ ภาวิตํ อสฺส วสนฺตํ ทิสฺวา ตํ ออุปสงฺกมิตฺวา
 ตํ วนทิตฺวา เอกมฺนตํ นิสีทิ

อถโข สฺวณฺณสํขราชกฺุมารํ ทิสฺวา โสมนสฺสชาโต ปรีปุจฺจติ โภมานวตฺตํ เอก
 โกว อนาโถ กสฺมา อาคโตสิตี โฟติสตฺโต ตสฺส ตํ วจฺนํ สุตฺวา ปฏิสณฺฐารํ กโรสิ โภ อีสึ
 อหํ พฺรหฺมปฺรณคเร พฺรหฺมทตฺตสฺส ธมฺมโณ ราชปฺตโต อโหสิ. โส ราชา มาตฺยา

สห มํ มหาอุลุมฺเป ปกฺขิปิตฺวา คฺงคาย วาโหสิ. อุลุมฺเป วาตปฺรณฺเตน ปภิน
 เน อหํ มาตรา วิโยโค คฺงคาย วาเหสิ. นาคราชา มม กรุณาย มํ สฺวณฺณนาวาย อาริป
 สิ. ตยฺาหํ ตว สฺนติกํ อาคโต ยทิ สพฺเพสํ นคฺรานํ มคฺโค อตฺถิ ตวํ มม ตํ อาริเจหิตฺติ.

อญฺญสมฺภาเร โฟติสตฺโต ปรีโภคํ กาทฺโป น สกฺโกนฺติ มหานทึ สํขุกิตฺวา
 มหาวีจโย อุกฺฐาเปตฺวา ยกฺขินิโย โอดตริตฺวา ยกฺขินิโย ชียาเปนฺติ. ตา ยกฺขินิโย อฺรตา
 สฺนตี ยกฺขเทเวีย สฺนติกํ คนฺตฺวา เอตทโวจฺ อยฺเย สฺวณฺณนาวา กฺุมารเณ สห คฺงคาย

วาทยติ สัพเพ มยฺ สหสา ตํ คนฺตฺวา คงคาย อุทกํ สํขุพฺภาม^{๒๐๓} มหาอุมฺมิเวคํ อุปฺปชฺชติ
พฺนุยกฺขินีโย อุทกเวเคน มรณฺตีติ

อถ โส ราชา วนฺนรສສ หตฺเถ มาลาคุณฺ ปรฺมิฏฺกํ ทิสฺวา ปุพฺเพ ตาย ปุณฺณํ
กตํ ปาปฺนฺติ วตฺวา ราชา อุทกราชาภิเสกํ ปุพฺเพ จริตฺวานฺวตฺตํ^{๒๐๔} สมฺปาเทตฺวา โฟธิสฺตตํ
อุทกราชาภิเสเกน ฌหาเปตฺปิ อาณาเปสิ. โส กุมาโร จินฺเตสิ ยทิ อหํ อุทกราชาภิเสกํ
นฺหายิสฺสามิ^{๒๐๕} มหาชนา มม สรฺรํ สุวณฺณวณฺณํ ทิสฺวา มมํ ปุณฺณสมฺภารํ ชาณิสฺสนฺตีติ
จินฺเตตฺวา น นฺหายติ ราชา ปุณฺปุณฺ ฺวทติ โฟธิสฺตฺโตปิ น นฺหายติ เทว ชตฺติเย ปพฺ
พาเชติ ตทา โฟธิสฺตฺโต จ คนฺธาเทวี จ รมฺโถ วจนํ ปติพาหิตฺปิ อสฺกโกนฺตา
อณฺญมณฺญํ สมฺาทเปตฺวา นครา นิภฺขมฺนฺติ^{๒๐๖} ทาสีทาสา อณฺญตรํ ฐานํ นิสฺสาย เอ
กมฺนตํ ฺวสนฺติ โฟธิสฺตฺโตปิ คนฺธาเทวียา สทฺธิ ตตฺถ ฺวสนฺเต นครวาสิโน เตสํ ชตฺติยานํ
สนฺติกํ นาคจฺจนฺติ^{๒๐๗} สุวณฺณสงฺขกุมาโร คนฺธาเทวียา สทฺธิ อนาถมฺนุສສา วีย ตตฺถ
วสฺติ

อถ จราชธิตฺรานํ สามิกา โฟธิสฺตตํ นานาการณฺน ครนฺติ อยํ ปุริโส พฺนุ
ชานานํ อปิโย อมฺนาไป อมฺหากํ ครหํ อุทปาเทสิ อถโข สามนฺตฺราชาโน รชตฺสุวณฺณปฺป
ผานิ^{๒๐๘} อาทาย อาคนฺตฺวา เต รมฺโถ ทตฺวา อิมํ ปุริสํ ทิสฺวา ครหิสฺสนฺติ กิตฺติสทฺโท
นาภวิสฺสติ นครปี ฺวินาสํ ปาปฺณิสฺสตีติ ครหิตฺวา ราชูปฺภฺฐานํ คนฺตฺวา เทว คนฺธาเทวียา
สามิกา ทฺรูไป อธิ นครเณ ชนสทฺโธ นครปี ฺวินาสํ ปาปฺณาเปสฺสตีติ

อถ ราชา น ราชธิตฺรานํ สามิกานํ วจนํ สุตฺวา อติวีย พลวโกโธ เอวมาห
โกนฺโต จ ปฺตฺตา มยฺ มม ธิตฺยา ฺวิรูปํ ตํ ปุริสํ ก็ กริสฺสามาติ จ ราชธิตฺรานํ สามิกา เอว
มาหํสุ ตุมฺเห นครา เตสํ ปพฺพาชนียกมฺมํ อติธฺรฺตรํ กโรถาติ. ตทา ราชา อมฺจเจ นคร
รานํ วจเนน โฟธิสฺตตํ จ เทวญจ ปพฺพาเชสิ เต ชตฺติยา เทวตาย ปติกา ตโต นครโต
อติธฺรฺตรํ ฐานํ คนฺตฺวา นิสฺสาย ฺวสมานา สํเวคชาตา ฺทุกฺชเวทนํ ปตฺตา ตตฺถ ฺวสนฺติ โส
โฟธิสฺตฺโต คนฺธาเทวี ปียวจเนน ฺวทติ ภทฺเท ตฺวํ มา ทุมฺนา กุสลกุสลํ นิสฺสาย ฺทุกฺช
เวทนํ อนุโกสิ.

^{๒๐๓} ล. สํขุภิกิตฺวา

^{๒๐๔} ท.,ล.,ล.ร.๔ จริตฺวานฺวตฺตํ

^{๒๐๕} ล. นฺหายิสฺสามิ

^{๒๐๖} ล. นิภฺขมิตฺวาน

^{๒๐๗} ล. อนาคจฺจนฺติ

^{๒๐๘} ล. รชตฺสุวณฺณปฺปผานิ

อถ อหํ พุฏฐนโร น โหมิ อหํ ปุณฺณยัถิการสมฺปนฺโน โหมิ สพุโพ ชโน น ชา
 นาตีติ. อถ พาราณสีราชา โฟธิสตุตํ อนุสฺสรนฺโต ลชฺชมาโน จินฺเตสิ. อยํ มาถโว ทูรูโป
 วสติ อหํ มหาชนสฺส ลชฺชามิ^{๒๐๕} ยนฺนุนาหํ ตํ มาเรสฺสามิ อปิจฺ ครหา ภวิสฺสติ อูปายํ
 กริสฺสามีติ จินฺเตตฺวา จ ชเน อามนฺเตสิ. โภนฺโต น ราชปฺตุตา อหํ วนฺนรํ ฆาเตสฺสามิ
 ตุมฺเห กิ ทสฺสิตฺถาติ. เต ชนา เอวมาหํสุ เทว อมฺเห ตุมฺเหเยว อกรุณฺยาถ กโรถาติ. ราชฯ
 เตสํ วจฺนํ สุตฺวา วนฺนรํ ปกฺโกสาเปตฺวา สตุต ชเน อาณาเปสิ โภนฺโต อหํปิ มิคมํสํ
 สํภุชฺชิตฺุ ปฏฺฐมฺมิ ตุมฺเห สตุต ชนา เอเกกํ มิคฺคํ คเหตุวา มยฺหํ อาเนถ สเจ น
 อาเนสฺสสถ อหํ ตุมฺเห มาเรสฺสามีติ

สตุตา ชนา รมฺญเ อวจฺนํ สาธฺตุติ สมฺปฏฺิจฺจิตฺวา ราชานํ วนฺทิตฺวา อตุตโน เคหํ
 คนฺตฺวา อณฺญมณฺญํ มนฺเตนฺติ มยํ ปริวารสมฺปนฺนา สวารุถา มิเค^{๒๐๐} ลภิมฺหาติ เต ชนา
 สปริวารฯ อณฺญมณฺญํ สมฺปาเทตฺวา อรณฺญํ ปวิสิตฺวา สกลทิวสํ มิเค ปริเยสิตฺวา สภาค
 เมตฺวา มนฺเตนฺติ ยทิ มยํ รมฺญเ มิคฺคํ ททาม อมฺเห ฆาเตสฺสามาติ.

โฟธิสตุโต อหํ ปริเยสิตฺวา รมฺญเ ทสฺสามีติ จินฺเตตฺวา คนฺธาเทวี เอวํ วทติ
 ภทฺเท อิทานิ ปีตา มํ ปกฺโกสาเปตฺวา มิคฺเค ปริเยสฺสาเปสิ ยทิ มิเค ลภิสฺสามิ ราชฯ ฐนํ
 ทสฺสติ ยทาหํ น ลภิสฺสามิ ราชฯ มํ ฆาเกสฺสติ อหํ ตํ อापฺุจฺจิตฺวา อรณฺญํ ปวิสิตฺวา
 มิเค ปริเยสิตฺวา รมฺญเ ทสฺสามีติ สา ตํ สุตฺวา เอวมาห. สามิ ตวํ เอกโกว อรณฺญํ
 ปวิสฺสสิ^{๒๐๐} อรณฺญเ นาม พยคฺชคฺชฎฺฏตฺปิสาเจหิ สมฺนฺนาคโต พหุอนฺตราโย โหติ อหํ
 ปีตฺนา สพุธิ คตา เทวสหายา อโหสิณฺติ.

โฟธิสตุโต เอวํ วทฺนฺโต ปาทุกํ ปเวเสตฺวา ชคฺคํ พนฺธิตฺวา กาเยน วนฺรูปํ ปฏฺิ
 มุกฺกิตฺวา อากาเส อพฺภูกคนฺตฺวา สุวณฺณหํสา วิทยา อภิรูโป เอกสฺมี สีลาปเท นิสฺสิตฺวา
 สรีโรโต วนฺนรฺรูปํ โม่เจตฺวา เอกมฺนฺตํ ฐฺเปตฺวา ฉวณฺณสมฺปนฺโน สุวณฺณวณฺโณ วย สรีรํ
 มหาวเน วิสฺชฺสาเปตฺวา ทิพฺพมฺนฺตํ ยกฺขินิยา มาตรา ทินฺนํ สชฺฌายิตฺวา มิเค ปกฺโก
 साเปตฺวา สภาคเม เต เอวมาห ตุมฺहेสุ ये अनिज्जं गमं न पाप्पुण्णति ते इति पलायन्
 तु यति मिคา अनिज्जगमं पाप्पुण्णिसฺสนฺติ เต मिคา มม สมฺมุขฯ มรณฺติ ये เต मिคา न अनिज्

^{๒๐๕} ล.,ล.ร.๔ ลมฺฐามิ

^{๒๐๐} ล. มิเตเตสฺ

^{๒๐๐} ล.,ล.ก. ปวิสฺสติ

จมรณปตฺตา เต มิคฺคา ปลาณนฺติ. เต มิคฺคา อนิจฺจจมรณปตฺตา อธิฏฺฐานานุกาเวณ เต มิคฺคา
โพธิสฺส ตตฺตสฺส สมฺมุขํ มรณํ ปาปฺปณฺนํติ

เต จ ชนา อรณฺญเญ มิคเ ปรีเยสฺสิตฺวา เอกปี มิคํ อทิสฺวา อุตฺตรทิสฺส สฺมาคนฺตุ
วา โพธิสฺส ตตฺตํ สิลปาเท นิสฺสนนํ สุวณฺณรสมฺมียา ปชฺชนนฺตํ ทิสฺวา พลวอฺตุตฺตราสา อัยํ น
มนุสฺสํโส เทวปฺตฺโต ภาวิสฺสตีติ มนฺเตตฺวา สปริวารา โพธิสฺส ตตฺตํ อฺปสงฺกมิตฺวา ตํ วนฺทิตฺวา
ปฺจุจฺฉิสฺสุ เทว ตุมฺเห พุรฺหมา จ อินฺหา จ อฺุทาหุ^{๒๑๒} นจฺใจ คนฺธพฺโพ จ กสฺมา อិธ วสิ เอ
เกกํ โน มิคํ เทหิ รมฺญเญ ทสฺสามิ สเจ โน มิคเค ทสฺส ตถ ราชนิเวสโต พหุณฺนํ ลภิสฺส
สเจ โน น ทสฺส ตถ นฺน มรณํ ปาปฺปณฺนํสฺสเถติ.

ตทา โพธิสฺส ตโต เตสฺส วจฺนํ สุตฺวา เอวมาห โภณฺโต อหํ น สกฺโก น คนฺธพฺโพ
มนุสฺสํโส พาราณสี ราชเช วิหารามิ ตุมฺเห มิคเ ยาจฺนฺตา อหํ ตุมฺหากํ มิคเ ทสฺสามิ ตุมฺเห
กํ มม ปฺุชฺชสฺสเถติ. จ ชนา เอวมาหํสฺสุ มยํ ตุมฺหากํ สดฺตรตเนน วา มหิสาย วา ปฺุชฺชสฺสา
มิ โพธิสฺส ตโต อาห อหํ ตํ น ปฏฺฐมฺมิ อหํ ปิตุ อมฺหากํ กณฺณํ โถกํ ปฏฺฐมฺมีติ เต จ ชนา
โพธิสฺส ตตฺตํ เอวมาหํสฺสุ ตวํ อมฺเห กณฺณํ จินฺหาเปตฺวา ปฺุชฺชาเปสฺสสิ มยํ ปี ทุกฺขเวทนํ สหิตฺ
[] น สกฺขิสฺสามาติ โพธิสฺส ตโต เต เอวมาห ยทิ ตุมฺเห น ตถา กริสฺส ตถ มิคเ นานํ ทสฺ
สามิติ จ กุมารา สเจ ตสฺส กณฺณํ น ทสฺสามิ มิคเ โน น ทสฺสิสฺสสิ ตสฺส กณฺณํ เทมาติ
อณฺญมณฺญํ จินฺตยฺนฺตา กณฺณํ จินฺทิตฺวา โถกํ อาเนตฺวา โพธิสฺส ตตฺตสฺส ททฺนติ โพธิสฺส ตโต
เตสฺส กุมารานํ กณฺณํ เทนฺตานํ มิคเ วิสฺชฺชาเปสิ^{๒๑๓} จ ชตฺติยา มิคเ ลภิตฺวา อรณฺญเญโต
อาเนตฺวา รมฺญเญ อทํสฺ.

ราชา จ กุมारे มิคเ อาเนนฺเต ทิสฺวา เอวมาห โภณฺโต ตุมฺเห ยตถ มิคเ ลภ
เถติ. จ ชตฺติยา เอวมาห เทว มยํ มหาวเน มิคเ ปรีเยสฺสิตฺวา อุตฺตรทิสฺส คนฺตุวา อรณฺญเญ

สกฺกํ เทวมินฺทํ สิลปาเท นิสฺสนนํ ทิสฺวา มิคเ ยาจิสฺสาม^{๒๑๔} สกฺโก เทวานมิน
โท อมฺหากํ มิคเ อาเนตฺวา ตุมฺหากํ เทมาติ ราชา เตสฺส ตํ วจฺนํ สุตฺวา โสมนสฺส ปตฺโต
อเนกปริยาเยน เต กุมारे โถเมติ.

โพธิสฺส ตโตปี จินฺเตสิ อิทานิ จ ชตฺติยา นครํ สมฺปาปฺปณฺนํสฺส นตี อหํปี พาราณ
สี รมฺญเญ สนฺตํกํ คมิสฺสามิติ จินฺเตตฺวา โส ปาทูการุญฺหิตฺวา วนนรฺรูปํ ปฏฺฐิมุเกตฺวา รตนํ

^{๒๑๒} ล. อฺุปาหุ

^{๒๑๓} ล.,ท. วิสฺฐฐาเปสิ

^{๒๑๔} ล.,ล.ก.,ล.ร.๔ ยาทิสฺสาม

ขัคค์ คเหตุวา มนุต์ สขุฌายิตฺวา มิคคณเ ปกุกโกสาเปตฺวา อตฺตโน สนฺติเก อาคมมตฺถาย
 กาทเรสิ มิคา โปธิสฺตตฺสฺส สนฺติกํ อาคจฺฉิสฺสุ. โปธิสฺตฺโต มิเค วิกีนิตฺวา^{๒๐๕} ตํ พนฺธิตฺวา
 อากทฺตฺมิตฺวา นครํ เนตฺวา ปาสาทสฺสาปี ฐฺาเน พนฺธิตฺวา ราชฺฐปฏฺฐานํ คนฺตฺวา เอวมหา
 มหาราช อหํ เอกํ มิตฺตํ ลภิตฺวา ปาสาทสฺมีเป พนฺธามิ. ตุมฺเห ราชฺฐปฺริเส หทยพนฺธนํ
 กโรถาติ เอวํ วตฺวา โปธิสฺตฺโต ราชานํ อปุจฺฉิตฺวา สวณฺตฺถาย คโต โส ราชา ตสฺส วจฺนํ
 สุตฺวา อจฺฉริยหทย มิคํ โปธิสฺตฺเตน อาเนนฺตํ วิจารณตฺถาย อมจฺเจ อาณาเปสิ เต อมจฺ
 จา ตตฺถ คนฺตฺวา มิคํ ปาสาทสฺมีเป ปฏฺฐิตํ ไอลเกสฺสุ. มิโค ราชฺฐปฺริเส ทิสฺวา ภิตฺ อุตฺ
 ตฺราโส^{๒๐๖} มนุสฺเส อทสฺสนตฺถาย พลเวเคน อคนฺตฺวา พนฺธนํ จินฺทิตฺวา มหนฺตํ อรณฺญํ
 ปลายติ

พาราณสีราชา โปธิสฺตตฺสฺส อฏฺฐมฺโน ปุณ จินฺเตสิ อุปาเยน วนฺนรูปิ ฆา
 เตสฺสามิตี ฉ ขตฺติเย ปกุกโกสาเปตฺวา อาณาเปสิ สฺกกรํ ปฺริเยเสถ มม อชฺช เอกํ สฺกกรํ ยทิ
 น เทถ ตุมฺหากํ ราชทณฺโท ภวิสฺสตีตี เต วตฺวา ราชา ราชฺฐปฺริเส ปุพฺเพ วุตฺตนเยน
 โปธิสฺตตฺสฺส ตํ อโรเจสิ. เต กุมารา อตฺตโน ปฺริวาระ สนฺนิปตฺติตฺวา^{๒๐๗} ปญฺจาเว สนฺนย
 หิตฺวา อรณฺญํ คนฺตฺวา ตตฺถ ปฺริเยสิตฺวา รมฺญเ ทานตฺถาย วนฺนเนสฺสุ สฺกเร อลภิตฺวา
 สฺกเร ปสฺสนฺติ โปธิสฺตฺโต อยํ กาลิ อรณฺญคฺมณกาลิตี จินฺเตตฺวา ปาทุกา ธาเรตฺวา
 รตนํ ขัคค์ คเหตุวา เวหาสิ อพฺภุกคนฺตฺวา อรณฺญํ ปตฺวา สีลาปทํ มหนฺตํ ทิสฺวา ตโต
 โอตฺริตฺวา ตตฺถ นิสีทิตฺวา พนฺสฺวณฺณรูปโก วิย โสภมาโน มณฺิจินฺตามนฺตํ วิเสสิ
 สขุฌายิตฺวา อตฺตโน สนฺติกํ อาคมมตฺถาย สฺกเร ปกุกโกสิ. สพฺเพ สฺกกรา พาหิรวเน วสนฺ
 ตา เหนฺฐา วุตฺตนเยน

โปธิสฺตตฺสฺส สนฺติกํ อาคจฺฉนฺติ โส โปธิสฺตฺโต วิสุํ ยถาวุตฺตนเยน สจฺจ
 กิริยาย ชีวมาเน จ มรมาเน จ สฺกเรปี อกาสิ เต กุมารา อรณฺญเ วิจฺรณฺตา. โปธิสฺตํ สี
 ลาปเท นิสินฺนํ สฺวณฺณรํสีหิ โสภมานํ ทิสฺวา โปธิสฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา โปธิสฺตํ
 สฺกเร ยาจิสฺสุ. โปธิสฺตฺโต ฉ ชเน ปุจฺฉิ ก็ ตุมฺเห สฺกเร ปเถถาติ. เต กุมารา อโรเจสฺสุ

^{๒๐๕} ล. วิกีนิตฺวา

^{๒๐๖} ท.,ล.,ล.ก. อุตฺตราโส

^{๒๐๗} ล. สนฺนิปตฺติตฺวา

มัย รมณเฑ ททาย สุกเร ปฏฐม.^{๒๐๘} ราชา วนนรรูป ฆาตนะ^{๒๐๙} ปฏฐมโต โส อมเห วนนรรูป สทธี อาณาเปสิ อมเหสุ สุกเร อลภนเตสุ อมเหปิ ฆาเตสสตีติ. โส โพิสตุโต ราชกุมมาเร อาห สเจ ตุมเห สุกเร ปฏฐมสสธ อหิ ตุมหากิ สุกเร ทสสามิ ตุมเห เกน มั ปุเชสสธธาติ.

เต อาหิสฺ ตุมเห ยิ ปฏฐมสสธ มัย เตน ปุเชสสามาติ โส อาห โภนโต อหิ ตุมหากิ องคฺลियो ปเถมีติ เต ราชกุมารรา มัย องคฺลियो ทตฺวา รมณเฑ ทาตุป สุกเร ลภิสสามาติ มนฺเตตฺวา อตฺตโน องคฺลึ โถกั โถกั จินฺทิตฺวา ตั อฺปสงฺกมิตฺวา โพิสตุตฺสส ปุชักริสฺ. โพิสตุโต เอเกกั สุกเร จชตฺตियานั อทาสิ. เต กุมารรา เต คเหตฺวา รมณเฑ อหิสฺ โพิสตุโต เตสุ คจฺจนเตสุ สุกเร มรณฺตึ อาทาย รมณเฑ สนฺตึกั คนฺตฺวา ตั รมณเฑ อทาสิ. ราชา โพิสตุตฺ ปุจฺฉิ กถิ สุกเร ลภิสตีติ โพิสตุโต อาห เทว อหิ วนเ จรณโต อิมิ สุกเร มรณฺตึ ทิสฺวา อิมิ อาทาย ตว ทสสามิติ โส รมณเฑ ตั ทิสฺวา ราชานั ปุจฺฉิตฺวา วนทิตฺวา สกฺกฺฐานัน คโต กสมมา โพิสตุโต เอวั วทตีติ โพิสตุโต อตฺตโน ปุณฺณสมมาริ มหนฺตึ ทสสนฺตฺถาย วทตีติ

ราชา อหิ วนนรรูป มรณฺตฺถาย จินฺเตสิ ติกฺขตฺตุป น สมมา ปฏฐามิ อหิ มจฺเจ ปรีเยสนฺตฺถาย อาณายปิ มม มโนรถิ ปาปฺณิสสามิ กสมมา อิมิสฺ วนนรรูปสฺส อุทกั นิปฺชชิตฺ อชานตฺถาติ จินฺเตตฺวา ปุนทิวเส น กุมารเ อตฺตโน อฺปฏฐานตฺถาย อาคจฺจนเต อาณาเปสิ ตุมเห จ ชนา มหนฺตมจฺเจ ปรีเยสิตฺวา เต ลภิตฺวา มม อชฺช เทถ ยทิ เต น ลภิสสสธ ตุมหากิ ราชทณฺโท ภวิสตีติ เต วตฺวา วุตฺตนเยน โพิสตุตฺสส อาโรจาเปสิ.

เต กุมารรา รมณเฑ วจนั สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา สปริวารรา อณฺญตริ นทึ คนฺตฺวา ปรีวารเ ตสฺสาย นทียา ทิวสั มจฺเจ ปรีเยสาเปตฺวา มจฺเจ อลภิตฺวา ตสมิ ฐาเน สมาคนฺตฺวา เทวตานัน พลิกมฺม กโรนฺติ เทวราช ตุมเห อมหากิ มจฺเจ ทเทตฺถาติ.

โส โพิสตุโต ยุตฺตเวลายิ เหนฺฐา วุตฺตนเยน อตฺตานัน อากฺรณเณ สมลฺงฺกริตฺวา อพฺภูกคนฺตฺวา ตสฺสา นทียา ตีเร โอตฺริตฺวา สีลาปเท เนสั กุมารานัน สมิปนฺเต นิสิตฺวา มหาจินฺตามนฺตึ สชฺฌายิตฺวา มจฺเจ ปกฺโกสิตฺวา อธิฐฺฐาสิ เตสุ มจฺเจสุ เย มจฺฉา อนิจฺจมรณัน น ปาปฺณิสสนฺติ เต มจฺฉา ปลาายนฺตุ เย มรณายุตฺตา ชีวิตฺกฺขยั ปตฺตา เต อธิ มรณฺติ จ กุมารรา มจฺเจ ปรีเยสนฺตา อฺปรี คนฺตฺวา โพิสตุตฺ นทึตีเร สีลาปเท นิสินฺนั ฆนฺสฺวณฺณัน โสภมานัน ทิสฺวา อยิ ปฺริโส สกฺโก ปุพฺเพ อมหากิ มิคฺสุกเร เทติ มัย

^{๒๐๘} ล. ปเถม

^{๒๐๙} ท.,ล.,ล.ก. ฆาฏนั

มจฺเจ ยาจิสฺสามาติ จินฺเตตฺวา โภติสฺตตฺสฺส สนฺติกัំ คนฺตฺวา ตัํ วนฺทิตฺวา มจฺเจ ยาจิสฺ.
 โส โภติสฺตโต เตสฺ มจฺเจ ททฺนโต วจันํ สุตฺวา ปุจฺจติ. ตาต ตุมฺเห กิํ ทสฺสธ อหํ มจฺเจ
 ทสฺสธ อหํ มจฺเจ ทสฺสามิติ เต จ ราชกุมารธา เวมมาหํสฺ ยํ ปฏฺฐุสฺสิ ตํ ทสฺสามาติ

โภติสฺตโต อาท อหํ โถกัํ โถกัํ ตุมฺหากัํ นาสิกัํ ปฏฺฐุสฺมิติ จ กุมารธา
 โภติสฺตตฺสฺส นาสิกเก เทนฺตา มตฺมจฺเจ คเหตุวธา ตโต นินฺตฺติตฺวา นครัํ ปตฺวา รมฺญเ อหํ
 สฺ ราชธา ตตฺถ มจฺเจ ลภิสฺสธธาติ^{๒๒๐} ปุจฺจิตฺวา มยัํ สกุกัํ ยาจิมฺหา โส สกุกโก ตติยวาทเร สฺ
 กรมิกมจฺเจ อมฺหากัํ เทตฺติติ วุตฺเต โสมนสฺสชาโต กุมารธา ปสฺเสติ อิมม มม ปุตฺตา
 ปุณฺณวณฺตา ติกฺขตฺตฺโป สกุกัํ เทวราชานัํ ปสฺสนฺตฺติติ จ กุมารธา คจฺจนฺเต จ ราชธิตโร กุ
 มารธา กณฺณองฺคฺคฺลินาสิกจินฺเน ทิสฺวา เต อปุจฺจิตฺวา อมจฺเจ กุมารธา สทฺธิ คจฺจนฺเต
 ปุจฺจนฺติ. กสฺมา กุมารานัํ กณฺณหตฺถนาสิกา จินฺทนต์ฺติ เต เอวํ วจฺนติ อโย ราชกุมารธา
 ตุมฺหากัํ สามิกาปิ มิเค ปรีเยสนฺตา กณฺณจินฺนา สุกเร ปรีเยสนฺตา องฺคฺคฺลินินา มจฺเจ
 ปรีเยสนฺตา นาสิกจินฺนา ติกฺขตฺตฺโป ทิสฺวา อหํ สทฺเพ อณฺญํ ปวฺตฺตี น ชานามิติ

ตทา กุมารธา นินฺตฺตฺนติ^{๒๒๑} โภติสฺตโต มจฺเจ คเหตุวธา จ กุมารธา วย รมฺญเ
 มจฺเจ ทตฺวา ราชานัํ อापุจฺจิตฺวา สกฺกฺฐานัํ คจฺจติ. พารานฺสีราชธา อมจฺเจหิ สทฺธิ มนฺเต
 สิ มยัํปี วนฺนรรูปัํ มัํสฺสุกรมจฺจนฺตฺถาย อาณาเปม โส เต มม ยถากฺกเมน อาเนตฺวา เท
 ติ อิทานิ มยัํ กิํ อฺปาเยน วนฺนรรูปัํ ฆาเตสฺสามิติ.

ตทา สกฺกรณฺญเ ปณฺฑกฺกมฺพลสิลาสนัํ อุนฺหาการัํ ทสฺเสสิ. สกุกโก ตัํ อวชฺ
 เชนฺตา ตัํ การณัํ ตตฺถ จินฺเตสิ. อยัํ พารานฺสีราชธา โภติสฺตตํ ฆาฏฺณตฺถาย อฺปาเย คเว
 สมานเ วิจฺรติ อหํ มนุสฺสโลกัํ คนฺตฺวา ปณฺหํ ปุจฺจึ.^{๒๒๒} ราชานัํ อภิภวิตฺวา มหาสฺตตํ

อุทฺถริตฺวา อปฺกคามิติ จินฺเตตฺวา วิมานโต อุทฺถริตฺวา พารานฺสีรณฺญเ สีหปญ
 ชรฺฐานเ อากาเส ทตฺวา เทว ปณฺเห ราชานัํ ปุจฺจิ พารานฺสีราช อหํ สกุกโก ตว เทว ปญ
 เห ปุจฺจิสฺสามิติ ทฺวิสฺ ปณฺhesฺ เอโก ปฐฺโม ปณฺโห อติวีย โอภาโส โส อธิ กิํ ลภิสฺสติ ท
 ติโย อติอนฺธกาโร โส อธิ กิํ ลภิสฺสติ ตวํ สตฺต ทิวเสเยว เทว ปณฺเห วิสฺชเชหิ สตฺต ทิว
 เส ตวํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา มยา สทฺธิ อากาเส คฺพัํ ปหฺรสิ ยทิ ตวํเยว ปณฺเห วิสฺชเชตฺตฺปิ น
 สกุกโกสิ อพฺภุคฺคนฺตฺวา อากาเส มยา สทฺธิ คฺพัํ ปหฺริตฺตฺปิ น สกุกโกสิ ตวํ อณฺญํ ปุคฺคัํ

^{๒๒๐} ล.,ล.ก.,ล.ร.๔ ลภิสฺสตฺถ

^{๒๒๑} ล. นินฺตฺตฺนตา

^{๒๒๒} ล.,ท. ปุจฺจึ

ปริเยสิตวา อตตานิ ปติทตวา มม ปณฺหํ วิสขุชาเปสิ จ คุฬํ ปหฺราเปสิ ยทิ ปณฺหํ วิสขุ
 เชตฺตํ วา คุฬํ ปหฺริตฺตํ วา อตตนา วา อญฺญเนน วา น สกฺโกสิ อหํ มชฺฌนฺตีกกาเล
 สตตทิวเส อยฺยกุเสน สีสํ ปหฺริสฺสามีติ. สกฺโก เหวํ วตฺวา ราชานํ ตชฺเชตฺตวา นีวตฺติตฺวา
 สกฺกฐานํ คโต

อถโข ราชา ตํ สุตฺวา อติวีย ภิโต ปฺนทิวเส เสนาคุตฺตํ จ ราชกุมารํ^{๒๒๓} จ ปกฺ
 โกสาเปตฺวา เตสํ ราชกุมาราทินํ ตํ ปวฺตฺตี อวเสสํ อโรเจตฺวา โยโกจิ ปุคฺคโล อิมํ ปณฺหํ
 วสขุเชตฺตํ อพฺภุคฺคณฺตฺวา อากาเส สกฺเกน สทฺธิ ยฺยทฺธํ ปหฺริตฺตํ สกฺโกสิตี ปุจฺฉตี เต รณฺ
 โญ ตํ วจฺนํ สุตฺวา ราชานํ วทิสฺสุ มหาราช โยโกจิ ปุคฺคโล เทว การณฺน กาทเรตฺตํ น สกฺ
 โกตี กสฺมา สพฺเพ ชนา กิเลสวตฺตูกามุปฺโปเคสฺสุ ฐฺเปตฺวา ปพฺพชิตฺเต ญฺยานวิเสสสมฺปนฺเน
 เต ปณฺहे วิสขุเชตฺตํ อพฺภุคฺคณฺตฺวา เวหาเส ยฺยทฺธํ ปหฺริตฺตํ สกฺโกนฺตี มยํ ภูมียํ ตุมหากํ
 ปฏฺิคฺณํ^{๒๒๔} กาทฺตํ สกฺโกมาตี

ราชา เตสํ อมจฺจาทีนํ ปณฺหํ วิสขุเชตฺตํ อสกฺโกนฺตานํ วจฺนํ สุตฺวา อญฺญนท
 โย อคฺคินา ปจฺจมาโน วีย อมจฺเจ นคฺรคามนิคฺมชนปเทสฺสุ อสนฺตานํ ตํ ปวฺตฺตี อโร
 จาเปสิ. โยโกจิ ปุคฺคโล สกฺเกน ปณฺหํ วิสขุชิตฺตํ วา อากาเส ยฺยทฺธํ ปหฺริตฺตํ วา น สกฺ
 โกตีตี วตฺวา อหํปี ตสฺส สมฺปตฺตี ทสฺสามีติ โยโกจิ ปุริโส สกฺเกน ยฺยชฺฉิตฺตภาวํ สมฺปตฺติจฺฉิตฺ
 ตํ น สกฺโกตี ตทา อมจฺจา เอกํ ปุคฺคลํ อลภิตฺวา รณฺโญ สนฺติกํ คนฺตฺวา อลภนฺตํ อโร
 เจสฺสํ ราชา ตํ วจฺนํ สุตฺวา ทุกฺขี ทุมฺมโน อตตมโน วจฺนํ วทตี ภทฺเท สตตทิวเส มยฺหํ
 มรณํ ภวิสฺสติ อากาเส สกฺเกน สห ยฺยทฺธํ ปหฺรณฺตํ อลภิตตฺตาตี วตฺวา มรณฺภเยน ปาสา
 เท ปรีเทเวสิ.

ราชเทวี รณฺโญ วจฺนํ สุตฺวา ราชานํ เอตทโวจ เทว ตฺวํ เหวํ ปรีเทเวสิ วนนร
 รูปํ ปกฺโกสาเปสิ. โส ปุณฺญชิตฺติสมฺปนฺโน ภวิสฺสติ ตฺวํ มิคฺสุกรมจฺเจ อหฺราเปสิ โส เอ
 โโก ว อสหาโย เต อหฺรตี. โส อฺปาเยน สมฺนฺนาคโต สกฺเกน ปณฺहे วสขุชิตฺตํ วา
 ยฺยชฺฉิตฺตํ วา สกฺขิสฺสตีตี. เต ราชกุมารา จ อมจฺจา จ เทวี อยฺเย วนนรรูปํ ยนฺตมฺนุส
 โส วีย สกฺเกน สห ปณฺหํ วิสขุเชตฺตํ น สกฺโกสิ อากาเส ยฺยทฺธํ ปหฺริตฺตํ น สกฺโกสิ

สา เทวี อมจฺจา มหิตฺธา มา ปฏฺิพาหีย เวเคน สนฺนิปาตาเปหิตฺติ อหฺรา ราชา
 ตํ สุตฺวา อมจฺเจ อาณาเปสิ โภนฺโต ตุมฺเห คนฺธาเทวียา สทฺธิ วนนรูปํ ปกฺโกสเถตี.

^{๒๒๓} ล. ราชกุมารโ. วิจารณ์โน มม ทสฺสเน อิทํ ปมาเทน ลีขิตํ

^{๒๒๔} ล.,ล.ร.๔ ปติคฺณํ

อมจโใจ รณญู วจัน สมปฏิจฉิตวา คนธาทเวียสา สหุธิ โฟธิสตุต อานะตุวา ราชูปฏฐานัน
คนตุวา ตํ เอกมนเต นิสีทาเปสิ. ราชสา เทเวียสา สห โฟธิสตุตํ ทิสวา เอวมาน ปุตต อหํ
น สุขํ ลภามิ ตํ กิสฺส เหตุ สกโก อานตุวา ปณฺหํ ปุจฺฉติ อากาเส จ ปิตริ อุกฺขํ ปหฺรา
เปติ ปิตา จ มหาชนา จ ปณฺหํ วิสขฺเชตุปฺปํ วา สกฺเกน คุฬํ ปหฺริตุปฺปํ อสมตฺถา สตุต ทิว
เส สกโก อยฺกฺเสน ปิตฺุโน ปหฺริตุปฺปํ อากจฺฉิ.

ราชสา สหุฬํ ปวตฺตี อารโจะตุวา อาห ยถิ ตฺวํ มยา วุตฺตนเยน สหุฬํ การณํ
กาตุปฺปํ สกโกสิ อหํ ตว ราชสมปตฺตี ทสฺสามิติ. ราชสา โฟธิสตุเตน มณฺญูติ เทเวียสา คา
รเวณ เอวํ วทติ โส โฟธิสตุโต รณญู วจันํ สุตฺวา ราชานํ เอตทโวจ มหาราช ยถิ อญ
ญู เทวสฺส ปฏิการํ กาตุปฺปํ น สกโกติ อหํ ปณฺหํ วิสขฺเชตุปฺปํ สกฺเกน อากาเส อพ
ภุคฺคนตุวา คุฬํ ปหฺริตุปฺปํ สกโกมิ มา ภายิ ตํ ทิวสํ ฉทิวสํ อโหสิ สายณฺเห โส ราชานํ
วณฺทิตฺวา อตฺตโน วสนฏฐานันํ คจฺฉติ เต กุมารสา จ อมจฺจาทยิ จ ชนา มณฺญูมณฺญู วทิ
สุ โภนฺโต อิทานิ วณฺนรฺรูปํ ปณฺหํ วิสขฺเชตุปฺปํ วา สกฺเกน ยฺชฺฉมิตุปฺปํ วา สมปตฺติจฺฉิ
อจฺฉริยฺภูโตติ. เอวํ วตุวา เต อเนเกหิ ปริยาเยหิ โฟธิสตุตํ ปสฺสนฺติ

ปุณทิวเส ราชสา ภิทฺทททยิ วีย สตุตภาเคน ปภินฺนสีโส วีย อมจฺเจ อาณาเปสิ
ตุมฺเห วณฺนรฺรูปํ ปกฺโกสธาติ. โส อมจฺโใจ รณญู วจันํ สุตฺวา สาธุติ สมปตฺติจฺฉิตฺวา
โฟธิสตุตสฺส วสนฏฐานันํ คนตุวา รณญู อารโจะสิ. อหํ ปจฺฉา คมิสฺสามิติ โส นีวตฺติตุวา
रणญู อารโจะสิ โส วณฺนรฺรูปํ ปจฺฉา อากมิสฺสตีติ ราชสา ตํ สุตฺวา อญฺญํ อมจฺจํ
อาณาเปสิ ตฺวํ ตํ ปกฺโกสหาตีติ โส อมจฺโใจ โฟธิสตุตํ อารโจะสิ. ตทา สีหํ ตํ ราชสา ปกฺโกสิ
ติ.

โฟธิสตุโต ตํ สุตฺวา อຍ ราชูปฏฐานันํ เวลาติ จินฺเตตุวา คนตุวา ราชเทวี ภา
เท อຍ ราชูปฏฐานันํ คมนกาโลติ วตุวา คนตุวา ราชเทวี อาทาย ราชูปฏฐานันํ คนตุวา ตํ
วณฺทิตฺวา

เอกมนตํ นิสีทิ ราชสา โฟธิสตุตํ เทเวียสา สห นิสินฺนํ ทิสฺวา วณฺนรฺรูปํ ตฺวํ ปณฺหํ
วิสขฺเชหิ สกฺเกน คุฬํ ปหฺรามฺหิ มม ปฏิวิสขฺช ปฏិหฺรฺยุหิ^{๒๒๕} ตฺวํ จิรํ ภาสิ ตทา มม
มรณํ ภวิสฺสตีติ^{๒๒๖} อาห. โฟธิสตุโต ตํ วจันํ สุตฺวา มหาราช ยถิ ตุมฺเห มํ ปณฺหํ วิสขฺเช
ตุปฺปํ วา สกฺเกน สหุธิ คุฬํ ปหฺริตุปฺปํ วา อาณาเปถ ตุมฺเห อมจฺเจ จ นครวาสินิ จ อา
โรจาเปตุวา อิมสฺมิ ฐฺาเน สมากมธาติ อาห ราชสา เภริญฺจาราเปตุวา เตน วุตฺตนเยน

^{๒๒๕} ล.,ท.,ล.ก.,ล.ร.๔ ปติวิสขฺช ปติปหฺรฺยุหิ

^{๒๒๖} ล. ภวิสฺสตีติ

นครวาสิโน สนุnipาเตสิ นครวาสิโน ตตถ สนุnipตตุนติ โส มหาชเน สุนุnipาตาเปติ
นครวาสินัน ๑ อมจจัน ๑ อุปกโกสิ.

อิทานิ รณญ โกจิ ปฏิกาดุป น สกุกโติ ราชชา มํ อตตโน ปฏิวิษุณิตวา
ทาเปสิติ ยทิ สกุกโก มม ปราชติ ราชชา มม สพพสมปตตี ทสสติ มหาชนา อิมํ ชานนตุ
ติ. กายโต วนนรูป โมเจตวา ทิพพปาทุกาย อารุยหิตวา วามเหตุเถน ชคคํ คเหตุวา อา
กาเส อพุกคคนตวา สุวณฺณราชหิโส สปกุขปสาริตอากาศไอสีทิโต วย สุนุทรวิสาลอ อา
กาเส นิสีทติ. สพเพ ชนา โพิสตุตํ ตถา กโรนุตํ ทิสวา อญชลี ปคคเหตุวา สาธุการ
ทตวา อนนกปริยาเยน ตํ โถเมนติ

สกุกโก เทวราชชา โพิสตุเต อากาเส ฐูปเต โพิสตุตํ อุปสงกมิตวา ปณฺหํ ปุจ
ฉิ ปณฺชิต โก สภาโว อธิ โลเก ๑ ปโรโลก ๑ อนนุการํ เทติ ตวํ สพเพสํ เทวมนุสฺसानํ
อากาเส ๑ ภูมिया ๑ วสนุตานํ อิมํ อตถํ วิสขุเชหิติ อถโข โพิสตุโต ปณฺหํ วิสขุเชนตา
โย ปเรสํ นิรปรารํ โทสํ กโรติ ปเร อญญมญญํ วิวาทาเปติ. ปญจกมมํ มาตฺฐาธาतिकํ
^{๒๒๗} กโรติ ธรรมํ น สุนาติ. ปาปจิตโต อโหสิ. โส ปุคฺคโล อธิ โลเก ๑ ปโรโลก ๑ อนนุ
กาโร โหติ. ตวํ เทวราช เหวํ อตถํ ชานาสีติ อถ สพเพ เทว สกุกาทยอ ปณฺหํ สุตวา
ลาชปฺปเมหิ ตํ ปุเชตวา อนนกปริยาเยน สทฺเทน สาธุการํ ททนติ

อถ สกุกโก เทวราชชา ทุติยํ ปณฺหํ ปุจฉิ ปณฺชิตโก สภาโว อธิ โลเกปิ ปโรโลก
๑ โอภาโส ตวํ อิมํ อตถํ วิสขุเชหิติ อถโข ปณฺหํ วิสขุเชนโต สกุก เทวราช โย ปุคฺคโล
ปญจสีลอฏฐสีเลสุ ฐิตอ ยาจกานํ ปานจาโค ธรรมํ สุตอ มคฺโค ภาวิตอ ตินฺณํ รัตนานํ
คฺุณ ฐิตอ ยาว มคฺคผลา โส ปุคฺคโล อธิ โลเก ปโรโลกสุ วิโรจติ นาม อถ โย พุรหมวิ
หาเรสุ ภาเวนโต สุตตานํ ชีวิตํ น ปทฺฐฐฺฐติ เหวํ โส อุภยตถ วิโรจตีติ วิสขุเชติ ทุติยํ
ปณฺหํ ปริยสาเน เทวมนุสฺสา วุตตนเยน ปุชาสาธุการํ ททนติ.

โส โพิสตุโต เทว ปณฺเห วิสขุเชตวา สกุกน คุฬํ กโรติ อุภินนํ ชนानํ รสิโย
อสนฺุณิ มุญจุนตา วย อากาเส จริตวา ไซตยุนติ สพเพ เทวมนุสฺโส อญญมญญํ ปสฺสิต
วา โพิสตุตสฺส สาธุกาเรน โกลาหลํ กริตวา ตํ โถเมนติ ยาว พุรหมโลกา สทฺทมนุส
สาเวสุป สกุกโก โพิสตุเตน คุฬํ ปหริตวา ปราชิตวา เทวโลกํ ปลายติ. โพิสตุโต อากา
เสน ตํ โถกํ อนุพนฺุติตวา นครํ นีวตฺติตวา ราชสนฺุติกํ คนฺุตวา ตํ วนฺุทิตวา เอกมนฺุตํ นิ
สีทิ

อถโข พาราณสี มนุสฺสา ๑ ราชมหามตฺตา ๑ จ ภูมิธา ๑ ตํ สิริวิเสน
สมนฺุณาคตํ ฆณฺุสวณฺุณรูปสฺทิสํ องฺคปฺริสฺุทํ ทิสวา อญญมญญํ มนฺุเตสุป อຍํ วนนรูป

^{๒๒๗} ล. มาตฺฐาธาतिकํ

ไป ทูรูปไป ปณณยานุภาโว อโหสิ อยัม มหानุภาโว รมญเญ รชชสมปตตี ลภนตถาย อมเห
 วนเจตตีติ โพิสตุโต จ กุมารานัน วจนัน สุตวา เต วทติ. โภนตา ปิตริ มิเค ปรีเยสนตถาย
 อมเห เปสิเต สีลาปเท นิสินันัน มิคเค ยาจันต์ ทิสฺวา กณณัน ฉินฺทิตฺวา มํ ปุเชถ อหํ ตุม
 หากํ มิคคํ ทสฺสามิ เอกทิวสํ ตุมเห สุกเร ปรีเยสนตา อตฺตโน องฺคุสิ ฉินฺทิตฺวา มม
 ปุเชถ สุกเร เทมิ เอกํ สมยํ มจฺเจ ปรีเยสนตา นาสิกํ ฉินฺทิตฺวา มม ปุเชถ มจฺเจ เทมิตี
 เต กุมารา โพิสตุตฺสส วจนัน สนนฺธาเรตฺป อสฺกโกนฺตา โพิสตุตฺตํ วนฺทิตฺวา มยํ ตว ปุชฺ
 ภิโรม.

ราชา กณณาทิกํ เตน ทสฺสิตํ ทิสฺวา พลวโกธากิภูโต จ กุมारे ตชฺเชตฺวา โภ
 ปุพฺเพ ตุมเห มม การณํ อาริเจถ เทว มยํ สกุกํ ปสฺสาม สกุกิ อมฺหากํ ปิตุ สุกรมจฺเจ
 เทติ มยํ เต อานตฺวา ตุมฺหากํ เทมาติ ตุมฺเห นิลชฺชา^{๒๒๘} โหถาติ. จ ราชชิตโร
 โพิสตุตฺสส วจนัน สุตฺวา ลชฺชา ชาตา อตฺตโน สามิกานัน โภธา สามิกเว วทิสฺสุ ตุมฺเห อนฺธ
 พาลา อมเห นานาการณน วนฺเจตฺวา เอวํ กตฺวา นิลชฺชา โหถาติ

เต กุมารา ปสฺยหฺวจนัน สุตฺวา อติวีย ลชฺชา ชาตา โพิสตุตฺสส ฐฺวานเน นิปตฺติต
 วนานานเยน โทสํ ยาจันติ โพิสตุโต กรุณาย สหิตโต ตตฺถ สนนฺิปาตานัน มหาชนานัน
 ราชมหามตฺตาทินัน โอวาทํ เทติ โภนโต กุสฺลธมฺเม ทานสีลาทิกเกสฺ อตฺตโน จิตฺตํ ปสาเทต
 วน กุเล เชฏฐฺวาปจายิกเกสฺ สคารวา โหถ. เต กุสฺลา อิตฺ โลกปฺรโลเกสฺ ผลํ ทสฺสนฺติ อถ
 ปณฺจสีลา ปาณาติปาตา ปฏฺวิโรโต อทินฺนาทานา ปฏฺวิโรโต กาเมสฺ มิจฺจารปฏฺวิโรโต มุสา
 วทาปฏฺวิโรโต ปิสฺนฺวจา ผรฺสฺวจา สมฺปฺปลาปฏฺวิโรโต สุราเมรยปมาทฐฺวานา ปฏฺวิโร
 โต เย เกจฺ ปฏฺวิโรโต เต สคฺคปฺรายนา โหนฺติ สพฺเพ มหาชนา ราชเสนาปคาทโย

โพิสตุตฺสส ธมฺมํ สุตฺวา โสมนสฺสชาตา อณฺชลิ ปคฺคเหตุวา สาธุการํ ทตฺวา
 ตํ อเนกปรียาเยน โถเมนฺติ.

โส ราชมหาเสนา ราชปุโรหิตาทโย ปาสาเท สนนฺิปตฺติตฺวา เตสํ สิริสิ มุรธาภิ
 เสกุกทํ สีพฺพิตฺวา วรํ อทาสิ อุกิ ตุมฺเห มหาปฺณญา สกฺลชฺมพฺพิเป อิสฺสรราชา ทิฆายุ
 กา อโรคา ภวิสฺสธ มยํ ตุมฺหากํ โพิสฺมภากํ นิสฺสาย สฺชินโน ภวิสฺสามาติ โพิสตุโต
 สุวณฺณสงฺขราชา นาม ราชา ชาโต รชฺชํ กาเรนฺโต สกฺลชฺมพฺพิเป กิตฺติสทฺทํ ปฏฺฐาเป
 ตี.^{๒๒๙} ตโต ปฏฺฐาย พาราณสีนคฺร์ วตฺถาภรณฺนิ สมฺนฺนาคตํ สสฺเสหิ ปรีปฺณณํ อุตฺมฺหิ
 สุวณฺณสฺตตรตนสมฺนฺนาคตํ ทิสฺวา ทิวเส อุสฺสวํ ชาตํ โหติ อถ มหาสตุโต รชฺชํ กาเรนฺโต

^{๒๒๘} ล. นิลชา

^{๒๒๙} ล.,ล.ก.,ล.ร.๔ ปตฺถราเปติ

มาตร อนุสรณ์โต จินเตสิ อห มาตรา วิคโต มาตุการณ น ชานนโต มาตา ปน มรณ
วา ชียามาน วา ปตตะ ยนุณ อห นิคมราชฐาน สุวิจริตวา มาตร ต คเวสมาน ทิสวา
มาตร อาทาย พาราณสีย ปจจาคนตวา มหารชชชช อนุภวนโต วสิสสามิติ

โส เอว จินเตตวา คนธาเทวี อาห ภทเท มย ราชสมปตติสุข อนุภวาม อม
หาก ปน มาตร มรณ อมรณ วา ยตถ กตถจิ วสนต น ชานาม ตว ราชสมปตติ อนุ
ภุชชาติ อห มาตร คเวสนโต มาตร ทิสวา มาตร อาเนตวา อิธ นคร ราชสมปตติ
อนุภวิสสามิติ โพิสโต ต อาปจจิตวา ปาสาทา โอตริตวา รณญ สนติก คนตวา ว
ทิตวา อาโรเจตวา พาราณสโต นิภขมิตวา อนุปพเพน มคค คจจนโต น จิร มททราช
มหานคร สิริสมปตติยา สมปนน ปตวา นคร ปวิสิตวา นครวาสิน มาตร ปุจจติ โภน
โต ตุมเห ก็ เอก จนทาเทวี นาม ชานาถ อุปาหโน ยาทิ.

นครวาสิน โพิสตตสส วจัน สุตวา เอวมาหสู. มาณว มย ต น ชานามาติ
โพิสโต เตส วจัน สุตวา ทุกขโทมนสชชาติ ตโต ฐานา อนุคจจนโต ธนญชยสส
เสฏฐิโน เคห คจจติ. อถ ธนญชยโส โพิสตต สิริวลาสมนน ทิสวา ต ปุจจติ สรูป
ตว ยโต ฐานา อาคนตวา กิมตถาย มม สนติก อาคจจสิติ โพิสโต ต วทติ. มหา
เสฏฐิ อห มม มาตร จนทาเทวี นาม ปรีเยสนตถาย ตว สนติก อาคจจามิ ตุมเหปี ก็
ต ชานาถาติ. มหาเสฏฐิ ตว มาตร จนทาเทวี นาม น ชานามิติ วตวา อย มาณโว สรุ
โป นหีนชาติ กุสโล^{๒๓๐} โหติ รณญ ปุคคโล ภวิสสตีติ จินเตวา โยธ อาณาเปติ ตุมเห
อิมสส โภชน สมปาเทถ.

ตาสู เทวโย จนทาเทวี สมมุขา อาหาร สมปาเทตวา เสฏฐิโน อาหาร ปคค
เฮสุ โส โพิสตต โภชาเปสิ. โพิสโต อาหาร รสวนต์ ทิพพอาหารสม ปาสาท
ปวายนต ภุชชิตวา อิมสส เสฏฐิโน เคเห มม มาตา สทฐา ภวิสสตีติ สนนฐานัน กตวา
ต ปุจจติ มหาเสฏฐิโก ปุคคโล ตว อาหาร รสวนต์ สมปาเทสิ. อย อาหาโร อีสเรน
อาณาปีโต ภวิสสตีติ อย เอวรูป สรสมปนโน โหตีติ มหาเสฏฐิ ตสส วจัน สุตวา เอว
วทติ สรูปเอกา อิตถิ อญญฐานโต อาคนตวา มม สนติเก วสติ อห ต สทฐิ กริตวา
โภชน สมปาเปมีติ

โพิสโต ต วทติ อมม ตว ยตถ นคร วสิตวา อาคนตวา เสฏฐิโน ทาสีติ
สา จนทาเทวี อาห สรูป อห พรหมปุเร วสนตา พรหมตตตรณญ อคคมเฮสี จนทา
เทวี นาม สวณณสชปตตะ สวณณจมปกา นาม มเฮสี ปาลกเสนาปตินา สห รณญ

^{๒๓๐} ล. กุโลติ วิชยการโน มม ทสสเน ปท ปตเนน จ ปมาเทน จ ลิขิต

สนธิเก มั ภิณฑิตี ตว ไอร์โส นครชาโต นคร เวสตีป น ยุตโต ตวั ตั อุลุมเบ ปกขิปิต
 วา มาตุยา สห คงคาย ปวาหะสีตี. พุทธมตตตราชา อมเห อุลุมเบ ปกขิปิตวา คงคาย
 ปวาหะสี. อุลุมเบ ภิเน มยั มาตา ปุตตา อญญมญญสุส วิโยคา ภวาม อหิ ตีร์ ปตวา
 วน^{๒๓๐} คนตวา เสฏฐิโน ทาสี ภวามิ ไอร์โส ซีโว วา มโต วา มยา น ชานิตพุโพตี

สุวรรณสงขกุมาริ ตั ปุตตี สุตวา มาตริ อวสสิ ชานิตวา มาตริ อโวจ อมม
 อหิ มาตุยา ปุตโต สุวรรณสงขกุมาริ นามาติ. สา จนุทาเทวี ตสส ตั วจนั สุตวา ไอร์ส
 อุกุยหิตวา อญญมญญสุส ทุกขั ปุจจิตวา ทุกขปตตภาวั ญตวา มหาปริเทวั ปริเทวิต
 วา การุญญั ปริเทวิตวา ทวีสุ^{๒๓๑} ขตติเยสุ โสกตนุกเตสุ สุวรรณสงขกุมาริ รชชสมปตตี
 กาเรสสามิติ โส ตั สุตวา โสมนสสุชาโต วทติ สุวรรณสงขปญชิต ตว มาตา มม สนธิ
 เก วนนตี^{๒๓๒} อหิ เทวี ตว มาตริ น ชานามิ ตวั มาตริ อชฌาสนเยน ยถาสุขั อานะสีตี.
 โส เสฏฐิ อาปุจจิตวา มาตริ อาทาย อญปุพเพน พาราณสี ปตวา ตตถ ราชสมปตตี
 อญญิตวา มาตุยา สห ปรมสุโข อโหสิ

ตทา พาราณสีราชา โพธิสตต มาตริ อาทาย คจจันตั ทิสวา โสมนสสุชาโต
 อมจเจ เสนาปติปุโรหิตาทโย ปกโกสาเปตวา เต อโวจ โภนตา อิทานิ มม ไอร์โส
 สุวรรณสงขกุมาริ อตตโน มาตริ ปรีเยสนตถาย จรณโต มาตุยา มาตริ อตตนา ปตถิตั

อาทาย นคริ อคจจันติ อิทานิ มยั จนุทาเทวี มาตริ ฌเมนตา อภิเสกั คมิสสา
 มาติ^{๒๓๓} เอวญจ วตวา โส เอวั อภิสัญจาเปตวา ตตถ นคร โพธิสตต รชชั การาเปสิ.
 โพธิสตโต มาตริ ราชปุชาภิเสกุกทัก สิพพาเปตวา อตตญฐาเน ฐเปตวา สิริสุขั อญญวนโต
 ทสราชธมเม ฐิต^{๒๓๔} ราชมหามตตมหาราชาณั ไอวาทั ทตวา สุจริตธมเม ฐปาเปสิ

สพเพ มหาชนา โพธิสตตสส ไอวาเท ฐตวา เมตตาคารุญญมูทิตาอุเปกขาติ
 จตุสุ^{๒๓๕} ธมเมสุ ฐาเรตวา กุเลเชฎฐาปัจจายิน^{๒๓๖} โพธิสตตสส ไอวาทั นาติทุกมนติ โส
 โพธิสตโต ฐาเน อภิรมติ ทานปารมิโย ปุเรนโต ยาจกานั มหาทานั อทาสิ. โพธิสตโต
 พาราณสียั สิริสมปตตี กาเรนโต สพเพหิ โภคสิริสมปตตีหิ สกลชมพุทึเป อญญะหิ รา

^{๒๓๐} ล. วนาติ ปทัง วิจยการิโน มม ทสสนเน วนนติ ยุชชติ

^{๒๓๑} ล. เทวสุ

^{๒๓๒} ล.,ล.ร.๔ วนนตา

^{๒๓๓} ล.,ล.ก. คมิสสามิติ

^{๒๓๔} ล. ฐิต

^{๒๓๕} ล. ปตสุ

^{๒๓๖} ล. กุเลเชฎฐาปัจจายิน

ชูหิ เสฏฐุตโร อโหสิ ตํ นครํ สพฺพรตฺติ สฺฐมฺมํ สดฺตรตฺนสมฺปนฺนํ หิรณฺยสฺวณฺณสมากุลํ
เทวนครสมํ อโหสิ. นครวาสิโน อเนกปริยาเยน คุณํ วณฺเณตฺวา ฐฺาเปถ นครราชมณีสฺสุ
กิตตสทฺทํ ปฏฺฐาเปตฺวา นครพฺรหฺมทตฺตสฺส โฟตฺตสฺส ปิตฺุโน คุณํ ปากฺกํ อํสฺ

พฺรหฺมปฺรีนคเร มหาชนิ ตํ การณํ ญตฺวา จินฺเตสิ อยํ สฺวณฺณสํขราชกฺุมาริ
พาราณสียํ ราชสมฺปตฺติ อณุภวติ ขตฺติยเสฏฺฐโฐ ยทิ มยํ อิธ นครเร วสนฺตา วินาสํ
นิสฺสํสยํ ปาปฺุณาม ราชา ราชธมฺเม น สฺฐิต มรณฺตถาย อตฺตโน ปิยปฺุตตํ วาเหสิ. อม
หากํ วสนภาโว น ยุตฺโต มยํ อิมฺมหา นครา ปลายิสฺสามาติ มนุสฺสา จินฺเตตฺวา ปฺุตต
ทาร์ คเหตฺวา พาราณสี คนฺตฺวา ตตฺถ โฟตฺตสฺส โฟตฺตสมฺการํ นิสฺสาย สฺขํ วสนฺติ

เอโก อมจฺใจ พฺรหฺมทตฺตรณฺญ ปาพฺมุลิโก ตํ นครํ วิจาเรตฺวา ตํ นครํ มนุสฺ
เสหิ ตฺนุฏฺตํ สิริสฺขรหิตํ ทิสฺวา จินฺเตสิ อิทํ นครํ สิริสฺขรหิตํ ภวติ ตํ กิสฺส เหตุ อยํ พฺรหฺ
มทตฺตราชา จมฺปากเทวียา จ ปาลกเสนาปติสฺส วจันํ สทฺทหิตฺวา อยํ สขราชกฺุมาริ
กาลกีนี^{๒๓๘} ปฺุตฺโต อิธ นครเร วสนฺโต นครํ วินาสกโร ตฺวํ ตํ มาตฺยสา สห คจฺคาย วาเหสิตี
อาห

ตโต ปฏฺฐาย อิทํ นครํ ปรีวตฺตมฺนรหิตํ^{๒๓๙} มนุสฺเสหิ ตฺนุฏฺตํ ปุพฺเพ อสทิสฺนติ.
โส วิจาเรตฺวา อิทํ นครํ วินาสฺสติ อหํ รมฺญเญ ตํ อาริเจตฺวา ราชานํ กุมารํ อาณาเปต
วา

อิธ ราชสมฺปตฺติ การาเปสฺสามิ อิทํ นครํ ปุพฺเพ วตฺตมฺนํ สทิสฺนติ จินฺเตตฺวา
ราชานํ อฺุปสฺงกมิตฺวา เอวํ วทติ มหาราช อหํ นครํ วิจาเรตฺวา วินาสํ วิย ปสฺสามิ ตํ
กิสฺส เหตุ สขราชกฺุมาริ ตว ไอรโส ตยา คจฺคาย วาหโต มรณํ น ปตฺโต อิทานิ
พาราณสียํ ราชสมฺปตฺติรชฺชํกาเรนฺโต อสทิสฺ อโหสิ. ตมฺหากํ นครวาสิโน สมาทเปตฺวา
พาราณสี คจฺจฺนติ. อิทานิ พาราณสินครํ นาริหิ ปรีกิณฺณํ อโหสิ. มหาราช ตมฺเห พา
ราณี คจฺจฺนตา ปฺุตตํ อาเนตฺวา ราชสมฺปตฺติ การาเปตฺวา ตว นครํ ราชปฺุตตสฺส
ปฺุณฺญสมฺภาเรน โอบาสํ กิตฺติสทฺเทน ปากฺกํ โหตีติ.

โส อมจฺใจ ราชานํ อสฺสาเสนฺโต อาห มหาราช อถ ตฺวํ ราชปฺุตตสมฺา รหิโต
กิตฺติสทฺเทน อปากฺกโฏ นทึ วิย อฺุทกรหิตา นรนาเรณิ อปฺติฏฺฐา^{๒๔๐} อถ ราชปฺุตตสมฺา รหิ

^{๒๓๘} ล. กาลกีนี

^{๒๓๙} ล.,ล.ก.,ล.ร.๔ ปรีวตฺตมฺนรหิตํ

โต หตถิ วย นาโค มาตงครณญ โปจามิตเต มพทนต์ถาย อสมตถโต ตถา ตวั ปุตตริ
โต

ราชาณาย อปากงโย ยทิ ตวั มม วจัน อกรโธสิ ตว นคร วินาส คจจิสฺสตี ตวั
ราชสมปตฺติย น ฐิตโต^{๒๔๐} อถ ตวั มรณปตฺโต ทรณญ ราชสมปตฺติย ปติฏฐิตโต นาโหสิ

มหาราช มหาสุวรรณสงฆราชปุตฺโต จนุทาเทเวีย อตตรโซ อญญน น ชาโต
ตวั ปุตตํ ปตฺถสิ ยทิ ราชปุตฺโต เทเวีย ชาโต อหํ ตสฺส ราชสมปตฺตี ทสฺสามิติ ตว
ปฏฐนา สมิทธา ราชปุตฺเต อนุปฺปนเน ตวั จนุทาเทเวีย สห อฏฐ สึเล สมาทเปตฺวา
สิริสยเน นิตฺทายสิ^{๒๔๒} เทวี มชฺฌิมยามะ สุปินํ อททสฺส สุริโย อากาเส อพฺภคฺคณฺตฺวา
สิเนรุ อนุปริยายิตฺวา เทเวีย กาเย ปตฺติสฺสตี^{๒๔๓} สา เทวี อุตฺตราสา ปพฺพชฺฌตี ตว ราช
ปุตฺโต น อนมปุริโส นรเสฏฺฐโฐ อญญน อสทิส อโหสิตี. โส ตสฺส วจันํ สุตฺวา ปุตฺเต
สิเนโห ชาโต มหาปริเทวํ ปริเทเวิตฺวา ตโต โสกํ ปนุทฺตฺหิตฺวา อมจจํ วทตี ภาณ ตวั
อนุวทสิ ตว คฺุณ อปฺปเมยโย มยํ ปุตตํ อานตฺตํ ยุตฺตรูปา อธิ ราชสมปตฺติยํ ตํ ฐเปสฺ
สามาตี ปฺนทิวเส มหาราชา ปุโรหิตะ ปกฺโกสาเปตฺวา เต วทตี โภนฺโต มยํ อคคฺมเหสิยา
สหราชปุตตํ อานยตฺถาย พาราณสิยํ คณฺตฺวา เต อานตฺวา มม รชฺเช ฐเปสฺสาม ตมฺเห
กํ ปสฺสธาคี.

สพฺเพ อมจจา มหาราช ตมฺเห ราชปุตตํ อานยิตฺตํ คมิสฺสธ มยํ โสมนสฺส
ชาตาคี อหํสุ ราชา เตสํ วจันํ สุตฺวา เภริญจาราเปสิ โภนฺโต นครวาสินอ มยํ โอรสํ อธิ
นครํ อานตฺวา ราชสมปตฺตี การาเปสฺสาม ตมฺเห หตฺถาโรหา อสฺสาโรหา ธาปตฺติการ
กาตี จตฺตฺรจฺเสนิโย วิจาเรตฺวา ราชากิเสกตฺถจ ปณฺณการญจ อาทาย พาราณสิรณฺญ
เทธาคี.

ตโต ราชา เนมิตฺตเก ปกฺโกสาเปตฺวา สุปฺภนภฺชตฺตํ วิจาเรตฺวา มหาเสนาปตี
อามนฺเตสิ. ตมฺเห ปณฺณกาเร อาทาย พาราณสิรณฺญ ทตฺวา ราชปุตตํ อานยิตฺถาคี

เต ชนา อมจจาทย โสมนสฺสชาตา วจณฺปฏิวจนฺปริโยसानะ สมাত্রํ โพิธิตตํ
ปกฺโกสาเปตฺวา ปฺน เสนาปตี ปุจฺฉิ. โภ เสนาปตี กิมตฺถาย มม สนฺติกํ อาคจฺฉีตี เสนา
ปตี มหาราช อหํ ตว นครํ น อญญตฺถาย อาคจฺฉามิ. ราชา สุวรรณสงฆราชกุมารสฺส
ปิตา ราชสมปตฺติยํ ปุตตํ ฐปาปยิสฺสตี ราชา มํ ปณฺณกาเร คานาเปตฺวา ตว สนฺติกํ

^{๒๔๐} ล. อปติทธา

^{๒๔๑} ล. นทฺธิโต

^{๒๔๒} ล.,ล.ร.๔ นิตฺทายสิ

^{๒๔๓} ล. ปตฺติสฺสตี

คจฉาเปตฺวา ราชกุมารํ สมารฺ อานยตฺถาย อตฺตโน นครํ มํ อาณาเปติ มหาราช ตฺวํ
 ปิตฺตโน นคร รตสมฺปตฺติ อนุภวนตฺถาย สุวณฺณสงฺขราชกุมารํ สมารฺ ปิณฺหาหิติ ราชธา
 ตํ สุตฺวา อาห อຍံ สุวณฺณสงฺขราชกุมารโ ๑ จนนฺทาเทวี ๑ กาลกีนิติ รณฺญา ปพฺพาชิตา
 กสมฺมา อานยาเปสฺสตี อหํ เต อุโภ ขตฺติเย น ทสฺสามิ อหํ มม นคร รชฺชํ การาเปสฺ
 สามิติ.

โส มหาเสนาปติ วจฺนกุสโล ตํ สุตฺวา มหาราช ยถิ อุโภ ขตฺติเย มยา สห^{๒๔๔}
 คจฉนฺเตน เปเสถ สเจ อหํ เอกโก คมิสฺสามิ ยถิ ราชธา ตสฺส ปิตา อตฺตโน โอรสํ อทิสฺ
 วา หทย มหาโสโก พลโสโก พหุอาลโย ทุริธฺมาทฺชนนฺทโย กาลํ กริสฺสตี อมฺหากํ ราชธา
 เอวํ โอรเส พลวสีเนเนน กาลกโต ตํ กมมํ ปรโลเก ตมฺหากํ อตฺตนาํ อนุพนฺธิสฺสตีติ
 ราชธา ตํ สุตฺวา พุรหฺมทตฺตสฺส อณฺโณ พลวกรุณฺยา หทยสฺวีโค^{๒๔๕} โภ อหํ เต อุโภ ขตฺ
 ติเย ตยา สห คจฉาเปสฺสามิติ โส อมจฺใจ อนุญญาตฺวจฺนํ สุตฺวา พลวโสมนสฺสชาโต
 อุโภ ขตฺติเย มาตาปฺตฺเต อาห เทว อิทานิ ตว นิมนฺตฺนตฺถาย มํ อาณาเปตฺวา สมฺปตฺติยํ
 ตํ มยา อานิตํ ปฏฺฐเปสฺสตีติ.^{๒๔๖}

พาราณสีราชธา สุวณฺณสงฺขกุมารโ ๑ จนนฺทาเทวี จาติ อุโภ ขตฺติเยสฺ อิต
 คนฺตฺวา พุรหฺมนฺคร รชฺชํ กเรตฺถ สมฺปติจฺฉิตฺเตสฺ โสมนสฺสชาโต อนปฺปกเ หตฺถิอฺสฺสา
 ทิพาหน^{๒๔๗} วิจาเรตฺวา เตสํ เต อทาสิ. ตโย ขตฺติยา จนนฺทาเทวี ๑ สุวณฺณสงฺขราชกุมารโ
 ๑ คนฺธาเทวี ๑ คนฺตฺวา มยํ ตมฺหากํ อาปฺจฺฉิมฺห ตมฺเห สฺชิตา อโรคา รชฺชสฺสํ อนุภฺว
 เชยฺยถาติ วตฺวา อาปฺจฺฉิสฺ.

ราชธา เตสํ วจฺนํ สุตฺวา เตสฺ ขตฺติเยสฺ พลวสีเนโ สุวณฺณสงฺขราชกุมาร ตฺวํ
 อิทานิ ปิตฺรา วิโยโค ตฺวํ สีเนนฺวเสน ทฺกฺขรฺโป ชาโตติ ปรีเทวิตฺวา วรานิ อทาสิ. โภ
 กุมาร ตฺวํ คนฺตฺวา ตตฺถ สมฺปตฺติ อนุภวิตฺวา รชฺชวาสินํ สฺขํ ทตฺวา ปุพฺพขตฺติยานํ ปเวณิ
 สฺจฺริตฺถมฺเมน อนุรฺกฺขาหิติ ติสฺโส ขตฺติยา รณฺโณ วรานิ ทตฺวา มาตาปิตฺุอาทิกเ มหาชเน
 อาปฺจฺฉิตฺวา ปาสาทา โอตฺริตฺวา สพฺพนฺกฺขตฺเต มิตฺตเกหิ อโรจิตฺ คนฺตฺวา หตฺถิขนฺธ
 อภฺริยฺหิตฺวา^{๒๔๘} มหาโยเชหิ ปรีวาเรตฺวา พาราณสีนครา นิกฺขมิตฺวา อนุปฺพเพน พุรหฺมป

^{๒๔๔} วิชยการิโน มม ทสฺสเนน มยา สหาติ น ยุตฺตํ สห มยา วา มยา สทฺธิ วาติ ยุตฺตํ

^{๒๔๕} ล. หทยสฺวีโค

^{๒๔๖} ล.,ล.ก. ปถเปสฺสตี

^{๒๔๗} ล. พาหน

^{๒๔๘} ล. อภฺริยฺหิตฺวา

รินครสสุ รชช ปตฺวา ตตฺถ ขนฺธวาร์ นิวาสาเปตฺวา ราชนิเวสนานิ มาเปตฺวา ตตฺถ วสนฺติ.

เต จตฺตารโ ขตฺติยา ราชา ๑ สุวณฺณสงฺขราชกุมารโ ๑ จนฺทาเทวี ๑ คนฺธาราชปฺตฺตี จาติ สมากนฺตฺวา ตตฺถ ปรีเทวิตฺวา จตฺตารโ ภิทฺทหทยา วิทยาติ ทุกฺขํ อนุภวิตฺวา โสภณฺนุทิตฺวา ตโต นิเวตฺติตฺวา นครํ ปวีสิตฺวา ปาสาทํ อภิรฺยุหนฺติ อถโข มหาราชา อมฺจเจ ปกฺโกสาเปตฺวา เอวมาหํสุ โภณฺโต ตุมฺเห นนฺทเกรีจฺราเปถ^{๒๔๕} โภณฺโต นครวาสิโน ตุมฺเห สมากจฺจถ มยํ อธิ รชชกุมารํ ราชนเทเวีย สห อภิสํกํ กตฺวา ราชนสมฺปตฺติยํ ฐเปสฺสามาติ มหาชนฺส อมฺจเจปฺุโรหิตาทีเกสฺ สนนฺิปตฺเตสฺ ราชา อุภอ ขตฺติเยสฺ สุภณฺนุทิตฺตํยฺตฺเต อภิสํกํ กตฺวา วรานิ ทตฺวา รชชํ การาเปสิ.

มฺงคฺลาภิสํกาวสานเ จนฺทาเทวี ราชนํ วทติ เทว อหํ ราชนปฺตฺเตน สห วสิสฺสามิ ตฺวํ มา มม ปญฺญฐาภิสํกํ อภิสินฺยจฺสิ นานํ ตว อคฺคมเหสี อโหสิณฺติ ราชา ตํ สุตฺวา ภาทเท อหํ ตว โทสํ อวิจาเรสี ตฺวํ นิโทโส อสิ อหํ ตว นิโทสสฺส ทฺจจฺริตํ กโรมิ ตโต ปญฺญาย น ภิกฺขุ โทสํ กริสฺสามิติ จนฺทาเทวี ตํ อาห ยถิ อหํ มรณฺปตฺตาปิ ชีวโต เสฏฺฐตฺโร อโหสิณฺติ

ราชา ตสฺสา วจนํ สุตฺวา สุวณฺณจฺมปาเทวี ปกฺโกสาเปตฺวา ตํ ปุจฺจติ สุวณฺณจฺมปากสุวณฺณสงฺขราชกุมารโ ๑ จนฺทาเทวี ๑ ก็ โทสา ก็ วิรุทฺเณติ. สา สุวณฺณจฺมปาเทวี ราชนํ อาห อยํ จนฺทาเทวี กาลกีนฺติ. จนฺทาราชนเทวี ตํ สุตฺวา พลว โสภนฺทยา เทว นานํ กาลกีนี โภ มยา สห สจฺจภาวํ ปสฺสิสฺสติ ยถิ ตฺวํ ยสฺส ทุกฺขภาวํ ปสฺสิสฺสสิ ตฺวํ ตํ อตฺตโน โทสํ อคฺคิกฺขนฺธเ ทิปฺพทฺขเกน ทสฺเสนหิ เทวี อาห ภาทเท ตฺวํ อคฺคิกฺขนฺธโต นิกฺขมสฺสูติ.

ราชา ตํ สุตฺวา อมฺจเจ อาณาเปสิ ตุมฺเห ราชนฺคณเ มหาอคฺคิกฺขนฺธเ กโรธาติ เต อมฺจจา ตถา กริสฺสุ. ราชา จนฺทาเทวี วทติ ภาทเท สพฺพํ สจฺจิกิริยํ อธิญฺฐนฺติตฺวา อคฺคิกฺขนฺธเ ปวีสฺส นครวาสินํ ปากฺกํ กโรสีติ จนฺทาเทวี ตํ วจนํ สุตฺวา ราชนํ วนฺทิตฺวา เทวตานํ อุโยชนฺโต สจฺจาธิญฺฐานํ อกาสิ โภณฺโต ตุมฺเห เสตฺนคเร ๑ รุกฺเข ๑ คเล ๑ โอสถเ ๑ ปถิตา มม วจนํ สุณฺถ ยทาหํ กาลกีนี ตสฺสา วจเนน สจฺจํ อโหสิ เทวา มม ชีวิตํ รกฺขนฺตุ มรณํ มม โหตุ สเจ นานํ กาลกีนี อภวสฺส เทวา มํ รกฺขิตฺวา ชีวิตฺนฺตฺรายํ วิทฺธํเสนฺติ สา สจฺจาธิญฺฐานํ กตฺวา อคฺคิกฺขนฺธเ ปวีสิตฺวา ตตฺถ นิสิตฺวา ตตฺถ เทเวีย นิสิตฺนฺติ ยา สุวณฺณปทุมมา อุปทิตฺวา สจฺจาธิญฺฐานพเลน ตํ สมฺปตฺติจฺจติ อคฺคินา ทย

^{๒๔๕} ล. นนฺทเกรีจฺราเปถ

เหน น ทยหิตวา ปาสาเท นีสิตฺวา เทวอจฺจรา วีย ทสฺสนียตรา อมจฺเจหิ ปฏิวจัน
กเถตฺวา ตตฺถ นีสิตฺติ

ตสฺส ตํ สุตฺวา เทวี อคฺคิขณฺโธ นิกฺขมิตฺวา ปญฺญตฺตาสเน นีสิตฺติ. อถ จมฺปาก
เทวี อกฺุสเลน โจทิตา^{๒๕๐} อคฺคิเปเวสนตฺถาย โสมนสฺสชาตา อหํ จนฺทาเทวี วีย สจ
จาธิกฺุฐานํ กริสฺสามิตฺติ จินฺเตตฺวา สจฺจาธิกฺุฐานํ^{๒๕๑} อธิกฺุฐิตฺวา จนฺทาเทวี วีย อคฺคิขณฺ
ปวิสิตฺวา อคฺคินา ทมกาสํ กตฺวา อวีจินฺริเย อุปฺปชฺชิตฺวา มนุสฺसानํ ปตฺติวิปากํ กโรติ
ตทา จนฺทาเทวี ครหฺวจฺนมหา ปมฺุจฺจติ

เตน วุตฺตํ โย ปุคฺคโล ภาสติ มุสฺสาวาทํ อญฺญตรํ มรณตฺถายเอว วเทติ. โส
ปุคฺคโล วินาสํ ปาปฺณาติเอวํ กายวจิกมฺมผลเณ จมฺปากเทวี วีย อวีจินฺริเย มหาทฺุท
เวหนํ อญฺญเวยฺยาติ ราชฺา จมฺปาเทวีย ากาลกตฺยา จนฺทาเทวี อคฺคมเหสิกฺุฐาเน ฐฺุเปสิ.
โพธิสฺตฺโต จ จนฺทาเทวี จ พฺรหฺมปุรินฺคเร สิริโกคสมฺปนฺเนน รชฺชํ ากเรตฺวา ตตฺถ นคเร
ปรมสฺสุํ รชฺชํ อญฺญวณฺติ สฺวณฺณสงฺขราชกฺุมาโร ปิตฺุโน วิโยคทฺุทชํ ปฏิวเทสิ โส เทว ตยิ
อมฺเห อุลฺลุมฺเป ปกฺุชฺชิตฺวา คจฺคาย ปวาทฺุเต อุโภ มยํ คจฺคาย วุยฺหนตฺวา วาเตน ปหตฺา
อุลฺลุมฺปา ภินฺนา นาวิโย ตํ ปตฺตา มม มาตฺา คจฺคาย วุยฺหมานา มทฺุทธราชมฺหานครํ ปตฺวา
อุลฺลุมฺปมฺหาทฺุตฺตา กปฺปนา ธนญฺชยเสกฺุฐิโน สทฺุทชาตา อโหสิ เทว อหํ นาเวย นาเคน
ทินฺนาย คจฺคาย วุยฺหมาโน เอกํ ตาปสํ ปสฺสนฺติ

โส ตาปโส มํ ทิสฺวา โสมนสฺสชาโต พลวกรฺุณาย มํ ตีรํ ปาเปตฺวา มํ ปรตีรํ
อาทาย ปรมตีรํ ปตฺวา เปเสสิ. อหํ ตโต ตรมาโน เอกํ นทีตีรํ เอกาย ยกฺุชฺชินฺยา สมฺปตฺ
โต สา ยกฺุชฺชินี มํ ปุคฺคลกฺุฐาเน ฐฺุเปสิ อหํ ตโต ปลายิตฺวา โคปาลกานํ เอกํ คามํ
พาราณสีนคฺรสมิเป ปตฺวา ซีวิตํ ภตฺติยา โคปาลเกน ปตฺวา คามโกชกสฺส นจิริ สนฺติเก
วสนฺโธ พาราณสีรณฺโญ โอรสํ ปฏิลภิตฺวา มยิ พาราณสีรณฺโญ ราชปฺุตตภาวํ สมฺปตฺเต
มหาสฺสุํ ปตฺติกฺุฐิตฺเต มาตฺริ อญฺุสฺสริตฺวา พาราณสี ราชานํ อาปฺุจฺจิตฺวา มาตฺริ ปริเยสิ.
ธนญฺชยสฺส เคเห มาตฺริ ทิสฺวา มาตฺริ อาทาย พาราณสียํ ยาว ตว คมฺนา รชฺชสฺสุํ อญ
ภวามิตฺติ

ราชฺา สมฺมา วทติ มม ปฺุตตก อหํ อญฺุทพาลานํ วจัน สทฺุทหิตฺวา ตว โทสํ
อกาสี ตวํ มม นิปฺปญฺญสฺส^{๒๕๒} โทสํ ชมาหิตฺติ โพธิสฺตฺโต ตํ สุตฺวา ปิตฺุโน โทสํ ชปิตฺวา

^{๒๕๐} ล. ไปทิตา

^{๒๕๑} ล.,ล.ก. สจฺจาธิกฺุฐานํ

^{๒๕๒} ล.,ล.ก.,ล.ร.๔ นิปฺปญฺญสฺส

ตโต ปฏฐาย รชฺช กาเรนฺโต อคฺคราชา หุตฺวา ทส ราชธมฺเม ฐุตฺวา นครวาสินํ โฉวาทํ
 อทาสี โภนฺโต นครวาสินอ ตุมฺเห ตโต ปฏฐาย ทส กุสลธมฺเมสุ ปาณาติปาตา ปฏฺวิริตา
 อทินฺนาทานา ปติวิริตา กาเมสุมิจฺจจาจารา ปติวิริตา มุสาวาทา ปฏฺวิริตา สุราเมรยมชฺชป
 มาทฏฺฐานา ปฏฺวิริตาติ มหาชนา ตสฺส โฉวาทে ฐฺเปนฺติ

อถสฺส นครปวิสนกาเล ปาลกเสนาปติ อาฆาตํ^{๒๕๓} พนฺธิตฺวา จินฺเตสิ
 สุวณฺณสํขราชกุมารอ อิมสฺมี นครเร รชฺช กาเรติ มยฺหํ โทสํ กตฺวา ภวิสฺสติ อหํ น ตฺवं
 นครํ ปลายิสฺสามิ พลํ คเหตุวา สุวณฺณสํขราชกุมารํ สมาตฺรํ ฆาเตสฺสามิติ โส เสนาปติ
 ปญฺจาลนฺครํ ปลายติ โส ปญฺจาลนฺครํ ปตฺวา ราชปฏฺฐานํ คนฺตฺวา ตํ วนฺทิตฺวา รมฺญเ
 ปิสฺสวาทํ วทติ เทว อิทานิ สุวณฺณสํขราชกุมารอ สมฺปตฺตี ลภิตฺวา เอกราชา หุตฺวา
 พหุพลํ สํหริตฺวา ตว นครํ อาคนฺตฺวา อิมสฺมี รชฺช คเหตุสฺสติ อหํ ตํ สุตฺวา ตว สนฺติกํ
 อาคฺจจามิติ ตํ อารอเจมีติ

ราชา ตสฺส ตํ สุตฺวา พลวโกโธ นครอ อมจฺเจ เภริ จาราเปตฺวา นครควาสินํ
 สนฺติปาเตสิ. ราชา เตสํ มหามจฺจาทีนํ ยถาวุตฺตํ ปวฺตตี อารอจาเปตฺวา ปุเรตฺรํ เสนาพ
 ยฺหุสฺส ปาลกเสนํ นายกํ กตฺวา อตฺตโน มหามจฺจํ ปหานาย กิ กตฺวา สุภนฺกชฺชเตเต อารอ
 จิตฺเต เต อญฺโยเชสิ สา เสนา มหตี อญฺุกเมน พุรหฺมปุรินฺครํ ปายาสี. สา เสนา
 สตตฺกชฺชตฺตปํ สมนฺตโต ปริวารสิ. ตทา โยชนํ สทฺโท ปฐฺวิยา ชุรณิยนสทฺโท วีย นครสฺส
 วินาสสทฺโท วีย จ อโหสิ เอกจฺเจ โยธา ตุมฺเห ปาการํ ภินฺนาถาติ วทนฺติ
 เอกจฺเจ พุรหฺมทตฺตราชานํ สุวณฺณสํขราชกุมารเณ สทฺธี คเหตุวา มาเรถาติ วทนฺติ.

นครวาสินอ เตสํ โยชานํ หตฺถิกาทีนํ สทฺทํ สุตฺวา ภิตา อุตฺตรสา อญฺญมญฺญ
 มนฺเตสฺ มยํ ปจฺจามิตฺเตสฺ อมฺหากํ นครํ ปริวารเณเตสฺ อิทานิ กิ จินฺเตตฺวา ภายโต มุญ
 จิสฺสามาติ อถ สุวณฺณสํขราชกุมารอ มหาปจฺจามิตฺเต นครํ ปวาเรเนเต อตฺตราโส สม
 มา จินฺเตสิ สา ยฺกฺขินี มม มาตา ปาลกา กาลํ กตฺวา อิทานิ กตฺถ นีวตฺติตฺติ โส จินฺเตต
 วา ทิพฺพมนฺตํ มาตรา ทินฺนํ ฐฺเปตฺวา นิพฺพตฺตฏฺฐานํ ปสฺสติ สา ยฺกฺขินี กาลมาตา จาตุม
 มหาราชิกเถ นีวตฺติตฺติ อหํ ภิกฺขุจํ ปุคฺคํ ปฏฺิสรณํ นมสฺสามิ มาตฺรํ เอว ปฏฺิสรณํ ปสฺสามิ
 มม จ นครวาสินญจ ปฏฺิชาตาติ.

สา เทวธิตา ตํ สุตฺวา สุวณฺณสํขราชกุมารอ การุณาหทยเ โภติสฺตตสฺส
 ทิพฺพชฺชคํ สิริชฺชนํ นาม ทตฺวา โภติสฺตตํ วทติ. สุวณฺณสํขราชกุมารปฺตตํ ตฺवं อิมํ รัต
 นชฺชคํ อิทิสฺสมปฺนฺนํ มยา ทินฺนํ ยทิ ตว ปจฺจามิตฺตา ปสฺยหากาเรณ รชฺช คเหตุสฺสนฺติ. ตฺवं
 อิมํ คเหตุวา อากาเส อพฺภุคฺคนฺตฺวา สิริสิ ตํ วิราเมสิ เอวํ ปจฺจามิตฺตา ทิพฺพรตฺนชฺชคฺส
 สานุกาเวณ ปราชิสฺสนฺตีติ. สุวณฺณสํขราชกุมารอ รัตนชฺชคํ มโนรถสมตฺถํ ปฏฺิคฺคเหตุวา

^{๒๕๓} ล. อาฆาฏํ

ต์ วนุทิตวา อาปุจฉิตวา มาตาปิตูนัน สุนติกั คนุตวา เต อาปุจฉิตวา มหิตยา เสนาย ปริวุดโต นครโต นิภขมิตวา อากาเส อพุกคคนุตวา อุตตโน ตาย วุตตนเยน รตนขคัค ทิพัพ วิพภมิ. รตนขคเค โพิธิตตเตน วิพภมเนเต ตสส รสมิโย อสสุนิสททสส วิย โชตโก คจจนุตานัน โยธานัน มรณัน ปตาเปนุตานัน วิย อเยเย อิทานิ ปจจามิตตา มม นครัน ปริวาริตา ตว น ปทุสสนติ ตุมเห อมฺหากัน ซีวิตัน เทถาติ ตสส ซีวิตัน นานปปกาเรน ยาจติ โส ปาลกเสนาปติปิ ขคคสิริชยยสส ตทานุภาเวน อุตตานัน สณฺธาเรตฺถุ อสกุโกนุโต หตฺถิชนฺธโต ปติตวา อกฺกุสเลน อกตถญฺญวิปาเกน มหาปฺรฐวิยา ทิสฺสนติ สตสสสโยชนพเลน ทินฺนวโร คนุตวา อวิจฺจนิรเย ปจจติ.

เตน วุตตํ โย ปุคฺคโล อสจจํ โทสํ วทติ. โส ปุคฺคโล อวิจฺจนิรเย นิพพตฺติสฺสนติ ปาลกเสนาปติสทิสโย อโหสิตี ตทา สุมฺพุจิตฺโต โพิธิตฺโต เอวมาห โภนุโต โยธา ปญฺจาลราชา ปาลกเสนาปติโน ปาปสฺส วจัน สทฺททิตฺวา มยา สห นิรปฺราเรน สงฺคามํ กโรติ สปฺปริสฺส ธมฺมํ ชหิตฺวา อธมฺมํ กโรติ ตโต ปฏฺฐาย ตุมเห เอวรूपํ ปาปกมฺมํ มา กโรถาติ.

โพิธิตฺโต เตสํ โยธานัน ปุณฺ ธรรมํ เทเสนุโต โย ปุคฺคโล ปาณํ ฆาเตติ อทินฺนํ ชนํ คณฺหาติ ปฺรสฺส ภริยาย กาเมสุมฺิจฺฉาจารย์ อัจจติ ปเรสํ ปิสฺสนํ กโรติ. โส ปุคฺคโล เตน กมฺเมเน วินาสํ ปาลกเสนาปติ วิย ปาปฺณิสฺสนติ

โภนุโต กุสฺลธมฺมา อติเรกคฺคณา โหนฺติ. เย ชนา ธมฺเม เอวํ มยฺยานุสิฏฺฐเฐน ปฏฺธิชฺชนฺติ เต ชนา ตโต จวิตฺวา สคฺเค นิพพตฺติสฺสนติ. โพิธิตฺโต โยธเ โฉวทิตฺวา เต โยธเ ปญฺจาลนฺครํ อฺยุโยเชตฺวา ตโต ฐฺานา นีวตฺติตฺวา ราชนิเวสนํ อคฺมาสิ. โยธาปิ ปญฺจาลนฺครํ นีวตฺติตฺวา ราชฺฐปฏฺฐานัน คนุตวา ราชานัน วนุทิตฺวา เอวมาหํสฺสุ มหาราเช อิทานิ มยํ ปาลกเสนาทโย อฺยุยฺตุตฺตา พฺรหฺมปุรินฺครํ สตตคฺคณํ ปริวาริตา สฺวณฺณสงฺขราชกุมาร พหุพฺถญฺญาทิกสฺส ปณฺณากาเร อฺยุโยเชสิ.

สฺวณฺณสงฺขราชกุมาริ ปจจามิตเต ทเมตฺวา^{๒๕๔} นฺครํ ปริสิตฺวา อุตตโน โฉวา เท ปติฏฺฐาเปตฺวา ทสราชธมฺเมเน รชฺชํ กาเรนุโต นานาปเทเส อปฺปมาเณ กิตฺติยสเต ชานุภาเวน ปตฺถรปฺถญฺญ อโหสิ. มหาชนา ราชาทโย นานาเปเทเสสุ วสนฺตา ปณฺณากาเร อานेतฺวา นิพพทํ โพิธิตตสฺส เทนฺติ นครวาสิโน ราชาทโย โพิธิตตสฺส โฉวาเท กตฺวา ภยฺยพฺทพฺทวฺนฺตรหิตา มหาสฺสา อเหสฺสุ . เต มหาชนา ตสฺโสวาเท กตฺวา นานาทินิ

^{๒๕๔} ล. ๓เมตฺวา

ปฤญญาณี กตฺวา อายุหปฺริโยसानเ ทเวโลกเ นิพฺพตฺตีสฺ. โสปี โฟธิสฺตโต โฟธิสมฺภาเร
ปฺเรนฺดา ทานสึลาทิกํ กุสลํ กตฺวา อายุหปฺริโยसानเ ทเวโลกเ นิพฺพตฺติ.

สฺตถา อิมํ ฅมฺมเทสนํ อหฺริตฺวา ปุพฺเพ อตฺตนา กตกมฺมํ วิญญาเปฺนฺโต
ยทา อหํ ภิกฺขเว สึสาเร วิจฺรนฺโต สุวณฺณสงฺฆราชาภูมาโร ชาโต พฺรหฺมทตฺตสฺส รณฺโณ
อกุสเลน ทุกฺขเวทหนํ กมฺเมน จ จมฺปากเทเวีย จ ปาลกเสนาปติโน จ วจันํ สทฺทหิตฺวา
มํ อุลฺลุมฺเป ปกฺขิปิตฺวา มหาสมฺมุตฺเต ปวาหสิ. ภิกฺขุ สฺตถุ ฅมฺมํ สุตฺวา ตํ อชานนฺโต อตฺตนิ
ทานํ ยาจติ สฺตถา อตฺตํ อหฺริ อตฺเต ภิกฺขเว ตถาคโต ทฺคุคฺตกุลเ^{๒๕๕} ชาโต นิญฺญาติ^{๒๕๖}
พนฺธโว เอกทิวสํ นฺหานตฺถาย ติตฺถํ คนฺตฺวา กกฺกฺกสฺส ติลํ ทิสฺวา หตฺถํ ปเวเสตฺวา กกฺกํ
หตฺถเณ นีหฺริตฺวา มฺหฺตมฺมตฺติกํ คเหตฺวา อุมฺงคํ กตฺวา ตํ กกฺกํ อุมฺงคเ^{๒๕๗} ปกฺขิปิตฺวา อฺ
ลฺลุมฺเป ฐฺเปตฺวา มหาสมฺมุตฺเต ปวาหสิ.

โส กกฺกฺก มหาสมฺมุตฺเต ปวาหนฺโต น กาลกโต โส อุลฺลุมฺไป ตีรสมฺมีเป วาหนฺโต
ตตฺถ ฐฺเปสิ. โส อุมฺงคเ อุกํ สมฺมสฺสิตฺวา สวิชฺชติ โส กกฺกฺก ตีรํ อารุยฺหติ. ภิกฺขเว เตน
กมฺมวิปาเกน ตถาคโต สงฺเข ปากโต ชาโต พฺรหฺมทตฺตสฺส รณฺโณ อกุสเลน

ทุกฺขเวทหนํ กมฺเมน จ จมฺปากเทเวีย จ ปาลกเสนาปติโน จ วจันํ สทฺทหิตฺวา
มํ อุลฺลุมฺเป ปกฺขิปิตฺวา มหาสมฺมุตฺเต ปวาหสิ. โส กกฺกฺก มรณํ น ปตฺโต ตํ กมฺมํ มํ มรณํ
น ปาเปติ อหํ ทุกฺขเวทหนํ เอว ปตฺโต อิทํ สัขรฺูปเ วสนตฺถาย นนฺทหนํ มยา ปตฺติกุลฺมฺงคเ
กกฺกํ ปกฺขิปนฺกมฺมํ อถ ภิกฺขเว พาราณสีราชา อฺสุยิตฺวา วนนรฺรูปํ ทิสฺวา อิทํ มม กมฺมํ
มยา ปุพฺเพ กตกมฺมํ อหํ ภิกฺขเว ปุพฺเพ พาราณสีราชา อโหสิ. โส ราชา ภิกฺขุสัสมฺส
วตฺถํ ทาตุํ ฐฺเปตฺวา วตฺถวาณิเช สฺขุมวตฺถเ คเหตฺวา อตฺตโน นครํ อาคจฺจนฺเต ญฺตฺวา
อมจฺเจ วิกีณาเปติ เอโก วตฺถโถ สตฺสหสฺสตนิโก ราชานํ วตฺถํ ทิสฺวา เตสํ วาณิชาณํ เอกํ
ทตฺวา วิกีณาติ เต วาณิชา อญฺญมยฺญสฺส กถํ สมฺมจฺฐาเปสฺ ราชา อิมสฺส วตฺถสฺส อตฺ
ถมตฺถาย อิมํ สุวณฺณคฺคณํ เทติ ตํ ทสฺสนํ น ยุตฺตํ มยํ วตฺถํ ยาจิสฺสามาติ.

ราชา ตํ ปวฺตฺตี ญฺตฺวา เตสํ โโกโธ ชาโต อโหสิ เต ทายิกา รณฺโณ โภธภาวํ
ญฺตฺวา วตฺถอจฺจนฺม ยาจิตฺตุํ อสฺกโกนฺดา อตฺตโน นครํ วสนจฺฐานํ คจฺจนฺติ. โส พาราณสี
ราชา ตโต จูโต สุวณฺณสงฺฆราชาโร จ พาราณสีราชา จ อโหสิ ตโต จูโต วตฺถวาณิเช พา

^{๒๕๕} ล.,ล.ก.,ล.ร.๔ ทฺคุคฺตกุลเ

^{๒๕๖} ล. นิญฺญาติ

^{๒๕๗} ล. อุมฺงคํ

ราณีรณโณ ชามาตา ราช มม ปทุภูฐา มยา ปสยหฺวตฺถวินยภมฺเมเน ราชานํ มํ ชา
 ตาเปนฺติ. สตุถา อิมํ ฅมฺมเทสนํ อหริตฺวา ชาตกํ สโมธานะสิ ภิกฺขเว โส นาโค สุวณฺณ
 นาวํ อาทาย กุมารํ สมฺปติจฺจติ อญฺฺคฺลิมาโล อโหสิ. ตาปโส กุมารํ สมฺปาเปสิ สารีปฺตตฺ
 เถโร सा ยกฺขินี ตสฺส ปาลกมาตา อุปลวณฺณาเถรี สกฺโก เทวราชา สุวณฺณกุมารํ อุปถม
 เภติ อนุรฺุโธ.

ภิกฺขเว सा คนฺธา ราชเทวี พุรฺหมตตฺตสฺส รณโณ ราชปฺตติมา คฺุณํ ฅาเรตฺวา
 อธิภฺฐหิตฺวา อากาเส อุกฺขิปิตฺวา โส มาลาคุเณ วณฺนรฺรูปสฺส หตฺเถ ปมฺเกติ. เสนามจฺจา
 ตตฺถ มาลาคุเล นีหฺรนฺติ सा คนฺธา ราชเทวี มหาชนํ มาลาคุณํ หฺรนฺตํ ทิสฺวา ปรีเทเวสิ.

อมจฺใจ จนฺทราชาเทวีญฺจ สุวฺรฺรส์ขรากุมารญฺจ ปจฺจคฺคฺนตฺวา พุรฺหมปรีนคฺเร
 มหาสมฺปตฺตี การาเปติ มหาโมคคฺลลฺลานตฺเถโร ฅนฺนชโย จนฺทาเทวี วสาเปสิ สีวลิตฺเถโร
 สุวณฺณจมฺपालเทวี จนฺทราชาเทวียา โทสํ ปคฺคฺหนฺติ จินฺจมานเทวีกา พุรฺหมรณโณ ปา
 ลกเสนापติ สุวณฺณสงฺขกฺุมारे อาฆาตํ พนฺธิตฺวา ปญฺญวา นคฺรโต พลํ อาทาย โพิตฺต
 เตน สทฺธิ ยฺุชฺฅนฺติ เทวตตฺโต พุรฺหมตตฺโต สุวณฺณสงฺขกฺุมารสฺส ปิตา สุทฺโธทโน อิทานิ
 พุทฺธปิตา จนฺทาเทวี สิริมหามายา คนฺธาเทวี ปนฺ สุวณฺณสงฺขกฺุมารสฺส อคฺคมเหสี ยโส
 ฅรา พิมฺพาเทวี เสสปรีสา โพิตฺตเต สฺุทฺทโย พุทฺธปรีสา อเหสฺุ . สุวณฺณส์ขราชา วร
 ปารมี สพฺพญฺญ พุทฺโธ ทสพฺลสฺส ฅโร โลกนาโถ อหํเเว อโหสิ เเว ฅาเรถ ชาตกนฺติ

สุวณฺณสงฺขราชาตกํ นิภฺฐิตํ.

สุรพฺภชาตก

ทิจา ทสฺเสนฺติ มม ปญฺหนฺติ อิทํ สตุถา ราชคฺหนฺจ โโกสมฺภियญฺจ
^{๒๕๘} คนฺตฺวา โฆสิตารามे วิหฺรนฺโต อตฺตปส์สนํ อารพฺภ กเถสิ. เอกทิวสญฺหิ ภิกฺขุ ฅมฺม
 สภายํ กถํ สมฺภูฐาเปสฺุ ^{๒๕๙} อาวุโส สตุถา อมฺหากํ มหาปญฺโณ ชวนปฺญโณ นิภทกปญ
 โณ ปรวาทมทฺทโน ปญฺโณ มหาปฺญโณ ภูริปญฺโณ สคฺมภีรปญฺโณ อตฺตโน ปญฺญานุกา
 เวณ ภูทฺทนฺตกาทโย พุรฺหมเณ จพฺพิยาทโย ปรีพฺพาชเก อาลวกาทโย ยกฺเช สกฺกาทโย
 เทเว พกาทโย พุรฺหมโน สพฺพลเก ฐฺุเปตฺวา ^{๒๖๐} นิพฺพิเสวเน อกาสิ เเว อมฺหากํ ทสพฺโล
 มหาปญฺโณติ สตุถุ คฺุณํ วณฺณยนฺตา นิสีทิสฺุ.

^{๒๕๘} ล.,ล.ก. โโกสมภियญจ

^{๒๕๙} ล.,ล.ร.๔ สมภูฐาเปสิ

^{๒๖๐} ล. ถเปตฺวา

ตั้ง สุตวา ทิพฺพโสเตน สตถา อาคนฺตฺวา ธมฺมสภายํ ธมฺมาสเน นิสีทิตฺวา กาย
นฺตุถ ภิภฺชเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนินฺนนาติ ปุจฺฉิตฺวา อิมาย นามาติ วุตฺเต ภิภฺชเว อิทา
เนว ตถาคโต ปญฺญวา ปุพฺเพปิ อปริปกฺกญาเณ โฟธิญฺญาณตถาย จริยํ จรณฺโตปิ ปญฺญ
วาเยวาทิ วตฺวา ตฺถนฺหิ อโหสิ. เตหิ ยาจิตฺโต อติตํ อหาริ.

อติเต กาสิกรฎฺฐเฐ เทยฺยนคฺเร โสเรยฺยราชา นาม รชฺชํ กาเรติ ตสฺส รณฺโณ
เทว ปุตฺตเชฎฺฐโก สฺรพฺโภ นาม อสฺรพฺโภ นาม กนิฎฺฐเฐ จาติ โฟธิสฺตโตเยว สฺรพฺภกฺมาโร
เชฎฺฐโก อโหสิ. โสปี โสเรยฺยราชา เชฎฺฐปุตฺตสฺส อฺปรชฺชํ เทติ กนิฎฺฐสฺส เสนาปติฎฺฐานํ
เทติ อถาปรภาเค สฺรพฺโภ โฟธิสฺตโต กามานํ สํกิเลสํ^{๒๖๐} อฺปาทีนํ มหาโทสํ วิจาเรตฺวา
ปพฺพชิตฺสฺส มหานิสฺสํ มหาคฺณํ ปสฺสิตฺวา สํเวคํ อฺปาทยิตฺวา อฺทานํ อฺทานสิ

อนิจฺจา วต สํขารา อฺปาทวยธมฺมิโน [๔๓]
อฺปฺปชฺชิตฺวา นิจฺฉณฺติ เตสํ วุปฺสโม สฺุชฺชิติ.

อิติ อฺทาเนตฺวา โส อโห วตานํ อฺปาเยํ ปริเยสฺสิตฺวา สงฺขารโต^{๒๖๒} จ สงฺขารา จ
นิภฺชมิสฺสสามิ อณฺโณ จ ธมฺโม น อิมฺมหา มฺณฺจิตฺุปี สกฺโกติ ปพฺพชฺชา^{๒๖๓} จ สกฺโกติเยว
มหาอาณิสฺสตฺตา ตสฺมาหํ ปพฺพชฺชิสฺสามิติ จินฺเตตฺวา ไออโรธํ ทิสฺวา ยกฺขินิํ วิย ปาสาทํ ทิสฺ
วา นิริยํ วิย ปสฺสนฺโต ทฺรลฺปริพฺหาหํ ปตฺโต ปพฺพชฺชิตฺกาโม ว อโหสิ.

เอกทิวสํ โส ปิตฺุโน สนฺติกํ คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมฺนตํ นินฺนโน ราชานํ ปิตฺุ
เอวมาห มหาราช ตฺวํ เอกํ ราชปฺณฺหํ ปุจฺฉิสฺสามิติ วตฺวา ยถาสมฺมตี^{๒๖๔} ปุจฺฉถาติ วุตฺเต
อณฺชลิํ ปคฺคยฺหิตฺวา ปุจฺฉิ เทว สฺริยา เอกสฺมี จกฺกฺวาเพ อฺปาติตา กตมานิสฺสํ กตมํ โทสํ
จ มหาราชาติ โส อฺปฺราชานํ เอวมาห ตาต สเจ เทว สฺริยา เอกสฺมี จกฺกฺวาเพ อฺปาติตา
สพฺเพ สตฺตา มหาตปฺปี ปาปฺณฺนติ เทโว อฺปฺปชฺชติ นทิมฺหิ อฺทกํ สฺุสฺสตี มหาชฺไน กาย
ปริพฺหาหํ คจฺจติ มหาวินาสํ ปาปฺณาตีติ

ตั้ง สุตฺวา โส ปฺนฺ เอวมาห เทว นาคา เอกสฺมี สาลาเยํ วสนฺติ กตมานิสฺสํ จ
กตมโทสญฺจ ปกาเสนฺตีติ ตั้ง สุตฺวา ราชา อหา ตาต ปิยปุตฺต เทว นาคา เอกสฺมี ฐฺาน

^{๒๖๐} ล. สักกิลส์

^{๒๖๒} ล.,ล.ก. สักขารโต

^{๒๖๓} ล.,ท. ปพพชา

^{๒๖๔} ล.,ล.ร.๔ ยถาสมตี

วสนติ ปหรณฺติปิ ยฺชฺฌณฺติปิ เอโก เอกํ วินาสาเปติ เอโก เวทณํ ปโปปิตฺติ โฟธิสฺตโตปิ ตํ
 สาณฺฐติ สมปฺปฏิจฺฉิตฺวา เอวมาห มหาราช เอกา อิตฺถิ สมวิสามิกา กตมานิสฺสํ กตมํ โทสํ
 ปโปปิตฺติ ตํ สุตฺวา อาห ตาต ปิยปฺตฺต เอกา อิตฺถิ สเม เทว สามิกา เทว ปติกา เวรํ
 พนฺธิสฺสํ กลหํ กโรนฺติ วิวาทํ ปาปฺณนฺติ ปหารํ ปหรณฺติ อญฺญมญฺญํ วิลุมฺปนฺติ
 อญฺญมญฺญํ ยฺชฺฌณฺติ

ตํ สุตฺวา โฟธิสฺตโต สาณฺฐติ สมปฺติจฺฉิตฺวา เอวมาห. มหาราช เอกสฺมี คาเม
 เทว คาเมโกชกา กตมานิสฺสํ กตมํ โทสํ ปาปฺณนฺติ ตํ สุตฺวา ราช อาห ตาต สเจ
 เอกสฺมี เทว คาเมโกชกา อหฺสฺสํ เต ปฺริสมฺหิ วิวาทํ กโรนฺติ เขตตฺวตฺตฺตฺสฺสกาทิมฺหิ กลหํ
 กโรนฺติ อญฺมญฺญํ วิลุมฺปนฺติ ยฺชฺฌณฺติ ตํ สุตฺวา สาณฺฐติ สมปฺปฏิจฺฉิตฺวา เอวมาห มหาราช
 เอกสฺมี ภิเล เทว สตฺตา มฺลิกิ ๑ นงฺกุลิ ๑ วสฺสิสฺสํ กตมานิสฺสํ ๑ โทสํ ๑ โหนฺติ. อถ อฺโก
 สตฺตา วิวทฺสิ.

ตํ สุตฺวา โฟธิสฺตโต ตํ สาณฺฐติ สมปฺปฏิจฺฉิตฺวา เอวมาห เอโก ปฺริสฺโส อปฺปฺญฺญิ
 อปฺปฺชนิ อปฺปฺโกโค ๑ อปฺปฺวาสิโก เทว ภริยาโย กตมานิสฺสํ กตโม โทสฺสิตํ ตํ สุตฺวา
 ราช อาห ตาต เอโก ปฺริสฺโส อปฺปฺชนิ อปฺปฺวาสิโก เทว ภริยาโย โหนฺติ เทว ภริยาโย วิ
 วาทํ กโรนฺติ. กลหํ อาฆาตญฺจ กโรนฺติ ยฺชฺฌณฺติ ปหรณฺติ สามิโกปิ ยสฺสา เคนฺ คนฺตฺวา
 วสฺติ. เอกา ตํ อฺโกสฺติ ปฺริภาสฺติ สมฺมุขํ ^{๒๖๕} สกฺโกติ ปฺรมฺมุขํ ^{๒๖๖} นิพฺพติ อฺโกสฺติ ปฺริ
 ภาสฺติ เต เอกํ วิสฺซฺเชตฺวา สุขํ วสฺสิตํ ตํ สุตฺวา สโ ตํ สาณฺฐติ สมปฺปฏิจฺฉิตฺวา เอวมาห
 เอกสฺมี นคเร เทว ราชานิ ^{๒๖๗} กตมานิสฺสํ กตมํ โทสํ มหาราชชาติ.

ตํ สุตฺวา ราช อาห สเจ เอกสฺมี นคเร เทว ราชานิ ตุมฺหากํ ราชานิ อม
 หากํ ราชานิ คณฺหิสฺสํ อตฺตโน อตฺตโน รณฺญิ อาโรเจสฺสํ อถ เทว ราชานิ มานชาติ
 กา อหํ มมฺนฺติ คณฺหิสฺสํ พลฺวยเณหิ ยฺชฺฌณฺติ พลฺวยเณ อญฺญมญฺญํ ฆาเตนฺติ วินาสํ ปา
 ปฺณนฺติ นานาวิปฺการํ ^{๒๖๘} คจฺฉนฺติ. ตํ สุตฺวา โฟธิสฺตโต มหาราช เทว ขตฺติยา ยฺชฺฌณ
 การํ ยฺชฺฌณฺติ พหุ ชนา วินสฺสนฺติ ^{๒๖๙} สพฺเพ ชนา กาลํ กตฺวา กตฺถ นิพฺพตฺนฺติ.

ตํ สุตฺวา โฟธิสฺตโต ภิชฺชโย โทมนสฺสจฺจิตโต ชาโต ตํ ปิตฺรํ เอตทฺโวจ มหาราช
 ปพฺพชฺชิตฺกาโม หิมวฺนตํ คนฺตฺวา สิลํ รกฺขิตฺวา พฺรหฺมวิหारे ๑ ภาเวตฺวา มหาราช นานา

^{๒๖๕} ล. สมฺมุขํ

^{๒๖๖} ล. ปฺรมฺมุขํ

^{๒๖๗} ล.,ล.ก. ราช

^{๒๖๘} ล.,ท. นานาวิปฺการํ

^{๒๖๙} ล. วินาสฺสนฺติ

ปพพชชา มม รุจจตีติ ตํ สุตฺวา โส อาห ตาต ปิยปฺตุต ตํ รัชฺชํ กาเรหิ มหาชเน อนฺุสา
 เสหิ อหํ โข มหฺลลโก ปพพชิตฺตสฺมี อุภปิ ปฺตุตา รัชฺชํ กาเรธาติ ปติภฺชิปิตฺวา ปฺนปฺปฺนํ
 ยาจิตฺ ตโต เอกสฺมี สาลายํ วสตี.

อถ สงฺคามนฺครสมฺปตฺตกาเล โฟธิสฺตโต จินฺเตสิ. ปพพชิตฺต นาม มนฺุสฺสปเถ
 วสนฺุโต พหุปลิโพธึ อโหสิ สมณธมฺมํ^{๒๗๐} กาทฺฏํ น สกฺโกติ ตสฺมา หิมวณฺต์ คนฺตุวา
 วสิสฺสามีติ โส โฟธิสฺตโต สงฺคามนฺครโต นิกฺขมิตฺวา หิมวณฺตานิมุโข^{๒๗๑} มคฺคปฺฏิปฺนโน
 อโหสิ. โส วนาเวเน คจฺจนฺโต กิลนฺตกาโย เอกํ นิโคธฺรํ มคฺคปฺสฺเส จฺฐิตํ ปสฺสนฺโต จินฺเตสิ
 อทฺถามคฺคํ คจฺจนฺโต กิลนฺตกาโย อิมสฺมี เอกธฺตตี วสิสฺสามีติ ตสฺมี เอโก สโร มจฺ
 จกจฺจปพฺุโล อโหสิ. ตสฺมี ขโณ มจฺจฆาตกา มนฺตยนฺตา ตสฺมี ชาลํ ชิปฺิสฺสามาติ^{๒๗๒}
 จินฺเตตฺวา ชาลํ คเหตฺวา ตํ คจฺจนฺตา ตสฺมี ตฎฺฐากตีเร วสนฺุติ อานํสุ โภณฺโต อิมสฺมี สเร
 พหุมจฺจกจฺจปาทยิ โหนฺติ มยํ มคฺคํ คจฺจนฺตา กิลนฺตกาโย เอกทิวสํ วสนฺุตา เสว ชาเล
 ชิปฺิสฺสามาติ จินฺเตตฺวา เอกมนฺเต ติฎฺฐนฺติ

อถ เต มจฺจกจฺจปาทยิ อตฺตโน อตฺถิภาวํ ญฺตุวา โย มยํ ชีวิตํ ทสฺสตีติ
 จินฺเตตฺวา มหากจฺจปํ อุปสงฺกมิตฺวา โภ มหากจฺจปํ อิทานิ พหุมจฺจฆาฏฺกา มจฺจกจฺจ
 ปาทยิ ฆาตนาถ อาคจฺจนฺตา ชีวิตนฺตฺรายํ กริสฺสนฺติ ตสฺมา ตํ ปณฺชิตฺโต นาคฺราชาณํ

อุปสงฺกมิตฺวา วเทหิ ตุมฺเห มหิทธิกา อมหากญฺจ ญาติกานญฺจ ชีวิตํ เทถ^{๒๗๓}
 อิทานิ มจฺจฆาตกา อาคจฺจนฺตา มจฺจกจฺจปฆาตกํ กาทฺฏํ ตุมฺเห นิวาเรถ ชีวิตนฺตฺรายํ
 มยํ ตว ทาสา หุตฺวา อิมํ สรํ สรชาติกํ ทสฺสามาติ ตํ สุตฺวา โส กจฺจโป นาคฺราชสฺส สนฺ
 ติกํ คนฺตุวา นาคฺราช ตุมฺเห โน จ ญาติกานญฺจ ชีวิตํ เทถ มยํ มจฺจกจฺจปาทยิ ตฺยหํ
 ทาสา หุตฺวา ปกฺขรณิญฺจ สรชาติกญฺจ ทสฺสามาติ วตฺวา เตน นาคฺราเชน โสมนสฺเสน
 วุตฺเต โสมนสฺสึ หุตฺวา อาคนฺตุวา มจฺจกจฺจปานํ อาริเจสิ โส นาคฺราชา อาคนฺตุวา รตฺ
 ติยํ รกฺขตี.

^{๒๗๐} ล. สมณธมฺมํ

^{๒๗๑} ล.,ล.ร.๔ หิมวณฺตานิมุโข

^{๒๗๒} ล.,ท. ชิปฺิสฺสามาติ

^{๒๗๓} ล. ตุมฺเห มหิทธิโก โน จ ญาติกานญฺจ ชีวิตํ เทถ

อถ ปุณทิวเส มจจฆาตกา ชาเล อาเนตวา มจจคเหตุกามา คงคาย ตีเร
 ติฏฐุนฺติ. โส นาคราชา ชาเล ทิสฺวา สดตสีสฺ สดตผนฺ นิमितฺวา มหนตฺ ทเสตฺวา วุยฺหติ ตํ
 นาคานํ มหนตฺ อิทฺถํ กตฺวา ลฺลิตํ ทิสฺวา มจจฆาตกา จินฺเตสฺสํ โภนฺโต อิมสฺมี สเร
 ทรฺกฺขสา รกฺขตีติ จินฺเตตฺวา ภิตฺถิตา กมฺปนสฺรีรา ปลายนฺตา เอกทิวสํ ตมยฺมานา ทฺรฺกฺข
 โส ก็ กโรติ สเจ น อนฺตรายํ กโรติ สเจ มยํ ชาลํ ขิปฺสฺสามาติ จินฺเตตฺวา เอกสฺมี ฐฺาเน
 วสนฺติ.

โส นาคราชา อิทฺถิ ปกาเสนฺโต ตฺรงคํ สมฺพุทธเปตฺวา ตสฺมี อุกฺกํ โฆรวนฺตํ
 อุลลิตํ ชาตํ กโรติ. ตสฺมา พหุมจฺจาทโย นาคราชํ ครหนฺติ^{๒๗๔} นาคราชา น มยฺหํ ปฏฺิ
 สรณํ กริสฺสติ นาคราชา อาคณฺตฺวา มยฺหํ ปฺตเต จ ญฺาติเก จ ทฺกฺขเวทณํ ปตเต จ กา
 ลกเต จ กาเรตฺวา อปีจ มยํ ซีวิตฺกามา กาลกตา โหมาติ โส ตํ สุตฺวา ทุมโน กุปีโต
 อตฺตโน ฐฺานํ นีวตฺติ.^{๒๗๕} มจจฆาตกา ชาเล คเหตุวา สรตีเร ติฏฐุนฺติ กจจปกจฺจายโย
 อนาถา ซีวิตํ ยาจนฺติ มจจฆาตกา สรํ โอตฺรีสฺ.

โพธิสฺตโต นิโครธมฺมํ ปตฺวา สพฺพภรรณานิ จ ราชกุกฺกุฏมณฺฑานานิ
 อลงฺกิตฺวา ขตฺตํ คเหตุวา สรตีรํ คณฺตฺวา ฤตฺวา มหาสทฺทํ กโรติ เต ตํ สทฺทํ สุตฺวา
 นีวตฺติตฺวา โอลิเกนฺตา ตํ ปสฺสนฺตา ภิตฺถิตา ปลายนฺตา วทนฺติ อมฺโภ อยํ อุกฺกรกฺขโส
 อาคโต อมฺหากํ คเหตุวา ขาทิสฺสามีติ จินฺตยิตฺวา ปลายนฺติ ตโต ปฏฺฐาย ตํ สรํ น
 อาคจฺจนฺติ อถ โพธิสฺตโต ตโต คจฺจนฺโต เอกํ सालํ สมฺปาปฺณิตฺวา มคคฺกิลนฺโต ตตฺถเว
 วสฺติ กายปริพาหํ วุปฺสมิ.^{๒๗๖}

ตทา เอโก ปุริโส ญฺญุ อาทาย มคคฺคนฺตเรน คจฺจนฺโต เอกํ พกํ ทิสฺวา ตํ ญฺญุ
 วิสฺสขฺเซตฺวา มาเรตฺวา เทว ปาเท พนฺธิตฺวา ญฺญุทณฺทมฺหิ ลภิตฺวา อาคจฺจติ^{๒๗๗} ตทา ปน
 เอโก ปุริโส ตํ ทิสฺวา ลภิตฺกามา อยํ พโก สจฺจํ ตว ปิตา อมฺโภติ วตฺวา อามาติ วุตเต
 ตว ปิตายํ พโก มม มาตฺรํ มจฺจํ ภกฺขติ ตสฺมา อหํ ตํ มาเรมีติ อาห เตปี เหว
 อญฺญมญฺญํ วิวาทํ วิวทฺนฺตา กลหํ กโรนฺติ ยาว सालทฺวารํ สมฺปตฺตา ตถา วิวาทํ วทฺณนฺ
 ติ ตํ นิสินฺนํ ทิสฺวา อฺปสงฺกมิตฺวา อาทิตฺย ยาว ปรีโยसानา วิวาทา การณํ อาริเจนฺติ

โพธิสฺตโตปี จินฺเตสิ อิมเ อุกฺโก ชนา อหํ ปญฺญวา กุสโล เทวาติ อตฺตานํ ปสฺ
 สนฺติ มายาย วจนาย วิวาทํ วทฺณนฺติ อยํ หิ โจทโก ปุริโส โลกสมฺปนฺโน อหํ หิ อฺปาย

^{๒๗๔} ล. ครหนฺตา

^{๒๗๕} ล.,ท.,ล.ก. นีวติ

^{๒๗๖} ล.,ท. วุปฺสมีสฺ

^{๒๗๗} ล. อาคจฺจนฺติ

กุศลโล ชีวนปณฺญ โตสฺส โทสํ โธเมตฺตี จินฺเตตฺวา อตฺตโน โทสํ นาทสฺส โจทโก ทิ ทฺวิโธ
โทสสมฺปนฺโน มุสฺสาวาทो จ เปสฺสญฺญวาทो จาติ โจทโก ปน กุสลาธิปาโยหํ ปณฺญวาทิ
สนฺนิฏฺฐาเนน วิวาทํ กโรติ ทฺวิธํ อตฺตโน โทสํ น ปสฺสติ ปาณาติปาโต จ มุสฺสาวาทอ จาติ
ตสมฺมาหํ อภินฺนํ นิคฺคณฺหิสฺสามิตี^{๒๗๘} โส ปุณฺ ปุจฺฉิ มม วินิจฺจเย ทสฺสเถติ เต อฺโภ
โจทกปริหารกา อมฺโภ มาริสฺ ตว วินิจฺจเย ทสฺสาม น ตุมฺहे มุโขโลกเนน นิจฺเจยฺยาถา
ติ อารฺหํสุ.

วจฺนํ สุตฺวา โส เตนฺหิ มยํ นทีตีรํ ตุมฺหากํ วินิจฺจิสฺสามาติ อฏฺฐายาสนา เต
อาทาย นทีตีรํ คนฺดูวา อหา อยํ ปน พโก ตว ปิตา ก็ สจฺจนฺติ โส โปตฺกปริโส เอวฺนติ
อาห โส ตํ ปริหารปริโส ปุจฺฉิ. อยํ มาตฺรํ มจฺฉํ ขาทิตฺวา มจฺฉาย ปฺตุโต สพฺเพสํ สตฺตานํ
ธมฺมตา ปเวณฺตี^{๒๗๙} มาตาปิตูนํ กิริยํ คนฺหาติ ปฺตุตา จ ธิตา จ เตนฺหิ โปตฺกพกสฺส ปฺตุ
โต ตวํ อากาสํ อฺปฺตุตฺติวฺวา คจฺฉาหิ อปิ มจฺฉาย ปฺตุโต อฺทเก นิมุชฺชิตฺวา ติฏฺฐาหิ.

โภ โจทก ตวํ พกสฺส ปฺตุโตสิ อากาสํ อฺปฺตุตฺติวฺวา คจฺฉสิ. โน เจ พกสฺส ปฺตุโตสิ
น อากาสํ อฺปฺตุตฺตํ สกฺโกตฺตีติ อหา. ตํ สุตฺวา อฺโภปิ ตฺถนฺหิ อหฺสฺสํ ปุณฺ โส อหา โภ
โจทก เจ ตวํ อฺปฺตุตฺติวฺวา อยํ ปริหารปริโส ตว โทโส โหตุ อปิจ อมฺโภ ปริหาร เจ ตวํ อฺท
เก นิมุชฺชิตฺวา สฺฐิตฺสิ. อยํ โจทกปริโส ตว โทโส โหตุติ เตปิ อฺโภ ชนา ตํ วนฺทิตฺวา อฺโภ
มยํ พาลา อปฺปณฺญา ทนฺธา หุตฺวา โทสมฺโหโลโภหิ วิวาทํ วิวทิตฺวา ตทา ตสมฺมา ตุมฺहे
โทสา โทสํ ขมเถติ อารฺหํสุ. โภนฺโต ตุมฺहे มา วิวาทํ กโรถ อปิจ เย มุสฺสาวาทํ วนฺทิต
พฺพุนํ ชนानญจ เทวานญจ อปฺปิยา อปฺปสฺสา โหนฺติ

เย เจปิ สฺถนํ วนฺทิต เตปิ วิปฺปโยคา ทุกฺขโสภโกทมนสฺส คจฺฉนฺติ ปฺเรกฺขา โหน
ติ ये ปาณาติปาตํ กโรนฺติ. เต อปาเยกา พหุโรคา กาลํ กตฺวา นิริยํ คจฺฉนฺติ. ตสมฺมา ตุม
เห มา ปาณาติปาตญจ อทินฺนาทานญจ กาเมสฺมุจฺจารญจ มุสฺสาวาทญจ มชฺชปิวญจ
กโรถาติ วตฺวา เต อฺโภ ปญฺจ สิลํ สมหาทาเปสิ

โพธิสฺสโต ชนानํ อฏฺฐํ วินิจฺจยิตฺวา เตสํ ทฺวจฺจิตฺถาวํ อนฺุสฺสริตฺวา สํเวคฺชาโต
จินฺเตสิ. อโห ทฺวจินฺติตํ จินฺเตติ. ทฺภาสฺตํ ภาสฺติ. กมฺมํ กโรนฺโต ทฺวจฺจิตํ กโรตฺตีติ เอวํ จิน
เตตฺวา อฺททานํ อฺททาเนนฺโต อิมํ^{๒๘๐} อิมํ คาถมาห

ทิสฺซํ ทสฺเสนฺติ มม ปณฺหํ อนตฺถกํ ปพฺพชามตฺตํ [๔๔]

^{๒๗๘} ล. นิคฺคณฺหิสฺสามิ

^{๒๗๙} ล.,ล.ก. ปเวณฺตี

^{๒๘๐} ล.,ล.ร.๔ ปถมํ

กโรติ กมมํ วิวธํ

ทุจันติตํ ทุภาสตนฺติ.

อถ อุตฺตริ โอวาทํ ททฺนโต อิมํ คาถมาห

อเสวนา จ พาลานํ

ปณฺทิตานญจ เสวนา

[๔๕]

ปฺชชา จ ปฺชฌนียานํ

เอตมมํจคฺลมุตฺตมนฺติ.

พาลเสวนา हि อิธ โลกปรโลกวินาสํ ปตฺโต อิทํ วุตฺตํ. เอโก ปณฺทิตปฺริโส จตุ
โร ชเนน พाले ฐฺเปสิ.^{๒๘๑} เอโก พालो อุตฺตโน ทารกํ โปเสติ เอโก พालो ทวารํ รัทฺชติ เอ
โก พालो อุตฺตโน ปิฏฺฐํ อญฺพนฺธติ เอกํ ฆตฺตการกํ ติฏฺฐติ. เอวํ จตุโร พाले ฐฺเปติ.

อปรภาเค โส ปณฺทิตปฺริโส นฺหานติฏฺฐํ คนฺตฺวา จุฬฺปฏฺฐาเกน^{๒๘๒} สทฺธิ อุตฺต
โน นิवासนฺตถํ อปฺปนฺตฺวา ธิปฺโต ต นทียํ โอตฺริตฺวา นิवासนํ วาเตน อาหตํ นทียํ นิมุชฺชิ
โส ตํ สุตฺวา นิवासนํ ปฺริเยสิสฺสามิติ จินฺเตตฺวา อุกฺเก นิมุชฺชิตฺวา ตฺรยติ โส พาลो
จุฬฺปฏฺฐาโก ตํ ครุกํ ทิสฺวา อุกฺเกน อวตฺถริโต มโตติ สญฺญาย คามํ คนฺตฺวา ตสฺส
ภริยาย อาโรเจสิ อมฺม มม ภาติโก ตว สามิโก อุกฺเกน อวตฺถริโต มโตติ.

สา ตสฺส วจันํ สุตฺวา อติทฺมณา โส หุตฺวา อติสิเนหาย ไรทิตฺวา ปฺริเทวิตฺวา
โทวาริกํ อาห โทวาริก ตว ภาติโก อุกฺเกน มุตฺโต มโต เตน ลหุ หุตฺวา คมิสฺสามาติ โส
पालो ว อวิธาเรตฺวา ทวารํ อปฺพิทิตฺวา ตาย สทฺธิ คจฺจติ. สา ทวารปาลกสฺส คนฺตฺวา
อาโรเจติ.

เอโก โส ตํ สุตฺวา ปฏฺวิทติ โโก ทารกํ ปสฺสสฺสติ. สา ตํ สุตฺวา อาห ตํ ทารกํ
ตฺรณธารกสฺส^{๒๘๓} สนฺติเก ฐฺเปมิ ตํ คเหตฺวา อญฺญตฺถ คมิสฺสนฺตฺติ จินฺเตตฺวา ตํ คนฺหิตฺ
วา^{๒๘๔} ปปาเต ปกฺขิปิตฺวา ตาย สทฺธิ คจฺจติ สา ฆตฺตการกสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา อาโรเจติ
โส ฆตฺตการโก อคฺคิ ชาลยิตฺวา ตาย สทฺธิ คโต สา จตฺตารโร ชเนน คนฺหิตฺวา โสกาภิภูตา
อุตฺตโน เคนฺห อวินิตฺวา ติตถํ คโต โส ปณฺทิตปฺริโส เต ทิสฺวา ปฺจฺฉิ. ตฺมฺเห กสฺมา

^{๒๘๑} ล. ธิเปสิ

^{๒๘๒} ล. จุฬฺปฏฺฐาเกน

^{๒๘๓} ล. ตฺรณธารกสฺส

^{๒๘๔} ล.,ล.ก. คนฺหิตฺวา

อาคตตฤาติ ส่า อาห อัย จุลุปฐาโก อุกเทน อวโธตีตี มยหํ อารีเจตฺวา ตสฺมา มยํ
 คมิสฺสามาติ อถ ปจฺจํ อคฺคิ อติอทุหิตฺวา เคนํ คณฺหิตฺวา ฌายิ. ทารโก ปน อุกทปปา
 เต ปกฺขิตฺโต มโต ทวารวิวเตน โจรา ปวิสิตฺวา ปพฺพชิตฺกามาติ สณฺญาย ตสฺส ตํ อารี
 เจติ.

คตา เต ชนา คามํ นีวตฺติตฺวา อติทุมนา โสกาภิภูตา มหาวินาสํ ปาปฺณิสฺสุ. ตสฺ
 มา พหุปเสวนาย อธิ ปจฺจุปฺปนฺชาเต^{๒๘๕} มหาวินาสํ คจฺจติ. กิมฺจฺคปน อนาคเตติ. อิติ
 อเสวนา จ พาลานนฺติ วุจฺจติ มงฺคลตา ปณฺชิตานญจ เสวนา อตฺตตถํ ปรตฺถนฺติ
 อุกยตฺถญจ ปจฺจุปฺปนฺนตถํ ปรโลกตฺถนฺติ อุกยตถํ วทนฺติ พาราณสียํ ราชา วิย ตตฺรารํ
 อนุปฺพุพิกถา พาราณสียํ หนี ราชา รชฺชํ การเสสิ. เขมา นาม ชตฺติยา อคฺคมहेสิ ทสฺสทสฺ
 สานํ เชฏฺฐกา อโหสิ. ส่า ปน เสนาปตินา สห^{๒๘๖} อนาจารย์ จรติ โส ราชา อณฺญตฺถ
 วิจริตฺกามา กตมฺปฺริสํ คณฺหิตฺวา ฆาสุกํ ยถาสฺขํ ชีวตีติ โส ตฺวํ สุตฺวา จินฺเตสิ อัยํ อคฺคม
 เหลียา อนาจารย์ภาวํ ญตฺวา ปลาเปตฺ. รณฺญเ อห มหาราช สเจ อณฺญตฺถ วิจริตฺกามา
 จตฺตาริ ชเน พลวปฺริสํ จ สุวณฺณการิ จ วิจารปฺริสํ จ ปณฺชิตปฺริสํ จาติ อิเม คณฺหิตฺ
 วา ยถาสฺขํ ชีวิสฺสตีติ.

โส ราชา จตฺตาริ อมจฺเจ คณฺหิตฺวา เอโก อมจฺใจ พลวา เอโก สุวณฺณการิโก
 เอโก วิจารสมฺปนฺโน เอโก ปณฺชิตโต ปณฺญวาทิ เต อาทาย คจฺจนฺโต เอกํ เขตตคามํ ปตฺ
 วา เตสํ ปาเถยยํ ชีณาปตฺตี อโหสิ. ตตฺถ เอกา มหฺลลิกา กญฺฐํ ฆาเลตฺปิ น สกฺโกติ โส
 พลวา ปฺริสํ พหุภุญฺฐํ ฆาเลติ ตสฺสา อทาสิ. ส่า โสมนสฺสชาตา มหาปาเถยยํ อทาสิ. โส
 ตํ อาทาย จตฺตาริ ชเน ปรีปาเลติ^{๒๘๗} เต เขตตคามา นิกฺขมิตฺวา เอกํ นครํ สมฺปตฺตา.

สุวณฺณการิ สุวณฺณการกมฺมํ กตฺวา พหุภุญฺฐํ ลภิตฺวา จตฺตาริ ชเน ปรีปาเล
 ติ เต เอกมฺหา นครา นิกฺขมิตฺวา เอกํ มหานครํ ปตฺวา เสนาปติคามทฺวาเร สาสายํ วสิสฺสุ
 ตทา ปน เอโก กิร ปฺริสํ ปุฏฺกภตฺตญจ กหาปณสฺสทสฺสญจ^{๒๘๘} คเหตุวา มคฺคํ คจฺจนฺโต
 เอกํ คมฺภีรณฺที สมฺปตฺโต อิมํ นที ตริสฺสามิติ โอดิณฺโณ ตรณฺโต นทีมฺชฺเชน ปตฺวา กิลนฺต
 กาโย ตริตฺปิ อสกฺโกนฺโต พหุ ชเน ตีเร วสนฺเต เอวมาห อมฺโภ มม หตฺเถ เอกํ

^{๒๘๕} ล. ปจฺจุปฺปนฺชาเต

^{๒๘๖} ล.ก.,ล.ร.๔ เสนาปตินา สทฺถนฺติ วิจยการิโน มม ทสฺสเน สห เสนาปตินา วา เสนาปตินา สท
 ธินฺติ ยุตฺตํ

^{๒๘๗} ล. ปรีปาเลติ

^{๒๘๘} ล.,ล.ก. กหาปณสฺสทสฺสญจ

ปฏุกภตตญจ เอกัง กหาปณสหสฺสญจ อตฺถิ โย มยฺหํ รุจฺจติ ตํ ทสฺสามิ โส มํ โอดาเรตฺตฺติ.^{๒๘๕}

อถ พลฺวา ปุริโส ทฬฺหฺวตฺถุณี วาเสตฺวา นที โอดาเรตฺวา ตสฺส หตฺถเ คเหตฺวา ตีรํ สมฺปาเทตฺวา เทหิ เม พนฺธนฺติ อาห. โส อาห ยํ มยฺหํ รุจฺจติ ตํ ทสฺสามิตฺติ วทามิ อิทํ ปฏุกภตฺตํ มยฺหํ รุจฺจติ ตสฺมา ตฺวํ คณฺหาติ อิตโร อาห อหํ ซีวิทํ อคเหตฺวา ตํ โอดาเรสิ. น เม เตน อตฺถิ กหาปณํ เทหิตฺติ ตสฺมา ตํ คณฺหาหิตฺติ อาห โสปิ นานํ คณฺหาหิตฺติ ตํ อาทาย วิญฺจยामจฺจสฺส สนฺติกํ คณฺตฺวา อาโรเจติ โส สพฺพํ สุตฺวา ปฏุกภตฺตคณฺหมานตฺถาย อาณาเปสิ. โสปิ น คณฺหิตฺวา เสนาปตฺิสส อาโรเจสิ. โส วิญฺจิตฺุ อสฺกโกนฺโต^{๒๘๐} ทฺวิหิตฺทํ วิจาเรสิ เยว. โส จินฺเตสิ ปญฺญวา ปุริสา สาลาญํ วสนฺติ อิมํ วิญฺจยฺชานิสฺสนฺติ ตสฺมาหํ เตสํ สนฺติกํ คณฺตฺวา ปุจฺจิสฺสามิตฺติ โสปิ เตสํ สนฺติกํ คณฺตฺวา ปฏิสฺสนฺตฺวํ กตฺวา เต ปุจฺจิ ตุมฺเห วิญฺจิตฺุ สกฺโกนฺติ. วิญฺจยฺปุริโส อาม สกฺโกมิตฺติ อาห โส เสนาปตฺิ เต ปกฺโกสาเปตฺวา^{๒๘๑} ตสฺส นียฺยาเทสิ.^{๒๘๒}

โส อาทิโต ว ปุจฺจิ โส ปุริโส อาห อหํ นทียํ ตรณฺโต นทิมชฺเชม อาทาย มยฺหํ ยํ รุจฺจติ ตํ ทสฺสามิตฺติ อวํ กหาปณํ ทสฺสามิตฺติ น วทิตฺติ. ตสฺมาหํ อิมํ ปฏุกภตฺตํ มยฺหํ รุจฺจติ ตํ ทสฺสามิตฺติ. โส ตํ ปุริสํ ปุจฺจิตฺวา สจฺจํ สุตฺวา สจฺจนฺติ อาห.^{๒๘๓}

โส ปน สมฺเป ฐิตสฺส กเถสิ. โส ปุริโส สยํ อุมินฺนํ ปฏุกภตฺตญจ กหาปณญจ ปฏฺิปาฏิยาถ ตฺวํ สามิโก ยํ อิจฺจสิ ตํ คณฺหาหิตฺติ อาณาเปสิ. โส อิมินา วตฺถเณน อตฺถิ เตนหิ ตว รุจฺจนํ คณฺหาหิตฺติ วุตฺเต สหสฺสธวิกํ คณฺหิตฺวา คโต อถ โส โถกํ คตกาเล ปกฺโกสาเปตฺวา ตาต กหาปณํ ตว รุจฺจตฺติติ ปุจฺจิตฺวา อามาติ วุตฺเต ตาต ตยา ยํ มยฺหํ รุจฺจติ ตํ ทสฺสามิตฺติ วุตฺเต วุตฺตนฺติ ปุจฺจิตฺวา วุตฺตนฺติ วุตฺเต เตนหิ อิมํ กหาปณํ ตสฺส เทหิตฺติ อาห โส อปฺปราเชนฺโต^{๒๘๔} โส จรณฺโต ปรีเทวมาโน ว คโต ตสฺมี ชฺเชน ราชชา จ อมจฺจา จ เสนาปตฺิ จ อติโสมนสฺสา หุตฺวา สาธุการํ ปวตฺตยฺสิ โส ชยฺปุริโส อติโสมนสฺโส ตํ กหาปณํ เทวภาคํ กตฺวา ตสฺส เอกัง ภาคํ อทาสิ เอกัง คณฺหิตฺวา คโต โส วิญฺจยฺอมจฺโจ เตน กหาปณฺน ราชาทโย ปรีปาเลติ.

^{๒๘๕} ล. อุตฺตาเรตฺตฺติ

^{๒๘๐} ล. น สกฺโกนฺโต

^{๒๘๑} ล.,ล.ก. ปโกสาเปตฺวา

^{๒๘๒} ล.,ล.ร.๔ นียฺยาเทสิ

^{๒๘๓} ล. วุตฺเต

^{๒๘๔} ล. อปฺปราเชนฺโต

โส ราชชา อห อมฺโง เสนาปติ อัย มงฺคลหตฺถิ กติปมาณครุกํ กถํ ชานิสฺสาม ตฺวํ ตํ คฺลเตตฺวา ชานถาติ. โส ราชานํ วนฺทิตฺวา ฆริ คฺนตฺวา กถํ กติปมาณ^{๒๕๕} ชานิสฺสามิ ติ จินฺเตตฺวา อตฺตโน ปฺริสํ ปกฺโกสาเปตฺวา ตเถว มนฺเตนฺโต ทฺวิหฺตีหํ มนฺเตนฺโต โกจิ อฺ ปายํ น ปสฺสตี. โส เสนาปติ จินฺเตสิ อิมเ สาลายํ วสนฺติ อฺปายํ ปสฺสนฺติ ยนฺนุนาหํ ปฺจ จิสฺสามิ ติ จินฺเตตฺวา เตสํ สฺนติกํ คฺนตฺวํ เอกมฺนตํ ปฏิสณฺฐารํ กตฺวา ปฺจจฺฉิ ตฺมเห กฺโต คตฺตถาติ พาราณสีโต อาคตฺมหาติ อหํสฺ. โส ปฺจจฺฉิ โภนฺโต ก็ อฺปายํ ชานิสฺสถ อิทานิ อมฺหากํ ราชชา อิมสฺส มงฺคลหตฺถิโน กติปมาณํ ครุกํ ตฺมเห คฺลเตตฺวา ชานิสฺสถาติ มํ ปฺจ จฺฉิ อหํ น อฺปายํ ชานิสฺสามิ ติ ชานิสฺสามิ ติ วฺตุเต กถํ คฺลยิตฺถ ตฺมเห อตฺตโน ปฺริเส เวฬุ นฺลุมฺปํ พนฺธาเปตฺวา ติฏฺฐสิ.

อปรภาเค เอกทิวสํ เสนาปติ ราชูปฺถุฐานํ คฺนตฺวา เอกมฺนตํ นิสฺสิตฺวา อฺลุมฺปํ กาเรตฺวา มงฺคลหตฺถิ โธตาเรตฺวา อทาสิ. อถ อฺลุมฺปํ ยาว อฺทเก นิมุชฺชํ ทนฺทเกน อาเนตฺวา หตฺถิ โธตาเรสิ. อถ ปฺจจฺฉา มหาชเน สิลายิปิ หาราเปตฺวา ตตฺถ โธลุมฺเป ปา ปิตา โธลุมฺปํ หตฺถิโน ฐิตกาเล ยาว นิมุชฺชํ^{๒๕๖} ตาว สิลายิ คฺลยิตฺวา กติปมาณครุกาวั ชานถาติ อห โส ตถา อทาสิ. ปฺนทิวเส โส เสนาปติ ราชูปฺถุฐานํ คฺนตฺวา มหาตลํ อภิ รุชฺชิตฺวา ตํ ราชานํ วนฺทิตฺวา เอกมฺนตํ นิสฺสิติ.

ตํ ทิสฺวา ราชชา ปฺจจฺฉิ หตฺถิ คฺลยิตฺวา ครูปมาณํ ชานาสีติ ตเมว เทวาทิ วฺตุเต กถํ คฺลยิตฺวาติ ปฺจจฺฉิ. โส เตน กตฺนียาเมน อโรเจสิ. ราชชา ปญฺญวาเยวาทิ ตฺลิตฺวา พนฺ ทตฺวา หตฺถิอสฺสโคมฺหิสาทินิ จ หิริญฺญสฺวณฺณาทินิ จ ทตฺวา เสนาปติสฺส ฐิตโร โสฬสว สิสฺสกา อโหสิ. ตสฺมา โส ฆริ คฺนตฺวา จินฺเตสิ อัย มยฺหํ พนฺทกาโร อติปญฺญวาเยว ตสฺส โภคสมฺปตฺติญจ ฐิตฺรญจ ทสฺสามิ อปรภาเคปี^{๒๕๗} สพฺพํ อนฺตรายํ มยฺหํ อฺปฺปชฺชตี โส จินฺเตสฺสตี มํ มฺญจิสฺสตีติ โส ปญฺญวา หตฺถิโย อหริตฺวา ปิฏฺฐิยํ ธนํ ถปฺยิตฺวา ฐิตาหิ คณฺหิตฺวา ตสฺส อทาสิ โส ปญฺชิตามจฺเจ จินฺเตสิ อมฺหากํ ราชชา อนาโถ วต เอกาปี อิตฺ ติ วฺยยาจจจํ กโรนฺตี นตฺถิ ตสฺมาหํ มม รณฺโญ ทสฺสามิ ติ ตํ ตสฺส อทาสิ.

อปรภาเค ตสฺมี นคเร ราชชา กาลมกาสิ. ตสฺส ปฺตุโต นตฺถิ เอกา ฐิตา เสนา ปติอาทโย นาครา ฌาปนกิจจํ กตฺวา มนฺเตสฺส^{๒๕๘} โภนฺโต ยสฺมี นคเร ราชชา นตฺถิ ตสฺมี ฆาสฺกํ น โหติ ตฺมหากํ รณฺโญ ปฺตุโต นตฺถิ อิตฺถิ นาม มุทฺจิตฺตา รชฺชํ กาเรตฺถ^{๒๕๙} น วมฺภู ติ กตฺถ ราชานํ ลภิสฺสาม เอกจฺจา ปฺโรหิตํ ภาณฺทาคาริกามจฺจํ นานาวจฺนํ อหํสฺ. ตสฺมา

^{๒๕๕} ล.,ล.ก. กติปมาณ

^{๒๕๖} ล. นิมุตต์

^{๒๕๗} ท. อปรภาเค

ปุโรหิต อาห โภงโต มยํ ปุสฺสรถํ วิสฺสชฺชาม^{๒๘๘} ยตถ ปุณฺณวา อตฺถิ ตตฺถ คจฺจตฺติ^{๒๘๙}
 สพฺเพ เอกจฺจนฺทา หุตฺวา ปุสฺสรถํ วิสฺสชฺชเชนฺติ ปุสฺสรถิ^{๓๐๐} มนุหฺรํ ปทกฺขิณํ กตฺวา ตตฺถ
 สาลายํ ปณฺธิตามจฺจสฺส ปาทมฺมํ โอบิยิ. โส จินฺเตสิ มม ราชา อตฺถิ อหํ รชฺชํ กาเรตฺถ
 น ยุตฺโต ตตฺถาหํ ราชานํ นิมนฺตยิสฺสามิ ปุสฺสรถํ อภิรฺยฺหตฺนฺติ. โส ราชานํ นิมนฺเตสิ.
 ราชา ปุสฺสรถํ อารุยฺหิ ราชภูฏานํ คนฺตฺวาน ธีธ อฏฺฐาสฺสิ. สพฺเพ ชนา ราชานํ อภิสฺสิยฺจิตฺ
 วา ราชธิตรญจ เสนาปติธิตรญจ อคฺคมเหสีฐฺวาน ฐฺเปสฺ. ราชา ปน ปณฺธิตามจฺจสฺส
 อูปราชภูฏานํ สุวณฺณการสฺส ทวารรกฺขนภูฏานํ อทาสฺสิ ตสฺมา ปณฺธิตเสวนา อตฺตตฺถญจ
 ปรโลกมจฺจลญฺจาตีติ เทว มจฺจลานิ อวหาติ. โย ปณฺธิตํ เสวมาโน ตทสฺสชาวโหติ.

ตตฺถราชํ อณฺุปฺพุพฺพิกา ปุพฺเพปิ เอโก กิร พุราหฺมโณ วิธูโร นาม ปณฺธิโต วย
 โภ ปุณฺณวา โหติ ตสฺส เอโก ปุตฺโต ชฺชิตฺมาณโว นาม อติครุโก เสยฺยนคเร ชาติภูมि โห
 ติ โส วิธูรพุราหฺมโณ^{๓๐๑} นาวิกิ ปญฺจสฺตวณฺนิเชหิ สทฺธิ นานาปการํ คจฺจนฺโต ธนวิกิ
 นิสฺสตฺถาย คจฺจติ. เอกสฺมิ กาลे ปญฺจ นาวานิ วิมฺยฺหนตา พหุลนฺครสฺส อุกมฺมุขํ
 สมฺปตฺนฺติ สพฺเพ นาวา นาวตฺตถํ เอกโต สมฺปตฺตา โหนฺติ วิธูรปณฺธิตสฺส ไรโค อูปรชฺชติ.

นคฺรวาสิโน วหิเสนฺติ อมฺหากํ นคฺรํ ทฺวิกฺษาทีภาวสมฺปตฺตํ อติมนฺตยฺนฺตา
 ปสฺสนฺตา ราชนิเวสนํ คนฺตฺวา รมฺโณ อาริเจสิ.

อปรภาเค โส วิธูรปณฺธิโต หริตอาพาโธ อฏฺฐาสฺสิ โส พนฺธนาหํ อูปายํ
 จินฺตยิตฺวา กยวิกฺกยญฺจ ธนญฺจ มม สนฺติกํ คณฺหิสฺสามิติ จินฺเตตฺวา เอกํ ปุริสํ มม ภริยํ
 สาลงฺการํ กหาปณฺสสฺส อาทาย อญฺญตฺรสฺส พุรหฺมณฺสฺส เขตฺเต ฐฺาเปตฺวา สพนฺธนํ
 หริตยฺตฺเตเขตฺเต นิสฺสิยฺตฺถาติ อาห โส ตถา อกาสิ.

วิธูรปณฺธิโต ปน ราชกฺลํ คนฺตฺวา โโอกาสํ ลภิตฺวา รมฺโณ สนฺติกํ คนฺตฺวา เอ
 กมนฺตํ นิสฺสิทิ. เอกมนฺตํ นิสฺสินโน โส วิธูรปณฺธิโต^{๓๐๒} ราชานํ เอตทโวจ. เทว วาณิชา มยํ
 ตฺมฺหากํ นคฺรํ อาคจฺจนฺตา^{๓๐๓} นานาธนฺปริปฺรณฺตฺตาย ตฺมฺหากํ นคฺรํ กาเรตฺถกามา อาคตา

^{๒๘๘} ล. วิเสชฺเชตฺวา

^{๒๘๙} ล. คนฺตฺวา อิตฺสทฺโท จ นตฺถิ

^{๓๐๐} ล. ปุสฺสโก

^{๓๐๑} ล.,ท. วิธูรพุราหฺมโณ

^{๓๐๒} เอกมนฺตํ นิสฺสินโน โส วิธูรปณฺธิโตติ ปทํ น ยฺชฺชติ โส วิธูรปณฺธิโต เอกมนฺตํ นิสฺสินโนติ ยฺชฺชติ

^{๓๐๓} ล. อาคจฺจนฺโต

อิทานิ มม ภริยา นุหानตถํ คนตุวา อนุตธายติ มยํปี ตโต อิตโต ปริเยสสนุตตา น ปสฺ
 สิสฺสาม ตํ อาทาย คโต ปุริสฺสตี สญญาย ตว สนฺติกํ อาคโต ตวํ มม เมตฺตา ปุราจาริกํ
 กตฺวา อิมํ วินิจฺฉิตฺวา^{๓๐๔} มม ภริยํ ปุจฺฉิ. ตํ สุตฺวา ราชชา โภ พุรหฺมณ ตํ วาณิซฺชกมฺมํ น
 ชานามิ นคฺรวาสินอ มยฺหํ อารอเจติ ตุมฺเห มม ปจฺจามิตฺตา อาคตา อมฺหากํ ออาหาราเปตฺ
 วา ราชภณฺฑาทาคาเร ฐฺเปตฺวา. สเจ สพฺเพ นาวา ตุมฺหากํ กยวิกฺกญฺจ สพฺพธนญฺจ ทสฺ
 สามิตฺติ อาน. เอวญฺจ ปน วตฺวา ราชชา อมจฺเจ อาณาเปติ ตุมฺเห นาวิกสฺส ภริยํ
 คเวสฺสเถติ. เต สาธฺฐตี สมฺปติจฺฉิตฺวา สพฺพตถ คเวสฺสิตฺวา อปสฺสนุตตา คเวสฺสิตฺวา หริตฺยุตฺ
 เขตฺตํ ปสฺสิตฺวา ตํ อาทาย รมฺโญ ทสฺเสติ ราชชา วิธูรปณฺฑิตํ ปุจฺฉิ ก็ วตถํ อาทาย คจฺฉ
 ติ ตว ภริยาติ มหาราช มม ภริยา สหสฺสสกาปณฺณ สวณฺณาลงฺกาเรน อลงฺกริตฺวา คตา
 ติ อาน

โส ราชชา ตํ ภริยํ ปุจฺฉิ โภ ตํ อาทาย ชานาสิตฺติ ปุจฺฉิ. สา น ชานามิตฺติ วุตฺเต
 กตฺถ ลภิตฺถาติ^{๓๐๕} โส อมจฺโจ ภริยํ อคเวสฺสิตฺวา อญฺญตฺรสฺส หริตฺยุตฺเต เขตฺเต ปสฺสามา
 ติ อาน โส ตํ ปกฺโกสิตฺวา ปุจฺฉิ ตวํ นาวิกภริยํ อาทาย คจฺฉสฺตี. นตฺถิตฺติ วุตฺเต ไทสมฺห
 น มุตฺโตสฺตีติ อาน. รมฺโญ ปน ตํ อิตฺถิ อาริยามานํ ปุริสํ คเวสฺนุตฺสฺส ตํ น ลภติ. ^{๓๐๖}
 เขตฺตสํมิกํ พุรหฺมณ ลภติ. ราชชา ปน วินิจฺฉยฺกฺสโล ตํ อญฺ วินิจฺฉนฺโต อาน อปี ปุริสฺ
 นาวิกสฺส ภริยํ อาริตฺวา ยสฺส เขตฺเต ฐฺปีโต โส อารณฺปุริสฺ น ปญฺญาติ. ตํ การณํ
 อชานนเขตฺตสํมิกํ ลภติ. อิทํ ปทํ ปญฺจ กหาปณฺสเตหิ เขตฺตสํมิกฺสฺส ลญฺจณํ คณฺหิตฺ
 ๑ วัชฺชติ เขตฺตสํมิกฺสฺส อรกฺขิตตฺตา เขตฺตสํมิโก อโปโร โปรสฺทิสฺ โหติ. อิทํ ลญฺจณํ
 นาวิกสฺส สํมิกฺสฺส เทตฺตอมจฺโจ อปีจฺ สพฺเพ ปน นคฺรวาสินอ วาณิชานํ ไทสฺ อูซฺฌายนฺติ
 อิเม ปจฺจามิตฺตา วา โจรา วาติ วตฺวา สพฺพธนํ นีหริยนฺติ. อิทํ ปทํ นาคฺรานํ ทฺวิกุณฺ
 ญฺตฺวา นํ คณฺหิตฺ ๑ วัฏฺฏติ นาวิกสฺส กาทฺ ๑ ไทสฺ อุกฺคหิตตฺตาติ อิทํ วินิจฺฉยํ กตฺวา
 ราชภณฺฑาทาคาเร อาริตฺวา ปกฺขิตํ สพฺพธนญฺจ กยวิกฺกยํ เทติ นาวิกานํ พหฺลรณฺโญ กิร
 ตโย ธิตา อุตฺตมรฺูปธฺราอภฺริปา ปาสาทิกา โหนฺติ ตาสํ กิตฺตสทฺโท สพฺพตถ ปากฺโฆ อโ
 สฺสิ. อถโข เอโก ราชชา อญฺญตฺโร นาม อญฺญตฺรสมฺมि นคฺเร รชฺชํ กಾರೆสิ. ตาสํ กิตฺติสทฺทํ
 สุตฺวา มเหสฺสิลภิตฺกาโม หุตฺวา จตฺรจฺคนิยา เสนาย ปริวฺโต นคฺรโต นิภฺขมิตฺวา อาคจฺฉน
 โต อญฺญตฺรสมฺมि ปเทเส ขนฺธาวารํ นิवासาเปตฺวา สาสนํ ปหิณฺ

^{๓๐๔} ล. วินิจฺฉิตฺวา

^{๓๐๕} ล. ลภิตฺถาติ

^{๓๐๖} ล. ลภติ

โก พหลราชา สเจ^{๓๐๖} ตูว์ ปณฺทิตโต ภวิสฺสสิ มม สตตปทิกปณฺหํ วิสฺสชฺเชถ. อิทานิ จตุรงฺคนิยา^{๓๐๗} เสนาย พนฺุลา ย อาคโตสฺมิ นครํ ปวิสิตฺวา อารโจะาเปสิ ราชทูโต ตํ สมปฏฺิจจิตฺวา นครํ ปวิสิตฺวา อารโจะาเปสิ. ราชฯ ปน โโอกาสํ ทตฺวา ตํ วนฺทิตฺวา เอ กมนฺตํ นิสินฺนํ ราชทูตํ ปุจฺฉิ โภ ราชทูต กุโต อาคโตสฺสิติ. ^{๓๐๘} อณฺฺยตรสฺส รณฺเญ ราชทูโตสฺมิติ วทติ. กสฺมา อาคโตติ ปุจฺฉิ. โส สาสนํ เทติ. โส ลญฺจํ ภินฺทิตฺวา ปณฺหํ วาเจตฺวา ตํ สาสนํ ญตฺวา สตตปทิกเณ ชานาติ. พนฺุ อมจฺเจ สนฺนิปาเตตฺวา ปุจฺฉติ. เตปิ น ชานนฺตา ทฺูวิทฺตีหํ วิจินฺตยฺนฺตา น ชานนฺติ ตสฺมา ราชฯปี มหาชเน มหฺลลเก สนฺนิปาตาเปตฺวา ปุจฺฉิ. ปณฺณสาลา ยํ สตตฺวาหํ วิจินฺตยฺนฺตา น ชานิสฺสุ. ราชฯปี จินฺเตนฺโต อชานนฺโต^{๓๐๙} วิธฺรปณฺทิตํ นาวิกํ สรติ.

โส ธิตฺมา ว ปณฺทิตโต มยา ปุจฺฉิตฺุปี วฏฺฏตีติ ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา ปุจฺฉิ. ปณฺทิตโต ตูว์ ปณฺญวฯ กิ สตตปทิกปณฺหํ ชานิสฺสสิติ กถนฺติ วตฺวา โส เอโก ราชฯ สตตปทิกปณฺหํ สาสนํ เปเสสิ. โภ ภาติโก โภ กนิฏฺฐิตฺติ โส วิธฺรพฺรหฺมเณ เทว เต อายาจฺนฺโต โภนฺโต เทว สํฆาโย เสวตจตฺเต จ ปาสาเท วสนฺตา ตุมฺเห มม ทิพฺพสฺกฺขี จ โหถ^{๓๑๐} อหํ สจฺจวจฺนํ วกฺขามิ. ตุมฺเห สาธุกาโร ปวตฺเตถ โน เจ อมฺหากํ โทสํ วกฺขเตติ อหา โส ลญฺจํ ภินฺทิตฺวา เตปิ วิสฺสชฺเชติ. โส ตํ วิจาเรตฺวา อหา เทว อยํ สตปทิกโก มหฺนตฺสึสํ มหฺนตฺนงฺคุฏฺฐํ ตนฺนุชฺฌกาโย ปุริโส จ อิตฺถิ เจวาทิ วตฺวา ปุณฺ โส เอวมาห มหาราช สตปทึ ปุโรโต คจฺฉนฺโต เชฏฺฐิตฺติ วเทติ อยํ ปจฺฉา อญฺคจฺฉนฺติ กนิฏฺฐา ยาทิตฺติ วตฺวา องฺคุลิเก ทสฺสติ. จตฺตเทวตาทโย นานารตฺนปฺปฺพานิ วิกิริตฺวา สาธุกาโร ปาเตนฺติ. มหาชนา จ สาธุกาโร ปวตฺตนฺติ ราชทูโต ปน ตํ อจฺจริยํ ทิสฺวา ราชฯนํ วนฺทิตฺวา ขนฺธวาร์ คนฺตฺวา อตฺตโน รณฺเญ สพฺพํ ปวตฺตี อารโจะติ. โส ราชฯนํ กรณฺํ ญตฺวา ปณฺจ สฺวณฺณํ วิธฺรสฺส ทาเปตฺวา นีวตฺติตฺวา อตฺตโน นครํ อคฺมาสิ. พนฺุลราชา^{๓๑๑} ปน วิธฺรสฺส สฺวณฺณสฺส ปาเปตฺวา ปุจฺฉิ ตาต นาวิกํ กถํ ชานาสฺสิติ มหาราช อหํ โปราณณฺมมํ ชานามิติ วตฺวา กถํ โปราณนฺติ วุตฺเต วิฏฺฐปฺพพฺนิทานํ อตฺถิตฺติ อหา.

^{๓๐๖} ล.,ล.ก. เจ

^{๓๐๗} ล. จตุรงฺคนิยาย

^{๓๐๘} ล.อาคโต

^{๓๐๙} ล.,ท. น ชานนฺโต

^{๓๑๐} ล. โหติ

^{๓๑๑} ล. พานฺุลราชา

อติเต เเอโก ราชชา โกรพโย นาม โกรพยนคเร รชช กอเรสิ. โส ราชชา กาเมสุ
 อาทินวํ ทิสวา ปพพชิตุกาโม ปุตเต ปกโกสาเปตวา ภาคิกสส รชช นียยาเทตูกาโม เทว
 ปุตเต อนุสาสิ. ตาตา คาเม ตุมเห คจจุนตา ภาคิกโก ปุโรโต คจจตุ กนิฏฐโฐ ปจจโต
 คจจตุ ภาคิกโก ปุโรโต นิสิติตุ กนิฏฐโฐ ปจจโต นิสิติตุ ภาคิกโก ปฐม^{๓๑๓} รชช กอเรตุ อัย
 ไปราณปเวณิธมโม^{๓๑๔} รกชิตพโพติ. เอวณจ อนุสาสิตวา ราชชา นครโต นิภขมิตวา
 หิมวนต์ คนตวา อีสิปพพชช ปพพชช. หิมวนต์ คนตวา ไปกขรณิน อสสม มาเปตวา
 อีสิปพพชช ปพพชช. ตํ สุตวา ตาปโส มตกมจจ^{๓๑๕} ทิสวา ตํ คเหตุวา กกกฏสส อทา
 สิ. โส ตํ คนหิตวา อสสม ฐเปตวา ปรีปาเลติ. สวา สตปที ครุคพภา วิชายนตี อาสนนา
 ตาปส์ อาห ภนเด มยห์ กรณทกํ เทตุ วิชายนตถายาติ โส เวพุนา กรณทกํ กตวา กสส
 อทาสี. อถ สวา วิชาโย เทว ปุตเต เเอโก ปุตโต เอกา ปุตติติ สวา เทว ปุตเต อาทาย
 ตาปสสส สนติกํ คนตวา อาหารํ ภูณชติ. ^{๓๑๖} โส ตาปโส ตํ ปจจ.

สวา อาห อัย ปุโรโต คจจุนโต ปุตโต ภาคิกโก สีสถูลนงคภูฐโฐ ตนุชฌกกาโย ปุ
 ริโส อัย ปจจโต คจจุนโต กนิฏฐโฐ ตนุสัสตุนงคภูฐโฐ ตนุชฌกกาโย ปรีโส อัย ปจจโต
 คจจุนโต กนิฏฐโฐ ตนุสัสตุนงคภูฐโฐ ฐลชฌกกาโย อิตถิติ วกชติ. อิติ ไป
 ราณปเวณิธมมํ ชานามิติ ตวา จ วฐรปณชิตโต ราชานํ วนทิตวา อาปจจิตวา อฐฐา
 ยาสนา ปกุกามิ. สพเพ นครวาสโน มจจาทยโย สารุการ์ ปเวเทนติ. เต วาณชชา กยวิกัย
 วิกิณิตวา สพพชนํ สสาเปตวา ตมหา นาวาโย ปลาเปตวา อตตโน วสนนคร์ อคมาสิ.
 โส วิฐรปณชิตโต อตตโน นครํ สมปตโต จิรํ วสนโต เกณจิ พยาธินา ปีฬิตโต^{๓๑๗} มรณา
 สนุนกาเล ชิติกุมาร์ ปัยปุตต์ อามนเตตวา อนุสามิ ตาต ปัยปุตต์ อหํ ฐวํ มริสสามิ ตวํ
 ปจจา วาณชชกมมํ กโรนโต อญญนคร์ คจจahi มา พหลนคร์ คจจahi

พหลนครวาสโน หิ พหุมายา พหุโกลาหลกมมํ กโรนตา โหนติ อปัจ ตสส
 รณญู ถิตา อภิรฐปา ปาสาทิกา ลกขณสมปนนา อโหสิ. อญญ ราชานอ ตํ ถิตร์ ลภิตุ
 กามา ปณห์ เปเสสนติ ตสฺมา ตวํ อติตรุโณ มา คจจati. ^{๓๑๘} อิติ ปุตตสส อนุสาสิตวา

^{๓๑๓} ล. ปถม

^{๓๑๔} ล.,ท. ไปราณปเวณิธมโม

^{๓๑๕} ท. มตตกมจจ

^{๓๑๖} ล. ภูณชนติ

^{๓๑๗} ล. ปีฬิตโต

^{๓๑๘} ล. คจจตุ

กาลมกาสิ. อปรภาเค โส ไชติมาณโว วยวฑฒมาโน ปณฺฑิตภาวํ ปตุโต เชฏฐุนาวิกโก หุตฺวา จินฺเตสิ มม ปิตริ อาสนนมรณสมฺปตฺเต มม อนุสาสิเต อญฺญํ นครํ คจฺฉตุ พหุลนฺครํ มาคจฺฉตุติ ตํ ปน นครํ กถํ ตตฺถาหํ คนฺตฺวา ซานิสฺสามาติ โส ไชติมาณโว นาวาโย สมฺ ปาเทตฺวา กุชวิกฺขํ ปกฺขิปิตฺวา พหุลนฺครํ คนฺตฺวา นาวติฏฺฐํ สมฺปาปุณฺนิ

ตถา ปน เอโก พโก รตฺตปาโท นทีตีรานุสฺสเรณ อาคนฺตฺวา อาหารปริเยสนตฺถาย คจฺฉติ ตํ ทิสฺวา ไชติมาณโว สเรณ ตํ พกํ วชฺฌิ โส จ มรณนฺตํ ทิสฺวา ตํ คเหตฺวา นาวายํ ฐฺาเปสิ.^{๓๑๕} อถโข เอโก ปุริโส ปฏฺิภาณฺวา อุบายกุสโล ตํ ทิสฺวา วิจริตฺวา^{๓๒๐} โจ เทติ.

กสฺมา มม ปิตริ พกํ วิชฺฌิตฺวา มาเรสีติ ตทา ปน เอโก ปุริโส ไชติมาณวสฺส สนฺติกํ อาคนฺตฺวา ปุจฺฉิ นาวิกโก ตฺวํ กสฺส ปตุโตติ วิธฺรปณฺฑิตพฺรหฺมณฺสส ปตุโต อหนฺติ อาห โส สาธุติ วตฺวา อมฺโภ นาวิกโก ตว ปิตา ปปาตวาลุกํ ชณฺิตฺวา มม มณฺี นิหิตํ คนฺ หิตฺวา คจฺฉติ โส หิ มณฺีรตโน นคเร อคฺโคติ โน เจ มม นครํ วินาสํ ปาปุณฺนาตีติ

อถโข เอโก ปุริโส ตสฺส สนฺติกํ อาคนฺตฺวา ปฏฺิสนฺฐารํ กตฺวา ตํ โจทฺติ อมฺโภ มม เสตฺสฺกรโปฏฺโก อตฺถิ ตว ปิตา ตํ ทิสฺวา มม อโวจ สมฺม สหายก อิมํ เสตโปฏฺกํ ยาจิตฺวา อสุกํ สฺกํ วจฺยิตฺวา ปจฺฉา คนฺตฺวา เทมีติ. มม เสตฺสฺกรโปฏฺโก เอกนคเรณ อคฺโค อิทานิ เม ปิตา กาลกโต คจฺฉติ ตฺวํ ปน ปตุโต อาคนฺตฺวา กสฺมา ต อนาทาย อาคโตสิ อหํ ตํ คนฺหาเมตี. ตทา ปน เอโก อนุตฺโก^{๓๒๐} เอกจกฺขุโก ตสฺส สนฺติกํ อาคนฺตฺวา นิสีทิตฺวา ปฏฺิสนฺฐารํ กตฺวา โจเทติ. อมฺโภ นาวิกโก ตว ปิตา มม เอกจกฺขุ คเหตฺวา กสฺมา นาคจฺฉติ อิทานิ ตฺวํ ปน ปตุโต อาคโต มม จกฺขุ คนฺหิสฺสามิ ตฺวํ มม จกฺขุ เม เทหีติ. เต จตฺตาริ ชนา ราชกุลํ คนฺตฺวา พหฺลราชานํ วนฺทิตฺวา สพฺพํ กรณํ อาริเจสี โส ราชา จินฺเตสิ ตสฺส ปิตา วิธฺรปณฺฑิตโต มม พนฺุปการิ สตปทิกปณฺ्हํ วิสขฺเซติ.

สเจ วิธฺรปณฺฑิตโต สตปทิกปณฺ्हํ น วิสขฺเซติ มม เคหํ วินาสํ ปาปุณฺนิสฺสติ. อปิจ ไชตกมาณโว จินฺเตสิ. มม ปิตู วจฺนํ สจฺจํ อถาหํ มม อตฺตโน ปณฺฑิตภาวํ ทสฺเสสฺ

^{๓๑๕} ล.,ล.ก. ฐาปสิ

^{๓๒๐} ล.,ท. วิจริตฺวา

^{๓๒๑} ล. อนุทโก

สามิติ ราชา ปน ต่ ปกโกสาเปตวา ปุจฉิ มาณว กิณนาโมสิติ โส เทว อหฺ ไซติมาณโว
 นามสมฺมิตติ วตฺวา กสฺส ปตฺโตสฺสิตติ ปุจฉิเต วิธูรพฺรหฺมณฺสฺสาติ วตฺวา ตว ปิตา กุหิ คตา
 นาคโตติ วุตฺเต กาลกโต เทว อปฺจ มรณาสนฺนกาเล มม ปิตรา วุตฺโต ตาต ตฺวํ พา
 หลนฺคเร วานิชฺชกมฺมํ กาทฺถ ๑ มา คโตสฺสิตติ ตสฺมาหฺ อาคโตสฺมิตติ อาห ราชา ตํ อาห ตาต
 ไซติมาณว อຍံ ตํ ใจฺเทติ ตฺวํ รตฺตปาหํ พกํ อฺยุโยเชสิ กิณฺติ สาธฺ เทวาทิ สมฺปฺฏิจฺฉิ.

อຍံ พโก มม ปิตฺรํ ชาทิตฺวา โส น นิวาเรสิ. อหฺ ไซ ติรจฺฉานํ ฆาเตมิ^{๓๒๒}.
 พโก มนุสฺสํ ฆาเตสิ. อมฺเห พกฺมฺลํ คณฺหาตุ อຍံ พโก มม ปิตฺรํ ชาทิตฺวา โส น นิ
 วาเรสิ. อหฺ ไซ ติรจฺฉานํ ฆาเตมิ พโก มนุสฺสํ ฆาเตสิ. ปฺตฺตสฺส มนุสฺสสมฺมํ คณฺหาตุติ
 ราชา ปุจฉิโตติ มาณว อຍံ พโก ตว ปิตฺรํ ททิตฺ โก จ ตว สกฺขีติ เทว อหฺ ใจฺทกํ นิสฺ
 สาย อฺอุปฺปนฺนํ ตสฺมา ปฺรฺมํ ใจฺทกํ^{๓๒๓} ปุจฉิสฺสติ. ตํ สุตฺวา สจฺจฺนฺติ วตฺวา ใจฺทกํ ปุจฉิ. โส
 ใจฺทโก ปฺริโส ตฺนฺนํ อโหสิ. โส ราชา มาณวํ อาห ตาต ไซติมาณว ตฺวํ อกาสิ. อຍံ พโก
 ตว ปิตฺรํ ททิตฺ. โกจฺ ตว สกฺขี มํ วุทฺธาหิตฺ โส อาห สฺโณหิ มหाराช มม ปิตา ตว สณฺ
 หํ กตฺวา อิมฺสฺมိ นฺคเร ปฺฏิพฺพทฺจิตฺตา^{๓๒๔} จฺโต นาวตฺตํ มจฺฉา ชาโต อຍံ พโก ตํ ปิตฺรํ
 มจฺฉํ ททิตฺ. ตสฺมาหฺ ทฺมฺนจฺจิตฺตา ตํ ฆาเตมิ อิมํ นิสฺสาย วทามิ อຍံ มม ปิตฺรํ ชาทิตฺติ

เอวญฺจ ปน วตฺวา โส ราชา อิมာ คาทา อภาสิ^{๓๒๕}

ทาสกํ เวยฺยาวจฺจา	หตฺถิอฺสฺสโคณฺมฺหิ	[๔๖]
ทฺวิคฺคณฺ สฺสิญฺจ คณฺหาตุ	เจ อญฺญสฺส มาตา ปิตา	
สมณฺพฺราหฺมณา สฺสิลฺวา	ตสฺส ชีวํ คณฺหาตุ	[๔๗]
เจ ชีวิตํ อาลยา จ	สทฺสสฺกหาปณฺ คณฺหาตีติ.	

ตโต โส ปฺริ ปุจฺฉนฺโต อาห โภ นาวิก อຍံ ปฺริโส ตว ปิตา ปปาตวาลูเก ฐูปิตํ
 มณฺริตนํ คณฺหิตฺวา คณฺตฺวา อาคจฺฉติ ตํ น เทตีติ. โส ไซติมาณโว มหाराช มม ปิตา อฺ
 ทเกน โส ตํ มณฺริตนํ คเหตุวา คจฺฉติ อຍံ ปฺริโส รตฺนสามิโก อฺทกํ นีหริตฺวา อฺทกํ นี
 หรณฺตสฺส ใจฺทกสฺส ปจฺฉานํ มณฺริตนํ คเหตุวา ทสฺเสสฺสามิตฺติ อาห. เอวญฺจ ปน วตฺวา
 อิมํ คาทมาห

เย ปฺริโหสิ ใจฺเทติ ตสฺส วจฺนํ อสจฺจํ [๔๘]

^{๓๒๒} ล. ฆาเทติ

^{๓๒๓} ท. โปทกํ

^{๓๒๔} ล.,ล.ร.๔ ปฺฏิพฺพทฺจิตฺตา

^{๓๒๕} ล.,ล.ห.,ล.ก.,ท.,ล.ร.๔ อาห

ตํ วัตถุ กปิตํ โหติ

ทิวคณาสัญญํ คณหาตีติ.

ตโต ปรี ปุจจนโต ไชติมาณวํ ปุจฉิ. ตาต นาวิก อัย ปุริโส ตํ โจเทติ ปีตา
ตสฺส เอกปกฺขํ ยาจิตกํ คณหิตฺวา น ปกฺขํ เทติ เอกํ จกฺขุมาลภิตฺวาโมสมิ เทวาติ. อหํ
ปน ปุตฺโต ตสฺส จกฺขุ ปฏิทามิ โส ปน ปฐมํ อตฺตโน จกฺขุ โจทกํ อุปาทาเปตฺวา สมมุข
ปาเน^{๓๒๖} ฐาปหิ^{๓๒๗} อถ ปจฺฉา มม ทิวจกฺขุปีตสฺส จกฺขุรูปे ปกฺขิปีสสามิ มม ปีตา เอกํ
คณฺหิ อหํ ปน เทว ปฏิทามิติ. โส ตํ สุตฺวา ราชานํ อาณาเปสิ โภ โจทก ตว เอกํ จกฺขุ
อตฺถิ เอกํ นตฺถิ อุตานํ จกฺขุ ตสฺมา ตวํ เทว จกฺขุณิ อุปาทาเทตฺวา สมมุখে ฐเปสิติ โส
อนนฺตฺกปุริโส ตํ สุตฺวา ภิโต ว มหาราช อหํ น สกโกมิ มม จกฺขุ อุปาทาเทตฺวาติ วตฺวา กถํ
ตวํ จกฺขุ อุปาทาเทตฺวา วิธฺรปณฺชิตสฺส อิมสฺส ปีตฺโน เทสิติ วุตเต เทว อหํ พาโล ว มุสา
วาทํ ภณามิ ตสฺส โทสํ อุกฺขิปามิ เอกํ อสจฺจํ มหาราชชาติ วทติ. ตํ สุตฺวา โส ราชา อติ
กฺทฺโร อุกโกสตี^{๓๒๘} ปรีภาสตี. อเรทฺถุฐา^{๓๒๙} อนนฺตฺก อนนฺตฺพาลโกสิ ตวํ ปาปปฺพุพกมฺเมน
อนนฺโต เอกจกฺขุ อิมสมิ ปน โทสํ อุกฺขิปิตฺวา พหุปาปํ ปสเวสิ.^{๓๓๐} โภ โจทก ตวํ โทสํ กต
วา กิ คจฺฉสิตี ปุจฉิ.

ไชติมาณวสฺส อโทสสฺส โทสํ วกฺขติ อิหํ ครุกมมํ โหติ จกฺขุมา อปิยา อมฺนา
ปา น โหติ. อติปิยา อติปิยา อติมฺนาปา อปริมาณานา^{๓๓๑} จ ตสฺมา ทิวคณํ สิญฺจณํ คณหา
ติ เอกจกฺขุ ปน สหสฺสมฺมูลกํ ตสฺมา อัย ปุริโส ทิวสฺสสฺสสิญฺจณํ ทิวสฺสสฺส ราชทณฺฑํ เทตฺ
ติ เอวญฺจ ปน วตฺวา ราชา อาณาเปสิ ตุมฺเห กิตฺติกํ ลิขิตฺวา ราชกิตฺติกา ฐเปถาติ.
ตโต ปรี ราชา ปุจจนโต อาห โภนฺตา นาวิกา อัย ปุริโส ตว ปีตรํ โทสํ วกฺขติ วิธฺรพฺร
หฺมณฺเ อเอกเสตฺสฺสกรโปฏกํ ยาจิตกํ คณฺหาติ อิทานิ นาคนฺตฺวา ตสฺส เทติ เอตํ สจฺจนฺติ
โส เอวมาห มหาราช มม ปีตา อิมสฺส เสตฺสฺสกรํ อาทาย คนฺตฺวา โกจิ โกจิ สกฺขี ภวิส
สตีติ ราชา ตํ ปุจฉิ โกจิ ตว สกฺขี โหติ น โหตีติ โส อญฺญู โกจิ น ชานาติ. มม ภริยา
ปน เอกา ชานาติ มหาราชชาติ. โส อาห ภริยา ปตีสส สกฺขี น ยุตฺตา ปติ จ ชายาย สก

^{๓๒๖} ล. สมุขปาเน

^{๓๒๗} ล.,ท. ฐาปหิ

^{๓๒๘} ล. อุกโกสตี

^{๓๒๙} ล. อเรทฺถุฐา

^{๓๓๐} ล.,ท.,ล.ร.๔ ปสฺสเวสิ

^{๓๓๑} ล. อปปริมาณานา

ไซ น ยุตตา น ปเวณิธมโม โหติ กสฺมา อญญมญญมฺนตยนฺตชานตา โส ตฺถุหี อโหสิ.
 ไซติมาณโว อาห มหาราช น สกฺโข โหติ. ตถฺจ โหตุ เสตตฺสฺกฺริ จ มาตา โหติ โน จ เส
 ตตฺสฺกโร^{๓๓๒} จ ปีตา โหติ โนติ ราชฯ ตํ เสตตฺสฺกฺริ^{๓๓๓} จ เสตตฺสฺกโร จ โหติ โนติ ปุจฺฉิตฺวา
 นตฺถิตฺติ วุตเต ปฺรโหสํ กตฺวา อสจฺจนฺติ ปุจฺฉิ สมฺปติจฺฉติ โส ตฺถุหี ปชายนฺโต นิสฺสิ
 ราชฯ ตํ วินิจฺฉิตฺวา อยํ ปุริโส อโถ โจรสทฺธิโส สิญฺจนกาโม ปฺรสฺส โทสํ อุกฺขิปติ. โภนฺโต
 อมจฺจา อิมสฺส สิญฺจํ คณฺหเสตตฺสฺกโร น ทฺคคตฺกุลเ อตฺถิ ชตฺตฺยกุลเ วา มหทฺธนฺกุลเ
 วา อตฺถิ เสตตฺสฺกโร มจฺคสฺตฺโต นาม อนคฺโค ว โหติ สฺกฺรสฺส^{๓๓๔} มฺลํ ฐฺเปตพฺพํ สุวณฺ
 สตสทฺสสมฺลํ โหติ. อิทานิ โจทกสฺส ทฺวิคฺฉนํ กตฺวา คณฺหาติ. ตฺมเห มม วจฺนํ ราชกิตฺติกา
^{๓๓๕} กตฺวา ฐฺเปตภาติ อาห.

อถไซ ไซติมาณวสฺส พาหฺลนคฺเร สนฺตสฺส ตโย ปเทสราชานินฺ ตินฺณ^{๓๓๖} ราชธิ
 ตฺรานํ ฐฺเปตมฺปนฺนํ ญตฺวา ลภิตฺกามา ว โหนฺติ. เตสฺ เเอโก จ ราชฯ มุทฺธิกปณฺหญจ ติสฺ
 โส มุทฺธิโย จ เปเสตฺกามา ว เเอโก รตนสฺสิมุทฺธิโย สมุทฺทตีเร ชาโต เเอโก สมุทฺทมชฺเช
 ชาโต เเอโก มหาวเน ชาโตติ. อีมา ติสฺโส สุวณฺสตสทฺสสคฺคิกา โหนฺติ โส ราชฯ
 มุทฺธิกปณฺหํ ลิตฺตฺวา อมฺโภ พาหฺลราช อิทานานํ พหุจฺจรจฺคนิยเสนาเย ปฺริวตฺโต ตฺมหากํ
 นครํ คณฺหิสฺสติ อีมา ติสฺโส รตนสฺสิมุทฺธิโย วิจฺฉินฺตฺวา ชาตฺถิมฺมิโย ชานาหิ โน เจ มม
 ธิตฺรํ เปเสหิ โน เจ มยมฺปิ พลโยเธหิ จ จจรจฺคนาหิ จ ตฺมหากํ นครํ มทฺทาม มหาวิ
 นาสํ ปาปฺณิสฺสธ อปี ตฺวํ รตนสฺสิมุทฺธิโย ชานาถ ปุชฺชา สกฺกาโร ตฺมหากํ ภวิสฺสามิติ อิติ
 โส ราชฯ สาสนํ ลิตฺติโต มหาราชชาติ อารโจะสฺ. เเอโก ราชฯ ตเถว มุทฺธิกปณฺหํ เปเสสิ. เ
 โโก รตนสฺสิมุทฺธิโก วิปฺลปพฺพเต ชาโต เเอโก นาควเน ชาโต เเอโก ปฺฐวีนาภี^{๓๓๗} ชาโตติ
 อีมา ติสฺโส มุทฺธิโย สุวณฺสตสทฺสสคฺคิกา โหนฺติ. อิทํ ปเกทํ เเอโก ราชฯ ตถา ราช
 มุทฺธิกปณฺหํ เปเสสิ. ติสฺโส มุทฺธิโย เเอโก รตนสฺสิมุทฺธิโก สินฺรพฺพเต ชาโตติ เเอโก
 มุทฺธิโก สุวณฺสตสทฺสสคฺคิกโก โหติ. อิทํ นานตฺถํ ตโย พุตา นครํ ปวิสิตฺวา ราชทฺวาร
 คณฺตฺวา อมจฺเจ อารโจะเปสิ ราชฯ โโอกาสํ ทตฺวา เต พุตา รมฺญเ สนฺติกํ คณฺตฺวา ราช
 ชานํ วนฺทิตฺวา เอกมฺนต นิสฺสิทฺส.

^{๓๓๒} ล. เสตตฺสฺกโร

^{๓๓๓} ท.,ล. เสตตฺสฺกฺริ

^{๓๓๔} ล. สฺกฺรสฺส

^{๓๓๕} ล.,ล.ก. ราชกิตฺติกา

^{๓๓๖} ล. ตินฺนํ

^{๓๓๗} ล. ปฐวีนาภี

ตัม สุตฺวา ปุจฺฉิ กสฺมา อาคตตฺถาติ เต ราชฺหุตฺตา มหาราช อมฺหากํ ราชฺชา อมฺเห
 ราชฺปณฺห์ สาสเนน คาหาเปตฺวา ตุมฺหากํ เทตฺถกามา เปเสสฺสนฺติ. ตัม สุตฺวา ราชฺชา ปุจฺฉิ
 ภาณเณ กตฺมนฺติ. เต ราชฺสาสนนินฺยาเมเน อารโจะตฺวา ตัม ราชฺมฺหุทฺธิกปณฺห์ นินฺยฺยาเทนฺติ. ตัม
 คเหตฺวา เตสํ สกฺกการํ กตฺวา นินฺเวสนํ ทตฺวา เต เปเสสฺสิ. ราชฺชา พหฺว อมฺจฺเจ ปกฺโกสาเปตฺวา
 วา สฺนุณีปาตาเปตฺวา เตหิ สทฺทมนฺเตนฺตา ปุจฺฉิ โภณฺโต ตุมฺहेสุ โภ มณฺิรตฺนสีสฺมฺทุกฺส
 ภูมฺชาตํ ชานิสฺสตีติ วตฺวา น ชานามาติ วุตฺเต ทุกฺขี ทุมฺมุโข^{๓๓๘}ว โภณฺโต ตุมฺเห โส ปุ
 ริโส วา อิตฺถิ วา อสฺกสฺมี คาเม ชานาตีติ ชานิสฺสเถาติ ปุจฺฉิ. เต จ จินฺเตยฺยนฺตา น
 ปสฺสีสุ. ราชฺชา วิลปนฺโต มยฺหํ นครํ วินฺสฺสตีติ วตฺวา อุมฺมฺญาสาสนา ปาสาทํ อภิรฺุยฺหิ ตโย
 ทิวสา อติกฺกนฺตา จินฺเตยฺยนฺตา อูปายํ น ลภิสฺสุ. ตทา ปน ราชฺชิตฺตา สทฺทเชฏฺฐกา ไชติเทวี
 นาม ปณฺจทสฺสมปฺนฺนา ปิตฺรํ ทุกฺขิตํ ทิสฺวา กิ เทว ไชติมาณวํ ปุจฺฉสฺตีติ. सा वतुवा छिमं
 काठमाह

อิมเ ทณฺทา ทุปฺณฺญชาติกา	กุโตะ ชานิสฺสสนฺติ	[๔๙]
อูปายํ วรํ ไชตินามํ	กุมารํ นาวิกํ	
รูปปณฺญาสมปฺนฺนํ	ปุจฺฉสฺสุติ.	[๕๐]

ตัม สุตฺวา ราชฺชา จินฺเตสิ วิธฺรปณฺหฺโต ตสฺส ปิตา สตปทิกปณฺห์ พุยากริตฺวา
 อยํ ตสฺส ปุตฺโต อิทํ มุทฺธิกปณฺห์ ชานิสฺสตี เจวาติ. อุมฺมฺญาสาสนา มนฺเตตฺวา ตตฺถ นิสฺนุ
 โน เอกํ อมฺจฺจํ อาณาเปหฺตีติ. ตัม สุตฺวา อมฺจฺจํ คนฺตฺวา ตัม ปกฺโกสาเปตฺวา ตัม อาทาย
 อาคนฺตฺวา รมฺโณ ทสฺเสสฺสิ. โส นาวิกิ ราชฺชานํ วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสฺสีทิ. ราชฺชา ตัม ปุจฺฉนฺ
 โต อาห ตาต นาวิกิสฺนฺธรมฺข อิทานิ ตโย ราชฺชาโน มม มุทฺธิกปณฺห์ เปเสสฺสุ^{๓๓๙} ตุมฺเห เจ
^{๓๓๘}รตฺนสีสฺมฺทุกฺส ชาติภูมิ ชานาถ น จตฺรจฺเสนาหิ สทฺธิ ยฺุชฺฉิสฺสามาติ ตสฺมา ตวํ
 ชานิสฺสตี ชานิตฺวา มม อชานนฺโต อกฺขาหฺตีติ โส ชานามิตี วตฺวา ตัม พุยากริตฺวา โภ สก
 โข ภวิสฺสตี. ตสฺมา สกฺกการํ พหฺว ฐาเปตฺวา สทฺทลิกกมฺเมเน เทวตฺาโย ปุชฺิตฺวา อหํ เทวตฺา
 โย มม สกฺขี กตฺวา ปจฺฉา พุยากรโรมิตี อาห โส ราชฺชา ตถา อกาสิ

ราชฺชา เต ทิสฺวา ราชฺหุตฺเต ปุจฺฉิ ภาณเณ กุโตะ อาคตตฺถาติ. เต ตโย ราชฺหุตฺตา อสฺ
 กนฺครโต โน ปชฺุฌายนฺโต นิสฺสีทิตฺวา วิปฺปติ วินาส ภวิสฺสตีติ ไชติมาณโว ปน ปุชาสก
 การํ กตฺวา จตฺุทิสํ นมสฺสตฺวา เทวตฺาโย ปกาเสสฺสิ โภณฺโต เทวสฺมาโย จตฺุทิสาสฺ วสนฺตา
 อิตฺ อาคจฺฉนฺติ มม สกฺขี โหนฺติ มม วจฺนํ สฺถนฺติ. อหํ ปณฺห์ พุยากริสฺสสามิ เจ วิปริตฺตํ

^{๓๓๘} ล.,ท. ทุมโนว

^{๓๓๙} ล. วิจยการิโน มม ทสฺสเน เจ ตุมฺเหติ อิทํ น ยฺุชฺฉตี

พยากโรมิ. ตุมเห มม ไทส์ วกษนุตา เจ น วิปริตต์ พยากโรมิ มม สาธุการĩ กโรนตุ โภนโต ตุมเห มม คุณโทส นาครานĩ ปกาเสถาติ ราชชา ปน รตนมูทธิเก สวณณสมุคเค สมุเข ถเปตฺวา ตโย ราชทูเต ปโกสาเปตฺวา เต สุณาเปสิ. เทว อิทĩ สมุทฺทตีเร ชาตฺนติ วตฺวา อณฺญĩ คณฺหิตฺวา เทว อิทĩ สมุทฺทมชฺเฒ ชาตฺนติ วตฺวา อณฺญĩ คณฺหิตฺวา เทว อิทĩ หิมวฺนเต ชาตฺนติ วตฺวา ตีสุ รตนเส อเอโก มณิสฺวณฺณกหาปเณหฺสฺสคฺขณิโกติ.

อปิฯ อิมาสฺ ตีสุ สมุทฺทมชฺเฒ เตสĩ ชาตĩ มณิรตนปวริĩ คณฺวณฺตฺนติ อารโจะติ. ตฺวา สพฺเพ เทวา นานาทิพฺพรตนปฺปฺผานิ อโภกิตฺวา สาธุการĩ ปวตฺเตนฺติ มหาชนา อมจฺ จาทโย โธเมนฺติ สาธุการĩ ปวตฺเตนฺติ ราชชา ปน ราชทูเต ปุจฺฉิ อมโภ ราชทูตฺ เอตฺสฺส วจฺนĩ สมนĩ น สเมนฺติ เต ทฺฐตา เอวมาหĩสุ เอตฺสฺส วจฺนĩ สมนĩ เจว โหตีติ

ราชชา อณฺญมูทธิเก อahrtฺวา สมุเข ถเปตฺวา อหา อมโภ นาวิก อิเม ติสฺโส มูทธิโย วิจาเรหีติ โส ตĩ คณฺหิตฺวา ชาติภฺมĩ ชานิตฺวา อหา มหาราช อิทĩปี วิปฺลปพฺพเต ชาตĩ อิทĩ นาคภวเน ชาตĩ อิทĩ ปถวีนาภิยĩ ชาตฺนติ อิเมสุ อเอโก สตฺสหฺสฺสคฺขณิโก โหติ

อถโข พหู อมจฺจา สนนฺิปตฺตีสุ โส จ นวรตนมูทธิกĩ ทิสฺวา วิชานิตฺวา เอกĩ คณฺหิตฺวา โอลิเกตฺวา ปุจฺฉีสุ กสฺมา มาณว อติมหนตĩ อติคณฺวณฺตĩ ปฐฺวีนาภิยĩ ชาตĩ มณิรตนนฺติ ยĩ รตนĩ วิปฺลปพฺพตฺนตฺเร ชาตĩ ตĩ ปวริĩ จกฺกวตฺติราชฺฐหิ ปรีโกคĩ มหนตฺ คณฺวณฺตฺริ อิทĩ รตนĩ พาหกปพฺพเต ชาตĩ น หิ ปวริĩ โหติ. กสฺมา รตนสฺส อณฺณสีตา สมฺปสฺสตา ยĩ มณิรตนĩ นาคราชาลงฺการĩ ทิพฺเพน ชาตĩ ตĩ อติมหนตĩ อติคณฺวณฺตĩ อิทĩ เตน สิลลาภิเชน^{๓๔๐} ชาตĩ น หิ ปวริĩ อยĩ ปน มณิ ปฐฺวีนาภิยĩ สวณฺณวาลุกภิเชน ชาตĩ ตĩ รตนĩ นิวาทนฺวูทธินĩ อติปวริĩ อุฬารĩ มหนตĩ คณฺวณฺตĩ ตสฺมา เอวĩ วทามิ อิทĩ เตสĩ อติปวริĩ อติคณฺวณฺตฺนติ

สปฺเพ เทวา นานาทิพฺพรตนปฺปฺผานิ อโภกิตฺวา สาธุการĩ ปวตฺเตนฺติ. มหาชนา อมจฺจาทโย สาธุการĩ ปวตฺเตนฺติ. เต ราชทูตา ตสฺส วจฺนĩ สุตฺวา สาธุติ สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา โมทิสฺสุ. ราชชา ปน อณฺญเฐ สวณฺณสมุคเค วิวริตฺวา ตโย มูทธิเก ตสฺส ทสฺเสสิ. ตĩ ทิสฺวา โส เต คณฺหิตฺวา อหา มหาราช อิทĩ รตนĩ สีนฺรูปพฺพตฺมฺหิ ชาตĩ อิทĩ สวณฺณปพฺพเต ชาตĩ อิทĩ คิรินาถปพฺพเต ชาตฺนติ อิเมสุ ตินฺณเณสุ เอกา รตนมูทธิกา สตฺ สวณฺณสหฺสฺสคฺขณิกา อปี อิทĩ คิรินาถมฺหิ ชาตĩ รตนĩ เตสĩ อติปวริĩ อติมหนตĩ คณฺวณฺตฺนติ ตĩ สุตฺวา ราชทูตา ปุจฺฉิ กสฺมา อิทĩ เตสĩ คิรินาถมฺหิ ชาตĩ อติปวริĩ มหนตĩ คณฺวณฺตĩ ตĩ การณĩ วิสฺสชฺเชนฺตา อหา อมโภ ราชทูตา ตĩ สุตฺวา สีนฺรูปพฺพเต ราชชา สตฺตรตนมโย

^{๓๔๐} ล. สิลลาภิเชน

สุวรรณปพพตโต ปน สุวรรณมโย รุจิตา เทว ปพพตา เทวานัน นิวาสา มหันทา เนว
สุวรรณคิรินา ปพพเตน สโม กสฺมา ไปราณธมฺมภูตา ถถึ ไปราณธมฺมนติ.

ปุพเพ हि ऐगो माणवो चैदिनामโก राชคहे विहरनुโต मातापितुन् कैहे विहर
ติ. ऐकस्मिं समये सो चैदिमाणवो ण्नु कहेत्वा मिक्कवहनตถाय อरणญ์ คนฺตฺวา อิตฺโต จิ
โต วิจรรनुโต มคฺคมุพฺโพ हुत्वा สพฺพทิวसानि อนินฺวิตฺตฺวา วิจรรनुโต คิริปพพत्ตं ปตฺโต อถไซ
ऐगो พุคฺโข สพฺเพน คเชนฺโต คนฺนิตฺตुํ อุตฺติตฺวา ตं न कण्हाति. सो ตं ทิสฺวา ปายิต्
त्वा आकम्मयानो व तिग्गฺภูติ. चैदिमाणवो ตत्तเถव निสีत्तित्वा परिเทवित्त्वा व अग्गฺฐाสิ. อถไซ
ภูตคณา ตสฺส สพฺทํ สุตฺวา गरुणाय ภูโต พุคฺขं ปลาเปสฺส .

ऐकจ्जे ทิพฺพาสนํ อานริตฺวา ตสฺส อทฺส. ऐकจ्जे เทวา รกฺขิสฺส ปุนทิวเส
สพฺเพ เทวา ตं อาทาย ราชคหฺนคฺรสฺส สมิเป อุกฺขยานे मङ्कलसिलापत्ते ฐฺเปตฺวา
สत्ตรตฺตनํ ทตฺวา

โหวาทํ ทตฺวา วทิสฺส โภ माणว येเกจि ตं ปุจฺจนฺติ ภูโต อาคโต อิตฺ วสตีติ ตฺวํ
เทวดาย อานิตถาวํ กเถหิตฺติ อิตฺ เทวา วตฺวา อนฺตรธายิสฺส

ตทา ปน ราชา ราชคहे กาลมกาสิ. เต อมจฺจา มนฺตยนฺตา อมฺโภ อมจฺจา
อมฺหากํ ราชา อปฺตฺตโก ยสฺมิ นคเร อราชาโก อรกฺขิโกเยว ตสฺมิ นคเร มหาชนา มหาวิ
นาสํ ปาปฺณิสฺสนฺติ ตสฺมา มยํ ปุสฺสรถํ^{๓๔๑} วิสฺสชฺเชสฺสสามิ ऐवं มนฺตยมาโน ปุสฺสรถํ สชฺ
เชตฺวา วิสฺสชฺเชนฺติ. ^{๓๔๒} सो रणे मण्णरं पत्तखिणं गत्वा अुकฺขยานาภิมุไซ คนฺตฺวา ตं ปตฺ
त्वा อุกฺขยานे ปวิสีत्त्वा สีลาปत्तํ ปत्तखิणं गत्वा आरโहनสชฺไซ วิย ปทามฺULEน अग्गฺฐาสิ
ปุโรหิตो ตं ทิสฺวา มหาชนานं आरोजेति ऐगो पुरिसो सीलापत्तनिपन्नो तुमहे तुरिये कण्
हात् सो जे कालगिनि प्लायि पणฺญวอ อภิตฺวอ อग्गฺฐาสิตี ऐवं तुरिये पคณฺहितฺวา सो อภิต
व अग्गฺฐาสิ. ตสฺมา ปุโรหิตो ออุปสงฺกमित्त्वा ตं वनฺทิตฺวา ปุจฺจि ภูโต อาคโตสีติ सो เทวดาย
กถิตฺนินฺยาเมน व गथेसि.

เต อมจฺจา ปุโรหิตาทโย ตं อภिरุชฺหาเปตฺวา ชैดิเทเวีย นามาย สพฺธิ ราชาภิ
เสกํ กตฺวา ชैदिนามํ อโหสิ. ตโต ปग्गฺฐาย ทสฺราชธมฺมํ จริตฺวา นคเร จตฺตฺหิ สงฺคหวตฺตฺหิ
สงฺคณฺหาติ^{๓๔๓} सो चैदिराชา เทवदानं कुณं สริत्त्वा มหาชने คิริปพพตสฺส สมิเป महाका

^{๓๔๑} ล. มุสฺสรถํ

^{๓๔๒} ล. วิสฺเชนฺติ

^{๓๔๓} ท.,ล. สงฺคณฺหาติ

เม วสฺสํ วสฺสํ เทวดานํ สกุกาโร การารเปติ ตโต ปฏฐาย ตสฺส ปพฺพตสฺส คิรินาเถติ นามํ
อโหสิ.

ตสฺมา ราชทูต เอวํ วทามิ คิรินาปพฺพเต ชาตํ รตนํ เตสํ อติปวโร อติมหนตํ
คุณวตฺตุนฺติ เทวา นานาสฺวณฺณรตนรชตฺปุปฺผาทินิ โอยฺกิราเปตฺวา สาธุกาโร ปวตฺตุนฺติ
มหาชนา อมจฺจาทโย สาธุกาโร ปวตฺตุนฺติ. เต ตโย ราชทูตา นวมุทฺธิโย รมฺญเญ นิยฺยา
เทตฺวา ราชานํ วนฺทิตฺวา ขนฺธาวาโร คนฺตฺวา อตฺตโน สามิกสฺส รมฺญเญ สพฺพํ กรณํ กเถสิ.
เต ราชานอ อตฺตมฺนา หุตฺวา ขนฺธาวาโร นีวตฺตาเปตฺวา อตฺตโน นครํ คมิสฺส. เต ราชานอ
สฺวณฺณํ ติสหสฺสํ ทุตสฺส หตฺเถ ทตฺวา มาณวสฺส เทติ

โส พหุลราชา ตํ สุตฺวา โสมนสฺสปตฺโต ตสฺส ปน ปิตา วฐฺฐพฺรหฺมโณ มยฺหํ
คุณูปกาโร โหติ โสปี สตปฺทิกปณฺหํ วิสฺสชฺเชนฺโต มยฺหํ นครํ ปกฺกตฺมาโร ปตฺโต โน เจ
นครํ วินสฺสติ. อิทานิปี ตสฺส ปตฺโต ไชติมาณโว มุทฺธิกปณฺหํ วิสฺสชฺเชติ โน วินสฺสติ มยฺ
หํ วินสฺสติ. โสปี เจ อิมฺมหา นครา คนฺตฺวา อญฺญปิ ปณฺหํ ปหิณฺสฺสติ^{๓๔๔} โก วิสฺสชฺเชส
สฺสติ ยถา โส อิมฺมหา น คมิสฺสติ ตถา กริสฺสามิ. ตสฺมานํ มม ถิตฺยา ตํ พนฺธิสฺสามิตี จินฺ
เตตฺวา ตสฺส ไชติเทวี นาม วิวามงฺคลํ กตฺวา อทาสิ. อปรภาเค โส ราชา ราชธิตาย
สพฺพสมฺปตฺติโย ปฏฺฐิปาเทตฺวา น จิสฺเสว ทิวงฺคโต สคฺเค นีพฺพตฺติ^{๓๔๕} สพฺเพ อมจฺจา
ไชติกุมารสฺส ราชานิสฺสํ กริสฺส. ตโต ปฏฐาย ไชติราชาติ นามํ ปญฺญาติ โส สพฺเพ
อมจฺเจ สนฺนิปาเตตฺวา อนุสาเสนฺโต อิมํ คาถมาห

ยาวนฺตา นิสฺาเมถ โภ ไปราณฺเหหิ คติ ภาตฺตา

ยา อุปฺปนฺนา ปญฺหา ยตฺถ ตํ วิจินฺตฺวา วิสฺสชฺเชตีติ. [๕๑]

โภนฺโต อมจฺจา^{๓๔๖} ยา ปญฺหา ยตฺถ อุปฺปชฺชติ ตํ ปณฺหํ วิสฺสชฺเชนฺโต ปญฺทิตฺโต
ตสฺส ภูมิชาตํ วิจินฺตฺวา วิสฺสชฺเชติ อปิจฺ เย จ ชนา กุหกกมฺมญฺจ กุฏฺฐกมฺมญฺจ อทินฺนา
ปานกมฺมญฺจ กตฺวา เต อิตฺโต จุตฺวา นีรเย อุปฺปชฺชนฺติ อโยคฺุเล ชาทฺนฺติ คามปาณฺเ ปิวฺน
ติ อุทฺริยํ ฌายนฺติ นีรยคฺุตี ตโต จุตฺวา เปตฺวิสเย อุปฺปชฺชนฺติ อทฺธานํ ทุกฺขเวทฺนํ เวท
ยนฺติ ตโต จุตฺวา อิจฺ อุปฺปชฺชนฺติ กปฺปนฺชาตฺตา ทฺคคฺตา อาหารปฺุโร น ลภนฺติ เย จ มุสา
วาทํ วทฺนฺติ เปสฺสุณฺณวาทํ ฌรฺุสฺวาจํ วทฺนฺติ อิตฺโต จุตฺวา นีรเย อุปฺปชฺชนฺติ กปฺปิ มุตฺตคฺุณฺ

^{๓๔๔} ล. ปหิณฺสฺสติ

^{๓๔๕} ล.,ท. นีพฺพตฺติ

^{๓๔๖} ล.,ท. ปาฐฺฐนฺตฺติ

อดตานัน อลงกริตวา ตาว ตีสเทวโลกโต^{๓๔๘} อาคตา เทววจจรา วย ปิตุปฐมฐานัน คนตวา
 ตัน วุนทิตวา เอกมนตํ นิสิติ. โส ตํ ทิสวา จินเตสิ อัย มม ธิตา สามิกํ ลภิตุํ วัฏฏตีติ
 จินเตตวา จ ปน ตสสา มนตยมาโน อาห. อมม กลยาณี ตวํ โสฬสวสสุทเทสิกา สามิกํ
 ลภิตุํ วัฏฏตี. มยา ตว สามิกํ คเวสิตุํ วัฏฏตีติ सा ग्लयाणी तं सुतवा सगलखमपुतिपे
 ราชकुमारा पण्यवन्दता मम सतिसा नेव णोन्दि पुरिसो अपपण्योणे णोणे मम सामिकं कात्
 ॥ न วัฏฏतीति जिनतेतवा तुण्ही ओहोसि. ตं वุนทิตวา ปาสาทं อภिरุยหिसु.

โสปิ เอกเมโก เอกเมโก ตं อสสาเสตวา เอกจโจ วายมํ กตวา ตีณิ वा रतता
 नि वा पुपुपुत्वसानि वा यार पण्य तस वा यार मासिपि तं सल्लपितुं^{๓๔๙} न सगोति तं
 हसिपि न सगोति ते राชकुमारा वายมนता मण्वन्दता न सल्लपितुं असगोणता
 हरायन्ता लภियन्ता तं राชानं वุนทิตวา आपुञ्चितวา निवตติตวา อดตโน นคร อคัมสุ.
 ตถา ปน เอโก อณญตรสมิ นคเร รชช กारेसि. ตสส เอโก ปุตโต เวชชकुमारो नाम
 ओहोसि. โส เวชชकुमारो सपुपुलिपानि पञ्चति ตससा सासनं सुतवा เวชชकुमारो เวชชमा
 तिततराชธिता อุตตมรูปरा पण्यग्लयाणीहि सम्पन्नาคता न पुरिसेन तससตีติ सुतवा จิน
 तेसि. เอโก मन्तो जित्तुทियมนतो मया न ओकुคहितो ऐसो हि मन्तो जित्तुविकात् कतवा
 यस्मि रुग्महि ओपञ्चचित्तं पण्यवุนทิตวา โส रुग्णे तेन सल्लपितो पुपुपेपि जत्तवारो
 मानवा सिपเป ओकुคहेตวา^{๓๕๐} ตกกลิลโต अनतरामकुके ऐकस्मि पत्तेसे वसन्ति महान्तीति
 रसस ओवुणे ऐโก मानโว णुसिपि ओकुคहितวา आकतो आह ओमो जे सगुणे राชธितरं
 कण्हितवा आकतो ओहं तं विञ्चिससामिति. ओ षो ओन्ทियसगुणे राชธितरं कण्हितवा आका
 सेन ओपतिโต आकज्जति. โส मानโว तं विञ्चि โส सगुणे तं नारी नेतेतवा कज्जति सा मेत्
 तनारी महान्थिया मञ्जे पत्तติ निมุञ्ชิ.^{๓๕๑} ओเอโก मानโว ओทกนิมุञ्ชमानसिपि
 ओकुคण्हितवा आकतो. नेथिय ओตริตवा ओทगे निมุञ्चितवा तं प्रियेसितवा तं ओपคण्हितवा
 ओทกา ओत्तरति ओ ऐโก मानโว चिवตมนตं प्रिवत्तितवा ओโต निग्गमितवा आकण्हितवा अन
 त्रमकुके ऐकस्मि पत्तेसे वसन्ति.

^{๓๔๘} ล.,ท. ดิงสเทวโลกโต

^{๓๔๙} ล. สลปิตุ

^{๓๕๐} ล. อุคเหตวา

^{๓๕๑} ล. นิมุञ्ชิ

โส เวชชกุมารโ ^{๓๕๒} ตํ อาทาสํ ปุจฉิ สฺวณฺณอาทาส ^{๓๕๓} เต จตฺตารโ มาณวา
 ลภิตฺตูกามา โโก ลภิตฺตูป วัฏฏทิตฺติ สฺวณฺณาทาสา อาห ราชกุมาร อหํ ซีวิตทานสฺส มาณ
 วสฺส ตํ ทาทูกามาสมิตฺติ โส เวชชกุมารโ อาทาส กิ วทสิ. ตว วจันํ น ยุตตตฺนติ ปฏิกฺขิปี
 สา อาทาสํ คณฺหิตฺวา อาห สฺวณฺณอาทาส กถํ วทฺขสิ. โส มาณโว อากาสนภฺขตฺต ^{๓๕๔}
 วุตฺโต ตสฺสา ปีตา วีย โย มาณโว สกฺกํ วิชฺชติ โส ตสฺสา มาตา วีย โย มาณโว ตสฺสา
 ซีวิตํ ทตฺวา โส มาตา วีย โย มาณโว อุกฺกเกน นิมุขฺชิตฺวา คฺยฺหิตฺวา อุกคฺจจติ ^{๓๕๕} โส สา
 มิโก วต สมฺปสฺสปตฺตตฺตาทิ อิติ วตฺวา ตฺวณฺหิ อโหสิ โส เวชชกุมารโ อาทาสโทสจิตฺตํ
 อุกฺกทริตฺวา ^{๓๕๖} สฺวณฺณภาชนเ ปกฺขิปีตฺวา ตํ สฺวณฺณภาชนํ อาห สฺวณฺณสรขฺนุช ตํ ปณฺหํ
 ปุจฉามิตฺติ.

ตทา ปน เอโก พุຍคฺโข อคฺนฺตฺวา อคฺมยมาโน โอลิเกนฺโต ว นิปฺชฺชสิ เต
 มาณวา น นิปฺชฺชิตฺตูป สกฺโกนฺติ นิสิตฺตีสฺ. เตสฺส เอโก ปฺริโส เอกํ กฺมฺมํ คเหตุวา นาริรูป
 กตฺวา ฐฺเปติ ^{๓๕๗} เอโก มนฺตํ ปฺริวตฺติตฺวา โลมาเกสาทโย กโรติ. เอโก ซีวิตมนฺตํ ปฺริวตฺติต
 วา ซีวิตํ อฺปปาเทสิ. ตสฺสาปี กาโย สรริรมฺมธราว อโหสิ. อถ โส สฺวณฺณสรขฺนุชํ ปุจฉิ
 โโก สฺวณฺณสรขฺนุช เอเต มาณวา ตํ อิตฺถิ ทิสฺวา ลภิตฺตูกามา เตสฺส โโก ตํ ลภิตฺตูป วัฏฏทิตฺติ.
 โส สฺวณฺณสรขฺนุชโ อาห ราชปฺุตฺต อหํ ปน มนฺตํ ปฺริวตฺติตฺวา ตสฺมา ซีวิตํ ททฺนตฺส ตํ
 ทสฺสามิตฺติ. सा गलयाणी तं स्वण्णस्रकं कण्हित्वा आह स्वण्णस्रकखनुच तव वज्जं न
 युत्तं यो माणवो गेसलोमातीं कโรति सो पातिโก विय यो माणवो जग्गुสเสตमानอत्तिภาवं
 कโรति सो सामिति.

เวชชกุมารโ จิตฺตํ อุกฺกทริตฺวา ฝิมฺโภหน ^{๓๕๘} ปกฺขิปีตฺวา มนฺตํ ปฺริวตฺติตฺวา
 สฺวณฺณฝิมฺโภหน อหํ ตฺวํ ปณฺหํ ปุจฉิสฺสามิตฺติ โส สฺวณฺณภิมฺโภหนานิ อาห ยํ ปุจฉิ
 ตกาโม ตํ ปุจฉิตฺติ เวชชกุมารโ นิทานํ อาหริตฺวา เอโก ปฺริโส ทิพฺพกมฺมํ กตฺวา นครท
 วาเร ตํ สฺสุเลหิ ฐฺาเปตฺวา รณฺญา อาณโต ตตฺเถว ฐฺิตโต จตฺสโส ^{๓๕๙} นครโสภินิโย ตํ

^{๓๕๒} ท. เวชกุมารโ

^{๓๕๓} ล. สฺวณฺณาทาส

^{๓๕๔} ล. อากาสนภฺขตฺต

^{๓๕๕} ล. อุกคฺจจติ

^{๓๕๖} ล. อุกฺกทริตฺวา

^{๓๕๗} ล. ฐฺเปติ

^{๓๕๘} ล. ฝิมฺโภหน

^{๓๕๙} ล. จตฺตารโ

รูปวนต์ ทิสวา ปติพทฐจิตตา^{๓๖๐} หุตวา เอกา สุวณฺณสหสฺส อาทาย รมฺญเญ สฺนติกํ คนฺต
 วา ตสฺส ชีวิตํ ปฏฺิอทาสี. เอกา อนฺนปानโกชนาหารมฺจ นานารสานิ จ ตสฺส อทาสี.
 เอกา โอสถํ ปริเยสิตฺวา ตสฺส อทาสี. เอกา อุณฺโหนทกณฺจ นฺหาหิตฺวา หตฺถปาเท สม
 พาทิตฺวา^{๓๖๑} ขาทนียโกชนนียมฺจ ขาทาเปตฺวา วตฺตปฏฺิวตฺตานิ กโรติ สุวณฺณพิมฺโพน ย
 อิตฺถิ ตสฺส ภริยา ลภิตฺุ วัฏฺฏตีติ สฯ พิมฺโพน ปน อห ราชปฺตฺตา ยฯ สุวณฺณสหสฺส
 คนฺหิตฺวา รมฺญเญ สฺนติกํ คนฺตฺวา ตสฺส ชีวิตํ ปฏฺิททาทิ. สฯ จ ภริยา ลภิตฺุ วัฏฺฏตีติ.

สฯ ปญจกฺลยาณี ตํ สุตฺวา หตฺเถน ภิมฺโพนํ คเหตฺวา ปรีวตฺติยมานา อห.
 เช พิมฺโพน ตฺวํ มม สฺนติกํ วสฺส กิ วุทฺทาสี ยฯ อิตฺถิ ตสฺส ชีวิตํ ปฏฺิททาทิ สฯ จ ปิตา
 วย ภวิสฺสติ. ยฯ จ โภชนาหารมฺจ นาลภฺยานิ จ ตสฺส ททาทิ สฯ จ มาตา วย ภวิสฺสติ
 ยฯ จ โอสถานิ ปริเยสิตฺวา ตสฺส อทาสี. สฯ จ ภาติกา ภวิสฺสติ ยฯ จ อฺปฏฺฐารํ กตฺวา
 สิตฺถุณฺโหนทํ กตฺวา วตฺตปฏฺิวตฺตํ กโรติ สฯ จ ภริยา ภวิสฺสตีติ อิติ สฯ วตฺวา ตฺถนฺหิ อโหสิ

โส เวชฺชกฺุมาโร สุวณฺณภิมฺโพนหา จิตฺตํ อฺุทริตฺวา ปารุปนสาธเก ปกฺุชิปิตฺวา
 ฐเปสิ. ^{๓๖๒} โส ราชกฺุมาโร ตสฺสา ตํ อห เช จตฺตารโ อิตฺถิโย สามิกํ ปริเยสนฺตฯ ภริย
 ปริเยสมานปฺริเส ทิสฺวา ปฏฺิสณฺฐารํ กตฺวา อณฺญมณฺญํ กถาสลฺลาปํ กตฺวา เอโก ปฺริโส
 เอกํ อิตฺถิ ปฺุจฺฉิ กตฺถ คาโมว สฯ ติวํ ปรามสิตฺวา อห มยฺหํ คาโมติ วตฺวา คตา เอโก
 เอกํ ปฺุจฺฉิ กฺุหิ คาเม วสฺสิ คพฺเทติ สฯ สีสฺเส ปรามสิตฺวา อิตฺถ มยฺหํ คาโมติ วตฺวา คตา.
 เอกํ ปฺุจฺฉิ กฺุหิ วส คาเม ภทฺเทติ สฯ คนฺธํ ปรามสิตฺวา อิตฺถ คาโมติ วตฺวา คตา เอโก
 เอกํ ปฺุจฺฉิ กฺุหํ วสิ คาเม ภทฺเทติ สฯ ชนํ ปรามสิตฺวา อิตฺถ เคนฺหํ คาโมติ วตฺวา คตา เต
 ปฺริสา อณฺญมณฺญํ ปสฺสนฺติ น ชานนฺติ อาคจฺจนฺตา เอกํ ปฺริสํ รมฺญเญ สฺลสฺฐูปิตํ อรมฺ
 เญ วสนฺตํ ทิสฺวา ปฺุจฺฉิสฺสุ.

โส อห ตฺมฺเห อฺุทกํ อหริตฺวา มยฺหํ เทถ อถ อนฺหํ ตฺมฺหากํ กเถสฺสามีติ เต
 ตํ สุตฺวา อฺุทกํ อหริตฺวา ตสฺส อทาสี ตํ สุตฺวา โส คนฺตฺวา ตํ สฺลภิ ปรามสิตฺวา มม คา
 โมติ อห ทฺุติโย ปฺริโส สฯ จ สีสฺลํ ปรามสิตฺวา อิตฺถ มยฺหํ คามนฺติ วตฺวา ปกฺุคามีติ^{๓๖๓}
 อห สฺลภิตฺปฺริโส อจฺฉิ อจฺฉิ ตสฺสา คาโม สาลิเชตฺตสณฺญา บุรพทิสาย สาลิเชตฺตํ อิตฺถิ
 ตฺวํ คจฺฉิสฺสตีติ อห. ตติยปฺริโส สาลี ปรามสิตฺวา อิตฺถ มยฺหํ คาโมติ วตฺวา ปกฺุคามีติ
 อห สฺลภิตฺปฺริโส อจฺฉิขนฺโต อห ทกฺุชิตฺทิสาย เคนฺหสฺส จนฺทนฺรฺกฺุโข รตฺตี ตฺวํ ตตฺถ

^{๓๖๐} ท.,ล. ปฏฺิทพทฐจิตตา

^{๓๖๑} ล. สมฺภาหิตฺวา

^{๓๖๒} ล. ธิเปสิ

^{๓๖๓} ล. ปกามีติ

คจจณโต ตํ ปสฺสสีตี จตฺตโต ปุริโส อาจิกฺขณโต อาห สา จ อาสนํ ปรามสิตฺวา อิธ มย
หํ คาเมติ วตฺวา ปกฺกามิ โส อาจิกฺขิ. ปจฺจิมาย ทิสาย ปพฺพตรุกฺโข อตฺถิ ตํ คจจณโต
ปสฺสสีตี เต กถิตนียาเมน คนฺตฺวา คาเม วสีสุ

ตา ปุจฺฉีสุ โก อาจิกฺข อาคจฺจถาติ เต ยถาภูตํ อาจิกฺขณฺติ สา อิตฺถิ เต
วิสสชฺเชตฺวา สีเล จิตฺตปฺริสสส สนฺติกํ คนฺตฺวา ตาสฺ ตํ สีลโต โอราเปติ เอกา ปารุปน
นิวาสนํ เทติ. เอกา นฺหานุทกํ อาหริตฺวา ตํ นฺหาเปติ เอกาโกชนํ เทติ เอกา เชฏฺฐก
ภริยา^{๓๖๔} กา จ พุติยา ตติยา กา จ จตฺตถาติ ปุจฺฉิ สาธกา อาห ยา อิตฺถิ อุกํ อาหริต
วา นฺหายติ กิลมฺติ อคฺคภูฏาเน รุเปตฺป วฏฺฐตีติ สา ตํ สุตฺวา อาห ตว วจฺนํ น ยุตฺตํ
ยา อิตฺถิ ปารุปนํ เทติ อคฺคเชฏฺฐาเน รุเปตฺตยจ ยา เสนาสนานิ เทติ สา พุติยฐานเ^{๓๖๕}
รุเปตฺตยจ ยา โภชนสมฺปาทิตานิ เทติ สา ตติยฐานเ รุเปตฺตยจ ยา อุกํ นีหริตฺวา นฺหา
ยติ สา จตฺตถฐานเ รุเปตฺตยจติ อิติ สา วตฺวา ตฺถนฺหิ อโหสิ

โส เวชชกฺมาโร สาฏฺเฏ อຍ် ราชธีตา ตว ภติกา อหิริกา อุมฺมตฺตกา^{๓๖๖} กาล
กีนี มาทิสฺเหสิ ปฺริเสหิ น สลฺลปฺติ สุวณฺณอาทาสา วา สุวณฺณพิมฺโภหนา วา อจิตฺตกา
อวิญญานกา อมฺเหหิ สลฺลปฺติ อຍ် ปน สจฺจิตฺตา สวิญญานกา มาทิสฺ ปฺริสํ น ชานาติ
อมฺเหหิ ปวริ อญฺญํ ปฺริสํ สามิกํ ปฺริเยสิตฺวา กฺโต ลภิสฺสตี มยา สทฺธิ น สลฺลเปสิ ตํ
วส อหํ คจจณมิตฺติ วตฺวา อฏฺฐาการํ ทสฺเสสิ สา ตสฺส วจฺนํ สุตฺวา อຍ် กฺมาโร มหาปฺญ
โย ว ปญฺญวา เจว ปวณฺโณ มิคฺคกายราชา ปน ทฺกฺเชน สญฺจรฺนโต มตฺสกฺถนํ ทิสฺวา
มนฺตํ ปฺริวตฺติตฺวา จิตฺตํ อุกฺทฺริตฺวา มิคฺคสุวโปฏฺกกายํ ปาวิสิ. ราชสา สุวโปฏฺโก หุตฺวา
ปฺติตฺวา อากาเสน อาคนฺตฺวา ปาสาทสฺส ปญฺชเร นิสฺสิ. สา ตํ ทิสฺวา จินฺเตสิ รณฺโญ
จิตฺตํ ปฺริวสิตฺวา อาคโตติ ตํ สุวสฺกฺถนํ โอลเกสิ. โส สุวสฺกฺถนํ มนุสฺสภาสาย อิมํ คาถ
มาห

อมิตฺตสฺส จ สฺนุทริ อิตฺถิยา วจฺนํ สจฺจํ
เทว ธมฺมา น สทฺทเหตุพฺพา อิตฺถิยา หิ มนํ วจฺจํ [๕๓]
อมิตฺตสฺส จ อธฺวํ เทว ชนา น เสวิตพฺพาติ.

^{๓๖๔} ล.,ล.ก. เสฏฺฐภริยา
^{๓๖๕} ล. พุติยฐานเ
^{๓๖๖} ล. อุมฺมตฺตกา

อุยยานิ สุนติกั คนตุวา ตาย สหุธิ วสติ सा उयया अपुत्तनत्ता अपिया मनापा होदि सा
 सिरिसेगा पनुपुपानि उज्जिनित्वा कनेत्तवा तससा अहासि. सा उयया तं केत्तवा रणुणु
 सनुतिकं कनुत्वा रणुणु अहासि. सो राखा तं कनुत्तिकं तिसुवा इत्तं केन कनुत्तिकं उययेति पुञ्
 जि सा आह मम तिता सिरिसेगा नाम तेवि उिमं कनुत्तवा मम तहात्तिदि तं सुत्तवा गुत्तो तिता
 लघति पुपुपेपि तुवं आकत्तादि वत्तवा उयं न तुत्तुत्तुले चात्ता चत्तियचात्तिकुलेजेव चात्तादि वुत्
 ते सा ज रूपत्तारि मत्तुत्तरापियगानिनिदि आह.

तं सुत्तवा सो राखा अत्तिसेมนसुसो हुत्तवा गो उयये तुम्हे इत्तुत्तिकुखณं उปत्ता
 रेठ सा जे इत्तुत्तिक^{๓๗๑} लखणสมपन्ना होदि. तं सीविकाय आहरिससामาति

सा नाकज्जदि सो राखा सयं कनुत्तवा तं राखा पासात्तं अภिरुยहित्वा कज्जदि सा
 पासात्तं अภिरुยहित्वा ओโลकेत्तवा तिพुพत्तुक्तं ओลมพन्दं तिसुवा आह เทว तुम्हे पात्तुक्तं
 อุजे ओลมพิต्ตวา พนุทธ เอत्तं ตया กत्तं น หิ ยุत्तุนติ सो आह उयं तिพुพत्तुक्तं
 कुณสมปन्नो होदि กालกตสส ชนสส สิริरूपं อत्तिकิ तिพุพत्तुक्तं सुวณฺณสรเก อุทกปฺณฺเณ
 ปุเชत्तวา^{๓๗๒} ปกฺขิปิต्ตวา อत्ติसेมนสสา हुत्तवा अहं उिमं कनुत्तित्वापि कमिससामिति เทव मञ्
 कलन्ति सणฺเणाय अहं อมञ्कलन्ति पस्सित्त्वा तसमा तं ओโรहित्वा हेग्गुत्ता ฐप्पित्तं उत्तमन्ति
 आह सो राखा तिพुพत्तुक्तं हेग्गुत्ता ฐप्पित्तो^{๓๗๓} सा मायावज्जं आह तुम्हे पสยहाกาเรน
 नीहित्त्वा मम อวมञ्कलं होदि. तसमा तुम्हे ปณฺเณกาการ์ กारेत्तवा उय्यानं पेเสถ सा
 अनुญญาत्ता कामे मम मञ्कलं ภาวิस्सत्तिदि सो आह सा उयया मय्हं ทาสี होत्तिदि सा उयया
 ตว ทาสี होตุ इत्तं ปณฺเณกาการ์ สซุเชत्तวา เทถ इत्तं ปเวณฺณมโม होत्तिदि सो राखा उयये
 อาณาเปติ ปณฺเณกาการ์ สซุเชติ सा तसฺส ปมาत्तं तिसुवा तिพุพत्तुक्तं अภिरุยहित्त्वा आकास
 ने अपุक्कनुत्तวา อत्तโน पासात्तं कनुत्तवा อุทกปฺณฺเณ सुวณฺณสรเก तिพุพत्तुक्तं
 ปกฺขิปิต्त्वा อสุพฺภं आरोजाเปत्तวา तं ตत्तถ न्हายि सो सुวณฺณวณฺเณ हुत्तवा सुत्तुโป ฐिवित्तं
 लघति इत्तिकि อุहाहरणं आहरित्त्वा गल्ल्याणी सुवराख सिरिसेगा पन सामिकसฺस ฐिवित्तं प्रियेसन्ति
 विज्वरति ऐकं सामिकसฺस ฐिवित्तं लघति यथा सिरिसेगा ऐवं अहं मम सामिकसฺस जित्तं प्रियेसिस्सा
 मि सुवराख मय्हं सेनापत्तिस्स जित्तं मारयिस्सामाति वत्तवा गत्तं मारयिस्सत्तिदि वुत्ते सुवराख
 ऐकं उपायं अत्तिकि अहं सा न्हयित्त्वा पिलन्हित्त्वा तसस सनुतिकं कनुत्तवा महाराख इत्तिकि
 मम ปกาเสत्तुत्तिदि वत्तवा आमात्तिदि वुत्ता कि इत्तिकि ปกาเสत्तुत्तिदि तुम्हे मरณस्तत्ते प्रियेसित्त्वा
 आहरत्तादि तेन सात्तुत्तिकि सम्पत्तिज्जित्त्वा प्रियेसित्त्वा मतऐलकं तिसुवा तं आहरित्त्वा रणुणु

^{๓๗๑} ล.เจ.สา.อิ.ต.ถิ

^{๓๗๒} ล.ป.ช.ิต.ต.วา

^{๓๗๓} ล.ถ.ป.ิต.โต

ทสเสสุป โส มนุต์ ปวิวัตติตวา จิตต์ อุทธริตวา มตเอลกสรีเร ปกฺขิปิตวา ธาวติ. ราชา
จิตต์ อุทธริตวา มตฺรปฺสรีเร ปาวิสฺสิ อมจฺเจ อาณาเปสิ ตุมฺเห เอตฺ มาเรธาติ เต ตํ
มาเรนฺติ. ตโต ปฏฺฐาย เวชฺชราชา จ กลฺยาณิ จ จตุหิ สงฺคหฺวตฺถุหิ คณฺหนฺติ ทสราชาธมฺ
เม รชฺชํ กาทเรสิสฺสุ

สา จ นาริ ปณฺชิตา ตํ อหฺริตวา อหฺ ทเว โย ราชา ปเวณิธมฺมํ รกฺขติ โส
อิติโย วิจาเรตฺวา ยา อิติถิ อฺชฺชฺจิตฺตา ปณฺชิตา กลฺยาณิ วิย จ สิโรโสภาย จ อคฺคมฺเห
สิฐฺฐาเน รฺฐเปตฺวา เอวํ อิติถิรตฺนํ ลภิตฺวา วิจฺริตฺวา ปุคฺคฺเล อมจฺจฏฺฐาเน รฺฐเปติ^{๓๗๔} ปุคฺคฺเล
เสนาปติ วิย ฐฺวานนฺตเร น ติเปตฺพุโ โติติ สา อหฺรณฺตี ปฐฺมยามโต ปฏฺฐาย ยาว มชฺฌิ
มา^{๓๗๕} อโหสิ โส ตํ สุตฺวา ปุจฺฉิ เวชฺชมาทิตราชา ปน อมจฺจํ อชฺชกฺจิตต์ กตฺถนฺตํ
ฐฺวานนฺตเร รฺฐเปติ. ตํ ปน กตฺมณฺติ สา ตํ สาธฺตุติ สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา ตสฺส อฺทาทฺรณํ อหฺริตฺวา
อหฺ

ปุพฺเพปิ พาราณสิยํ เอโก ราชา เวชฺชมาทิต นาม รชฺชํ กาทเรสิ. โส
มหาสมฺปตฺติยํ ชาโต มาตฺยา คพฺภโต ปฏฺฐาย เอกนตฺสฺเชติโต ทุกฺขเวทฺนํ วา กายกิลมณํ
วา น ชานาติ ตสฺมา โส ราชา อมจฺเจหิ สทฺธิ ปฺนปฺปฺนํ กเถสิ. กิ ทุกฺขํ กิ เวทฺนํ กิ กาย
ปริพาหนฺติ ธถ เอโก อมจฺโจ ราชานํ ทุกฺขํ วา กิลมณํ ราชา ชานาเปมิตฺติ จินฺเตตฺวา เน
สาเท เอกํ วณฺมิกํ คาหาเปตฺวา อสฺสาภฺรเนหิ อลฺงฺกริตฺวา ตํ พนฺธิตฺวา กปฺเปตฺวา รณฺโณ
สนฺติกํ อาคนฺตฺวา อโรเจสิ ทเว ตวํ ทุกฺขํ เวทฺนํ ญฺาเปตฺกามาสิ อิมํ มิกํ อภฺิริยฺหิตฺวา
มิกปิฏฺฐุ นิสฺสิทิ

โส มิโค ธาวิตฺวา อรณฺญเ จวิตฺวา^{๓๗๖} รณฺญา อากคฺคฺมิยมาโน^{๓๗๗} ธาวิตฺวา หุตฺ
วา พฺหุณี ทิวสานิ พฺหุณี อรณฺญานิ อติกฺกนฺโต โสปิ มิโค จ ราชา จ ทฺพฺพลา ชาตา
คจฺฉนฺตฺวา อณฺญํ เอกํ นครํ สมฺปตฺตา อหฺเสสุป โส กิลมณฺตกาโย วาตาตเปน จ อาหาร
ปริเยสนฏฺฐาเนน จ ทุกฺขเวทฺนํ เวเทสิ. มิกปิฏฺฐิตฺวา อโรหิตฺวา เอกสฺมิ คาเม วสติ เอกา
นครโสภินิตฺติ สฺวณฺณรฺฐปา โหติ โย ปุริโส ตาย สทฺธิ รมฺมโน เอกํ รตฺตี ว
กหาปณฺสทฺสสฺ เทติ สา นครโสภินิ ตํ ราชานํ รูปวณฺตํ ทิสฺวา อยํ ปุริโส น ลามโก
สณฺญาเย รณฺโณ ชาทฺนียโกชนิยานิ ทตฺวา อตฺตนา สทฺธิ สยาเปตฺวา ราชานํ กามคฺคฺเนน

^{๓๗๔} ล.,ท. ติเปติ

^{๓๗๕} ล. มชฺฌิมยา

^{๓๗๖} ล.,ท. จาวิตฺวา

^{๓๗๗} ล. อากคฺคฺมิยมาโน

เสวนาเปติ สกสรรตติ ปุณทิวเส โส ราชชา คมิตุกาโม ว सा तं जेतेति त्वं मा कञ्जसि मय
न्हं गहापणसहस्रं तेहिदि सो ราชชา तससा गहापणं तेदु ॥ न सकोति.

ตโต ปฏฐाय โส ทุกขเวหนं ปตโต ทุกเขน ภูญชาติ ทุกเขน นิสิตติ ทุกเขน
สยติ. ทุกขเวหนं ชานามิติ จินเตสิ อถโข อมจโจ จินเตสิ ยนฺนุนาหํ ราชานํ อนุพนฺธิต
วา ปรีเยสิสสามิ จิรสฺสํ วต โส คจฺจติ อิทานิ กุหิ คมิสฺสติ กุหิ วสติ

อปีจัน्हํ ตจฺจเหตุโต คนฺตุ ๥ น วฏฺฐติ ก็ คเหตุวา คมิสสามิปี สิปปํ อุกฺคหิตุ
๥ วฏฺฐตีติ จินเตตฺวา โส อรณฺญํ ปวิสิตฺวา เอกํ ตาปสํ อุปสงฺกमितฺวา คฺลสิปปํ อุกฺคณฺหิ
ตํ หิ คฺลสิปปํ สีลาทิกํ ปกฺขิปิ คฺลสฺसानุภาเวน สุวณฺณํ โหติ. โส อมจโจ ตํ อุกฺคณฺหิตฺวา
ตาปสํ อาปฺจุจิตฺวา อรณฺญํ คนฺตฺวา วิจฺรนฺโต เอกํ สรํ สมฺปตโต สรสฺส ตีเร นิสฺยติ ตทา
เอกา กิณฺนรี ตตถ อากนฺตฺวา สพฺพภาภรณานิ โอมฺลฺลจิตฺวา เอกํ รุกฺขํ อุปสงฺกमितฺวา ตสฺส
รุกฺขสฺส ตจํ ตจฺเจตฺวา ตํ คเหตุวา ชาทติ.

สา กเรณฺฎกา หุตฺวา ราชานํ ชานามิติ จินเตสิ. ต्वं ชาทิตฺวา กิณฺนรี ชาตา น
สลฺลปติ สา กิณฺนรี อณฺญํ เอกํ รุกฺขํ อุปสงฺกमितฺวา ตสฺส ตจํ ชาทติ สา กิณฺนรี วกฺขติ
สลฺลปติ^{๓๗๘} อพฺภุคฺคนฺตฺวา อากาเสน คนฺตฺวา คตา

โส ตํ กิริยํ ทิสฺวา ตํ นํ รุกฺขานํ ตจํ ตจฺเจตฺวา ปสิพฺพเก ปกฺขิปิตฺวา ราชานํ
ปรีเยสนตฺถาย คจฺจนฺโต อรณฺญารณฺญํ คนฺตฺวา น ปสฺสติ โสปี คจฺจนฺโต อฏฺฐานกาลํ ตํ
คามํ สมฺปตโต ราชานํ ทิสฺวา อุปสงฺกमितฺวา ตํ วนฺทิตฺวา ปจฺจิ ตุมฺहे ทุกฺขาทุกฺขํ เวทนา
เวหนํ ชานถาติ โส ราชชา ชานามิติ วตฺวา เตนปี มยํ อมฺหากํ นครํ คมิสสามาติ วุตเต
โก อมจจ น คมิสสามิ อหิปี เวลาย สุวณฺณสหสฺสกาปณฺน อโณสมิติ อาห โส ตํ สุต
วา สีลาเย มตฺติกํ คฺลเตตฺวา สา สีลา ๑ มตฺติกา ๑ สุวณฺณํ หุตฺวา อเนกสหสฺสา โหนฺติ เต
ตานิ สุวณฺณานิ อาทาย ตสฺสา อทาสิ. ราชชา ตสฺสา อึณฺโง โมจ.

โส อมจโจ อุกฺกปฺนฺณเณ กฏฺฐาเห โอสถํ ตจํ ปกฺขิปิ สา ตํ อุกํ ปิวิตฺวา กเรณฺ
กา หุตฺวา ธาวิตฺวา ราชานํ อุปสงฺกमितฺวา คจฺจติ โส ราชชา อาห โภ อมจจ มนฺุสฺสิตถ
ภาวํ ตํ กโรหิ ปาปกมฺมํ มยन्हํ อตฺถิติ โส อมจโจ ตตถ อณฺญํ ตจโอสถํ ปกฺขิปิตฺวา ตํ ปี
วาเปสิ^{๓๗๙} สา กเรณฺฎกา มนฺุสฺสิตถิ ต्वํ คจฺจสิ สา ๑ น สลฺลปติ ราชชา โภ อมจจ ต्वํ ตํ
สลฺลาเปหิติ วตฺวา เทว สา สลฺลปิตฺวา รมฺโญ อโรเจสฺสติ ตสฺมา มยํ ปลาเปสสามาติ
วุตเต สาณฺุติ วตฺวา เตน สทฺธิ คจฺจติ โส อมจโจ อณฺญํ ตจฺรุกฺขํ ตตถ ปกฺขิปิตฺวา ปกฺกา
มิ เตปี ชนา สกสรรตติ ปลายิตฺวา คจฺจนฺตา สีมาติกมฺมํ อติกมิตฺวา ว คจฺจนฺติ ปุณทิว

^{๓๗๘} ล. สลปติ

^{๓๗๙} ล. ปิวาเปสิตวา

เส ส่า ตัม ปวิสิตฺวา สลฺลปิตฺวา รมฺญเญ สฺนฺติกัม คฺนฺตฺวา สพฺพํ อารโจะสิ โส ราช่า ตัม สุตฺวา
อมจฺเจ อาณาเปสิ ตุมฺเห เวชฺชาทิตฺราชานํ คณฺหถาติ อมจฺจา อณุพนฺธิตฺวา อปฺสฺสนฺดา
นิวตฺตีสุ.

เต อรณฺญํ อติกกมิตฺวา เอกํ นครํ สมฺปาปฺณิตฺวา เอกิสฺสํ สาลายํ นิสฺสาย
วสนฺติ ตสฺมี นครเ เอกา นครเ โสภินิ อภิรฺฐา ทสฺสนิยา อโหสิ. สเจ อนฺโต คพฺเภ ยนฺ
ตมถฺเจ นิสฺสิทิตฺวา ยนฺตผลกํ โอรุยฺห ตัม ปตาเปติ ตสฺมา ทาสิโย ตัม คเหตุวา อารโเปนฺติ
โส อมจฺใจ รมฺญเญ สฺนฺติกัม คฺนฺตฺวา อาห มหาราช วามปฺสฺเส มถฺจํ อภิรฺฐยฺห ทกฺขิปฺสฺเส
มถฺจา อภิรฺฐยฺห วามปฺสฺเส อภิรฺฐยฺหิตฺวา อนฺเตน น ปติตา ตวํ ตัม ปคฺยฺหิตฺวา มโนรตฺถํ ปา
ปฺณิสฺสตีติ

ตทา ราช่า รูปรสมฺปตฺตี สุตฺวา อมจฺจํ อาห ตสฺสา นครโสภินิยา สฺนฺติกัม คมิสฺ
ส่ามิ โภติ อมจฺใจ เทว มา คจฺจ อาคเมตฺ อหํ ปฺเร คฺนฺตฺวา วิจาเรตฺวา ตสฺสา กิริยํ ชา
นิสฺส่ามิ อถ ปจฺจา ตวํ คจฺจ่าหิตี ปฏิกฺขิปิ. ตัม สุตฺวา ราช่า อณุชานิ โส ตสฺสา สฺนฺติกัม
คฺนฺตฺวา ตาย ทินฺนขาทนียโกชนียํ ภูณฺชิตฺวา นิสฺสิทิ ส่า สุวณฺณสฺหสฺสํ ใจเทติ. โส ตัม ทตฺ
วา ภาเท มยํ คพฺภํ ปวิสิสฺส่ามาติ วตฺวา ส่าฐฺติ สมฺปฏฺิจฺจิตฺ^{๓๘๐} ปาวิสิ. ทาสิโย ตัม คเหตุ
วา อารโเปนฺติ โส อมจฺใจ รมฺญเญ สฺนฺติกัม คฺนฺตฺวา อาห มหาราช วามปฺสฺเส มถฺจํ อภิ
รฺฐยฺห ทกฺขิปฺสฺเส มถฺจา อภิรฺฐยฺห วามปฺสฺเส อภิรฺฐยฺหิตฺวา อนฺเตน น ปติตา ตวํ ตัม ปคฺย
หิตฺวา มโนรตฺถํ ปาปฺณิสฺสตีติ

ตัม สุตฺวา ราช่า มนฺสิกตฺวา ตสฺสา สฺนฺติกัม คฺนฺตฺวา ตาย ทินฺนา รสโกชนํ ภูณ
ชิตฺวา ชาทนียํ ชาทิตฺวา อนฺโต คพฺภํ ปฺปุเมหิ โอลมพิตํ นานาลงฺการหิตํ ปวิสิตฺวา
ทกฺขินปฺสฺเสน อภิรฺฐยฺหิตฺวา วามปฺสฺเส อภิรฺฐยฺหิตฺวา อปลายนิตํ ปคฺยฺหิตฺวา ตาย รตฺติยา
อุปฺปนฺนาย กามรฺสํ ปฏฺิเสวิ

ราช่า สตฺตทิวสํ นครโสภินิยา วสิ ส่า ครุคพฺภา ราช่า มุทฺธิกัม ตสฺสา ทตฺวา
ภาเท มม ปฺตุโต เจ โหติ ตสฺส อิมํ มุทฺธิกัม ทตฺวา มม นครํ เปเสตฺ สเจ ธีตา อิมํ ตส
สา อทาสิ ตวํ ตัม ปาเลหิตี วตฺวา เตน อมจฺเจน อตฺตโน นครํ อาคฺนฺตฺวา สมฺปาปฺณิตฺวา
ธมฺเมน สเมน รชฺชํ กಾರೆสิ โส ราช่า อมจฺจสฺส เสนาปติฏฺฐานเ ปติฏฺฐาเปสิ.

ส่า ปณฺชิตนารี อิมํ นิทานํ อahrtิตฺวา จณฺทผลฺรฺสรมฺญเญ นิเวเสสิ มหาราช
ฐฺเปนฺติ^{๓๘๑} เวชฺชมาทิตฺสฺส รมฺญเญ อมจฺใจ วิย อิติ ส่า นารี เวชฺชมาทิตฺสฺส รมฺญเญ นิทานํ
กเถสิ. ตัม สุตฺวา ผลฺรฺสจณฺทเ ราช่า ปฺจฺจิตฺวา ภาเท ตสฺสา นครโสภินิยา คพฺโภ

^{๓๘๐} ล. สมฺปตฺิจฺจิตฺ

^{๓๘๑} ล.,ล.ก. ธิเปนฺติ

ปุตโต ภา ถิตา วาติ อาห กถั กิริยั กโรติ ตวั ตสฺส นินานั กเถหิติ อาห สา
 ปณฺฑิตนาริ ตั นินานั อาหริ. มหาราช นครโสภินิ ทสฺมาเส คพฺภั ธารยิตฺวา ปุตตํ วิชายิ
 โส วฑฺฒมาโน^{๓๘๒} โสฬสวสฺสสิโก หุตฺวา มาตริ อฺปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิ อมฺม โก มยฺหํ ปิตาติ
 ปุจฺฉิ สา นครโสภินิ มาตา การเสสิ. ตาต ปิยปุตฺต ตว ปิตา เวชฺชมาทิตฺโต นาม ราชา
 อญฺญตรสฺมี นครเร รชฺช การเสสิติ โส อาห อมฺม น สทฺทหามิ.

อิมสฺมี นครเร มาตา อญฺญตรสฺมี นครเร ปิตา วสฺติ ตว วจฺนั วิรุฑฺธั ไหตีติ มา
 ตา อาห อมฺโก ปิยปุตฺต อญฺญตรสฺมี นครเร ตว ปิตา รชฺช การเสสิ โส เอโก อมจฺเจน วิ
 จรฺนฺโต มคฺคมุพฺุโห อิมํ นครํ สมฺปตฺโต มม สามิโก มุฑฺธิกั คณฺหาหิตฺวา อิมฺมหา นครา
 นิग्ขมิ. ตวั เจ ปิตริ ทสฺสนกาโม อิมํ คเหตุวา คจฺฉาหิติ

โส ตั สุตฺวา โสมนสฺโส หุตฺวา สุวณฺณสฺตสฺสสฺเสหิ มุฑฺธิกั คเหตุวา มาตริ วน
 ทิตฺวา ปทฺทฺชินั กตฺวา มาตฺยา เคหา นิग्ขมิ โส เอกโก ว วนาวัน วิจรฺนฺโต เอกั จโร
 คามั ปตฺวา อนฺโต คามั นิสฺสาย วสฺติ. โส คามโกชโก มหาจโร หุตฺวา สฺตสฺวณฺณสฺสสฺส
 ทิสฺวา ตั ลภิตฺกาโม โย จโรสิปฺปํ น ชานาติ โส ยตฺถ คจฺฉติ วินาสั ปาปฺณาติ ตสฺมา ตวั
 จโรสิปฺปํ อฺณคณฺหสิ. ตวั เจ สิग्ขสฺสสิ. มยฺหํ สฺตสฺวณฺณสฺสสฺส เทหิ อหํ เต อาจิกฺขามิติ
 อาห โส สุตฺวา สฺตสฺสสฺส อทาสิ โส มหาจโร คารเวน สิปฺปํ อาจิกฺขิ โส อฺณหิตฺวา
 จโรกรมํ กตฺวา จโรคามา นิग्ขมิตฺวา ปลายิตฺวา คนฺตฺวา ปิตฺุโน นครํ สมฺปาปฺณิ. เอกิสฺสั^{๓๘๓}
 อยฺยิกาย สนฺติกั เคหํ นิสฺสาย วสฺติ

ตโต ปฏฺฐาย ราชกุมาริ ปเทเส เคหา นิग्ขมิตฺวา นานาวิถิสฺสุ วิจรฺนฺโต ปรสฺส
 สุวณฺณรชฺเตน^{๓๘๔} อภรณานิ อาหริตฺวา เอกสฺมี ปเทเส ฐฺเปตฺวา อยฺยิกานั สนฺติเก
 วสฺติ. กทาจิ อมจฺเจนาปติ เสฏฺฐานุเสฏฺฐินั เคเห อภิรฺยฺหิตฺวา สพฺพพณานิ อาหริตฺวา
 ตตฺถ ปเทเส ฐฺเปสิ^{๓๘๕} นาครา รณฺญู สนฺติกั คนฺตฺวา รณฺญู อาโรเจสิ โส ราชา ตฺณฺหิ
 อโหสิ ทิวเส นาครา จ อมจฺจา จ รณฺญู จโรกรมํ อาโรเจตฺวา ตั คณฺหาถาติ วุตฺเต ตั น

^{๓๘๒} ล. วฒมาโน

^{๓๘๓} ล. เอกสฺมี

^{๓๘๔} ล.,ท. สุวณฺณรชฺเฏน

^{๓๘๕} ล. ฐเปสิ

คณฺหิตุปลิ น สกฺโกนฺติ^{๓๘๖} ตสฺมา ราชา ราชโยธเ ปกฺโกสาเปตฺวา อาณาเปสิ สพฺพวิถีสฺสุ จ
 สพฺพทฺวาเรสุ จ อารกฺขํ ฐฺเปตฺ^{๓๘๗}

เอกทิวสํ โส ราชกุมารโ เกเส โอโรเปตฺกาโม หุตฺวา โทวาริกสฺส ปฺตฺตํ เอกํ
 ทารกํ คเหตุวา ตํ อาทาย คนฺตฺวา กปฺปกสฺส ฆตฺตี ททาติ โส กปฺปโก ตํ คณฺหิตฺวา เก
 เส โอโรปยิตฺถ โภ กปฺปก อิมํ ทารกํ คณฺห มม คามํ คนฺตฺวา สุวณฺณํ คเหตุวา นีวตฺติตฺ
 วา ทารกํ ปฏฺิษานามิตฺติ วตฺวา ปกฺกามิ ตทา ปน โทวาริกโก โภ เม ปฺตฺตํ อาทาย คจฺจตฺตี
 วตฺวา อตฺตโน ปฺตฺตํ ปรีเยสฺสิตฺวา สพฺพตฺถ คจฺจนฺโต น ปสฺส โส สกฺลทิวสํ ปรีเยสฺสิตฺวา น
 ปสฺสตี ปฺตฺตํ อปสฺสนฺโต กปฺปกสฺส เคเห ปฺตฺตํ ปสฺสตี กปฺปก กสฺมา ตฺวํ มม ปฺตฺตํ นี
 หราตี ปุจฺจิตฺวา โทวาริก อหํ น ตว ปฺตฺตํ อวหริ เอโก ตฺรฺณมาณโว ตํ คณฺหิตฺวา มม เก
 เส โอโรเปนฺตสฺส ฆตฺตี อทาสี ตสฺมา โส ทารโก มม เคเห วสฺตีติ วุตฺเต กุหี มาณโวติ
 วตฺวา โส คนฺตฺวา เอตฺตีติ วุตฺเต มม ตฺวํ ตฺรฺณมาณโว ทสฺเสหิ โน เจ ตฺวํ ใจโรสฺตีติ อาห

เตปี นานปฺปการาปี วิวาทยีสฺสุ เตปี ชนา วิวาทํ กตฺวา โวหาริกโก กปฺปกํ ปุจฺจ
 กูโต ตฺวํ อิมํ ทารกํ ลภสฺตีติ โส กปฺปโก อาห สามิ เอโก ตฺรฺณมาณโว มม สนฺตํ
 อาคณฺตฺวา มม เกเส โอหาราเปตฺวา มม ฆตฺติโกฏฺฐาสฺ ทารกํ ปฏฺิปาทาตีติ โวหาริกโก
 ปุจฺจสิ อຍํ ทารโก ตสฺส ปฺตฺโตติ น ปุจฺจามิ สามิตฺติ โส อาห ตฺวํ อปุจฺจิตฺวา กถํ คณฺห
 ตี โส อาห อหํ.

อຍํ กุมารโ มาณว กนฺนิฏฺฐิ วา ภาติเนยฺโย สณฺญาย คณฺหามิ. โทวาริกโก อาห
 ตว สกฺขี อตฺถิ นตฺถิตฺติ อตฺถิ สามิตฺติ วตฺวา โภ จ กา จ ตว สกฺขีติ วุตฺเต อสฺโก จ ปุริโส
 อสฺกา จ อิตฺถิตฺติ อาห โวหาริกโก ปน ปกฺโกสาเปตฺวา ปุจฺจตี เต จ เอกวจฺนา หุตฺวา
 เหนฏฺฐา วุตฺตา ว อาจิกฺขนฺติ ตสฺมา โส โอหริตฺวา โภ อโจรโก กปฺปโกติ ปสฺสิตฺวา กปฺปก
 ตฺวํ ปฺตฺตํ ใจริ อาณามิตฺติ วตฺวา น สกฺโกติ สามิตฺติ วุตฺเต กสฺมาตีติ วตฺวา สามิ ตสฺส เคหํ
 วา คามํ วา มาตฺรํ วา ปิตฺรํ น ชานามิตฺติ วุตฺเต เตนฺหิ ตฺวํ ปฺตฺต ใจโรสฺตีติ อาห เตหิ รา
 ชฺฐปฏฺฐานํ คนฺตฺวา สพฺพํ การณํ อารโจะนฺติ

ตํ สุตฺวา โส ราชา จินฺเตสิ อຍํ กปฺปโก น ใจโร ใจรสฺทิสฺ ใจริ ทสฺเสตฺป
 อสฺกฺกุณฺเณยฺยตฺตาตี จินฺเตตฺวา โวหาริกํ ปกฺโกสิตฺวา อาห โวหาริก ราชกิตฺติกา ปน วุตฺตา

ຍํ ยํ วตฺถุ ใจเรน อานิตํ สามิเกน ออนุพนฺหิตฺวา ยสฺส คามเ วา เขตฺเต วา จช
 ทิตํ^{๓๘๘} เตน ใจโร ทิสฺสิตฺโต วา อานิตฺโต วา โหติ สเจ โส น ใจริ คเหตุปลิ สกฺโกติ สามิโก
 ใจโร เจวาตี

^{๓๘๖} ล. สกฺโกติ

^{๓๘๗} ล.,ท. ๓เปตฺ

อปีจ อัย กปโปโก เจ โจโร^{๓๘๕} ตํ ทารกํ อาทาย อญญุตถ นิสีท อิทานิ โส อนิ ลียิตฺวา อตฺตโน เคเห วสาเปติ อปี โส กปโปโก อาท อัย การิกา มาณเวน โจเรน ภตฺติ กสฺส ธนสฺส ปฏิทานโต อฎฺฐจจํ วจันํ ตสฺส อตฺถิ โส กปโปโก ตํ โจโร ชานาตีติ ตสฺมา โส ตํ ปริเยสีตฺวา ตํ คเหตฺวา มม ทสฺเสติ โน เจ ราชทณฺโท ตสฺส อตฺถิตี วตฺวา พหุ โยเช อาณาเปติ ตสฺส นิเวสนํ มหาชเนหิ นานาวุทธเหตุหิ ปริวุดตํ สมนตโต อคฺคิกุขน เหหิ ชลิตํ ทิสฺวา อมุกปเทเส เอโก โจโร มม สทิสฺโส มยหนํ อนุพฺนุหิตฺวา อิตฺ ปลายิสฺสามิ ติ อาท เต ชนา อฎฺฐาย ปกฺขนุทิตฺวา นานาทิสาสฺสู น ปสฺสีสฺสู.

โส เตสํ สพฺพวตฺถานิ นานาธนาทีนํ คเหตฺวา ปลายติ. เต มหาชนา นิวตฺตติ วา ปารุปนानी อตฺตโน ธนาณิ ปสฺสนฺติ อัย โจโร ภวิสฺสตีติ วตฺวา ตํ ปริโยสีตฺวา น ปสฺสนฺติ ปุณฺทิวเส เสนาปติ ราชูปฏฺฐานํ คนฺตฺวา สพฺพํ การณํ อารโจะติ.

ราชา ตํ คนฺถธาติ วตฺวา โหโร ปกฺโกสาเปตฺวา ปุจฺฉิ กตฺตราย ทิสาย อชฺช จ โโร วสตีติติ โหโร อาท เทว อชฺช อุตฺตราย ทิสาย วสตี ตํ สรตีเร ปสฺสีสฺสธาติ ตํ สุตฺวา ราชา อาณาเปสิ ตุมฺเห ตตฺถ คนฺตฺวา คนฺถธาติ

โส เยน ชนา อาวุธเหตุธา เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา เตน สทฺธิ นิสีทิตฺวา ปุจฺฉิ มาตุล กสฺมา มหาสรํ ปริกฺขิปิตฺวา ตตฺถ ตตฺถ คุมฺเพ นิลียิสฺสู โส อสญฺชานิตฺวา สีสํ น หาดุ^{๓๘๖} นวมตฺติกญฺจ อามลกญฺจ อาทาย ตํ สโร อาคนฺตฺวา สรตีเร สพฺพํ ฐเปตฺวา สยํ โอตฺริตฺวา โอนตฺสีโส เกเส โธวตี ตํ ทิสฺวา เต โยธา ตตฺถ คนฺตฺวา สพฺพานิ อาวุธานํ จ ปารุปนानी จ ฐเปตฺวา ตํ อนุโอตฺรนฺโต อตฺตโน มุขํ วิกฺขเลตฺวา อฎฺฐาสี โส เต โอตฺรนฺเต ทิสฺวา โอตฺถิณฺโณ^{๓๘๗} สพฺพานิ คนฺหิตฺวา ปลายิ เต จ วิวรนฺติ คนฺห คนฺหาติ อนุพฺนุณฺตฺวา โถกํ คนฺตฺวา น ปสฺสีสฺสู สายณฺเห เต โยธา รณฺญู สพฺพํ อารโเปสีสฺสู. ^{๓๘๘} โหโร ปกฺโกสาเปตฺวา โส ราชา อชฺช กตฺโร ทิสํ คจฺจตีติ ปุจฺฉิตฺวา ปุริมทิสํ คจฺจตีติ วุตฺเต โยเช ปกฺโกสาเปตฺวา ตุมฺเห สพฺพานิ คเหตฺวา อสฺกนทียํ โธวิตฺวา ตตฺถ ฐาเปถ^{๓๘๙} พหิ อารกฺขํ คนฺถธาติ เต โยธา สาธฺตฺติ สมฺปติจฺฉิตฺวา โยเชหิ สห ปุริมทิสายํ นทียํ คนฺตฺวา เต โยธา ตํ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา ตตฺถ ปญฺเฏ โธวิตฺวา ตปฺปนฎฺฐาเน^{๓๙๐} ตาเปตฺวา สพฺเพ โยเช

^{๓๘๕} ล. ฉทฺทิตํ

^{๓๘๖} วิจยการิโน มม ทสฺสเน อปีจ เจ อัย กปโปโก โจโรติ ยฺชฺชติ

^{๓๘๗} ล. ญฺหาตุ

^{๓๘๘} ล.,ล.ก. อุตฺถิณฺโณ

^{๓๘๙} ล.,ท. อารโเปสิ

^{๓๙๐} ล. วินิถาเปถ

^{๓๙๑} ล. ตปฺปนถาเน

รक्षाเปสूपि सायणहे ते वदुतानि सुग्गापेतुवा पणुण्णत्तिकं तदुवा तदुत्त तदुत्त रूप्पेसूपि .

^{๓๕๕}

สพฺเพปิ โยธา จ โธวกา จ เอกถาเน สนนิปตตีสุ อตฺตีสายณฺहे โจโร นาคโต
มยํ ปิตุ ทสฺสสมาติ ราชกุมารो ปิ อาคนตุวา ตตฺถ สนนิปตฺตเถ ปวิสิตฺวา อาห ตาตา อิ
เม วตฺถภณฺฑกา ครุกา อุทาทุ ลหฺกกา อุกฺขิปิตุप्पิ สกฺโกมิ น สกฺโกมิตฺติ วตฺวา สพฺพานิ
อุกฺขิปิตฺวา ว ปกฺขณฺทิตฺวา ปลายิ เต อนฺุพฺพนฺธนฺตา โถกํ คนฺตุวา นินฺวตฺติตฺวา ตตฺถ นิสิตฺตีสุ
โส สพฺพานิ ภณฺฑกานิ เอกสฺมี ตเมว รूप्पेतฺวา^{๓๕๖} อณฺุญฺยานิ ปารุปนนิवासฺนानิ ปฺริทฺทิตฺ
วา ปฺนาคนฺตุวา ตตฺถ สนนิปตฺตเถ นิสิตฺติ เต ชนา อาคนฺตุวา นานา วจฺนानิ โจทฺตีสุ
ปฺมาทํ กตฺวา นานาวุธานิ รूप्पेतฺวา^{๓๕๗} นิสิตฺตีสุ

โส เตสฺส ปฺมาทํ ทิสฺวา สพฺพานิ อวฺวูธานิ คเหตุวา ธาวิตฺวา ปลายิ เตปิ
อนฺุพฺพนฺธุ สกฺโกนฺตฺติ ราชูปฺปฏฺฐานํ คนฺตุวา ธาวิตฺถาติ. เอโก มาณโว ตว ปฺริโส วกฺขติ อิทา
นิ เสนาปติ โจเรน พุชฺฌตฺตีติ ตสฺมา มยํ อิธ ปกฺขณฺฑาทมาติ อุตฺตริตฺวา^{๓๕๘} ตานิ วตฺถา
ภรณานิ น ปสฺสิตฺวา อิมานิ เกน อาหิตานฺตีติ วตฺวา โส โจโร ว ตานิ อาห सायणहे सो
सेनापति ราชูป्पुฏ्थानं คนฺตุวา ตเทว อาโรเปสิ.

โส โหโร ปกฺโกสาเปตฺวา ปุจฺจติ โหรา ปน นินฺเวทฺสิ เทว อชฺช โจโร ทกฺขิณาย
ทิสาย อาคโตติ โส เสนาปติ อหํ คมิสฺสสามิ ตเมว คณฺุหิสฺสามิตฺติ จินฺเตตฺวา พฺนุโยธ
คเหตุวา ตตฺถ คุมฺเพ นิลียิตฺวา ปุพฺเพ นฺุหนนฺโต ปฏฺฐาย ยาว มชฺฌนฺตฺติเก อจฺจติ นินฺทาเม
อุปฺปนฺเน โส สพฺเพ โยธ ฆฏฺฐา วสาเปตฺวา สยํ ปน อุตฺตรโต คนฺตุวา อารพฺภิ. สพฺพา
นิ วตฺถาภรณานิ โอมฺุญฺจิตฺวา ติเร รूप्ปิตฺโต โส นทียํ โธตรติ ราชกุมารो อาคนฺตุวา สพฺพา
นิ วตฺถาภรณานิ คเหตุวา นทิตฺิเร ธาวิตฺวา สพฺเพสฺส โยธานํ ฆาเสติ โภนฺโต

อิทานิ เสนาปติ โจเรน ยุชฺฌตฺติ ตุมฺเห ตฺริตฺตฺริตา คจฺจถาติ ตํ สุตฺวา เต
อวฺวูธานิ คเหตุวา ปกฺขณฺทิตฺวา อตฺตโน อตฺตโน ปฺริกฺขารานิ ฉทฺเทตฺวา ธาวิสฺสุ. โสปิ สพฺ
เพสฺส ปฺริกฺขารานิ คเหตุวา ปลายติ เต ทิสฺวา เสนาปติ ปุจฺจติ โส ราชา อาห อณฺุญฺโย คณฺุ
หิตุप्ปิ น สกฺโกติ อหเมว ตํ คณฺุหิสฺสามิตฺติ วตฺวา โหโร ปุจฺจติ อชฺช รตฺตียํ กุหี คจฺจติ โจโร
ติ โหรา อาห อชฺช รตฺตี ปุจฺจิมาย ทิสาย วสติ เทวาติ ตํ สุตฺวา โส ราชา เอกํ เวสียํ
ปกฺโกสาเปตฺวา อาห ตวํ ปฺริเยสิตฺวา ตํ อสฺสาเสตฺวา ยาว อรุณา โยธา เต เคนํ ปวิสิตฺ

^{๓๕๕} ล.,ท. ๓เปสूपิ

^{๓๕๖} ท. ๓เปตฺวา

^{๓๕๗} ล.,ท.,ล.ร.๔ จสทฺโท อตฺถิ

^{๓๕๘} ล. โธอฺตุตฺตริตฺวา

วา ต่ คณฺหิสฺสนฺตฺติ สา ตสฺส สาธฺตฺติ ปฏฺิสนฺตฺติวา ต่ ปรีเยสฺสิตฺวา ต่ ปสฺสิตฺวา ปโลภิตฺวา
เตน อปนยมาณา ปฐฺมา^{๓๕๕} ตโต ปฏฺฐาย ยาว ปจฺฉิมยามสนนฺตเร วสฺสิ โส ปจฺจุสภาวํ
ญฺตฺวา อฏฺฐาย คนฺตฺกาโม ว กายํ อูปคฺยฺหิยมาณา วสฺสิ.

ราชกุมารโ กสฺมาหํ ปรีพาหนํ วูปสมตฺปํ น สกฺโกมิ ปปาตตีเร นฺหาตฺวา อาค
มามีติ วตฺวา ตโต สา จ ทณฺฑํ นตฺถิ ตสฺมา โส ตํ เวสฺสิ คฺรุทณฺฑกํ กตฺวา นิสฺสทาเปตฺวา
ทณฺฑํ พนฺธิตฺวา รชฺชฺเคน อากตฺมทิตฺวา ทณฺฑํ ลภิตฺวา ปกฺกามิ. สา ยาว อรฺุณา อณฺโณ
น โอโรปิตา ราชกฺุลํ คนฺตฺวา รณฺโณ อาโรเจติ โส ราชฺา ตํ สุตฺวา อาห อหํ ตํ คเหตุปํ
สกฺโกมิ อณฺโณ น สกฺโกมิ เยวาทิ วตฺวา โหโร ปุจฺฉติ โหรา อาโรเจติ อชฺช รตฺตฺยํ โส
อนฺโต นคเร วิจฺริสฺสตีติ

ตํ สุตฺวา โส ราชฺา สกฺลทิวสํ อาคมมาโน^{๔๐๐} ปโทเส กาเล โส ราชฺา ขคฺคํ
คเหตุวา ปาสาทฺเว โอตฺริตฺวา อนฺโต นคเร วิจฺรฺนโต ตํ กุมารํ ปสฺสิตฺวา โส กุมารโ ภตฺตํ
วทิตฺวา วิกฺกยํ วิรฺวฺนโต อนฺตรวีถิยํ อาคมิ ตํ ทิสฺวา ปุจฺฉิ โภ มาณว กสฺมา รตฺตฺยํ ปุवं
วิกฺกยสฺตีติ โส อัจฺกฺชนฺโต อาห มาตฺล รตฺตฺยํ สุวณฺณรชฺตรตฺนมฺหุทฺเทเกหิ วิกฺกยิสฺสนฺติ นา
ครา ชานนฺติ ราชฺา อาห โภ มาณว อหํ ตยา สทฺธิ คมิสฺสามีติ โส อาห เจ ตยา สทฺธิ
ตโต มยํ ทฺติยา สุวณฺณรชฺตรตฺนมฺหุทฺเทเกหิ น วิกฺกยิตฺุํ สกฺกา ปสฺสิตฺวา นาคฺรชฺเนหิ ตสฺ
มา ตวํ น มยา สทฺธิ คโตติ กถํ คมิสฺสามิ ตยา สทฺธินฺติ ปุจฺฉิ โส มาณโว อาห มม
ปสิพฺพกํ ปวิสฺสิตฺวา นิสฺสิตฺวา ตตฺถ วสาหิ.^{๔๐๐}

อถ นาคฺรา ชนา โมจนฺปุวญฺจ วิกฺกยิสฺสนฺติ สุวณฺเณน วา รชฺเตน วา รตฺเนน
วา มฺหุทฺเทเกหิ วาติ ตํ สุตฺวา ราชฺา อหํ ตตฺถ ปวิสฺสิตฺวา กยํ วา วิกฺกยํ วา ชานิสฺสามิ โน เจ
น ชานิสฺสามีติ จินฺเตตฺวา ตตฺถ ปาวิสฺสิ. โส ตสฺส ปเวสนภาวํ ญฺตฺวา มุขํ ปิทฺทิตฺวา

รชฺชฺเคน พนฺธิตฺวา ถมฺภวตฺยํ วตฺติตฺวา ตมฺหา ฐฺานา ปลาโย ยาว อรฺุณคฺคฺม
เวลาย ตตฺถ วสฺสิ. ตํ ราชานํ อชานิตฺวา ตํ ทิสฺวา มหาชนา ปสิพฺพกา กสฺสาติ สฺสยิตฺวา
น คณฺหิสฺสฺ เสนาปติอาทโย อมจฺจา ราชานํ อปสฺสนฺตา นีวตฺตีสุ วิมฺหทยา ปรีเยสฺสิตฺวา
ปสิพฺพกํ อทิสฺวา ปุจฺฉิสฺสฺ ปสิพฺพกํ กสฺสาติ มมาติ วตฺวา รณฺโณ ภูตภาวํ ญฺตฺวา หตฺถิ
ปสิพฺพกํ อาโรจาเปสฺสิสุ. ราชฺา หตฺถิปิฏฺฐึ อภิรฺยฺหิตฺวา ราชกฺุลํ อานตฺวา ปสิพฺพกํ โมจิตฺ
วา โอตาเรสฺสิสุ. โส ราชฺา อาห โภนฺโต โส โจโร ตฺรุโณ เจว สุวณฺณวณฺโณ โหติ ตํ ชานิสฺ
สามิ มชฺฌนฺตฺกสมเย ตสฺส สิสฺ จินฺทิสฺสามีติ วตฺวา ปาสาทํ อภิรฺยฺหิตฺวา โภชนานิ ภู

^{๓๕๕} ล. ปฐฺมยา

^{๔๐๐} ท. อาคจฺจมาโน

^{๔๐๐} ล. วสาหิ ตตฺถ นิสฺสิตฺวาติ วิจฺยการิโน มม ทสฺสเน นิสฺสิตฺวา ตตฺถ วสาหิตฺติ ยฺชฺชติ

ชิตวา สิริสยเน นิปฺปชฺชิต มชฺฌนตฺติกสมเย อฏฺฐาย ชคฺคํ คเหตุวา ปาสาทา โอตฺริตฺวา
โหริ ปุจฺฉิ

โส โหรา เทว อชฺช อสฺสกนฺทียํ วงฺกทณฺฑกํ ปตฺติตฺวา นิสฺสิตฺติ กณฺหนิวาสนญจ ทิสฺ
วา อสฺส ปิฏฺฐิตฺโต โอรุยฺห ตสฺส สนฺตฺติเก อฏฺฐาสฺสิ โส ราชกฺุมารโ ตํ ทิสฺวา จินฺตฺเตสิ อัยํ ปุ
ริโส ราชฯ มยฺหํ ปิตา ภวิสฺสตีตฺติ ราชฯ ตโต ปวิสฺตฺวา มหาพลํ อภิรฺยุหิตฺวา ตํ ทิสฺวาอาห
โภ มาณว ตฺวํ วงฺกทณฺฑํ มยฺหํ อทาสฺสิ อหํ ตํ วงฺกปตฺติตฺโป ยาจิสฺสามีตฺติ โส วงฺกทณฺฑํ ทตฺ
วา อฏฺฐาสฺสิ ตสฺส รณฺโณ วงฺกปตฺติตสฺส มจฺฉา วงฺกํ น คิลนฺตฺติ ตสฺมา ราชฯ ปุจฺฉิ โภ
माणว กสฺมา มจฺฉา วงฺกํ น คิลนฺตฺติ

โส ตํ อาห เทว ตฺวํ วตฺถาภรณานิ โอมุญฺจิตฺวา มม กณฺหวตฺถํ ธาเรหิ มจฺฉิ
วงฺกํ คิลิสฺสตีตฺติ โส ตํ สุตฺวา สจฺจนฺตฺติ สณฺญาย อตฺตโน วตฺถาภรณานิ โอมุญฺจิตฺวา ตสฺส
อทาสฺสิ โส อตฺตโน กณฺหวตฺถํ โอมุญฺจิตฺวา ตสฺส รณฺโณ อทาสฺสิ โส ราชฯ กณฺหวตฺถานิ
ธारेตฺติ โส มาณโว ราชวตฺถาภรณานิ อลงฺกริตฺวา ชตฺตํ คเหตุวา อสฺสปิฏฺฐี อภิรฺยุหิตฺวา
ธาวิตฺวา ราชทฺวารํ ปวิสฺตฺวา โทวาริกํ อาณาเปสิ. สเจ ตฺวํ กณฺหวตฺถนฺิวาสนํ ปุริสํ ทิสฺวา
อนฺโต มา ปาวิสฺสาหิ นฺิวาเรหีตฺติ กตฺวา อนฺโต รา ชฏฺฐานํ ปวิสฺตฺวา มหาปาสาทํ อภิรฺยุหิ

ตสฺมี ชณฺ ราชฯ วงฺกทณฺฑํ ฉทฺเทตฺวา ตํ อนฺุพฺนฺุชิตฺวา น สมฺปาปฺุณฺิตฺโป สก
โกตฺติ ปจฺฉา อาคนฺุตฺวา ราชทฺวารํ อาคโต มหาตลํ อภิรฺยุหิ. อมจฺฉา โภนฺโต จโร รณฺโณ
อาภรณานิ อลงฺกริตฺวา อาคโต ว ภีตภีตา ว โถกํ โอิหียีสุ อถ ปจฺฉา ราชานํ กณฺหวป
รฺุปนํ ทิสฺวา ตํ มาณวํ คณฺหิตฺโป อารภีสุ โส ราชกฺุมารโ รณฺโณ สนฺตฺติกํ คนฺุตฺวา ปาทมฺุเล
นิปฺปตฺติตฺวา อหํ เต ปฺุตฺโตตฺติ นฺิวเทตฺติ. โส ราชฯ อสทฺทหิตฺวา ปฺุตฺโต มยฺหํ นตฺถิ ตฺวํ จโร
สตี อาห อสฺสกนฺครโสภินฺิยา ปฺุตฺโตหํ ตฺวํ มม ปิตา โหหิ สเจ น สทฺทหสิ อิมํ

มฺุทฺธิกํ ปสฺส มม มาตฺุยา อิทํ มยฺหํ ทินฺนํ ตฺวํ เวชฺมาทิตฺโต ราชฯ นาม ปิตาติ
ตสฺมาหํ อิตฺ อาคโต ปิตฺรํ ปสฺสิตฺตฺนฺุติ วุตฺเต ตํ มฺุทฺธิกํ ทิสฺวา สณฺุชานิตฺวา เสนาปตี อาห
โภ เสนาปตี ตฺวํ อิมํ มฺุทฺธิกํ ปสฺสสิ ชานาสฺสิ น ชานาสีตฺติ โส เสนาปตี ตํ สมฺปตฺติจฺฉิตฺวา
อาห. ราชฯ ตํ กุมารํ อาห ตาต ตฺวํ กสฺมา สมฺปตฺโต ปจฺฉุสมเย ฐิตฺโต^{๔๐๒} โหติ.

โส ตํ วนฺุทิตฺวา นฺิวเทสิ มหาราช เจ อหํ อฺุชฺกํ อาคโต อหํ ทฺุคฺคโต ทฺุปารฺุโต
ทฺุนฺิวตฺถิ ทฺุวณฺุณ โสหํ ราชปฺุตฺโตตฺติ วกฺขามิ โภ สทฺทหิสฺสตี อถ ชนา โทวาริกโ จ รา
ชรฺกฺชิโก ปฺุริโกสนฺุติ ปฺุริภาสฺนฺุติ ปหารํ เทนฺุติ ตสฺมาหํ จโรกมฺุมํ กโรมิ อตฺตโน สิปฺุ
ปกาสฺเตตฺนฺุติ อิตฺ วตฺวา นฺิวเทสิ มหาราช นฺุครานญจ สทฺุพานิ วตฺถานิ นฺิวทิตฺวา อสฺกสฺมี

^{๔๐๒} ล. ฐิตโต

ฐเปมิ ตุมเห นาคเร โฆเสถ เยส ธนานิ โจเรน นีหริตานิ โหนติ เต อสุกฏฐานี^{๔๐๓} คนตุ
วา วิจาเรตฺวา ชานิตฺวา คณฺหถาติ

ราชา ตํ สุตฺวา โสมนสฺโส หุตฺวา อมจฺเจ อาณาเปสิ นาครานํ โฆสิตุปฺป อมจ
จา สาธฺตติ สมฺปติจฺฉิตฺวา นาครานํ โฆเสสึสฺสุ เต นาครา ตตฺถ คนตุวา อตฺตโน อตฺตโน
วตฺถุณี คณฺหิตฺวา อาคมฺสฺสุ โส จ เวชฺชมาทิตฺราชา ตํ ราชปฺตฺตํ อูปราชกฺฏฐานเณ ฐเปสิ. อิติ
สา ปณฺชิตนารี สพฺพานิ นิทานานิ อahrtitฺวา จณฺทรณฺญเณ อarojesi.

โส ราชา จณฺโท ผรุสฺโส มุทฺโก ชาโต ตํ ปณฺชิตนารี อภิเสกํ กตฺวา อคฺคมเห
สิกฺฎฐานเณ ฐเปสิ. ตโต ปฏฺฐาย โส ราชา ตํ นิสฺสาย ทสฺราชธมฺเม จฺฉิโต จตฺุหิ สงฺคหฺวตฺถุหิ
มหาชเณ สงฺคณฺหิตฺวา ทานาทีนึ ปุณฺญานิ กาเรตฺวา อายฺหปฺริโยसानเณ สคฺเค นิพฺพตฺติ.
^{๔๐๔} อิติ โส สุรพฺภโพนิสฺสโต ตานิ วตฺถุณี อahrtitฺวา พุทฺธสฺส คากาย สาธฺเต

อเสวนา จ พาลานํ	ปณฺชิตานญฺจ เสวนา	[๕๕]
ปฺปชา จ ปฺปชณฺียานํ	เอตมฺมํ มงฺคฺลมฺตฺตมฺนติ.	

เต เทว ปฺริสา ตสฺส ธมฺมํ สุตฺวา อนิพฺพิเสวนา หุตฺวา โพนิสฺสโต อปุจฺฉิตฺวา
อตฺตโน คามํ อคฺมฺสฺสุ. โพนิสฺสโต ปณฺณสาลโต นิภฺขิมิตฺวา อนุปฺพุเพน คนตุวา เอกํ นครํ
สมฺปาปฺณิ. นครสฺส ทภฺชเณปฺสเส เอการามเณ อมฺพลิตฺถิ นาม อโหสิ. อารามสฺส สมฺปิ เอ
โก คามเณ อมฺพลิตฺถิ คามเณ อโหสิ. ตสมฺมิ คามเณ สุจฺฉิโน นาม กุฏุมฺพิโก อารามุปฏฺฐากเณ
อโหสิ. ตสมฺมิ อารามเณ เอโก ภิกฺขุ สุตฺโต นาม วสฺติ เอกสมฺมิ กาลเณ โส ภิกฺขุ ญฺาติกานํ
ปฺสฺสิตฺกามเณ สุจฺฉินกฺฎุมฺพิกํ ปกฺโกสาเปตฺวา อมฺโก อูปาสก อหํ ญฺาติกานํ ทูรคามํ คนตุกา
มเณ อิมํ มณฺชฺสฺส คเหตุวา ตว เคเห ฐฺเปตฺวา ยาว มมาคฺมนา โหตีติ ภาเน กตมํ มณฺชฺสฺส
ปภฺชิปีถาติ ปุจฺฉิตฺวา มฺลตจฺสาราทีโอสถมณฺชฺสฺสวตฺติ วุตฺเต สาธฺตติ สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา ตํ อาทาย
คามํ อนุปฺพุเพน ปาปฺณิ โส หิ สุตฺตตภิกฺขุ สตฺสฺวณฺณสฺส สตฺถ มณฺชฺสฺส ปภฺชิปีตฺวา
อูปริรฺกฺษสฺส มฺลตจฺสาราทีนึ โอสถานิ ปภฺชิปีตฺวา สฺวณฺณอิตฺถิภาวํ น วภฺชติ

โส สุจฺฉินกฺฎุมฺพิโก^{๔๐๕} คามํ คนตุวา อิทํ กสมฺมา อติครฺกฺนติ จินฺเตตฺวา ตํ วิวริตฺ
วา โอสถานิ อูทฺธริตฺวา สตฺสฺวณฺณสฺส ปฺสฺสิตฺวา อิทํ ภิกฺขุณา น วภฺชิตํ อหํ ตํ คเหตุ
วา ก็ มมํ โจเทตีติ จินฺเตตฺวา ตํ คเหตุวา พหิ ฐฺเปตฺวา ตมฺพลเณ อahrtitฺวา ปภฺชิปีตฺวา
อูปริโอสถานิ ปภฺชิปีตฺวา ตถา ปิพฺหิตฺวา สุตฺตตสฺส ภิกฺขุโน ตํ นิยฺยาเทสิ.

^{๔๐๓} ล.,ท. อสุกฏานํ

^{๔๐๔} ท. นิพฺพติ

^{๔๐๕} ล. สุจฺฉินกฺฎุมฺพิโก

ไส ภิกขุ ญาติกานัง ปัสสิตฺวา วิหริตฺวา ปจฺฉา อารามัง อาคนฺตฺวา กติปาหัง
 วสิตฺวา กุฏุมพิกัง ตัมมณฺชฺสํ อาหาราเปตฺวา ฌเปสิ. ไส ภิกขุ มณฺชฺสํ วิหริตฺวา ไอลิเกติ.
 อุทฺธริตฺวา ตมฺพโลหํ ปัสสิตฺวา สุวณฺณํ อทิสฺวา ว จินฺเตสิ. อัยํ กุฏุมพิกโก^{๔๐๖} มม สุวณฺณํ
 นิหริตฺวา อิทานิ ตมฺพโลหํ ปกฺขิปปิตฺวา สเจ อหํ ตัม ปุจฺฉิสฺสามิ ไส น สมฺปฏฺิจฺจติ. ตสฺ
 มาหํ น ปุจฺฉิสฺสามิ อุปายํ กริสฺสามิตี จินฺเตตฺวา ตัม ปกฺโกสาเปตฺวา เอวมาห อุปาสก
 อหํ อสฺสูกสมิ คามะ มยหํ ญาติกานัง ทสฺสนตฺถาย คนฺตฺกามา ตฺวํ มํ อนุกมฺปิ อุปาทาย
 มยา ตตฺถ คมิตฺปิ ตว ทารกํ เม เทหิ. กติเปยน อนิวตฺติสฺสามิ อปี อหํ อิมํ มณฺชฺสํ ตว
 เคเห ฐฺเปตฺวา ปจฺฉาคนฺตฺวา คนฺหิสฺสามิตี

ตัม สุตฺวา ไส กุฏุมพิกโก นิสฺสํสโย มณฺชฺสํ คเหตฺวา คามัง คนฺตฺวา เคเห ฐฺเปตฺ
 วา อตฺตโน ปุตฺตมาทาย ไส สฺหตฺโต ตสฺส กุมารํ คเหตฺวา ญาตฺกานัง คามัง คนฺตฺวา สพฺพ
 อาริเจตฺวา ตัม ทารกํ ฐฺเปตฺวา เอกัง วานรํ สฺสิกฺขิตฺมํ มนุสฺสภาสาย กถิตํ คเหตฺวา อารามัง
 ปจฺฉา คจฺฉนฺโต เอกัง กุฏุมพิกัง ปกฺโกสาเปตฺวา เอวมาห.

อุปาสก อหํ อสฺสูกคามํ คจฺฉนฺโต ตว ปุตฺตมาทาย อสฺสูกํ สมฺปตฺโต ตว ปุตฺโต
 นานาผลาผลํ ทิสฺวา โอจฺฉินฺตฺวา^{๔๐๗} ททติ ภูฏชาติ อิทานิ ตว ปุตฺโต วานโร อิทานาหํ
 ตมาทาย ตฺริตฺตฺริเตน ปจฺฉาคจฺฉนฺโต อธิ สมฺปตฺโต น จิเรเนว ตัม กเถสฺสามิตี

กุฏุมพิกโก ตัม วจฺนํ สุตฺวา สํวิคฺคหฺโย วิภงฺคจิตฺโต ฆนฺเต มม ปุตฺโต มนุสฺสโ
 เอว กถํ วานโร โหติ อิทํ วิปริตฺตํ โหตีติ เถโร อาห อุปาสก มนุสฺสโ จ อกฺุสลกมฺเมน
 อุปฺตถมฺพโก ติรจฺฉาโน โหติ สเจ^{๔๐๘} น สทฺทหสิ ตัม ปุจฺฉิสฺสติ ไส กุฏุมพิกโก ตัม วานรํ ปุจ
 ฉิ กิ มม ปุตฺโต ไส วานโร อาม ตว ปุตฺโตมฺหิ ตฺวํ มม ปิตาสีติ สมฺปติจฺฉิตฺวา ปตฺตวิ
 ปริตฺตํ โหตีติ จินฺเตตฺวา ตัม ภิกขุ ปุจฺฉิ นิสฺสํสโย โทมนสฺสปตฺโต โรทติ ปริเทวติ วิสญฺญี
 วีย หุตฺวา ปจฺฉปฺภุฐฺเปตฺวา ตัม สฺหตฺตํ เอวมาห ฆนฺเต มยหํ อกฺุสลกมฺเมน มม ปุตฺโต
 เอส ปริวตฺตนํ โย มนุสฺสปริวตฺตนลฺหฺธิ ชานาติ ตัม ลฺหฺธิ ชานิตฺวา มม อกฺุขาหิ ตฺวานฺติ
 อาห.

เตสํ กเถนฺตานัง โพธิสฺตฺโต อาคจฺฉนฺโต ตัม อารามัง สมฺปตฺโต เอกสมิ รุกฺขมฺมุเล
 นิสีทิตฺวา กุฏุมพิกสฺส วิลาปสทฺทํ สุตฺวา ตสฺส ภิกฺขุโน สนฺติกํ คนฺตฺวา ตัม วนฺทิตฺวา เอ
 กมนฺตํ นิสีทิ. อถโข ทฺวตฺตีสมฺหาปฺริสฺสสฺสลฺกขณสมฺปนฺนโพธิสฺตฺตํ ทิสฺวา ไส ภิกฺขุ อัยํ
 สมฺหาปฺริสฺส อินฺทฺริยสมฺปนฺโน ปณฺทิตฺโต เจ มยหํ อฏฺฐํ วิตาเรตฺปิ ชานิสฺสติ มยหํ ปวฺตฺตี
 กเถตฺปิ วฏฺฐตีติ จินฺเตตฺวา สมฺหาปฺริสฺส มยหํ ปุจฺฉิ กุฏุมพิก ฆถาฏฺตํ ตฺวํ กเถหีติ ไส

^{๔๐๖} ล.,ท. กุฏุมพิกโก

^{๔๐๗} ท. อุจฺฉินฺตฺวา

^{๔๐๘} ล. เจ

ตเถว กเถสิ. โพิสตุโต จินฺเตสิ อิทํ โหตุ มนุสฺสเส ตีรจฺฉาโน นาม น ภูตปุพฺพโพิ อิติ โส
อาทิโต ปฏฺฐาย ยถาภูตํ กเถติ ตํ สุตฺวา โพิสตุโต ปญฺญา ยวจาเรตฺวา อิมํ คาถมาห

อุชฺฐํ อุชฺฐกญฺเจว วงฺกสฺส วงฺกคเมว จ [๕๖]

สุวณฺณํ ตามฺพกญฺเจว มนุสฺสํ มกฺกญฺ ภาเวติ.

อิติ ภูมฺมพิทํ อาห โภ ภูมฺมพิท อหํ มนุสฺสมนฺตํ ชานามิ ตวํ คามมนฺตํ
ชานิสฺสสิ ยทิ ตวํ เถรสฺส ตมฺพโลหํ สุวณฺณํ กริสฺสสิ. อหํ ตว ปุตฺตํ มกฺกญฺ ชาตํ มนุสฺส
ทารกํ กโรมิ ยทิ ตวํ สุวณฺณํ อกริ อหํ มนุสฺสํ น กโรมิติ

ตํ สุตฺวา โส กตฺมฺพิโก คามํ คนฺตฺวา อตฺตโน ภริยาย กเถสิ. ตํ สุตฺวา สา
ภริยา โทมนสฺสปตฺตา โรทนต์ิ ปรีเทวนต์ิ วีย สญฺญีภาวํ ปตฺวา สตี ปฏฺฐิตฺวา สามิกํ
อาห สามิ มยฺหํ ปุตฺโต มนุสฺสเสเมว โหติ อิทานิ เถรสฺส สุวณฺณํ อหริตอกฺสเลน กมฺเมน
วานโร โหติ.

ตสฺมา ตวํ มณฺชฺเส สุวณฺณํ ปกฺขิปิตฺวา ตมฺพโลหํ อุทฺธราหิ อมฺหากํ ปุตฺโต
มนุสฺสเส โหตีติ โสสิตฺวา ตถา กตฺวา มณฺชฺสํ อุคฺคณฺหิตฺวา อารามํ คนฺตฺวา ตสฺส ตํ นิยฺยา
เทสิ โส สุตฺโต วิวริตฺวา สุวณฺณํ ทิสฺวา อิมํ คาถมาห

วงฺกานฺนภาเวน สุวณฺณํ ตามฺพโลหฺปฺปนฺนํ โหติ [๕๗]

อุชฺฐานฺนภาเวน ตามฺพํ สุวณฺณฺปฺปนฺนํ โหตีติ.

โพิสตุตฺตสฺส ปญฺญาคฺคณํ ปสฺสนฺโต อิมํ คาถมาห

สาหุทฺสสนมริยานํ สนนฺวาโส สทา สุขฺโข จ [๕๘]

อทฺสสนเนน พาลานญฺจ นิจฺจเมว สุขี สียาติ.

โพิสตุโต สุตฺตํ วนฺทิตฺวา หิมวณฺตา พุทฺธงฺกูโร ปพฺพชิตฺกามา ตสฺส ปพฺพชิต
ปริกฺขารญฺจ ปณฺณสาลญฺจ มาเปตฺวา เอหีติ. โส สาธฺตฺติ สมฺปติจฺฉิตฺวา สคฺคโต โอดริตฺวา
เอกสฺมี วนฺสณฺเท หิมวณฺตปเทเส อสฺมํ มาเปตฺวา รตฺติภูมฺมานทิวาภูมฺมานานิ จ
ไปกฺขรณฺญฺจ มาเปตฺวา อกาลผลรฺกฺขสมฺปนฺนํ กตฺวา ปณฺณสาลาย สมิเป จตฺวีสตีหตฺถป
มาณํ จงฺกมณฺ มาเปตฺวา อนฺโต จงฺกมเน ผลิกวณฺณวาลุกํ โอบริตฺวา สพฺเพ ปพฺพชิตปริก
ขาเร มาเปตฺวา เยเกจิ ปพฺพชิตฺกามา เต อิมานิ ปพฺพชิตปริกฺขารานิ คเหตุวา ปพฺพชิต

ตุนติ ภัตติยํ อกฺขรานิ ลิขิตฺวา อสฺสมปถे พาลมิกคปฺกฺชิโน ปลาเปตฺวา สกฺกฺฐานเมว
คโต

ตสฺมี ขณเ โพิสฺสโต เอกปทิกมคฺเคน คจฺจนโต อสฺสมปทํ ทิสฺวา ตํ อฺปสงฺก
มิตฺวา สกฺกทตฺติยภาวํ ญตฺวา ทฺวารํ วิวริตฺวา ภัตติยํ อกฺขรํ ทิสฺวา วาเจตฺวา อติโสมนสฺ
โส หุตฺวา สพฺพภกรณานิ โอมุญฺจิตฺวา กุสจฺริํ ธารยิตฺวา ชฎามณฺทลํ กตฺวา อชินิจมฺมํ อญ
เส กตฺวา มหุลลททญฺหํ คเหตุวา ปณฺณสาลโต นิภขมิตฺวา จงฺกมณฺฏฐานเ^{๔๐๘} จงฺกมิตฺวา
อุทานํ อุทานตฺวา อโห สฺขํ ปรมสฺขนฺติ. เอกมฺนตํ นิสิติตฺวา โสมนสฺโส หุตฺวา
ราชสฺมปตฺตี อนุสฺสริตฺวา ปพฺพชิตฺุ นํ อนุสฺสริตฺวา อิมํ คาถมาห

ปฺพเพจาหํ อนุภวามิ ราชสฺขํ วา วรุตฺตมํ [๕๙]
อนาทินวํ ปพฺพชิตํ พุรหมธมฺไมเว รุจฺจตีติ.

เอวญจ ปน วตฺวา มหาสฺสโต สมาริ อารพฺภ วิริยสฺมฺมุขา^{๔๑๐} วิปฺสฺสนาพุรหมวิ
หารํ ภาเวตฺวา ฌานํ อฺปฺปาเทตฺวา อญฺฐ สฺมาปตฺติโย จ นิพฺพตฺเตตฺวา ฌานสฺุเชน วิหาสิ.
สพฺพตฺถ หิมวฺนเต จ มนุสฺสโลเก จ เทเว จ ปณฺทิตภาโว ปากฺกฺโ โส จ พุทฺธงฺกุโร สฺรพ
โภติ โพิสฺสตฺตสฺส หิมวฺนตฺปเทเส วสนฺตสฺส หิมวฺนตฺสฺส อวิทุเร ฌญฺญคาเม นาม ปญจ
สฺตเกวฏฺกฺลานิ ปฏฺิวสฺนติ เอกทิวสํ เต เกวฏฺา มจฺเจ ปรีเยเสตฺกามา ซาลาทิเก คเหตุวา
เอกํ เวตงฺวรํ นที นาม คจฺจนติ เตสฺ อเอโก เกวฏฺเ อุตฺเท ซาเล ปกฺกฺชิปิตฺวา เอกํ มหา
สฺวณฺณกกฺกฺกํ ฌกิตฺวา โโก นุ โข ซาณฺุโก อญฺญูติ จินฺเตตฺวา อุตฺเท นิมฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก
ปรีเยสิตฺวา อากฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก. ^{๔๑๑}

เอโก นาวายํ ฐิตเ^{๔๑๒} ตํ อากฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก นาวาย ปกฺกฺชิปิตฺวา ตํ สฺวณฺณกกฺกฺก
มฺนตํ ทิสฺวา สหาเย ปกฺกฺโกสิตฺวา โภนโต อิมํ สฺวณฺณกกฺกฺก ทสฺสนตฺถํ อากฺจฺจถาติ อาท.
เต เกวฏฺา อากฺนตฺวา ตํ ทิสฺวา น ทิฏฺฐปฺพพา ว มยํ อิทานิ ทสฺสามาติ วทิสฺ. ซายณฺเห
โส ตํ คเหตุวา คามํ คนฺตฺวา ปฏฺิวสฺสิกานํ มนุสฺसानํ อารโจะติ. เต คามวาสินอ อากฺนตฺ
วา ตํ โอลเเกนฺตา อจฺจริยภูตา อานฺสฺ อยํ มาทิสฺ สฺวณฺณวณฺเณ น นิฏฺฐปฺพโพ วดาติ
ตสฺมี ขณเ เอโก กสฺสโก ปฺริโส อากฺนตฺวา ตํ โอลเเกตฺวา พลวสิเนโห หุตฺวา อตฺตโน

^{๔๐๘} ล. จงฺกมณฺธาน

^{๔๑๐} ล. วิริยสฺมฺมุขา

^{๔๑๑} ล. อากฺกฺก

^{๔๑๒} ท. ฐิตเ

ปุตโต ว เกวฏฐส ปาหิ ทตฺวา ตํ อาทาย อตฺตโน เคนํ คนฺตฺวา เอกสฺมี สเร วสาเปสิ.
 โส กุกฺกโฏ ตสฺมี สเร วสิตฺวา นิรโย อโรโค นิรุปรุทฺทโว ว วสิ.

ตทา เอโก กาโก กุกฺกโฏ ทิสฺวา ตสฺส สมิเป โอตฺริ. โส กากํ ทิสฺวา เทว
 อุกฺขิปิตฺวา ฐฺเปสิ. อตฺตานํ รุกฺขิตฺุ โส กสฺสโก ตํ ทิสฺวา ทณฺฑํ คเหตุวา ขิปิตฺวา ตชฺ
 เซตฺวา กากํ ปลายิตฺวา ตตฺถ คนฺตฺวา กุกฺกโฏ คเหตุวา สมิเป ฐฺเปตฺวา อาห ตาต พุเร
 มา คจฺฉิ. สเจ^{๔๑๓} ตฺวํ วจฺนํ สุตฺวา ภิกฺขุํ ปาปฺุณิสฺสตีติ โส กุกฺกโฏ ตํ วจฺนํ สุตฺวา เอตท
 โวจ ตาต กาโก เจ อาคโต ยทิตํ ชานิสฺสामी อนฺตรายํ กาทฺุ น สกฺโกติ วตฺวา วิจฺรฺนโต
 เอกํ อุทกปฺปาตํ โอตฺริตฺวา วสิ. อถ อญฺญู กาโก ปฺปาตโต โอตฺริตฺวา ตํ ทิสฺวา เอกํ
 ปาหิ อุกฺขิปิตฺวา เอเกน ปาเทน ฐฺิต เอกํ จกฺขุ อุมฺมิเลตฺวา มุขํ วิวริตฺวา ชาทิตฺกาโม
 อญฺฐาสี. โส กุกฺกโฏ ตํ ทิสฺวา จินฺเตสิ อຍฺ เอกปาหิ อุกฺขิปิตฺวา เอกํ จกฺขุ อุมฺมิเลตฺวา
 มุขํ วิวริตฺวา ก็ มยฺหํ กโรติ ยนฺนุนาหํ ตํ ปฺุจฺฉิสฺสामीติ จินฺเตตฺวา อิมํ คาทฺมาห

กุกฺก โฏวํ ก็ กริสฺสสิ	เอกปาหิ อุกฺขิปิต	[๖๐]
เอกจกฺขุํ นิมฺมิลิต	มุขํ วิวโฏ ^{๔๑๔} ก็ กาโมสตีติ.	

โส กสฺสโก เขตฺตํ กสิตฺกาโม ตํ คเหตุวา เอกสฺมี ปเทเส ตํ วิสฺสชฺเซตฺวา สยํ
 ปน กสิตฺวา ว ตตฺถ วิจฺรฺนโต มิลโต มุขํ วิวโร ก็ กาโมสตีติ. ตํ สุตฺวา กาโก มุสาวาหํ
 กโรนฺโต อิมํ คาทฺมาห

ภาคิเนยฺย กรุณายาหํ	ตฺวํ อึธ วาโส วินฺสสิ	[๖๑]
ทิสฺวา กสฺโก ชมาญฺยิ	ตํ ปจิตฺวา ^{๔๑๕} ชายิสฺสตี	
อหํ ตฺวญฺจ อาทาย	หิมวฺนตํ อานยิสฺส	[๖๒]
วสาหิ ตตฺถ พหุสฺขํ	นิรุปรุทฺทวํ เขมํ อสฺสุติ.	

กุกฺกโฏ ตํ สุตฺวา กากสฺส วจฺนํ สทฺทหิตฺวา ปฏฺิวจฺนํ อกาสิ ตว วจฺนํ เนว สมํ
 โส มยฺหํ ปีตา ว ปาเลติ กสฺมา อาชมาญฺยิ มมํ มา อวจ ตถารูปรุ เจ สจฺจํ มํ อภาสสิ กโร
 มาหํ ตว วาจํ มา อลิกฺปิ มํ วญฺจ หิมวฺนตํ ทสฺสิสฺสामीติ.

โส กาโก เอวมาห ภาคิเนยฺย น ตาทิสฺ พาลิ โหมิ. อิมสฺมี อติสมฺพาเอ
 เวทนาปฺตโต พหุทฺกฺโข อสิ. ตสฺมาหํ อาทาย หิมวฺนตํ คนฺตฺวา มหาสเร วสาเปสิ มา

^{๔๑๓} ล. เจ

^{๔๑๔} ล. วิวโฏ

^{๔๑๕} ล. ปจฺจิตฺวา

ภายสิ มา สัสยํ อภาสึติ. ตํ สุตฺวา กกุภโฏ ปฏิวจัน อภาสิ สุวณฺณกกุภุ ยํ ปณฺหํ ปุจ
จิสฺสสิ ตํ ปุจฺฉาหิ มยํ หิมวณฺตํ คมิสฺสามาติ

สุวณฺณกกุภโฏ ปฐฺมํ ปณฺหํ ปุจฺฉนฺโต อิมํ คาถมาห

ยํ อุตฺตริ อติทฺกฺขํ สเทวเก โลเก วเสสํ [๖๓]

ยํ ทฺกฺขํ ทฺกฺเขหิ วรํ ตถฺจ อติทฺกฺขนฺนามาติ.

โส กาโก อาห

โย จินฺนปตฺโต จินฺนปาโท โส อนาถो หิตฺสุโข [๖๔]

อฺตฺรวิสฺโส ทฺกฺโข โส จ อติทฺกฺโข นาม

อิธ ปรโลเก เจว อิติ ชานํ สจฺจํ ภณามิติ. [๖๕]

สุวณฺณกกุภโฏ กากสฺส วจัน สุตฺวา กาก อชานนฺโต ว ชานามิติ วเทสิ ทฺติยํ
ปุจฺฉามิติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

อณฺเฎหิ อฺตฺตรฺตฺโร อิธ ปรโลเกเจว วโร

โสปี อติสุโข นาม ตวถฺจ เม ทสฺเสหิ ปณฺหนฺติ. [๖๖]

ตํ สุตฺวา กาโก ทฺติยปณฺหํ วิสฺสชฺเชนฺโต อิมํ คาถมาห

ยํ โอชสมฺปนฺนํ โภชํ มจฺจมฺสสาลิขชฺชํ

กฺุจฺฉิปรํ ชาทนฺโต โย อฺทฺธิปิปาสํ สมติ [๖๗]

ชานามิหํ อติสุโขติ

กกุภโฏ ตํ สุตฺวา กาก ตฺวํ อชานนฺโต ว ภูถฺชิตฺุ เอรํ ชานาสิ ตฺติยปณฺหํ ปุจ
จิสฺสามติ วตฺวา อาห

ยํ ปิปาสุตฺตฺริตฺรํ ยถฺจ ภูถฺชิ อติภูถฺชิ [๖๘]

ฆาสวินยํ นาสกฺขิ ยํ ปสฺสสิ อกฺขาหิ เม

โย อหารุปฺจฺเจโท จ ปริเยสนฺโต นาลพฺภติ [๖๙]

ปรํ ภูถฺชนฺตํ ปสฺสติ โส อติจฺฉาโต ปิปาโสติ.

ตํ สุตฺวา กกุภโฏ กาก โสภารมฺมณเมว ชานาสิ เนว อตฺถนตฺถนฺติ วตฺวา
จตฺตฺถปณฺหํ ปุจฺฉนฺโต อิมํ คาถมาห

อญญะสั โสภานั วณฺณา	อุตฺตริตฺตรา โสภายี	[๗๐]
สทฺเวเก โลเก อสฺมา	รุจฺจิรา เจว อโหสิ	
อิมั ชาณั วิสฺขุเชหิ	อัยํ ปณฺโห ตว ปตฺโตติ.	[๗๑]

ตํ สุตฺวา กาโก วิสฺสขุเชนฺโต อิมั คาถมาห

อาทิตฺยรฺสึ นิภฺขมิ	วิปฺปา ตินฺตียา วิสฺขุเชนฺติ	
นานิวิลา นิมลรหา	วิสุทฺธากาเส โอบาสตีติ.	[๗๒]

ตํ สุตฺวา สุวณฺณกุกฺกุเฏ ตาต อิตฺเมว ชานาสิ. อตฺถานตฺถํ เนว วิชานาสิตี วตฺวา
ปญฺจมปณฺหํ ปุจฺจนฺโต อิมั คาถมาห

นรโสภา อติทฺวณฺโณ	อิธ โลกปรโลเก	
ลามกฺวณฺณสณฺฐานิ	กตมํ ปสฺเส อภฺขาทิ	[๗๓]
โย นิราหาโรว สตฺโต	อาหารุปฺจเจเท เจ	
โส ทฺวณฺโณ นิลินฺทริโย	สุภฺขกาโย ทฺวณฺโณติ.	[๗๔]

ตํ สุตฺวา สุวณฺณกุกฺกุเฏ ฉฺฉฐฺมปณฺหํ ปุจฺจนฺโต อิมั คาถมาห

อญฺญะสัปี มหนฺตานิ	มหนฺโต โส สพฺพโลเก	
อติมหนฺโต นาม โหติ	ตฺมฺเห อภฺข มม กาเกติ.	[๗๕]

ตํ สุตฺวา กาโก วิสฺสขุเชนฺโต อิมั คาถมาห

มหนฺโต ปพฺพโต เจว	อสุสฺสิโร เอกฆนิ	
อติมหนฺโต นาม จ	สพฺเพปิ น สเมติ โลเกติ.	[๗๖]

ตํ สุตฺวา กุกฺกุเฏ เนว ตฺวํ ชานาสิ อตฺถานตฺถนฺติ วตฺวา สตฺตมปณฺหํ ปุจฺจนฺโต
อิมั คาถมาห

อุจฺจโ จ โส อุจฺจตโร	อญฺญโณ นสโม อโหสิ	
โส จ อติอุจฺจโ นาม	กตมํ ปสฺเส อภฺขาทีติ.	[๗๗]

ตํ สุตฺวา กาโก วิสฺสขุเชนฺโต อิมั คาถมาห

อญฺญะสั อุจฺจานิ จาปี	อากาโส อุจฺจตโร นาม	
สทฺเวเก โส อสโม	เอวํ กุกฺกุเฏ ชานามีติ.	[๗๘]

ตํ สุตฺวา สุวณฺณกุกโกเนว อตฺถานตฺถํ ชานาสีติ วตฺวา อฏฺฐมปณฺหํ ปุจฺจนฺโต
อิมํ คาถมาห

อุณฺหสโมปี นตฺถิ	โสปี อติอุณฺโห นาม	
อิธ โลกปรโลเก	วิชานาติ กตมตฺถนฺติ	[๗๙]

โส กุกกุสฺส วจันํ สุตฺวา อฏฺฐมปณฺหํ วิสฺสชฺเชนฺโต อิมํ คาถมาห
ยา วิริเยน ชาตา เนว นิริยคฺคิหิ อุณฺโห
น สร กปฺปคฺคินา สมา सा ज अतिउण्हा नामाति. [๘๐]

ตํ สุตฺวา สุวณฺณกุกโกเนว อตฺถานตฺถํ ชานาสีติ วตฺวา นวมปณฺหํ ปุจฺจนฺโต
อิมํ คาถมาห

อณฺญํ สีตํ อิธ โลก	ปรโลเก จาปี อุณฺหํ	
สา จ อติสีตํ นาม	กตมํ ปสฺเส วิสฺสชฺเชติ	[๘๑]
ยงฺกิลฺลิจิ สีตํ โลกสมิ	วาทาสีตาหิ น สมํ	
อุทกํ อติสีตํ นาม	เอวํ วิชานาหิ กุกกุฏาติ.	[๘๒]

ตํ สุตฺวา สุวณฺณกุกโกเนว กาก ทฺุปฺปณฺโณ ทนฺธธาตฺุโก^{๔๖๖} น มม ปณฺหํ ชา
นาสีติ วตฺวา ทสมปณฺหํ ปุจฺจนฺโต อิมํ คาถมาห

กิ อติสุขุมํ โลก	อณฺญณฺจ สุขุมํ โลก	
เทเว จ สมารเก จ	กิ ปสฺเส กาก วิสฺสชฺชาติ	[๘๓]

ตํ สุตฺวา กากิ วิสฺสชฺเชนฺโต อิมํ คาถมาห

อณฺญานิ สุขุมานิ โลก	สเทวเก สมารเก	
น วายฺนา สโม โหติ	โส จ อติสุขุโม นามาติ.	[๘๔]

ตํ สุตฺวา สุวณฺณกุกโก อาห ปณฺโห เต วิสฺสชฺชิตฺโต น สมเอติ ตยา สทฺธิ น คมิสฺ
สามิ อปฺปณฺโณ ทนฺธธาตฺุโก อตฺถานตฺถานํ น ชานาสิ. กถํ ตยา คมิสฺสามิติ. กากิ

^{๔๖๖}ล. ทนฺธธาตฺุโก

อาห อญญํ ปุจฺฉาหิ วิสฺสชฺเชนฺโต สเมติ วา น วา วิสฺสชฺเชสฺสามีติ อาห โส ทวาท
สมปณฺหํ ปุจฺฉนฺโต อิมํ คาถมาห

ตโม โลเก สเมวเก	อญฺญे ตมา น สเมติ	
อดีตโม นาม ก็ ปสฺเส	วิสฺสชฺเชหิ มม ปณฺหนฺติ.	[๘๕]

ตํ สุตฺวา กาโก ปณฺหํ วิสฺสชฺเชนฺโต อิมํ คาถมาห

รตฺตियํ อดีตอนฺธโก	กาพฺปกฺเข เม โฆฏฺฐฺหิ	
จฺนฺทรอาภา รหิโต	อัยํ อดีตโม นามาติ.	[๘๖]

ตํ สุตฺวา กกฺกโก เทว เนว ชานาสี อตฺถานตฺถํ พหุอนฺธโก เจวาติ วตฺวา ท
วาทสมปณฺหํ ปุจฺฉนฺโต อิมํ คาถมาห

อิมสฺมี โลเก สเทเว	สมารพฺรหฺมณ	
โก จ ไรจติ อาภาติ	กํ ปสฺส อดีตฺรุจฺจตีติ.	[๘๗]

กาโก ปน วิสฺสชฺเชนฺโต อิมํ คาถมาห

ทิวา อาทิจฺใจ วิไรจติ	รตฺตियํ จฺนฺโท อดีตฺรุจฺจติ	
อุโก ว อดีตฺไรจติ	เอวํ วิชานาหิ กกฺกภาติ.	[๘๘]

ตํ สุตฺวา กกฺกโก ตว วจฺนํ น สเมติ น พาลิ ตวํ อตฺถํ ชานิสฺสสึตีติ วตฺวา เต
รส ปณฺหํ ปุจฺฉนฺโต อิมํ คาถมาห

เตสฺ สारเผคฺตจ	ปณฺหปฺปุผลคนฺธเสสฺ	
โย อดีตฺสฺคนฺธโร นาม	ก็ ปสฺสสิ อดีตฺคนฺธนฺติ.	[๘๙]

โส กาโก วิสฺสชฺเชนฺโต อิมํ คาถมาห

เต สฺสสารคนฺธาทีสฺ	เนว วายติ ทิสาสฺ	
มจฺจมนฺสาทิกนฺธโร ว	สตุตฺตานํ อติมนฺาไป	[๙๐]
ตสฺมา มจฺจมนฺสาทิโก	อดีตฺสฺคนฺธโรติ ฺรุจฺจตีติ.	

ตํ สุตฺวา กกฺกโก เนว ชานาสี อตฺถํ ภูชฺชนเมว ชานาสีตีติ วตฺวา จุทฺทสมปณฺหํ
ปุจฺฉนฺโต อิมํ คาถมาห

ทฺคนฺธชาตฺตานํ วาปี	ปฺปฺติ วายติ ทฺคนฺธโร	[๙๑]
---------------------	-----------------------	------

อดีตคุณุโร นาม โภ กี้ ปัสส กาก วเทหิตี.

ตํ สุตฺวา กาโก จุทสมปณฺหํ วิสฺสชฺเชนฺโต อิมํ คาถมาห

อสุจิ หิ ทฺคนฺโร จ มนุสฺสสฺส คฺุโร เอว [๙๓]

อดีตวิย ทฺคนฺโรปิ อดีตทฺคนฺโร นาม โหตีติ.

ตํ สุตฺวา กกุโกฏเฐ เนว ชานาหิ ปณฺหนติ วตฺวา ปณฺณรส ปณฺหํ ปุจฺจนฺโต อาห

ยํ พฺลานํ พฺลสมฺปนฺนํ มหนฺตํ พลํ พหุพฺลํ [๙๔]

อดีตวิย พลํ วตฺถุ ตํ อดีตพฺลํ นาม กิณฺติ.

ตํ สุตฺวา กาโก ปณฺณรสปณฺหํ วิสฺสชฺเชนฺโต อิมํ คาถมาห

สพฺเพ เทวา มหพฺพลา นาวายนสฺส พาเลหิ [๙๕]

สํชยํ น อุเปติ เจว นารายโน อดีตพโลติ.

กกุโกฏเฐ กาก ตว วจณํ ปณฺเหหิ น สเมตีติ วตฺวา โส โสฬสมปณฺหํ ปุจฺจนฺโต
อิมํ คาถมาห

อดีตุโร นาม โภ จ น จ อญฺญู สโม โหติ [๙๖]

กี้ อดีตุโรติ วุจฺจตีติ กี้ ปสฺเส มม อกฺขาหิตี.

ตํ สุตฺวา กาโก โสฬสปณฺหํ วิสฺสชฺเชนฺโต อิมํ คาถมาห

จกฺกวาฬํ อดีตุรํ มจฺเจหิ จ ปกฺขิเกหิ [๙๗]

ทฺรคนฺตพฺพํ ทฺรปตฺตํ ตสฺมา อดีตุรํ นามาติ.

ตํ สุตฺวา กกุโกฏเฐ เนว ตฺวํ ชานาสี ปณฺหํ ภูณฺชนเมว ชานาสีติ วตฺวา สตฺต
รสมปณฺหํ ปุจฺจนฺโต อิมํ คาถมาห วิสฺสชฺเชนฺโต อิมํ คาถมาห

โย วา ปน ฐมฺโม โหติ อดีตวิย สิงฺฆา ชวติ [๙๘]

อดีตวิย ลหุโก จ โภ อดีตชโวติ วุจฺจติ

ตํ สุตฺวา กาโก สตฺตรสมปณฺหํ วิสฺสชฺเชนฺโต อิมํ คาถมาห

กถํ กถนํ กโรนตา

วิวาทปตฺตา อาคตตถาติ.

เต จ อโรจยีสฺส ภนฺเต อิมเ ทเว กาโก จ กุกฺกโฏ จ วิวาทมาปฺนโน
 สฺวณฺณกุกฺกโฏ ปุจฺจโก กาโก วิสขฺชโก ตสฺมา วิวาทา^{๔๑๘} อยฺยสฺส สฺนติกํ อาคตาติ โส
 ตาปโส สฺวณฺณกุกฺกโฏ ปุจฺจติ กิ ปุจฺจสิ กุกฺกฐาติ โส อุทานํ กเถสิ. ทฺวขํ สฺวขํ ฆาสํ โสภา
 ทฺวณฺณํ มหนตํ อุจฺจา อุณฺหํ สิตํ สฺขุมํ ตโม โรจนํ สฺคนฺธํ ทฺคนฺธํ มหพฺพลํ ทฺรุมํ ลหุํ
 เสฏฺฐํ สาร์ มธฺรฺสํ อิติ วิสตีมปณฺหา มยา ปุจฺจิตาติ. อิติ สฺวณฺณกุกฺกโฏ อุทานํ กเถติ โส
 สฺรพฺภโพิสฺสโต กถํ ปุจฺจิ กถํ กาก วิสขฺชเสตีติ โส กาโก อตฺตนา กถิตนียาเมน กเถสิ.
 ทฺวขฺชนฺติ ฉินฺนปฺกฺขปาโท สฺวขฺชนฺติ โภชนํ ภฺยฺชนฺติ ฆาสนฺติ ออาหารเจโท โสภาติ อรฺกฺคฺคฺคฺค
 กाले สฺริโย อคฺคิวนณฺาปํ สิตนฺติ ปาณํ สฺขุมนฺติ วายู จ ตโมติ กาลปฺกฺเช เมโฆ อุกฺกฺฐฺติ
 โรจฺนนฺติ วาโร อติสฺริโย รตฺตยํ จนฺทิมมา สฺคนฺธนฺติ มจฺจํสโธทํ ทฺคนฺธโรติ คฺุโธ มหพ
 พลนฺติ นารายพฺลํ ทฺรนฺติ จกฺกวพํ ชวฺนฺติ วายู จ สินฺธวา จ เสฏฺฐนฺติ สกฺโก สาร์นฺติ
 สิลลา มธฺรฺสนฺติ มจฺจรฺสโธทํ อิติ อิมเ มยา วุตฺตา อิติ โส โพิสฺสโต กาเกน วุตฺตํ ตํ
 วิสขฺชเชนฺโต สฺนถาถ มม วจฺนนฺติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

ชาติปิ ทฺวฺชา ชราปิ ทฺวฺชา พฺยาธิปิ ทฺวฺชา มรณฺมปิ ทฺวฺชา [๑๐๗]

ปิเยหิ วิปฺปโยโคปิ ทฺวฺโช อปฺปิเยหิ สฺมฺปิโยโคปิ ทฺวฺชติ

จตุสฺส ปน อปาเยสฺส ทฺวฺขํ อติทฺวฺชา กถํ อปายทฺวฺชนฺติ เปตฺวิสยทฺวฺขํ สพฺเพหิ
 เปเตหิ เอกํ วา เทว วา พุทฺธนฺตรํ ออาหารมตฺตํ วา ปานมตฺตํ วา นาลพฺภติ. เอกจฺจํ
 สรีเร นานาวุฑฺธานิ อากาสโต นิปตฺนฺติ เตสํ สรีรํ วิชฺฌนฺติ ปฺหรนฺติปิ กทาปิ เต อาหารํ
 ลภิตฺวา ตํ ขาทนฺติ วา ภฺยฺชนฺติ วา อณฺเฏ พลวฺนตํ ทิสฺวา อณฺเฏมณฺเฏญฺํ ยฺชฺฌนฺติ พลว
 ตา ทฺพพฺลํ วิเหฐฺนฺติ อิทํ ทฺวฺเชน ขาทนฺติ นาม อิทํ ทฺวฺเชน ภฺยฺชนฺติ นาม. อสฺรฺกฺายา
 ปน คพฺภมลํ วา สิจฺจํนิกํ วา เขฬํ วา คฺุณฺ^{๔๑๙} วา ภฺยฺชนฺติ ปิวฺนฺติ กิสฺสรีรา ตจฺปริโยน
 ทา จ อปฺปพฺลา อปฺปโลหิตมาทาย พฺหุทฺวฺขํ อนฺุภวฺนฺติ เอวมาติ อสฺรฺกฺายา โหนฺติ นิรเย
 ปน อปฺปชฺชนฺติ สตฺตา มหาทฺวฺขํ อนฺุภวฺนฺติ อุทฺเร จ มฺเข จ อคฺคิชาลา อปฺปชฺชนฺติ
 ตมพฺโลหํ ปิวฺนฺติ อยฺโลหิตคฺุฬํ ขาทนฺติ อตฺตโน ปุพฺพํ สโลหิตํ ขาทนฺติ นิรยปาเลหิ โปถิ
 ตา วิชฺฌิตา อากฺโกฏิตา เอกจฺเจหิ อากคฺมิยมานา วาสีมฺรฺเสหิ คจฺฉิยมานา โรทฺนฺติ วิลาย
 มานา พฺหุเวทนํ เวทยนฺตีติ เอวมาทิตฺวฺขํ อนฺุภวฺนฺตีติ ติรจฺจํนคฺตํ ทฺวฺขํ. อุทฺรปฺปํ อ

^{๔๑๘} ล. วิวาทา ตสฺมา

^{๔๑๙} ล. คฺุณฺ

หาร์ ลภนฺติ ขาทนฺติ ทุกฺเชน ภูณฺชนฺติ ทุกฺเชน วิจฺรณฺติ ทุกฺเชน สยณฺติ กถํ เต กิร ติรจฺ
 ฉานคฺตา อาหาร์ ปฺริเยสนฺตา เอกทิวสมฺปิ ทุกฺข์ อพฺยาปชฺข์ สฺข์ โลกฺ ปาณฺญเต สฺสณฺญ
 โม สฺขาวิราคฺตา โลกฺ กามานํ สมตฺกฺกโม อสฺมึมานวินโย เอตํ ปรมํ สฺชนฺติ อิทมฺปิ อติ
 สฺข์ นาม ตํ สฺตฺวา สพฺเพ เทวา ทิพฺพปฺบุเมหิ โอฺกิริสฺ.

อสุรกายา ปน คพฺภมลํ วา สิงฺฆานิกํ วา เขฬํ วา คุฏฺฐํ วา ภูณฺชนฺติ ปิวณฺติ ก็
 สสรีรา ตจฺปฺริโยทา จ อปฺปพลา อปฺปโลหิ ตมาทาย พนฺทุทุกฺข์ อนุภวณฺติ เอวมาติ อสุร
 ทุกฺษา โหนฺติ นิริเย ปน อฺปฺปชฺชนฺติ สตฺตา มหาทุกฺข์ อนุภวณฺติ อฺุทเร จ มฺุเข จ อคฺติ
 ซาลา อฺปฺปชฺชนฺติ ตมฺพโลหํ ปิวณฺติ อยฺโลหิตคฺพฺ ขาทนฺติ อตฺตโน ปฺุพฺพํ สโลหิตํ ขาทนฺติ
 นิริยปาเลหิ โปถิตา วิชฺฌิตา อาโกฏฺฐิตา เอกจฺเจหิ อากคฺฌิมานา วาสีฬฺรุเสหิ คจฺฉิมานา
 โรทนฺติ วิลาปมานา พนฺุเวทน์ เวทยนฺตฺติ เอวมาทิตฺทุกฺข์ อนุภวณฺตฺติ ติรจฺฉานคฺตานํ
 ทุกฺข์. อฺุทรปฺุรํ อาหาร์ ลภนฺติ ขาทนฺติ ทุกฺเชน ภูณฺชนฺติ ทุกฺเชน วิจฺรณฺติ ทุกฺเชน สยณฺติ
 กถํ เต กิร ติรจฺฉานคฺตา อาหาร์ ปฺริเยสนฺตา เอกทิวสมฺปิ ทุกฺข์ อพฺยาปชฺข์ สฺข์ โลกฺ
 ปาณฺญเต สฺสณฺญโม สฺขาวิราคฺตา โลกฺ กามานํ สมตฺกฺกโม อสฺมึมานวินโย เอตํ ปรมํ
 สฺชนฺติ อิทมฺปิ อติสฺข์ นาม ตํ สฺตฺวา สพฺเพ เทวา ทิพฺพปฺบุเมหิ โอฺกิริสฺ.

เต ปน ติรจฺฉานคฺตา วิจฺรณฺตา มนุสฺสา จ อมิตฺตา อนุธวณฺติ อาฆาณฺนฺติ วา
 หนนฺติ วา วิชฺฌนฺติ วา มหาวินาสํ ปาเปณฺติ อิทํ วิจฺรณฺทุกฺข์ นาม เตปิ ภูตฺถิตา จลนจิตฺ
 ตา นิจฺจกฺุปฺิตา นิจฺจกฺุปฺิตา อิทํ สยณฺทุกฺข์ นาม อิติ วตฺวา โฟธิสฺตฺโต โภณฺตา อิมินา
 การณฺน อธิ สพฺพทุกฺษาสฺ อปายทกฺขเมว อติทุกฺข์ นาม เต สตฺตา สฺวณฺณกฺกุกฺฎาทยโย
 สาธุการํ กโรนฺติ สพฺเพ เทวา สตฺสทสฺสสาธุการํ ปวตฺตณฺติ อติสฺชนฺติ ทฺุติยปณฺหํ วิสฺสชฺ
 เซนฺโต สฺรพฺภตาปโส^{๔๒๐} อิมํ คาทมาห

สุโข วิเวโก ตฺมฺฐสฺส	สฺตตมฺมสฺส ปสฺสโต สฺโต	[๑๐๘]
สฺข์ อพฺยาปชฺโซ โลก	ปาณฺญเตสฺ สณฺญโม	
สฺษา วิราคฺตา โลก	กามานํ สมตฺกฺกโม	[๑๐๙]
อสมฺมึมานสฺส วินโย	เอตํ เว ปรมํ สฺชนฺติ.	

สฺวณฺณกฺกุกฺฎ ปน สาธุการํ ปวตฺเตนฺโต ตตฺถิปี ปุจฺฉิ ก็ ปิปาโส ภนฺเตติ โส
 ตํ สฺตฺวา ตตฺถิมฺปิ วิสฺสชฺเซณฺโต อิมํ คาทมาห

โย จ พาลิ อสฺปฺุริโส	ปาปกมมํ ปิปาสติ	[๑๑๐]
กามคฺุณํ ปฏฺิเสวติ	อติตฺตํ น คจฺจต	
กามาลยํ อาลยติ	กามรตฺตี รณฺชติ	[๑๑๑]
โส จ อิตฺโต จฺุโต เจว	อฺุปาเยสฺ นิพฺพตฺติ	

^{๔๒๐} ล. โสรพภตาปฏส

สัสสาเรปี ปปญเจติ	อิทมปิปาสตรํ นาม	[๑๑๒]
โย จ สปุปริโส โหติ	ปญจวิเช เวราตีโต	
นากุสลํ กโรติ โส	ปญจอฏฐัสสีลสมาทาโน	[๑๑๓]
ปญญาภิวฒนากาโร	ปุญญาภิปิปาสิโต โส	
สพฺพากุสลวิโรโต	อิโต จูโต โส สคฺเค	[๑๑๔]
มานุเส จ สมฺปตฺยํ	อนุกวนฺติ สพฺพทา	
ตสมานํ เอวํ วทามิ	อิทมปิปาสตรํ นามาติ.	[๑๑๕]

ตํ สุตฺวา สพฺเพ เทวา โสมนสฺสปตฺตา ทิพฺพรตนปุปฺพานิ โอภิตฺวา สาธุการํ
 ปวตฺเตนตา อนุมโตนฺติ สฺวณฺณกุกฺกุฏฺ สาทูการํ ปวตฺตาเปติ จตฺตถปณฺหํ ปุจฺจนฺโต อาห
 สพฺพวิญฺญานํ อตีวณฺโณ นาม กตโม ฆนฺเตติ โส จตฺตถปณฺหํ วิสฺสชฺเชนฺโต อิมํ คาถ
 มาห

ทิวา ตปฺปติ อาทิจฺใจ	จนฺทิมมา ว รตฺติยา	
เต อุกฺโก อิจฺ อาภาติ	โน จ เทวโลเก ชฺชติ	[๑๑๖]
พฺพุโร ธมฺโม นิจฺจเมว	สพฺพทิวรตฺตีสู จ	
อิจฺ เทเวสุ พฺรหฺเมสุ	อาภาติ สพฺพทิสาสู	[๑๑๗]
พฺพุโร ธมฺโม สฺโฆ นิจฺจํ	ชนสฺส ฆยํ นิวารเย	
สํสารทฺกขํ ยาเปติ	อิทมปิ อาภาติ นาม	[๑๑๘]
อปิ อิมสฺมี กาเย จ	ปญญา ยสฺส ชายเรปี	
โสปี คุณาคฺเณา	ปสฺเส อคฺเณ ปหายนฺโต ว	[๑๑๙]
คฺเณ วชฺตฺตยนฺโต โหติ	ติลฺกขณฺเณ โอภาเสนฺโต	
วณฺณวณฺตานํ ปวโร	ปรมวณฺณวา โหติ	[๑๒๐]
อิทมปิ สฺวณฺณกุกฺกุฏฺ	อตีวณฺณวณฺโต นามาติ.	

สพฺเพ สาธุการํ ปวตฺตฺนตา ทิพฺพปุปฺพานิ โอภิตฺสู สฺวณฺณกุกฺกุฏฺ สาทูการํ ทตฺ
 วา ปญฺจมํ ปุจฺฉิ ฆนฺเต ทฺวณฺณนฺ อตีทฺวณฺโณติ โส ตํ วิสฺสชฺเชนฺโต อิมํ คาถมาห

ทฺสึลา จ เย ลามกา	สพฺพปาเปภฺริมนฺติ	[๑๒๑]
ปาปํ กโรนฺตา โมทฺนฺติ	ปุญฺญานิ ชฺชิตฺตฺจฺจนฺติ วย	
อิเม มลา จ กิเลสา	สตียา มลา จ โมหา	[๑๒๒]
ชนฺตฺติยา จ โทสา มลา	ทานสฺส มจฺจริยานิ	
สีลสฺส อหฺริโนตฺตปฺปํ	กฺุสลสฺส อกฺุสลํ	[๑๒๓]

อิธ มลฺ โหติ สทา

อิทมปิ ทูณณฺ นามาติ.

ตํ สุตฺวา สพฺเพทฺเวา สาธุการํ ปวตฺตฺนตา ทิพฺพรตฺนปฺปฺพานิ โอยฺกิริสฺสุ
 สฺวณฺณกฺกโก ปน สาธุการํ ทตฺวา จฺจ
 ปุจฺฉิ โยธิสฺตโต จฺจ

สพฺเพสฺ สดฺตฺตานํ มโน โส อติมฺหนฺโต นาม [๑๒๔]

อิธ สทฺเวเก จ โลกํ สพฺพมฺหนฺตฺตานํ ฐมฺมานํ

พาลานํ หิ มโน โลกํ โลกฺวราควเสน จ [๑๒๕]

ปาปเก ปตฺติฏฺฐิตฺโต โหติ อิติ มโน อติมฺหนฺโต

เจ วลีชาติ โลกํ จ เอกจกฺกฺวาพปคฺคพฺเพ [๑๒๖]

อติวีย สมฺพาเถ วิปฺผารีย ปริปฺุเรติ

วฑฺฒนฺโต จ โลกาวลี อเนกสาขา มหาปฺปฺผิ [๑๒๗]

อเนกผลา มหาขฺนฺธา อเนกวณฺณา มหามฺูลา

สพฺเพสฺ วลีเน โลกํ อติมหา โลกาวลี [๑๒๘]

อติมฺหนฺโต นาม โส เอวํ กกฺก

เอโก รุกฺโข วีย โลกธฺมฺโม อภิชฺฌาติ สณฺญาทิจตฺโร ขนฺธา จตฺติสาสฺ จตฺตฺสาขา
 มหามฺูลา โมหา เจว ปาณาติปาตาทิจฺจ
 มหาสมฺมุทฺโท ชาโต ยถา มหาสมฺมุทฺทฺมฺปิ สดฺตานิปิ สหสฺสานิปิ ทสฺสทฺสสฺสสฺสสฺสสฺสสฺสสฺสสฺสสฺสส
 เอกกฺก
 มหาสมฺมุทฺโทหิ น วสฺสสฺสสฺส ปฺุรยติ เอวเมว อติโลกฺวราโค อุกฺเกหิ น ปฺุรยติ
 อติวิทฺถาราย เจว อติคฺคฺมฺภีรฺตฺาย จ ราโค หิ ติตฺตฺถาวํ ปาปฺุณาติ สเจ เอกํ ลภฺติ เทว จ
 ตโย จ จตฺสฺสโย จ อิจฺฉติ ตสฺมา อติมฺหนฺโต ราโคติ.

ตํ สุตฺวา สพฺเพ ทฺเวา สาธุการํ ปวตฺตฺนตา นานาทิพฺพรตฺนปฺปฺพานิ โอยฺกิริสฺสุ
 สฺวณฺณกฺกโก ปน สาธุการํ หุตฺวา สดฺตฺมปณฺหํ ปุจฺฉนฺโต อาห ภาเต กตฺโม อฺุจฺใจ อติ
 อฺุจฺใจ โหติติ โยธิสฺตโต ปน สดฺตฺมํ วิสฺซฺเชนฺโต อิมํ คาถมาห

อปาเยหิ อຍํ โลกํ อธิโลกา เทวโลก [๑๒๙]

เทวโลกฺเกหิ มาโร จ มารโลกา พฺุรฺหมโลก

ยถากฺก [๑๓๐]

รูปาวจโร ตมฺหา จ อรูปาวจโรโลก

น นิพฺพานํ สเมติ นิพฺพานมคฺโค อคฺคฺมคฺโค [๑๓๑]

โย นิพฺพานํ คนฺตุกาโม อฏฺฐังฺก

ปฏิปนุโน คจจตุ	โส หิ นิพพานัสส มคฺโค	[๑๓๒]
อภฺรฺรฺสฺส ทิสาสฺส ติโต	อภฺรฺรฺจฺจิกโก มคฺโค โหติติ.	
สพฺเพ เทวา สุตฺวา สาธุการํ ปวตฺเตนฺโต นานารตนปฺปฺผานิ โอยิรฺรฺสฺส		
สฺวณฺณกุกฺกโฏ ปน ตํ สุตฺวา อติโสมนสฺโส หุตฺวา สาธุการํ ทตฺวา อภฺรฺรฺมํ ปุจฺฉนฺโต กิ		
อฺณฺหํ อติอฺณฺหํ ฆนฺเตติ ปุจฺฉิ โส ตํ วิสฺสชฺชเชนฺโต อิมํ คาถมาห		
ปกฺติ อคฺคิโต อฺณฺโห	นิริยคฺคิสนฺตาโป จ	[๑๓๓]
ตโต อนฺโตอคฺคิสนฺตาโป	โส จ อติอฺณฺโห นาม	
กตโม จ อนฺโตอคฺคิ	ราคโทสโมหฺวเสหิ	[๑๓๔]
ติวิธคฺคิ อนฺโต ไชติ	ฉาปยฺนฺโต จิตฺต กมฺเปติ	
โทสคฺคิ ทฺมฺนสฺสสฺส	อฺปฺปนฺนํ วิวาทาเปติ	[๑๓๕]
กมฺปยฺนฺโต ทฺมฺโน จ	ปาณาติปาตทินฺนาทิ	
ผรฺสฺส เปสฺสฺสญฺญํ กาโร	โทสคฺคินฺวเสน จ	[๑๓๖]
วิหีสฺสา จ พฺยาปาทญฺจ	กุกฺกจฺจญฺจ อฺปาทียติ	
ราคโมหคฺคิวิเสน	กาเมสฺส มิจฺฉาจารญฺจ	[๑๓๗]
อทินฺนาทานสฺสุราปานํ	ปาณาติปาตํ อการยิ	
มฺุสฺสาวาทํ ผรฺสฺสญฺจ	วจฺจิตฺตจฺจริตํ วาทิ	[๑๓๘]
โลภาภิชฺชิตฺตมจฺจริยํ	มโนกมฺมํ วิจินฺตยฺตีติ.	

สพฺเพ เทวา สาธุการํ ปวตฺตฺนฺตา ทิพฺพรตนปฺปฺผานิ โอยิรฺรฺสฺส สฺวณฺณกุกฺกโฏ
อติโสมนสฺโส สาธุการํ ปวตฺติตฺตฺวา นวมํ ปณฺหํ ปุจฺฉนฺโต ฆนฺเต อติสฺสิตํ กตมฺนฺติ อาห.
อิมํ วิสฺสชฺชเชนฺโต อิมํ คาถมาห

อิธตฺถิ ยงฺกิญฺจิ โลกเ	วาทฺตกาทิจฺจตฺตฺชฺชํ
[๑๓๙]	
เนว พุทฺธภาสิตาหิ	ธมฺมสฺสิดาหิ สเมติ

ยถาห

มาตาเปติภรํ ชนฺตฺป	กุเล เชฏฺฐราปจายินํ	[๑๔๐]
สณฺหํ สขิลสมฺภาสํ	เปสฺสฺสเยยฺยปหายินํ	
มจฺเจรวิเนยฺย ยุตฺตํ	สจฺจํ โภธาภิกฺกนํ	[๑๔๑]
ตํ เว เทวตา ปสฺสฺสนฺติ อติสฺสิตํ	นาม ชาตํ	

ผรุสวาทัง กโรนติ โส	สุราเมरย์ ปิวติ	[๑๕๓]
กายวจี จิตตกมมัม	ติวิธัม ทุจจริตมปิ	
ญาณจกขุรหิตตดา	โย หิ อวิชชาย นทุโ	[๑๕๔]
มหาโมหตโมนทุโ	มาตุชมาภาทิ อนนตัม	
ทุสกันตัม กโรติ โส	อิโต จุโต โลกนตมปิ	[๑๕๕]
นิริเย นิพพตติ โส	ตสฺมา โส อติโม นามาติ.	

สพฺเพ เทวา สาธุการํ ปวตเตนฺโต นาม ปุปฺพานิ วิปฺปกิริสฺสุ สฺวณฺณกุกฺกโฏ
 โสมนสฺสชาโต สาธุการํ ททฺนฺโต ทฺวาทสมํ ปณฺหํ ปุจฺจนฺโต อาท ภาเนเต กตโม ชลิตो
 อติชลิตो นามาติ โฟติสฺตโต ตํ วิสขุเชนฺโต อิมํ คาถมาห

จณฺทิมสุรียาหิ จ	ปณฺณวา อติชลติ	[๑๕๖]
เย จ อมจจา วา เสฏฺฐี	พฺรหฺมณปโรหิตา วา	
สุทฺท เวสี คหปตี	ติปิฏกํ อุกฺคณฺหิตฺวา	[๑๕๗]
พฺหุสฺสุตา นาม อิจ	ปรโลเก ปชฺชลนฺติ	
เย จ สมาทานสีลา	จตุปฺปฏิสมฺภิทธฺรา	[๑๕๘]
ปุจฺจาวิสขุชฺชนกฺุสลา	ธมฺมวาทิสฺสุนทฺรวาจา	
เต จ ชปฺชลนฺติ โลกเ	เทวมนุสฺสเสหิ ปฺุชิตา	[๑๕๙]
โชติมฺรายโน โหติ	อติโชติปฺรายนา นามาติ.	

สพฺเพ เทวตาโย สุตฺวา ปุชฺชาสกุการํ กริตฺวา สาธุการสฺสสฺสํ ปวตเตนฺโต โถมยீ
 สฺ. สฺวณฺณกุกฺกโฏ โถเมตฺวา สาธุการํ กริตฺวา เตรสมํ ปุจฺจนฺโต อาท กตโม ภาเนเต สฺคน
 โธ อติสฺคนฺโธ นามาติ. โฟติสฺตโตปิ ตํ วิสขุเชนฺโต อิมํ คาถมาห

อิจ ทสฺ สฺคนฺธา จ	กาพฺานุสฺริยา มฺลํ	[๑๖๐]
ตคฺครจฺนทาทิสาร์	สฺรทิสฺาทิสฺรคฺนฺโธ	
ปวฺลกาทิตจคฺนฺโธ	มฺรูกาทิยฺุสคฺนฺโธ	

[๑๖๑]

ตมาลาทิตปตฺตคฺนฺโธ	นาคกฺุสฺมาทิปุปฺฝํ	
จฺนทผลาทิผลคฺนฺโธ	โคสิตจฺนทาทิสฺ	[๑๖๒]
กปิฏฐาทิปปฺปคฺนฺโธ	อิมเ ทสฺ สฺคนฺธา นาม	
อิจ โลกเ จ ปากฺภา	เทวโลกเ จ ทิพฺพคฺนฺธา	[๑๖๓]
วายนฺดา สฺปากภา จ	เนว อติสฺคนฺธา จ	

สารคนธาทีสุคนธา	เนว ปฏิวัตต์ เอก์	[๑๖๔]
เทว พยามมตต์ วายนติ	ปญจพยามมตต์ วาปี	
สตุตอฏฐนวทส์ วา	อนูวาท์ วายนติ จ	[๑๖๕]
ทิพพสุคนธา วายนติ	มนุทธารปาริฉตตปุผานิ	
โยชนมปิ ปฏิวัตต์	อนูวาท์ วายนติ จ	[๑๖๖]
ทสสทสส์ โยชนั	อนูวาทตถจ วายนติ	
ตถา อุปริ อากาส์	เนว อุตตริ วายนติ	[๑๖๗]
สีลคนธา จ ปน	อปปริมาณถจ เขตตถจ	
อุทฺธ อโธ จ ติริยั	อนูวาท์ วายนติ จ	[๑๖๘]
อุทฺธมปิ ยาว ภวคฺคา	อโธ ยาว โลกนตา ว	
ติริยั ยาว จกุกววาฟา	อิติ อิเม สีลคนธา	[๑๖๙]
อติ จ สฺคนธา นาม	อติวिय สฺปากฎาติ.	

สพฺเพ เทวา สาธุการสทฺสธานี ปวตฺเตนตา นานารตนปฺผานิ วิปฺปิกิริสฺสุ
 สฺวณฺณกุกฺกโฏ ปน โถเปตฺวา สาธุการั กตฺวา จตฺทสฺปนฺหํ ปุจฺจนฺโต กตฺโม ทฺคนฺธานั
 อติทฺคนฺโธติ ตํ วิสฺซฺเชนฺโต อิมั คาถมาห

ทฺคนฺธา จ อุกฺสลา	สพฺพทิสาสฺสุ วายนติ	[๑๗๐]
ปฺติปฺติ คฺคณฺโธ	อนูวาทฺปี วายติ	
เนว ปติวาท์ ติวริ์	กายววจาจิตฺตวเสน	[๑๗๑]
ทฺจจฺริตํ นาม โหติ	เต จ อติทฺคนฺธา	
ลฺลทฺสอฺกฺสลจิตฺตํ	โมหาหิริกาโนตฺตปฺป	[๑๗๒]
โลภฺททจจํ ทิฏฺฐิมาโน	โทสาอิสฺสามจฺจฺริยั	
กุกฺกจฺจถจ ถินมิทฺธั	วิจฺจิกจฺจชาติ ลฺลทฺส	[๑๗๓]
อิเม ทฺจจฺริตจิตฺตา	ทฺคนฺธชาติกา นาม	
กายทฺจจฺริตํ นาม	มิจฺจกมฺมนฺตาชีวถจ	[๑๗๔]
ปาณฆาฏฺจโรกมฺม	ปรทาร์ ทฺคนฺธั นามาติ.	

สพฺเพ เทวา สาธุการั ปวตฺเตนตา นานาทิพฺพปฺผานิ โอิกิริสฺสุ โส สฺวณฺณกุกฺก
 โฏ สาธุการั ปวตฺตติ ปญฺจทสฺปนฺหํ ปุจฺจนฺโต กตฺมึ ภนฺเต เตสํ พฺลานั อติพลั นาม โห
 ติติ อาน โส โโพธิสฺตฺโต ตํ วิสฺซฺเชนฺโต อิมั คาถมาห

โลเก เตสํ พาลานถจ	อติพฺลา นาม มจฺจ	[๑๗๕]
-------------------	------------------	-------

ยสฺส หิ รมฺญเญ โยธา พหุ	หตุถานิกา กมฺมการา	
อนเกา ปตฺติกา เสนา ถามพลปรกฺกมา		[๑๗๖]
ยฺชฺฉณฺติฏฺฏ กุสลา โหนฺติ	โส ชราย อนฺุพฺนุโ	
พฺยาธินา อภิภูโต ว	โส จ มจฺจุปรายนา	[๑๗๗]
มจฺจนาพฺภาหโต สตุโต	น เตว ว วิรมสฺสุ	
ชรา พฺยาธิ มจฺจุ จ	ปาณินอ อภิมทฺทนฺติ	[๑๗๘]
เย สหายมิตฺต พนฺธวา	มหาธโน เสฏฺฐีปิ	
ยสฺสสิโน จ กิตติมา	ปฺญญวฺนตา อปฺปปญฺญา วา	[๑๗๙]
อปฺปโกคา ทลิตฺทา วา	มจฺจโน พาเลหิ นาเสนฺติ	
สพฺเพปิ ชตฺติยาโย จ	มหาสมปตฺติอาทโย	[๑๘๐]
มหาปฺญญา มหายสา	มหาถามา มหาปรกฺกมา	
พลวฺนตา สมฺปนฺนา จ	มจฺจุพเลน ปฺราเชนฺติ	[๑๘๑]
จกฺกวตฺติราชาโน จ	พลวฺนโต ยสฺสสิโน	
ชมฺพุทฺธิเป เอกิสฺสโร	อากาเส จาณาปวตฺติ	[๑๘๒]
สตุตฺตรตนสมฺปนฺโน	หตุถสฺสรธาปตีหิ	
พหุพฺเลหิ ปวฺตุโต	สมฺพุทฺทจฺฉิณฺ คณฺตุฏฺ	[๑๘๓]
ปริวารเอหิ สทฺธิ จ	จกฺกรตนาณฺภาเวน	
สตุตฺตมคฺคฺ คณฺตุฏฺ สกฺโกติ	อนเกาจฺริเยหิ จ	[๑๘๔]
ปฺญญเอหิ สมฺปนฺโน	มจฺจุพลฺ ปฺราเชติ	
จตุโร จ ติทธิโว จ	อิเม เทวา มหิทฺทิกา	[๑๘๕]
มจฺจุพลฺ ปฺราเชนฺติ	ตสฺส ชินฺตุฏฺ น สกฺกา	
มหาเตโช วสวตฺตี	มหิทฺธิโก มหานฺุภาโว	[๑๘๖]
กามาวจรสคฺเคสฺสุ	อิสฺสโร จ สมตฺถิโส	
สกาภิทฺธิยา ชินฺตุฏฺ	มจฺจุพลสฺส ปฺราเชติ	[๑๘๗]
อปฺิจ มหาพฺรหฺมานอ	สพฺพโลเกหิ ปฺุชฺชิตฺ	
เตหิ อคฺโคติ สมฺมโต	มจฺจุพลสฺส ปฺราเชติ	[๑๘๘]
ตสฺมา เอวํ วทามิ	มจฺจโน อติพลฺ จาติ.	

สพฺเพ เทวา สาธุการํ ปวตฺตนา นานาปฺุพานิ โอภิรึสฺสุ โสสุวณฺนกกฺกฏฺ
 สาธุการํ ปวตฺตนาโต โสฬสพฺนํ ปุจฺฉนฺโต ภาเน กตโม ทูรานํ อติทูรานํ โหตีติ ปุจฺฉิ โส
 โโพธิสตุโต ตํ วิสฺชเชนฺโต อิมํ คาถมาห

สีลธน์ ปญญาธน์	วิริยธน์ หิโรตตปป์	[๒๐๐]
สมาธิธน์ อติอศค์	พทุธาทิหิ ปสฏฐญจ	
อติวรั อติเสฏฐญติ	

[๒๐๑]

ตํ สุตฺวา สพุเพ เทวา สาธุกาโร ปวตฺตนา นานารตฺนปฺปฺพานิ โอภิสิสุ
 สฺวณฺณกุกฺกโฏ โสมนสฺโส หุตฺวา เอภฺนวิสฺติปฺณหํ ปุจฺจนฺโต กตฺโม ภาฺนเต สพุพรสาธานํ
 อติสํโร โหติตี ปุจฺจิ โภติสฺตโต ตํ วิสฺชเชนฺโต อิมํ คาถมาห

ทานสีลภาวนา จ	สพุเพสญจ เสฏฐุตฺโร	
ปฺฐวิปพุตฺสธา จ	สฺวณฺณสธาทโย จ	[๒๐๒]
กปฺปคฺคิหิ วินสฺเสนฺติ	กปฺปวาทปาณิหิ จ	
ทานาทิกุสลา เจว	น กปฺปคฺคิหิ นสฺเสนฺติ	[๒๐๓]
น กปฺปวาทปาณิหิ	อนุพฺพนฺติ ชาตียํ	
ชาตียํ อนุรฺกขณฺติ	ยาว นิพฺพานสมฺปตฺตา	[๒๐๔]
ตสมฺมาหํ เอวํ วทามิ	ปฺญญํ อติสํโร นามาติ.	

สพุเพ เทวา สาธุกาโร ปวตฺเตนฺตา นานาทิพุตฺตนา นานาทิพุตฺตนา วิปฺปิกิริสิ
 สฺวณฺณกุกฺกโฏ ปน อติโสมนสฺโส หุตฺวา วิสฺติปฺณหํ ปุจฺจนฺโต กตฺโม ภาฺนเต สพุพรสาธานํ
 อติมธฺ โหติตี ปุจฺจา โภติสฺตโต ตมฺปิ วิสฺชเชนฺโต อิมํ คาถมาห

ธมฺมรฺโส สพุพรสฺส ชินาติ	ธมฺมรฺสํ อติมธฺโร	[๒๐๕]
ธมฺมรฺสํ ชเนหิ ปิวิตพุพฺ	ตํ ตณฺหาขยํ ปาปฺณิสฺสติ	
ปฺณฺทิตโต หิ ธมฺมํ สุตฺวา	เนว ติตฺตี ปาปฺณาติ	[๒๐๖]
มฺหตานิสฺสตฺตา จ	หิตฺสุขํ อวฺหติ	
โย จ รสธมฺมํ สุตฺวา	สพุพฺสฺมี ชินสาสเน	[๒๐๗]
กปฺปานิ สตฺสหนฺสฺสาธา	ทฺคฺคิตฺติ โส น คจฺจติตี.	

ตํ สุตฺวา สพุเพ เทวตา อญฺชลิ ปคฺคเหตฺวา สาธุกาโร ปวตฺตนา นานาทิพุตฺต
 ตนปฺปฺพานิ โอภิสิตฺวา มหาสตฺตํ อปาปฺจฺจิตฺวา อตฺตโน วสนฺภูธานํ อคฺมํสุ สฺวณฺณกุกฺกโฏ
 โสมนสฺสปฺตโต หุตฺวา สาธุกาโร กตฺวา สมฺมุเข^{๒๐๘} นิสฺสิทฺติ โภติสฺตโต กากํ ปญฺจสิสฺสาธา สภา
 ทาเปตฺวา สฺวณฺณกุกฺกโฏ มา ตวํ มนุสฺสสฺปถํ คจฺจ อธิ มยา สห วสาหิ มนุสฺสสฺปถे ปน

^{๒๐๘} ล. สมฺมุเข

มหาภโย โหติ. มนุสฺสา หิ ตํ ทิสฺวา อนุตฺตราชํ กริสฺสนฺติ ตสฺมา มา คจฺฉาหิตี สุวณฺณกุกฺก
 โฏ อห ภนฺเต เอโก กสฺกปฺริโส มํ ปาเลติ ปฺตฺตสฺทิสฺ มํ รกฺขติ กาเกน สทฺธิ อาคจฺฉน
 โต ตํ อปุจฺฉิตา วทามิ ตาตาหํ กาเกน สทฺธิ หิมวฺนตํ คนฺตฺวา นีวตฺตยิสฺสามิตี โสปี
 อนุชานิ ตสฺมาห ตํ อปุจฺฉิตฺวา คมิสฺสามิตี โโพธิสฺตโต ปน กากํ อห กาก เตนหิ ตฺวํ ตํ
 อานตฺวา ตํ อาทาย กสฺกสฺส คามํ คนฺตฺวา ตํ ฐฺเปติ^{๔๒๒} กสโก มจฺฉมํสาทิอาหารํ
 กากสฺส เทติ กาโก กุจฺฉิปุริ ทตฺวา อปุจฺฉิตฺวา วสนถานํ คโต. โโพธิสฺตโต ทสพลธโร
 ฌานํ ภาเวตฺวา อปรหีนฌาโน อายุหปฺริโยसाने พุทฺทมโลกฺูปโค โหติ สฺตฺธา อิมํ ฌม
 เทสนํ อหริตฺวา ปุพฺเพ หิ ภิกฺขเว อหํ ปญฺญวา น อิทานิวาติ วตฺวา อริยสจฺจานิ ปกา
 เสนโต สจฺจปฺริโยसाने พุทฺธิสาปี โสตปฺนนาทีนึ ปาปฺณิสฺส อริยสจฺจานิ ปกาเสตฺวา
 ชาตํ สโมธาเนสิ

ตทา สุวณฺณกุกฺกโฏ อิทานิ ราชุโล กาโก กาลุทายิเถโร ลุทฺธโก จฺนทเถโร
 พฺยคฺโข องฺคฺลิมาโล รุกฺขเทวตา เขมา ภิกฺขุณี มยฺุโร กจฺจายโน มกฺกโฏ โลลุทายิเถโร
 กิณฺนรี กสฺสโป เถโร สกฺโก อนุรฺุโธ^{๔๒๓} เวสฺสูกมฺมเทวปฺตฺโต จฺนทเถโร คิขฺโณ ไมคฺคฺลลา
 โน มาตาปีตโร ปน มหาราชกุลานิ อหฺสฺสึ อสุรพฺภกฺมาโร อานนฺทเถโร อโหสิ. สุรพฺภ
 ตาปฺโส ปน อหเมว สมฺมาสมฺพุทฺโธติ.

สุรพฺภชาตํ นิฏฺฐิตํ

* * * * *

^{๔๒๒} ล. ๓เปติ

^{๔๒๓} ล. อนุรฺุโธ

จตุตถ ประจําเจโท
นิกมปริกปฺนกถา

๔.๑ นิกมกถา

อิมสมํ ปน ปญญาสชาติกปริวตฺตนปริวิโสธนวิจเทยาคฺตวิมํสาย สยามรณฺฐสฺส
มหาปณฺณาการ วิชฺขมานกมฺโพชกฺขรลิจิตปญญาสชาติกคณฺเถ คเวสิตฺวา ปริคฺคเหตฺวา ปญญาส
ชาติกสฺส ปจฺฉิมภาคสฺส ปฐม-จตุตฺถานิ ชาตกานิ อฺจุจินิตฺวาเยว จตฺปญญาสชาติกคณฺเถ ลกฺขิ. เตสฺส หิ
“ฉบับล่องชาด ไม้ประกับธรรมดา เลขที่ ๖๐๔๐ (ล.)” ฐํ ๑๒๖ ฐํ ๔/๔” อิติ ทฺยภาสาย
ลทฺธนามปญญาสชาติกคณฺถํ อาทาย ปริวตฺเตตฺวา กมฺโพชกฺขรลิจิตปญญาสชาติกํ ทฺยภกฺขร
ลิจิตปญญาสชาติกํ กตฺวา ปริวิโสเธสี.

ตโต ปริ วิวิโสธิตลทฺธนามปญญาสชาติกคณฺถํ อาทาย สยามรณฺฐสฺส มหา-
ปณฺณาการ วิชฺขมานานิ “ฉบับทองที่บ ไม้ประกับธรรมดาเลขที่ ๖๑๐๑ (ท.๑) ฉบับทองที่บ ไม้
มีไม้ประกับ เลขที่ ๖๐๒๕ (ท.)” ฉบับล่องชาด รัชกาลที่ ๔ ไม้ประกับธรรมดา เลขที่ ๖๑๒๕
(ล.ร.๔) ฉบับล่องชาด ไม้ประกับธรรมดา เลขที่ ๖๐๔๐ (ล.) ฉบับล่องชาด ไม้ประกับ
เกล็ดหอย เลขที่ ๖๑๑๗ (ล.ท.)” ฉบับล่องชาด ไม้ประกับก้ามมะลอกเลขที่ ๖๑๑๑ (ล.ก.)” ฉบับ
ล่องชาดไม้ประกับธรรมดา เลขที่ ๖๑๐๗ (ล.๑)” อิติ ทฺยภาสายปากฎฺหิ ปฐม-จตุตฺถปญญาสชาติ
เกหิ สนฺทสฺเสสี เจว โอสารเสสี จ, นานาปญญาสชาติเกสฺส วิสทิสพฺยณฺชนานิ ปริวิโสเธตฺวา อโ
ธิปฺวาจํ เทเสสี.

ปญญาสชาติกปริวตฺตนปริวิโสธนวิจเทยาคฺตวิมํสาย ปนาหํ วิจยการี สจฺจตรสฺส
ชาติเกสฺส ปากฎฺ วิริจิตปฐฺภาสาโวหาร โลกคฺคิตฺพุทฺธมฺมํ โยนิโสมนสิกาเรน วิจาเรตฺวา ตํ วิจาริตํ เท
เสมิ. สพฺพมฺเปตํ หิ อิมสมํ ปริวิโสธิตปญญาสชาติเก ทฺยภปริจฺเจเท ปญญาตฺติ.

เตสฺส ปนาหํ โลกคฺคิตฺพุทฺธมฺเม วิจยการี “ปริวตฺติตฺตปริวิโสธิตปญญาสชาติเก หิ ติสฺโส
ธมฺมคฺคิโย:- โลกิยธมฺโม เจว ปชาวิสยปฺริยาปนา โปญฺจนฺธสมฺปยุตฺโต ธมฺมจฺริยปฺริตีปโก โล
กฺจฺจตรธมฺโม จ ปชาวิสยมฺุตโก มกฺคผลนิตฺพฺพานปฺริตีปโก. อิมสมํ ปน ปญญาสชาติเก ปากฎฺ
โลกคฺคิ พุทฺธมฺมโพรานาอาจฺฉินฺคคฺคิปฺริยาปนา วิริจิตตํชาติกานูรฺปา” ติ อทุกฺส.

๔.๒ ปริกปปนกถา

อิมสุมิ ปนาหิ ปญญาสชาตเก อญญे ตาลปคตลิจิตกมุโพชกขรคนุถิกรจนาวิสย-
กาคูกาเม วิญญาเปมิ. ตตุเถวํ หิ วิจารณยคตปรีโสธนวิจเญยคตวิมंसิ กาคู □ วญญติ.

๔.๒.๑ ทยยกขรปาลีภาสาลิจิตปญญาสชาตกปจุมิภาเคน สंसุนทิตฺวา รามญญ-มรม
มลาวกมุโพชกขรปาลีภาสาลิจิตสฺส ปญญาสชาตกปฐุมภาคสฺส สิกขาวิมंसา กาคพพา.

๔.๒.๒ วุคฺโตทยปกรเณน จนุทลกขณปรีทีปเคน สंसุนทิตฺวา จนุทลกขณสฺส
สิกขาวิมंसา.

๔.๒.๓ ปญญาสชาตเก อิทฺธิปาฎีหาริยสฺส สิกขาวิมंसา.

ปณฺณานุกฺกโม

๑. ปาติกาสา :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ . **พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**,

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ . **อรรถกถาภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร

: โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๓๕.

_____ . **ฎีกาภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร

: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ปัญญาสชาติกฉบับตัวเขียน และตัวพิมพ์

ปัญญาสชาติก. ฉบับทองที่บ ไม่ประทับธรรมดาเลขที่ ๖๑๐๑ (ท.๑) อักษรขอม. แผนกงาน
บริการเอกสารโบราณหอสมุดแห่งชาติ

_____ . **ฉบับทองที่บ** ไม่มีประทับ เลขที่ ๖๐๒๕ (ท.) อักษรขอม. แผนกงานบริการ
เอกสารโบราณหอสมุดแห่งชาติ

_____ . **ฉบับล่องชาด รัชกาลที่ ๔** ไม่ประทับธรรมดา เลขที่ ๖๑๒๕ (ล.ร.๔) อักษร
ขอม. แผนกเอกสารโบราณ หอสมุดแห่งชาติ.

_____ . **ฉบับล่องชาด** ไม่ประทับธรรมดา เลขที่ ๖๐๔๐ (ล.) อักษรขอม. แผนกบริการ
เอกสารโบราณ หอสมุดแห่งชาติ

_____ . **ฉบับล่องชาด** ไม่ประทับเกล็ดหอย เลขที่ ๖๑๑๗ (ล.ห.) อักษรขอม. แผนก
บริการเอกสารโบราณ หอสมุดแห่งชาติ

_____ . **ฉบับล่องชาด** ไม่ประทับกำมะลอเลขที่ ๖๑๑๑ (ล.ก.) อักษรขอม. แผนก
บริการเอกสารโบราณหอสมุดแห่งชาติ

พระภิกษุชาวเชียงใหม่ : **เชียงใหม่ปัญญาสก์** ฉบับอักษรพม่า อย่างกึ่ง : โรงพิมพ์หงสาวดี
๑๙๑๑

๒. ทฤษฎีภาษา :

ข. ข้อมูลทฤษฎีภูมิ

(๑) หนังสือ

การศาสนา, กรม. **ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี.** ภาค ๑
กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕.

_____ .**ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา.** กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๓.

จันทบุรีนฤนาถ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, กรมพระยา. **ประชุมนิพนธ์เกี่ยวกับตำนาน
พระพุทธศาสนา,** (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพคุณาธาร
(ผล ชินปุตฺโต) ณ ฌาปนสถานวัดพระพิเรนทร์) พระนคร ฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม,
๒๕๑๔.

ทรัพย์ ประกอบสุข. **วรรณคดีชาดก.** กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสไตร์, ๒๕๒๗.

นิบาตชาดก. (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี จัดพิมพ์
เป็นที่ระลึก พ.ศ. ๒๕๓๙) กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๑.

นियะดา เหล่าสุนทร. **การฟื้นฟูอักษรศาสตร์ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลกมหาราช.** สำนักพิมพ์แม่คำผาง, ๒๕๓๙.

_____ .**ปัญญาสชาดก : ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองไทย.**
สำนักพิมพ์แม่คำผาง, ๒๕๓๘.

เปลื้อง ณ นคร. **ประวัติวรรณคดีสำหรับนักศึกษา.** พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๑๓.

พระคัมภีร์ชาดกแปล. **อรรถกถา.** ฉบับ ส.อ.ส. (พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในการออกเมรุ
พระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินธรมหาเถระ ป.ธ.๙)
๒๕ พฤษภาคม ๒๕๓๕) กาญจนบุรี : สหการพิมพ์, ๒๕๓๙.

พระธรรมปิฎก. (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์.** กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘

พระรัตนปัญญาเถระ. **ชินกาลมาลีปกรณ์.** แปลโดย แสง มนวิฑูร. พระนคร :

(พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร) ๒๕๑๗.

พัฒน์ เพ็งผลา. **ชาดกกับวรรณกรรมไทย.** กรุงเทพฯ ฯ : คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัย

รามคำแหง, ๒๕๓๐.

พรหมเพ็ญ เครือไทย (บรรณาธิการ). **วรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนา .** เชียงใหม่ :

สำนัก

พิมพ์ศรีวิน, ๒๕๔๐.

พิชิต อัครนิลและคณะ. **การศึกษาวิเคราะห์ปัญญาสาตกฉบับล้านนา.** งานวิจัยคณะ

มนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๐.

ลมุล จันทร์หอม. **วรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา.** กรุงเทพฯ ฯ : โอ เอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์,

๒๕๓๘.

ศิลปากร, กรม. **ปัญญาสาตก.** ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ภาค ๑. พระนคร : อักษรปริการ,

๒๔๙๙.

_____ .**ปัญญาสาตก.** ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ภาค ๒. พระนคร : รุ่งเรืองรัตน์, ๒๔๙๙.

สนิท ตั้งทวี. **วรรณคดี และวรรณกรรมศาสนา.** กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสตรี,

๒๕๒๗.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. **วัฒนธรรมงานเขียนที่เป็นภาษาบาลีในประเทศไทย : วิเคราะห์**

ธรรมในพระสุตตันตปิฎก. กรุงเทพฯ ฯ : คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

, ๒๕๒๙.

หอสมุดวชิรญาณ. **ปัญญาสาตก.** (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมราชวงศ์เล็ก

ศิริวงศ์ ฯ) พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๗.

(๒) รจนาวิสัย.

บาลี พุทธรักษา. “จักรวาฬที่ปณี กัณฑ์ที่ ๕.” **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต.**

ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

พระมหาสุรพล สิงศิริรัตน์. ปฐมสมโพธิ ปริจเฉทที่ ๑-๗ : “การตรวจสอบชำระและศึกษา

วิเคราะห์.” **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต.** กรุงเทพฯ ฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง

แอนด์พับลิชชิง จำกัด, (มหาชน) ๒๕๔๒.

- พระมหาปริชา มโหสถ (เส็งจิ้น). “อิทธิพลของวรรณคดีบาลีเรื่องปัญญาสชาดกที่มีต่อสังคมไทย.” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- เอื้อนทิพย์ พีระเสถียร. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แบบเรื่องและอนุภาคในปัญญาสชาดก”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ดุสิตบัณฑิต.** ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

๓. วิเทศภาษา

1. PRIMARY SOURCES.

Books

- Fickle, Dorothy Helen. **An Historical and Structural Study of Paṭisaṅgītakā.** Ph.D. dissertation, University of Pennsylvania, 1978.
- Homer I.B. and Jaini P.S. **Aprocryphal Birth Stories**, Vol. 1. London : The Pīli Text Society, 1985.
- Hinuber, Oskar Von. **A Handbook of Pīli Literature.** Delhi : Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd, 1997.
- Jaini, Padamamath. S. (ed). **Zimme Paṭisa Vol. I (Jātaka 1-25).** London :Pīli Text Society, 1981.
- _____. **Zimme Paṭisa Vol. II (Jātaka 26-50).** London : Pīli Text Society , 1983.
- _____. **Aprocryphal Birth Stories.** Vol. 2. London : The Pīli Text Society, 1986.
- Law, B.C. **A History of Pīli Literature,** New Delhi : Rekha printers Pvt. Ltd, 1993.
- Malalasekera, G.P. **Dictionary of Pīli Proper Name.** 2 vols Calcatta, 1960.
- _____. **Encyclopaedia of Buddhism.** Ceylon : The Government of Ceylon, Vol. III. 1917.
- Paṭisaṅgītakā.** 5 vols. Phnom Penh: Institute bouddhique, 1953 - 62.
- Phra Cao Ha Sip Jītakas. **(Fifty Jītakas).** Vientiane : Inentiane for the study of the Buddhist Religion, 1974.
- Rhys David, T.W. and Stede William. **Pīli - English Dictionary.** London: The Pīli Text Society, 1959.
- Zimme Paṭisa.** Rangoon Union Buddha Sasana. Hanthawaddy Press, 1911.

2. SECONDARY SOURCES

ARTICLES.

- Finot, Louis. “Recherches sur La Littérature Laotenne”, **Bulletin de l'Ecole Française d'Extreme** XVII, 5 (1917) : 1-218.

- G. Martini. "Bṛpaṃsukulanisaṃsaṃ" **Bulletin de l'Ecole Francaise d'Exterm Orient**, vol. 60, (1973) : 55-78.
- _____. "Les titres des Jīṭaka dans les manusariits Pīli de la Bibliotheque Nationale in **Bulletin de l'Ecole Francaise d'Exterm Orient**, fasc. 1. (1963) :79.
- _____. "Paṃcabuddhabyīkarana" **Bulletin de l'Ecole Francaise d'Exterm Orient**. (1969) :125-145.
- Jaini, P.S. "On the Buddha Image". **Studies in Pīli Buddhism, (Hommage to Bhikkhu Kasyapa)** ed. Narain A.K. Delhi, :183-88.
- Luce, G.H. "The 550 Jīṭaka in Old Burma". **Artibus Asiae**. Vol. XIX, 3-4: 291-307 (Special number dedicated to the memory of Pierre Dupont).
- Terral, Ginnete. "Samuddaghosajīṭaka conte Pīli tire du Paṃsa - jīṭaka." **Bulletin de l'Ecole francaise d'Exterm - Orient XLVIII, 1.** (1956) : 249-351.
- Tanabe, K. "The Sudhana - jīṭaka in the Paṃsa - jīṭaka" (I) **Buddhist Studies** (Bukkyō Kenkyu). Vol.10. (1981) : 99-126.
- _____. "The Paṃsa - jīṭaka in the Suddana - jīṭaka (I)" (II) **Buddhist Studies** (Bukkyō Kenkyu) Vol.13. (1983) :105-121.
- _____. "Siricudīmaṃjīṭaka of Paṃsa - jīṭaka" in **Studies in Buddhism and Culture in Honour of Egaku Mayeda on His 65th Birthday**, Tokyo (1991) : 267 -274.
- Winternitz, Maurice. "Jīṭaka Gathas And Jīṭaka Commentaty." **Indian Histocal Quartery** IV. 1 (1928) : 1-4.

ภาคผนวก

ความย่อในโสณันทชาดก

พระศาสดาประทับอยู่ในนิโครธาราม ทรงปรารภนางกัญญามาณวิกา วันหนึ่งภิกษุทั้งหลายประชุมสนทนากันในโรงธรรมถึงเรื่องที่น่างใจญามาณวิกาใส่ร้ายพระศาสดาแล้วถึงความพินาศ พระศาสดาทราบเหตุนั้น จึงเสด็จมาตรัสถามพอทราบเหตุแล้ว ตรัสว่านางกัญญามาณวิกาใส่ร้ายว่าเป็นภรรยาของเรามีใช่แต่ในชาตินี้เท่านั้น ทรงนำอดีตนิทานมาว่า ในอดีต พระเจ้าธรรมมธรรราชในพระนครพาราณสีมีโอรส ๗ พระองค์คือ ๑. องค์ใหญ่ พระนามว่ากบิลราชกุมาร องค์ที่ ๒ พระนามว่า โสณนทรราชกุมาร องค์ที่ ๓ พระนามว่า สุนทรราชกุมาร องค์ที่ ๔ พระนามว่า สวารยราชกุมาร องค์ที่ ๕ พระนามว่า เสนกราชกุมาร องค์ที่ ๖ พระนามว่า อภัยราชกุมาร องค์ที่ ๗ พระนามว่า ลักษณะราชกุมาร

ในครั้งนั้นมีเศรษฐีคนหนึ่งมีสมบัติ ๘๐ โกฎิ มีบุรุษเชียวใจชื่อ มิตตทลิตท มีภริยาชื่อ มิตตทลิตทที มีธิดาคนหนึ่งชื่อสิปปถนี วันหนึ่งสามีภรรยาปรึกษากันว่า เราเป็นคนเชียวใจ ทำอย่างไรจะมีทรัพย์มาก สามีบอกว่า พวกเราควรตัดไม้ตะเคียนมาทำเป็นเรือขาย ภรรยาค้านว่า จะเอาขวานที่ไหนเล่า สามีกล่าวว่า พวกเราไปขอยืมกับเศรษฐี จึงพากันไปยืมขวานของเศรษฐีไปตัดไม้ในป่า ทันใดนั้น ขวานหลุดมือ ตกอยู่ในท้องของละมั่งซึ่งกำลังนอนหลับ สองสามีภรรยาค้นหาก็ไม่พบจึงไปซื้อขวานเล่มใหม่มาคืนเศรษฐี ๑๖ เล่ม เศรษฐีก็ไม่ยอมรับ อ้างว่าไม่ใช่ขวานของตน สองสามีภรรยาจึงพากันไปค้นหาในป่าอีกพบละมั่งนอนตายอยู่ จึงผ่าท้องละมั่งออกดูพบขวานแล้วนำมาคืนเศรษฐี ๆ ก็ไม่ยอมรับอีก

ต่อมา ลูกชายของเศรษฐีอยากกินข้าวตอก เศรษฐีจึงให้ภรรยาไปยืมหม้อเก่าของมิตตทลิตทมาคว่ำ พอคว่ำเสร็จก็ไปอาบน้ำ นางทาสีกลับมาเห็นหม้อเก่า จึงเอาไปทิ้ง ทำให้หม้อแตก ภรรยาเศรษฐีซื้อหม้อประมาณหมื่นใบ พร้อมนางทาสี ๒ คน ไปคืน มิตตทลิตทก็ไม่รับ เพราะต้องการจะแก้แค้น จึงใช้ให้พระราชชาตรีสละินความให้ พระราชาทรงทราบความเป็นมาทั้งหมดแล้ว จึงรับสั่งให้เศรษฐีแต่งลูกชายของตนกับลูกสาวของนายมิตตทลิตท ต่อมานางสิปปถนีตั้งครรภ์ นางน้อยใจที่สามีต่อว่า เป็นคนเชียวใจ ทุกข์ยาก จึงตั้งสัจจอธิฐานว่า บุตรก็ตามธิดาก็ตามในท้องของเรา ถ้ามีบุญวาสนา อย่าคลอดทางทวารเบื้องต่ำ จงคลอดทางมุขทวาร(ปาก) พออธิษฐานเสร็จนางจึงนอนหลับ ท้าวสักกะต้องการจะช่วยนางทรงแปลงกายเป็นนกนางเขน เสด็จเข้าไปในท้องของนางสิปปถนี คาบเอาทารกออกทางมุขทวาร ไปวางไว้ในดอกปทุม(บัว) วันหนึ่งดาบสไป

พบ เกิดความรักเหมือนดังบุตรของตน จึงนำมาเลี้ยงไว้ และตั้งชื่อว่าปทุมมาวดี ๆ พออายุ ๑๖ ปี ทำวสัฏกษะเนรมิตรบ้านให้หลังหนึ่ง

ต่อมากบิลราษกุมารทรงไปล่าเนื้อกับโสณันทกุมาร เทวดาเห็นโสณันทกุมารคู่ควรกับนางปทุมมาวดี จึงแปลงร่างเป็นกวางทองวิ่งผ่านหน้าโสณันทกุมารไป โสณันทกุมารเห็นกวางทองก็อยากได้ เสด็จตามไปก็ไม่ทัน ประมาณ ๗ วัน เสด็จถึงบ้านนางปทุมมาวดีพอทั้งสองพบกันก็มีจิตปฏิพัทธ์(รักกัน) และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่นานโสณันทกุมารจึงลากลับเมือง และสัญญาว่า จะให้พระราชบิดามารดาขอร้องประมาณ ๑๐ วันจะกลับมา โสณันทกุมารมาพอเสด็จถึงเมืองจึงเล่าเรื่องต่าง ๆ ให้พระเจ้าอรรคมรรุราชทรงทราบ พระองค์จึงรับสั่งให้จัดขบวนไปรับนางปทุมมาวดี มาเป็นอัครมเหสีของโสณันทกุมาร ฝ่ายชายาของกบิลราษกุมารที่หลงรักโสณันทกุมารเดิมเมื่อไม่ได้โสณันทกุมารเป็นสามี จึงหาอุบาย โดยใส่ยาพิษในขนม ให้กบิลราษกุมารเสวยจนสิ้นพระชนม์

เมื่อคราวทำฉานปณิกพระศพกบิลราษ พระโอรสที่เหลือต่างก็ผลัดเปลี่ยนกันเฝ้าพระศพ พอถึงวาระของโสณันทกุมาร ๆ ทรงพานางปทุมมาวดีมาด้วย ตกกลางคืนทุกคนหลับหมดเหลือแต่นางกาลกัณณี นางตัดนิ้วของพระศพใส่ไว้ในหมวยผมของปทุมมาวดี พอถึงวันเผา สาวใช้นางในและมหาดชนต่างก็พากันร้องไห้สยายผม มีแต่นางปทุมมาวดีที่ไม่ร้องไห้สยายผม นางกาลกัณณีได้โอกาส จึงกราบทูลพระราชบิดา ๆ จึงให้นางสยายผมพอนางปทุมมาวดีสยายผมมองคู่มือก็ตกลง นางกาลกัณณี จึงประกาศว่า นางปทุมมาวดีเป็นผีเสื้อน้ำ ตัดกินองคู่มือ ขอให้พระองค์ประหารนางเสียหรือเนรเทศจากเมือง สุดท้ายนางถูกส่งกลับไปหาพระฤาษี ในระหว่างทางจึงขออยู่ในป่า แต่ว่าเหล่าเสนา อำมาตย์ไม่ยอม ถ้าส่งไม่ถึงที่เดี๋ยวจะถูกลงโทษ นางจึงเอาแหวนให้อำมาตย์คนละวง เหล่าอำมาตย์จึงยอมกลับไป พออำมาตย์ทั้ง ๔ กลับไปนางจึงตั้งสัจจอธิษฐานว่าถ้าข้าพเจ้าไม่ได้เป็นราชาและไม่ได้เขี้ยวกินองคู่มือ ขอให้ที่นี้จงเกิดเป็นสวนเต็มไปด้วยพรรณไม้มีดอกผลคนบาปกินมีรสขม คนใจบุญกินมีรสไอชะ ร่างกายเป็นศาลาไม้และเท้าทั้งสองเป็นเสาศาลา พื้นท้องเป็นกระดานหลังและคอเป็นช่อฟ้า ซี่โครงและกระดูกเป็นกลอน กระโหลกเป็นหน้าต่าง ขนเป็นหลังคาปกคลุมหลังคา เนื้อหนังและเอ็นเป็นผาผึง หูและตาทั้งสองเป็นนกแขกเต้าอย่างละตัว

ในทันใดนั้น รูปร่างของนางก็เป็นรูปเดิม ส่วนที่นางอธิษฐานไว้ นั้น ปรากฏหมดทุกอย่าง นกแขกเต้าพูดภาษามนุษย์ได้ เมื่อคนเดินผ่านไปมา พักอยู่ในศาลานกแขกเต้า ๒ แม่ลูกก็

สนทนากันว่า นางปทุมมาดีไม่ใช่นางผีเสื้อน้ำ นางถูกนางกาลกัณณีใส่ร้าย เพราะนางหลงรักใสรันท์กุมาร เลยคิดจะแย่งมาเป็นสามี โดยใส่ยาพิษให้กบิลราชพระภักดาเสวย จนทิวงคต แล้วตัดองค์พระศพใส่ไว้ในหมวยผมของนางปทุมมาดี แล้วกล่าวตู่ว่านางปทุมมาดีเป็นผีเสื้อน้ำ พระราชาทรงเชื่อคำของนางกาลกัณณี จึงรับสั่งให้ส่งตัวนางปทุมมาดีแก่ วิสุทธดาบส นักแขกเต้า พูดต่ออีกว่า นางปทุมมาดีเป็นคนมีบุญบารมี นางเป็นธิดาของนางสิปปถนี พอตั้งครมภ์ได้ ๑๐ เดือน ทำวสัถกะจึงแปลงพระองค์เป็นนกนางเขน บินเข้าไปทางจุมุก คาบเอาทารกออกมาทางปากของนาง นำไปวางไว้ในดอกปทุม พระวิสุทธดาบส มาพบเข้า เกิดความรักเหมือนลูกตนเอง จึงนำไปเลี้ยงไว้ พออายุ ๑๘ ทำวสัถกะเนรมิตเรือนให้นางอยู่

มหาชนเมื่อได้ยินดังนั้น ก็พูดต่อ ๆ กันไป จนเรื่องนี้ถึงพระราชา ๆ ทรงทราบแล้ว ต้องการทอดพระเนตรด้วยพระองค์เอง เสด็จไปสนทนากับนักแขกเต้าทั้ง ๒ เมื่อทราบความจริง รับสั่งให้ไปรับนางปทุมมาดีกลับพระราชวังประชาชนต่างก็พากันต่อว่าด่านางกาลกัณณีผลกรรมที่นางได้รับคือ พระราชารับสั่งให้นางดื่มยาพิษหนู เหมือนกับที่นางทำต่อพระเจ้ากบิลราชนั้น พอนางทำกาลตายไป ๆ เกิดในนรกอเวจี

ต่อมาพระเจ้าธรรมมธุรส ได้มอบสมบัติให้โสณันท์กุมารครองราชย์แทน ส่วนพระองค์เสด็จออกบวช เจริญพรหมวิหาร ๔ บรรลุฌาน ๕ อภิญญา ๖ มีพรหมโลกเป็นที่ไป ในเบื้องหน้า ฝ่ายพระโสณันท์ราช ทรงปกครองแผ่นดินด้วยทศพิธราชธรรม รับสั่งให้ราชบุรุษบริจาดทาน ๒ หมื่นหาปณทุกวัน ให้มหาชนมีอำมาตย์เป็นต้นสมทานศีล ๕ เป็นนิตย รัักษาศีล อุโบสถในวัน ๑๔-๑๕ ค่ำ และให้ตั้งอยู่ในบุญกิริยาวัตร พอชนเหล่านั้นทำกาลตายไป บังเกิดในพรหมโลกทั่วหน้า

หลังจากนั้น พระเจ้าโสณันท์ทรงชราภาพลง มอบบ้านส่วยแก่ช่างกัลบก (ช่างตัดผม) พระองค์ประสงค์จะออกบวช มอบสมบัติให้แก่พระกนิษฐาทุกพระองค์ แต่ไม่มีใครรับ จึงมอบราชสมบัติให้ปทุมโสณกุมาร พระราชโอรสครองราชย์แทน กษัตริย์ทั้ง ๖ จึงพากันเสด็จเข้าป่าหิมพานต์ ปฏิบัติพรหมวิหาร ๔ เจริญฌานอภิญญา สุดท้ายเข้าถึงพรหมโลกทุกพระองค์

พระเจ้าปทุมโสณราชา ทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ปฏิบัติตามพระราชประเพณี สุดท้ายก็ไปเกิดในพรหมโลกเหมือนกัน. เมื่อตรัสนิทานจบ พระศาสดาทรงประมวลชาดกไว้ว่า พระชนกชนนี ในกาลนั้น บัดนี้เป็น พระพุทธบิดามารดา กบิลราชกุมาร เป็น พระมหากัสสปะ

สุนทรกุมาร เป็น พระอานนท์ สวาลยกุมาร เป็น พระอุปันนัถ์ เสนกุมาร เป็นคิริमानนัถ์ อภัย
 กุมาร เป็น พระสารีบุตร ลักขณกุมาร เป็น พระอุทายี ท้าวสักกะ เป็นพระอนรุทธ วิสุทธดาบส
 เป็น พระมหาโคศลคัลลานะ เทวบุตรปลอมตัวเป็นกวางทอง เป็น พระสิมพลี มิตตทิลิตทบุรุษ เป็น
 เมณฑกเศรษฐี เศรษฐีในกาลนั้น เป็นมิกคารเศรษฐี บุตรของเศรษฐี เป็น วัฒนกุมาร นางสิปปรณี
 เป็นนางวิสาขา นางกาลกัณณี เป็น นางจิณฺจมาณวิกา นางปทุมาวดี เป็น มารดาของราหุล
 ปทุมโสณกุมาร เป็น ราหุล บริษัทที่เหลือ เป็นพุทธบริษัท โสณันท์กุมาร เป็นพระตถาคตเจ้า.

จบความย่อในโสณนทชาดก

ความย่อในสีหนาทชาดก

พระศาสดา ประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภภิกษุผู้ประกอบกรรมในอดีต วัน
 หนึ่งเหล่าภิกษุประชุมสนทนากันถึงเรื่องที่พระศาสดาทรงมีพวกมนุษย์ เทวดา พระอินทร์ ยักษ์
 ครุฑ และวิชาธรเป็นต้น บุกเข้าด้วยดอกไม้ ของหอม และประทีป พระศาสดาทรงทราบ จึงทรงนำ
 เรื่องสีหนาทกุมารมาตรัสให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า ในอดีตมีพระราชาพระนามว่าพรหมทัต
 ครองราชย์ในเมืองพรหมวดี กุฎุมพีมีทรัพย์ ๘๐ โกฏิ คนหนึ่งในเมืองนั้น มีทรัพย์ลดน้อยลง
 ตามลำดับ พวกทาสทาสีพากันหนีไปหมด เหลือกุฎุมพีและภรรยา ๒ คน ในขณะนั้น พุทธมารดา
 ของเราลี้ล้นอำนาจบุญ ลงมาปฏิสนธิในครรภ์ของภรรยาของกุฎุมพี หลังจากคลอดบุตรแล้วตั้งชื่อ
 บุตรว่า นางสุญญภาติ พอลอายุ ๑๑ ปี นางมีรูปโฉมงดงาม แต่มีวาจาหยาบคาย พอบิดามารดา
 ตาย ไปอาศัยอยู่กับนายคามโกชก.^๑

ต่อมานางสุญญภาติ ขอยืมที่ทำนา ๑ ไร่ ในขณะนั้นท้าวสักกะพิจารณาดูเห็น
 ความพินาศของโลก เพราะไม่มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น พิจารณาเห็นผู้ที่พระโพธิสัตว์จะเสด็จลงสู่
 ครรภ์นางสุญญภาติ จึงสั่งให้วราหเทพบุตร ลงไปที่นาของนาง แสดงรอยเท้าข้างไว้แล้วหนีไป
 นางเห็นรอยเท้าข้างแล้วติดตามไป ไม่พบข้าง ในเวลากลางคืนมีความเหน็ดเหนื่อย จึงดื่มน้ำใน
 รอยเท้าข้าง พุทธังกรถือปฏิสนธิในครรภ์ของนาง นางสุญญภาติ ตั้งครรภ์ได้ ๑๐ เดือน ก็คลอด

^๑ คำว่า คามโกชก ในมงคลทีปนี ปฐมภาค หมายถึง ผู้ใหญ่บ้าน ในปัญญาสชาดก หมายถึงนายอำเภอ หรือ
 กำนัน ในความเห็นของผู้วินิจฉัย แปลว่า ผู้ใหญ่บ้าน ควรกว่า เพราะดูตามรูปศัพท์

บุตรชาย ตั้งชื่อว่า หัตถิบุตรกุมาร ๆ อายุได้ ๗ ปี เข้าป่าหาอาหารกับมารดา กำลังซุบซอบ ได้พบกับยักษ์ตนหนึ่ง ซึ่งต้องการกินตนและมารดาเป็นอาหาร พระโพธิสัตว์พูดว่า เจ้ามาใกล้เรา เพื่ออะไร ยักษ์ได้ยินก็หยุดนิ่ง พระโพธิสัตว์กระโดดขึ้นบ้ายักษ์แล้วพูดว่า ถ้าท่านกินมารดาของเรา ๆ จะต่อยศรีษะของท่านแตก ยักษ์ร้องขอชีวิต. มารดาเห็นอิทธิฤทธิ์ของลูกชายจึงตั้งชื่อใหม่ว่า สีหนาท ตามเสียงที่บรรลือ

สีหนาทกุมาร อายุได้ ๑๕ ปีถามมารดาว่า ใครคือบิดาของตน มารดาเล่าเรื่องที่ตั้งครรภ์ให้ฟังตั้งแต่ต้นจนจบ หัตถิบุตรกุมารจึงถือว่าข้างเป็นบิดา วันหนึ่งลามารดาออกติดตามหาข้างบิดา นำมารดาไปฝากไว้ในสำนักของพระเจ้าพรหมทัต แล้วค่อยติดตามรอยเท้าข้างไป. ระหว่างทางพบกับพลังกุมารกำลังหาบไม้ไผ่มา สีหนาทกุมาร ดึงหาบไม้ไผ่ไว้ พลังกุมารไม่พอใจคิดว่าตนมีกำลังมากกว่า จึงเกิดการท้าประลองกำลังกันขึ้น โดยตกลงว่าถ้าใครแพ้จะยอมเป็นคนรับใช้ พลังกุมารจับสีหนาทกุมารกระแทกลงพื้น จมลงประมาณแข็ง สีหนาทกุมารจับพลังกุมารกระแทกลงพื้นจมลงประมาณเข้า พลังกุมารแพ้จึงยอมเป็นคนรับใช้ตามข้อตกลง

ทั้ง ๒ กุมารเดินทางไปด้วยกัน ระหว่างทางพบเตชกุมาร กำลังใช้นิ้วก้อยยักหิน โดยสำคัญว่าตนมีกำลังกว่าคนอื่น สีหนาทกุมารเอานิ้วก้อยยักหินบ้าง เตชกุมารไม่พอใจจึงท้าประลองกำลังอีก โดยข้อตกลงเดิม สุดท้ายเตชกุมารพ่ายแพ้ย่อมเป็นคนรับใช้อีกคน. ทั้ง ๓ กุมารพากันติดตามรอยเท้าข้างไป ถึงป่าที่ยักษ์ตนหนึ่งรักษา ยักษ์นั้นมีอาวุธคือไม้เท้า ต้นซี้ให้ตายปลายซี้ให้เป็น และสุมเหล็ก. ในขณะนั้น ทั้ง ๓ กุมารหิวอาหาร พากันแสวงหาอาหาร ไปพบจรีด (จิ้งหรีด) ใหญ่ตัวหนึ่ง พลังกุมารเข้าไปจับขามายดึงออกมาทำเป็นอาหาร โคนจรีดดีดกระเด็นออกมา เตชกุมารเห็นดังนั้นจึงเข้าไปบ้าง โคนจรีดดีดกระเด็นออกมาเหมือนพลังกุมาร สีหนาทกุมารจึงต้องจับจรีดเอง พอจับได้ ไม่มีไฟ พลังกุมารแสวงหาไฟ ไปถึงศาลาที่อยู่ของยักษ์ ยักษ์เห็นพลังกุมาร ใช้ต้นไม้เท้าซี้ไปที่พลังกุมาร ๆ หนึ่งยับไม่ได้ แต่ไม่ตายเพราะบารมีของพระสีหนาทกุมาร (พระโพธิสัตว์) คุ่มครองอยู่ เตชกุมารก็เช่นเดียวกัน เมื่อไม่เห็นพลังกุมาร กลับมาออกติดตาม ไปถึงศาลาของยักษ์ ๆ ใช้ไม้เท้าซี้ไปที่เตชกุมาร ๆ ก็นั่งเฉย ยักษ์ใช้สุมเหล็กครอบไว้ ด้วยบารมีของสีหนาทกุมาร ทำให้ ๒ กุมารไม่ตาย

ด้านพระสีหนาทกุมาร รอ ๒ กุมารนานเกินไป คิดว่าคงเกิดอันตรายกับ ๒ กุมาร เป็นแน่ จึงออกติดตามถึงศาลาของยักษ์ ๆ เห็นสีหนาทกุมาร คิดว่าคงตามหา ๒ กุมาร จึงหยิบไม้เท้าซี้ไปตีที่สีหนาทกุมาร ๆ หลบทัน ยักษ์จับสุมเหล็กหวังครอบสีหนาทกุมาร สีหนาท

กุมาร ต่อยสุมเหล็กแตกกระจาย และพุดให้ปล่อย ๒ กุมารเสีย ถ้าไม่ปล่อยจะประหารศรีษะของท่านแตกกระจาย ยักษ์เห็นอาณาภาพของสีหนาทกุมาร ตกใจกลัว ยอมมอบไม้เท้าทิพย์ให้ สีหนาทกุมาร ๆ จึงใช้ไม้เท้าชุบชีวิตของ ๒ กุมาร และยังโอวาทให้ยักษ์สมาทานศีล ๕ เพื่อพ้นจากกำเนิดยักษ์. เดชกุมารใช้ต้นไม้เท้าชี้ยักษ์ ๆ ตายไปเกิดในดาวดึงส์

พระโพธิสัตว์ (สีหนาทกุมาร) ถือไม้เท้าทิพย์ติดตามลอยเท้าข้างไปเรื่อย ๆ จนถึงเขมรปุณนคร ๆ มียักษ์ตนหนึ่งฆ่ามนุษย์กินประมาณ ๑ เดือน ชาวบ้านพากันหนีไปอยู่ที่อื่น หมู่บ้านจึงว่างเปล่า. พระโพธิสัตว์เที่ยวหาคนที่จะได้ถามพบบุรุษคนหนึ่งซ่อนอยู่ในกลอง บุรุษนั้นเล่าเรื่องให้ฟังจนจบ พระโพธิสัตว์ถามถึงวิธีเรียกยักษ์มา เมื่อทราบวิธีคือต้องตีกลอง ๓ ครั้งยักษ์จึงจะมา พอพระโพธิสัตว์ตีกลอง ๓ ครั้งยักษ์ก็มา ในตอนแรกพระโพธิสัตว์จะฆ่ายักษ์เองแต่กลัวบาป จึงให้พลังกุมารฆ่า โดยใช้ไม้เท้าทิพย์

เมื่อยักษ์ตาย พระโพธิสัตว์จึงให้บุรุษในกลอง ไปทูลพระราชา ให้ประกาศบอกชาวเมืองว่ายักษ์ตายแล้ว พระราชาทำตามนั้น แล้วเชิญพระโพธิสัตว์ครองราชย์ พระโพธิสัตว์ให้พลังกุมารครองราชย์แทน ส่วนพระองค์กับเดชกุมารเสด็จไปรัชมปุณนคร เนื้อความเหมือนกับตอนที่พลังกุมารครองราชย์ คือเมื่อฆ่ายักษ์แล้ว ก็ยกให้เดชกุมารครองราชย์ในรัชมปุณนคร

พระโพธิสัตว์ เสด็จไปเมืองพาราณสี อาศัยอยู่กับยายคนหนึ่ง ยายเล่าให้พระโพธิสัตว์ฟังว่า มียักษ์ตนหนึ่งพระราชต้องส่งมนุษย์ไปให้กินเป็นประจำ เหตุเพราะพระราชาเสด็จล่าเนื้อ ตกลงกันว่า เนื้อหนีไปทางผู้ใดผู้หนึ่งต้องติดตาม และถูกปรับ เผลอเนื้อหนีไปทางพระราชา ๆ จึงติดตามเนื้อไป พบยักษ์ ๆ หมายจะกินพระราชา ๆ จึงให้สัญญาว่า ถ้าปล่อยเราไป จะส่งมนุษย์มาให้กินเป็นประจำ. จนในที่สุดมนุษย์หมดเมือง เหลือแต่พระราชากับพระธิดา ๆ ปรารถนาความเป็นภิกษุณีในศาสนา จึงยอมตัวให้ยักษ์กิน. พระธิดาไปรออยู่ที่ศาลาซึ่งเป็นสถานที่ที่ยักษ์มารับเอาคนไปกินเป็นอาหาร^๒ พระโพธิสัตว์จึงเข้าไปหาพระธิดาก่อนยักษ์มา ตอนแรกธิดานี้คิดว่าพระโพธิสัตว์เป็นยักษ์ พอรู้ว่าไม่ใช่ยักษ์ก็ดีใจ

พอถึงเวลาที่ยักษ์มารับเอาคนไปกินเป็นอาหาร พระโพธิสัตว์เห็นยักษ์ ก็จำได้ว่าเมื่อ

^๒ ยักษ์ต้องมารับคนที่ศาลาไปกินในเขตของตนอาศัยอยู่ คือบริเวณต้นไทรเท่านั้น เพราะเคยขอพรกับเทวดาไว้ว่า ถ้าใครเดินเข้ามาบริเวณร่มไทร จึงกินคนนั้นได้

ตอนที่พระองค์อายุ ๗ ขวบ เคยทรมานยักษ์ตนนี้มาก่อน และยังให้สัญญาว่าจะไม่กินคนอื่นอีก จึงพูดทวงสัญญากับยักษ์ ๆ พอได้ยินเสียงพระโพธิสัตว์ก็จำได้ เกิดความกลัว ร้องขอชีวิต พระโพธิสัตว์จึงให้ยักษ์สมาทานศีล ๕ เมื่อยักษ์ตายไปบังเกิดในดาวดึงส์ พระธิดา(สุวรรณพิมพา) ของพระราชานั่งฟังเทศนาของพระโพธิสัตว์ และเห็นยักษ์ตาย นึกรักพระโพธิสัตว์อยากได้เป็นพระภักดา ยอมตัวเป็นคนรับใช้ พระโพธิสัตว์ไม่ยินดี จึงจากไปรุ่งเช้าพระราชานำเสด็จมาเพื่อปลงศพธิดา เห็นธิดามีชีวิตอยู่ ทรงดีพระทัย ตรัสถามดูทรงทราบว่ามาณพคนหนึ่งช่วยไว้ จึงรับสั่งให้ประกาศหานุรุชที่มีชายผ้าขาว นุรุชทั้งเมืองต่างก็ฉีกผ้าให้ชายขาดเพื่อหวังเป็นภักดาของนางสุวรรณพิมพา แต่ก็ไม่มีคนที่พระธิดาต้องการ เหลือแต่นุรุชที่อยู่กับยายเท่านั้น รับสั่งให้ตามมาให้พระธิดาดู พอพระธิดาเห็นก็จำได้ พระราชจึงเชิญให้ครองราชย์แทนพร้อมยกธิดาให้.

พระโพธิสัตว์ครองราชย์ได้ ๓ เดือน ฝ่ายพระเจ้าปลังกุมาร พระเจ้าเตชกุมาร และพระเจ้าพรหมทัต ได้ยินกิตติศัพท์เกี่ยวกับความงามของนางสุวรรณพิมพา จึงคิดจะขอนางมาเป็นอัครมเหสีของพระโพธิสัตว์ พวกกันเสด็จมาหาพระโพธิสัตว์ ทรงทราบว่านางสุวรรณพิมพาเป็นอัครมเหสีของพระโพธิสัตว์แล้ว. พระโพธิสัตว์ (สีหนาท) ทรงครองราชย์โดยทศพิธราชธรรม สั่งสอนมหาชนให้สมาทานศีล ๕ มหาชนอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข กิตติศัพท์ของพระองค์แผ่ไป จนพระราชานในโสฬสมหานครพากันเลื่อมใสในคุณธรรมของพระองค์ พวกกันนำเครื่องสักการะมาถวายเป็นประจำ และตั้งอยู่ในโอวาทของพระโพธิสัตว์

ท้าวสักกะ ก็ทรงชื่นชมโสมนัส ให้สาธุการต่อพระโพธิสัตว์ ฟังธรรมเทศนาและตั้งอยู่ในโอวาทของพระโพธิสัตว์ อยู่เป็นสุขปราศจากอันตราย. พระศาสดาจึงทรงประมวลชาดกไว้ ตอนท้ายว่า ภูมิพี ในกาลนั้น บัดนี้เกิดเป็น เทวบุตร พระเจ้าพรหมทัต เป็น พระจุลเถระ พระเจ้าสังกัสส เป็น พระสีวลี พระเจ้าสหัสส เป็น พระอุทายี พระเจ้ารัมมปุร เป็น พระโกณฑัญญะ ยักษ์เจ้าของไม้เท้าทิพย์ เป็น พระองค์คูลิมาร พระเจ้าเตช เป็น พระโมคคัลลานะ พระเจ้าปลังก เป็น พระสารีบุตร ยักษ์รักษาเมืองพาราณสี เป็นนายฉันทะ ท้าวสักกะ เป็น พระอนุรุทธะ ยายแก่ เป็น นางกิสสาโคตมี พระเจ้ากรุงพาราณสี เป็น พระอานนท์ พลาหก เป็น พระเจ้าสุทโธทนะ นางสุญญาภาตี เป็น พระนางพิมพายโสธรา สีหนาทกุมาร เป็น พระตถาคต.

จบความย่อในสีหนาทชาดก

ความย่อในสุวรรณสังฆชาดก

พระศาสดาประทับอยู่ใน พระเชตวัน ปารภพระเทวทัต ผู้พยายามปลงพระชนม์ พระองค์ มีเรื่องเล่าว่า พระเทวทัตเป็นโอรสของพุทธศากยวงศ์ พอบวชแล้วพยายามทำลายพระผู้มีพระภาค ภิกษุทั้งหลายประชุมสนทนากันเรื่องที่พระเทวทัตพยายามฆ่าพระผู้มีพระภาค พระองค์ทรงทราบเหตุนั้นแล้วจึงเสด็จมาตรัสถามก็ทราบเหตุจึงตรัสว่า พระเทวทัตพยายามฆ่าเรา มาแต่ไหนแต่ไรแล้วมิใช่แต่บัดนี้ ทรงเล่าเรื่องประกอบว่า ในอดีตมีพระเจ้าพรหมทัตครองราชใน พรหมนครมีอัคมเหสีช้ายชวา มเหสีชวาพระนามว่าจันทาทะวี พระมเหสีช้ายไม่ปรากฏพระนาม พระโพธิสัตว์ถือปฏิสนธิในครรภ์ของนางจันทาทะวี ในวันที่พระโพธิสัตว์ลงมาปฏิสนธิ พระนางจันทาทะวี ทรงสุบินเห็นพระอาทิตย์เปล่งรัศมีแผ่ไปทิศน้อยทิศใหญ่แล้วตกลงทรงออกของพระนาง

มเหสีซ้ายทรงสุบินเห็นท้าววาทสพระทานดอกจำปาทองให้พระนาง

โหรทำนายสุบินของมเหสีขวาว่า พระนางจะได้พระโอรสมีพระรูปโฉมงดงาม ไม่มีผู้เปรียบเทียบ ส่วนพระมเหสีซ้าย จะได้พระราชธิดาทรงสิริโสภา ไม่มีหญิงอื่นเทียบ มเหสีซ้ายจึงปรากฏนามว่า สุวรรณจัมปากเทวี.พอโหรทำนายสุบินของพระนางทั้ง ๒ เสร็จ พระนางสุวรรณจัมปากเกิดอัสสาริษยาพระนางจันทาเทวี เพราะถ้าเป็นไปตามทำนาย พระโอรสของพระนางจันทาเทวีต้องครอง ราชย์ ตามราชประเพณี พระนางจึงหาวิธีกำจัดพระนางจันทาเทวี ครอบคิดกับพาลกเสนาบดี ใสร้ายพระนางจันทาเทวีว่าคบขี้ผู้ชาย เป็นคนกาลกัณณี พระราชาทรงเชื่อคำของนางสุวรรณจัมปากเทวี และพาลกเสนาบดี ชับไล่นางจันทาเทวีออกจากพระนคร.

นางจันทาเทวี อาศัยอยู่ในป่ากับ ๒ ตายาย พอตั้งครรภ์ได้ ๑๐ เดือน คลอดบุตรเป็นหอยสังข์ ลักษณะสวยงาม นางรักษาไว้เป็นอย่างดี พอนางเข้าป่าหาผลไม้ ทารกที่อยู่ในหอยสังข์ก็ออกมาปิดกวาดกระท่อม หุงข้าวปลา เตรียมไว้สำหรับนางเป็นอย่างดี พอเสร็จก็กลับเข้าไปหอยสังข์ตามเดิม. นางจันทาเทวี กลับจากป่าเห็นกระท่อมสะอาดเรียบร้อย มีข้าวปลาอาหารพร้อม นึกสงสัยแปลกใจ ว่าใครมาจัดเตรียมไว้ เป็นอยู่อย่างนี้ถึง ๒ ครั้ง พอครั้งที่ ๓ จึงทำที่เข้าป่า แอบดูอยู่ข้างกระท่อม เห็นทารกออกจากหอยสังข์ จึงวิ่งเข้าไปกอดจูบ และทูลหอยสังข์ทำการเลี้ยงดูบุตรเป็นอย่างดี.

เรื่องนี้รู้ถึงพระราชา ๗ ทรงดีพระทัยที่ได้พระโอรส รับสั่งให้เสนาบดีไปรับกลับราชวัง สร้างความไม่พอใจแก่นางสุวรรณจัมปากเทวีเป็นอย่างมาก หาวิธีกำจัดนางจันทาเทวี เมื่อทราบ ว่าพระนางจันทาเทวีคลอดบุตรเป็นหอยสังข์ จึงทูลพระราชาว่า พระนางจันทาเทวีเป็นคนกาลกัณณี คลอดบุตรเป็นหอยสังข์ พระราชาทรงเชื่อ รับสั่งให้จับพระนางจันทาเทวี และโอรส ลอยแพไป. แพลอยไปท่ามกลางสมุทรก็แตก พระนางจันทาเทวี ไปเป็นคนรับใช้ในบ้านธัญชยเศรษฐี ส่วนสุวรรณสังข์กุมาร ลอยไปพบฤๅษี แล้วถามทางไปเมืองพาราณสี ฤๅษีบอกว่าทางนั้นมียักษ์อาศัยอยู่มากมาย อาจทำอันตรายได้ พระกุมารไม่กลัว ฤๅษีจึงให้เรือทอง ๗ ลอยไปตามลำน้ำ พวกยักษ์เห็นพระกุมาร หมายถึงกินเป็นอาหาร พอเข้าใกล้พระกุมาร ต่างก็ถูกคลื่นซัดจมลงตายในแม่น้ำนั้น พวกที่เหลือกลับไปบอกนางยักษ์ณี ๗ จึงมาเอง พอเห็นพระกุมาร ก็เกิดความรักเหมือนบุตรที่เกิดในอกตน นำไปเลี้ยงไว้ บอกสถานที่ควรไปและไม่ควรไป ปราสาทชั้นบนห้ามขึ้นไปเด็ดขาด เมื่อนางยักษ์ไม่อยู่ พระกุมารจึงเดินชมสวน เห็นกระดุกมนุษย์เกลื่อนไปหมด จึงขึ้นไปบนปราสาท เห็นบ่อเงินบ่อทอง บ่อน้ำทิพย์ใส เห็นเกือกทอง รูปเงาะป่า และพระขรรค์ด้ามแก้ว

สวมรูปเงาะป่า ใส่เกือกทอง ถือพระขรรค์ด้ามแก้วเหาะเล่นในปราสาท เมื่อกลับจึงเอานิ้วก้อยจุ่มบ่อทอง นิ้วก้อยกลายเป็นสีทองยิ่งชัดยิ่งผ่อง จึงใช้ผ้าขี้ริ้วพันไว้.

นางยักษ์กลับมาเห็นนิ้วกุมารมีผ้าพันไว้ จึงเปิดอกดู เห็นนิ้วเป็นสีทอง ถ่มน้ำลายใส่ทองก็หายไป แล้วกำชับห้ามไปเล่นบนปราสาทอีก พอนางยักษ์ไม่อยู่ กุมารแอบไปเล่นบนปราสาทอีก คิดว่าไม่มีประโยชน์ในการอยู่ที่นี่ จึงสวมรูปเงาะป่า ใส่เกือกทอง ถือขรรค์แก้วเหาะหนีไป. นางยักษ์กลับมาไม่เจอกุมาร เหาะออกติดตามพบกุมารที่สุดเขตของตน อ้อนวอนให้กุมารลงมาหาไม่สำเร็จ จึงให้กุมารเรียนมนต์เรียกปลา เรียกสัตว์ กุมารเรียนจบหวังจะเหาะไป นางยักษ์สิ้นใจตายในบัดนั้น สุวรรณสังขกุมารจึงลงมาทำฌาปนกิจศพนางยักษ์ ๆ ไปเกิดในเทวโลก.

ต่อมาสุวรรณสังขกุมาร อาศัยอยู่กับนายคามโกชก โดยช่วยพวกเด็กเลี้ยงโค. คราวนั้น พระเจ้าพาราณสี มีธิดา ๗ องค์ มีภักศดาแล้ว ๖ องค์ เหลือแต่นางคันธาเทวี พระราชาจึงจัดพิธีเลือกคู่ให้ โดยเสด็จพวงมาลา พระราชโอรสเมืองต่างๆ พากันมาให้นางเลือก นางคันธาเทวี ไม่เลือกสักองค์เลย บุรุษในเมืองนั้นไม่มีใครเป็นที่พอใจพระนางคันธาเทวี ราชบุรุษจึงทูลพระราชาว่า เหลือแต่บุรุษคนหนึ่งมีรูปร่างแปลกประหลาดเหมือนเงาะป่า จึงรับสั่งให้นำตัวมาเฝ้า พระนางคันธาเทวีพอเห็นเงาะป่า เกิดความรักในใจ^๓ เพราะเคยทำบุญร่วมกันมาก่อน จึงมอบพวงมาลาให้เงาะป่า รับเงาะป่าเป็นภักศดา

พระเจ้าพาราณสี กลัวเสียชื่อเสียง ที่มีลูกเขยเป็นเงาะป่า รูปร่างพิกลแปลกประหลาด จึงให้พระธิดา และเงาะป่า ไปอยู่นอกพระนคร แต่ก็ยังไม่สบายพระทัย จึงคบคิดกับเขยทั้ง ๖ หาวิธีกำจัดเจ้าเงาะป่า. ครั้งที่ ๑ เขยทั้ง ๖ ออกอุบาย คือล่าเนื้อแข่งกัน นำมาถวายพระราชา ๖ เขยแสวงหาเนื้อทั้งวันก็ไม่ได้เนื้อแม้แต่ตัวเดียว เพราะสุวรรณสังขถอดรูปเงาะป่าออก ร่ายมนต์เรียกสัตว์ไปรวมกันหมด โดยพูดว่า ถ้าสัตว์เหล่าใดยังไม่ถึงอนิจกรรมให้หนีไป ให้มาเฉพาะสัตว์ที่ถึงอนิจกรรม ขณะนั้นเขยทั้ง ๖ พากันกลับวัง ไปพบพระสุวรรณสังขนั่งอยู่ใต้ต้นไทร นึกว่าเป็นเทวดาพากันกราไหว้ และขอเนื้อคนละตัว ใช้แก้วเจ็ดประการบูชาแลกกับเนื้อ แต่พระสุวรรณสังขไม่ยอม ให้เขยทั้ง ๖ ตัดใบหูแลกเนื้อคนละข้าง ตอนแรกเขยทั้ง ๖ ไม่ยอม สุดท้ายก็ยอม เมื่อได้เนื้อคนละตัว นำไปถวายพระราชาโดยทูลว่า เทวดาให้เนื้อมา พระราชาชื่นชมเขย ทั้ง ๖.

^๓ ในระครพื้นบ้านไทย ตอนเสด็จทวยพวงมาลานั้น นางคันธาเทวีเห็นรูปทองข้างในตัวเงาะป่าจึงเสด็จพวงมาลา

ฝ่ายสุวรรณสังข หลังจากกษัตริย์ทั้ง ๖ จากไป ก็เลือกจับเอาสัตว์ตัวหนึ่งไปผูกไว้ใกล้ปราสาท ทูลให้พระราชเสด็จมาทอดพระเนตร เป็นอันว่าครั้งที่ ๑ อุบายไม่สำเร็จ. ครั้งที่ ๒ เปลี่ยนเป็นการหาสุกร เนื้อความก็เหมือนครั้งที่ ๑ เป็นแต่ครั้งนี้เขยทั้ง ๖ ต้องตัดนิ้วแลงสุกร ครั้งที่ ๓ หาปลาถวายพระราชเสด็จ ๖ ต้องตักจุมูกแลงปลา สรุปลแล้วเขยทั้ง ๖ ต้องเสียหูนิ้วและจุมูก ทั้ง ๆ ที่เป็นอุบายของตน อุบายสามครั้งแล้วยังกำจัดเงาะป่าไม่ได้.

ร้อนถึงท้าวสักกะทรงทราบเรื่องแล้ว คิดจะช่วยสุวรรณสังข เหาะมาประดิษฐานอยู่ ณ กลางอากาศ ตรัสถามปัญหา ๒ ข้อ และทำทีคลี โดยให้เวลาพระราชเสด็จ ๗ วัน ถ้าหากคนตอบปัญหาและตีคลีกลางอากาศกับเราไม่ได้ จะประหารศรีษะพระราชเสด็จด้วยขว้อนเหล็กฯ ท้าวสักกะเสด็จกลับไป พระราชเสด็จหาคนตอบปัญหา และตีคลียังไม่ได้ เวลาล่วงไป พระราชเสด็จมีพระทัย อัครมเหสีทูลแนะนำให้ไปหาเจ้าเงาะป่า พระองค์เสด็จไปตามที่นางแนะนำ ทรงเล้าเหตุการณ์ทั้งหมดให้เจ้าเงาะป่าฟัง และสัญญาว่าถ้าเงาะป่าชนะในครั้งนี้จะยกราชสมบัติให้ครองราชย์ฯ

ในวันที่ ๗ สุวรรณสังขก็ถอดรูปเงาะออก ทั้งท้าวสักกะ และ สุวรรณสังขเผชิญหน้ากัน ปวงชนมากมายคอยดูการตอบปัญหาและการตีคลี. ปัญหาข้อที่ ๑^๔ ท้าวสักกะตรัสถามว่า ความมีดีอย่างยิ่ง ในโลกนี้และโลกหน้าได้แก่อะไร ? สุวรรณสังขทูลตอบว่า บุคคลผู้ใดทำโทษแก่คนที่ไม่ผิด ให้คนอื่นทะเลาะวิวาทกัน ทำกรรมหนัก ๕ อย่างมีฆามาบาดเป็นต้น ไม่ฟังคำสอนนักปราชญ์ บุคคลนี้ชื่อว่าทำความมีดีในโลกนี้ และโลกหน้า ฯ ปัญหาข้อที่ ๒ ท้าวสักกะตรัสถามว่า แสงสว่างอย่างยิ่ง ในโลกนี้และโลกหน้า ได้แก่อะไร ? สุวรรณสังขทูลตอบว่า บุคคลผู้ใดตั้งอยู่ในศีล ๕ บริจาคทานแก่ยากจน หมั่นฟังคำสอนนักปราชญ์ มีจิตเมตตา ตั้งอยู่ในคุณรัตนตรัย มุ่งถึงมรรคผล หรือบำเพ็ญพรตวิหาร ๔ เป็นประจำ ไม่ฆ่าสัตว์ ผู้นั้นชื่อสว่างรุ่งโรจน์ในโลกนี้และโลกหน้า.

พอจบการถามตอบปัญหา สุวรรณสังขตอบได้ทั้ง ๒ ข้อ พอถึงวาระตีคลี ท้าวสักกะก็พ่ายแพ้อีก. มหาชนพากันชมเชยสรรเสริญสุวรรณสังข มีเพียงบางส่วนที่คิดว่าสุวรรณสังขล่วงพระราชเสด็จเพื่อรับเอาราชสมบัติ. สุวรรณสังข จึงเล่าเรื่องที่หกกษัตริย์ออกไปหาปลา ตัดใบหูแลง

^๔ ปัญหา ๒ ข้อ นี้ ใน ตอนแรกถามเรื่องแสงสว่างก่อน ความมีดีทีหลัง แต่เวลาตอบ ๆ ความมีดีก่อน ฯ

เนื้อ ตัดนิ้วมือแลงสุกร และตัดจมูกแลงปลา เขยทั้ง ๖ คิดว่าเป็นเทวดา. พระราชาเห็นหนูนี้และจมูกของ ๖ เขยขาด จึงดำว่าเป็นคนไม่มียางอายุหน้าด้าน. พระชายาของ ๖ กษัตริย์ทรงกริ้วภักดาของตน ๖ กษัตริย์ก้มลงกราบแทบเท้าสุวรรณสังข (โพธิสัตว์)

พระเจ้าพาราณสี ยกราชสมบัติให้สุวรรณสังขครองราชย์แทน สุวรรณสังขครองราชย์โดยทศพิศราชธรรม พร้อมทั้งสืบหาพระมารดา ทรงทราบว่าอาศัยอยู่กับธัญชัยเศรษฐี จึงเสด็จไปรับมารดามาอยู่ด้วย ทำนุบำรุงเลี้ยงในพระนครของพระองค์เป็นอย่างดีสืบไป. ฝ่ายเมืองพรหมบุรี ทราบความเป็นไปทั้งหมด ต่างก็พากันอพยพมาอาศัยอยู่เมืองพาราณสี เพราะพระราชาในพรหมบุรีไม่ตั้งอยู่ในทศพิศราชธรรม. อำมาตย์เมืองพรหมบุรีออกตรวจดูประชาชนเห็นประชาชนน้อยลง คิดว่าพระนครพรหมบุรีพินาศแน่ เหตุพระราชาหลงเชื่อคำของปาลกเสนาบดีและนางจัมปากเทวี. อำมาตย์กราบทูลเรื่องราวที่เป็นมาทั้งหมดตั้งแต่ต้นจนจบ โดยเฉพาะเรื่องที่ปาลกเสนาบดี และพระนางจัมปากเทวีใส่ร้าย สุวรรณสังขกับมารดา. พระราชาสดับแล้วทราบความจริง จึงตรัสรับสั่งให้เหล่าเสนาอำมาตย์ไปรับสุวรรณสังข พระนางจันทาทะวี และ พระนางคันธาเทวี กลับสู่พรหมบุรี เพื่อครองราชย์แทนพระองค์.

พระนางจัมปากเทวี ทราบความนั้นแล้ว ต้องการพิสูจน์ตัวเองกับนางจันทาทะวีว่าใครเป็นคนกาลกัณณี โดยวิธีลุยไฟ. พระนางจันทาทะวีลี้ภัยก่อน โดยนางอธิษฐานว่า ถ้าข้าพเจ้าไม่ใช่คนกาลกัณณีขอให้เทวดารักษา ให้ปราศจากอันตราย ทันใดนั้นดอกบัวผุดขึ้นมารับนางจันทาทะวี เปลวไฟก็มีได้ไหม้นาง. ส่วนนางจัมปากเทวี ทรงอธิษฐานเหมือนนางจันทาทะวี พอก้าวเข้าไปในกองไฟ ๆ ไหม้นางทำกาลตายไปเกิดนรกอเวจีทันที. พระเจ้าพาราณสี จึงยกให้สุวรรณสังขครองราชย์แทน. ส่วนปาลกเสนาบดี หนีภัยไปอาศัยอยู่กับพระเจ้าปัญญาล ยุงยงให้พระเจ้าปัญญาลยกพลไปตีพรหมบุรี พระเจ้าปัญญาลยกสั่งให้ยกพลไปล้อมพรหมบุรีไว้เจ็ดชั้น พระเจ้าสุวรรณสังขทรงตกพระทัย สวมรูปงะปะปา ถือไม้เท้าทิพย์เหาะไปหานางยักษ์ที่ไปเกิดเป็นเทพธิดาในดาวดั่งส์. นางเทพธิดา มอบขรรค์ทิพย์ให้พระเจ้าสุวรรณสังข ๆ รับขรรค์แก้วเสด็จลงมาเย็นในอากาศ แก้วพระขรรค์แก้วเวียนรอบศรีษะ ด้วยอำนาจพระขรรค์แก้ว ทำให้เหล่าเสนาอำมาตย์ของปาลกเสนาบดีปวดศรีษะเหมือนจะแตกต่างร้องขอชีวิต ปาลกเสนาบดีพลัดตกจากข้างแผ่นดินสูบเสียดชีวิตในบัดนั้น ไปเกิดในอเวจีนรก. เหล่าทหาร เสนาอำมาตย์เมื่อได้ฟังกรรมเทศนาใจความว่า ผู้ใดตั้งอยู่ในศีล ๕ ผู้นั้นเมื่อตายไปจะเกิดในเทวโลก ถ้าไม่ตั้งอยู่ในศีล ๕ จะตกนรกเหมือนปาลกเสนาบดี พอจบจึงพากันกลับไปทูลพระเจ้าปัญญาลว่าถูกปาลกเสนาบดีหลอก ทูล

ความออกตัญญูของปาลกเสนาบดีให้พระราชาทรงทราบ พระองค์ตรัสสติเตียนปาลกเสนาบดีว่าเป็นคนเนรคุณ สรรเสริญพระเจ้าสุวรรณสังขพร้อมส่งเครื่องบังนการไปถวาย.

พระเจ้าสุวรรณสังขทรงครองราชย์ ทำให้ประชาชนอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข สั่งสอนมหาชนบำเพ็ญศกมีทานศีลเป็นต้น สิ้นพระชนม์ไปเกิดในเทวโลก. สุตทำยพระศาสดาตรัสถึงสาเหตุที่พระองค์ถูกลอยแพ เพราะเคยจับปูของลอยแพมาก่อน แล้วจึงประมวลสูตรว่า พระเจ้าพรหมทัต ในกาลนั้น บัดนี้เกิดเป็น พุทธบิดา พระภาษีที่ให้เรือทอง เป็นองคุดิมาล ยักษิณี เป็นนางอุบลวรรณาเถรี ทำวสักกะ เป็น พระอนุรุทธ มหาเสนาบดีผู้เชิญให้พระโพธิสัตว์ครองราชย์ เป็น โมคคัลลณะ ธนัญชัยเศรษฐี เป็น พระสีวลี นางสุวรรณจัมปาก เป็น นางจิตฺจมานวิกา นางจันทาเทวี เป็น นางสิริมหามายา นางคันธาเทวี เป็นยโสธราพิมพา บริษัททั้งหลาย เป็น พุทธบริษัท สุวรรณสังข เป็น ตถาคต.

จบความย่อในสุวรรณสังขชาดก

ความย่อในสุรพิภชาดก

พระศาสดาประทับโมฆิตาราม ระหว่างราชคฤห์และโกสัมพีทรงปรารภความ
 สรรเสริญพระองค์เป็นมูลเหตุ วันหนึ่งพวกภิกษุประชุมกันสรรเสริญว่าพระศาสดามีปัญญามาก
 ทรงฉลาดหลักแหลมและลึกซึ้ง พระศาสดาทรงทราบตรัสว่า พระเจ้าโศภย ครองราชย์ในไทยนคร
 กาลิกราชมีโอรส ๒ พระองค์ องค์ใหญ่ พระนามว่าสุรพระ องค์น้องพระนามว่า อสุรพระพระราช
 ประทานตำแหน่งอุปราชให้องค์พี่ ตำแหน่งเสนาบดีให้องค์น้อง

วันหนึ่ง พระโพธิสัตว์สุรพระเข้าเฝ้าพระบิดาทูลถามปัญหาว่าพระอาทิตย์ ๒ดวง
 เกิดขึ้นจักรวาลเดียวกันจะให้คุณและโทษอย่างไรพระบิดาตอบว่าถ้าพระอาทิตย์ ๒ ดวงเกิดขึ้นใน
 จักรวาลเดียวกันสรรพสัตว์เดือดร้อน ฝนก็ไม่ตกมหาชนก็จะถึงความพินาศพระโพธิสัตว์ตรัสถาม
 ปัญหา ๓ ข้อ พอจบปัญหาก็เกิดความสลดใจอยากออกบวชพระบิดาห้ามไม่ฟังจึงตรัสว่าถ้าบิดา
 ทิวศตให้เจ้าสีกออกมาครองราชพระโพธิสัตว์ทรงดีพระทัยจึงเดินมุ่งหน้าไปป่าหิมพานพักอยู่ได้
 ต้นไทร ได้ยินพวกหาปลาปรึกษากันว่าจะเอาขாயไปดักปลาและเต่า ปลาและเต่าแสวงหาผู้ที่จะ
 ช่วยเหลือให้เต่าใหญ่ไปขอความช่วยเหลือจากพญานาค พญานาคจึงแผ่พังพานทำให้เกิดคลื่น
 ใหญ่ พวกคนหาปลาตกใจ ไม่กล้าลงหาปลา คิดว่าเป็นผีเสื้อน้ำแต่ก็ยังคอยดูอยู่ว่าเป็นผีเสื้อน้ำ
 จริงหรือไม่ จนพญานาคแสดงอิทธิฤทธิ์ขึ้น ทำให้ฝูงปลาและเต่าเดือดร้อนต่างก็พากันตำหนิ
 พญานาค พญานาคน้อยใจหนีไปไม่กลับมาอีกเลย

พวกคนหาปลาจึงพากันลงดักขायพระโพธิสัตว์พูดเสียงดังพอพวกคนหาปลาได้ยิน
 เสียงนี้ก็เป็นเสียงผีเสื้อน้ำจึงพากันหนีไปไม่มาอีกเลย วันหนึ่งมีบุรุษคนหนึ่งยิงนกยางได้คอน
 เดินมาบุรุษอีกคนหนึ่งเห็นก็อยากได้นกจึงพูดว่าท่านยิงนกยางซึ่งเป็นพ่อของเรา บุรุษคนหนึ่งอัน
 ว่าที่เรายิงพ่อของท่านเพราะพ่อของท่านกินปลาซึ่งเป็นแม่ของเราต่างฝ่ายก็ต่างคิดว่าตนมีปัญญา
 ดีกว่าวาทกันตลอดทางไปถึงที่อยู่พระโพธิสัตว์เพื่อให้พระโพธิสัตว์ตัดสินคดีความให้พระโพธิสัตว์
 ทถามว่าตามธรรมเนียมของสัตว์บุตรธิดาย่อมถือเอาอาการบิดามารดาเป็นประมาณถ้าท่านเป็นลูก
 นกยางจริงก็ต้องบินไปบนอาศได้ ถ้าท่านเป็นลูกปลาจริงก็ต้องดำน้ำหายไปได้ทั้งสองคนจน
 ปัญญาจึงยอมความกัน

ได้ยินว่าในอดีตมีพรานคนหนึ่งชื่อว่าวิฐรพราหมณ์ มีปัญญาฉลาดเฉียบแหลมมีบุตรคนหนึ่งชื่อว่าโชติมาณพวันหนึ่งวิฐรพราหมณ์ ลงเรือสำเภาไปค้าขายต่างประเทศเรือแล่นไปถึงปากน้ำพหลนครชาวเมืองเห็นเรือพ่อค้าจอดอยู่ จึงทูลพระราชาว่าพวกนี้เป็นปัจเจกมิตร พระราชารับสั่งให้รีบสมบัติ ขนมาเก็บไว้ในคลังหลวง

วิฐรพราหมณ์คิดหาอุบายเอาทรัพย์คืนนำตัวภรรยาไปซ่อนไว้ แล้วทูลพระราชาว่าภรรยาของข้าพเจ้าหายโปรดช่วยค้นหาด้วยข้าพเจ้าเป็นพ่อค้าไม่ใช่เป็นปัจเจกมิตร(ศัตรู)พระราชาทรงเข้าพระทัยจึงรับสั่งให้ทหารค้นหาภรรยาของพราหมณ์ไปพบที่เขตของพราหมคนหนึ่งสอบถามก็รู้ว่าพราหมณ์ไม่ได้เอาภรรยาของเขาไปซ่อนไว้แต่ก็จะให้พราหมณ์เจ้าของเขตรับผิดชอบเพราะพราหมณ์ไม่ตรวจตราดูที่ของตนถึงไม่ใช่โจร ก็เหมือนโจรแล้วทรงให้เสนาอำมาตย์คืนสมบัติแก่วิฐรพราหมณ์ ได้ยินว่าพระราชามีธิดาอยู่ ๕ พระองค์ มีรูปโฉมงดงามเป็นที่หมายปองของพระราชโอรสต่างเมือง ต่างก็พากันยกกองทัพมาล้อมเมืองเพื่อขอธิดาทั้ง ๕ พระองค์ ไปเป็นอัครมเหสีทรงราชสวามีไปพร้อมจะخاب ๒ ตัว ใส่ในสมุคค์ของ ใจความว่า ตะขาบตัวไหนเป็นตัวผู้ ตัวเมียตัวไหนเป็นพี่ ตัวไหนเป็นน้องถ้าพระราชาทบได้ก็จะยกทัพกลับถ้าตบไม่ได้ก็จะยกทัพตีพระนคร

พระราชาสงวาทคนช่วยตอบปัญหาที่ไม่พบนึกถึงวิฐรพราหมณ์จึงเชิญมาตอบคำถามวิฐรพราหมณ์ เชิญเทวดามาเป็นพยาน แล้วจึงตอบปัญหาว่าจะخابตัวมีหัวและหางโต ลำตัวลีบเป็นตัวผู้ตัวมีหัวและหางลีบกลางตัวป่องเป็นตัวเมียตัวเดินก่อนเป็นตัวพี่ตัวเดินทีหลังเป็นตัวน้องพอตอบปัญหาจบพวกพระราชาก็ต่างยกทัพกลับมหานครของตนพร้อมให้สาธุการ สาเหตุที่วิฐรพราหมณ์ ตอบได้เพราะยึดถือโบราณว่าในอดีตพระเจ้าโกรัพย์ สั่งสอนโอรสทั้งสองว่าเมื่อเจ้าไปเมืองอื่นให้พี่เดินก่อนน้องเดินตามหลังเวลาครองราชให้พี่ครองราชก่อนน้องอีกเรื่องหนึ่ง เจริญพรหมวิหารเห็นตะขาบท้องแก่ไต่ไปตามขอบสระน้ำตกลงไปในบ่อถูกปูหนีบมองเห็นดาบด จึงร้องให้ดาบดช่วย ดาบสใช้ปลาตายโยนให้ปูกินแทนแล้วนำตะขาบมาเลี้ยงไว้พอเวลาตะขาบจะคลอดลูกดาบดจึงให้กระบอกไม้ไผ่สำหรับคลอดลูกแล้วถามว่าตัวไหนเป็นตัวผู้ตัวเมียเมื่อตะขาบบอกก็รู้ว่าตัวที่มีศรีษะและหางโตกลางตัวลีบเป็นตัวผู้ตัวมีศรีษะและหางลีบกลางตัวป่องเป็นตัวเมีย

อยู่มาไม่นานท่านวิฐรพราหมณ์ก็ตาย โชติมาณพเจริญวัยเป็นนายสำเภาใหญ่แทน

พอนี้มาถึงคำฟ้องว่าอย่าไปค้าขายเมืองพหลเด็ตขาดเพราะพระราชาก็เป็นคนขี้โกงโกหกเก่งโชติ
มานพไม่เชื่ออยากจะพิสูจน์ด้วยตนเองจึงบรรทุกสินค้าและเรือแล่นไปเมืองพหลถูกบุรุษ ๔ คน
โจทย์สุดท้ายก็พ่ายแพ้ เหตุการณ์ในนครพหลก็เป็นเช่นกับพราหมณ์ และวิฐรพราหมณ์ มาขาย
แต่ปัญหาที่วิฐรพราหมณ์และโชติมานพแก้ไม่เหมือนกัน วิฐรพราหมณ์แก้สัตตปทิก ปัญหาโชติ
มานพแก้มฤททิปัญหา ในปัญหาทั้งสองพอกแก้ได้ต่างก็ช่วยรักษาภูเมืองไว้พระเจ้าพหลจึงยก
พระธิดาให้โชติมานพ

โชติมานพครองราชโดยทศพิราชธรรมสอนประชาชนให้รักษาศีล ๕ เป็นประจำ
ชื่อเสียงของพระองค์ฟุ้งขจรไปพระราชาก็ในเมืองต่างเครื่องบรรณาการมาไม่ขาด โภธิสัตว์สุรภ
นำเรื่องราวมาเล่าจบแล้วจึงกล่าวว่า การไม่คบคนพาล คบบัณฑิตสองข้อนี้เป็นมงคลอันสูงสุด
พระพุทธเจ้าทั้งหลายสรรเสริญอาจจะให้พ้นอันตรายทั้งได้เหมือนกับพหลนครซึ่งพบวิฐรบบัณฑิต
และโชติบัณฑิต เป็นต้น เมื่อพระศาสดา ทรงนำพระเทศนามาตรัสไว้ว่า ภิภษุทั้งหลายพระตถาคต
ใช้ว่าจะมีปัญญามาก ในกาลนี้เท่านั้น แม้ในกาลก่อนก็เหมือนกันและทรงประกาศอริยสัจ
มหาชนอันมากตั้งอยู่ในมรรคผลมีโสดาเป็นต้น แล้วจึงประมวลสูตรไว้ว่า ภูทองในกาลครั้งนั้น
กลับชาติมาเกิด เป็น พระราหุล กาสหายเป็นพระกาฬุทายี พรานเป็นพระจันทเถร เสือโคร่ง เป็น
พระองค์อุลิมาร รุกขเทวดา เป็น นางเขมา นกยูงเป็นกัจจายนะ กิณนร เป็น พระกัสสป ท้าวสักก
เป็นพระอนุรุธ วิสสุกรรมเทพบุตร เป็น พระจันทเถร พญาแร้งเป็นพระโมคคัลลานะ พระราช
บิดามารดาของสุรภ เป็น มหาราชกุมาร พระอสุรภ เป็นพระอานนท์ พระสุรภดาบส เป็น
พระตถาคต

จบความย่อในสุรภชาดก

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระมหาอาคม สุขณีโก (แก้วใส)
- เกิด : วันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๔
- สถานที่เกิด : เกิดบ้านเลขที่ ๒๗ หมู่ที่ ๔ ตำบลไค้ปูน อำเภอห้วยผึ้ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ปัจจุบัน
บ้านเลขที่ ๑๔๓ หมู่ที่ ๙ ตำบลนาหว้า อำเภอปทุมราชวงศา จังหวัด
อำนาจเจริญ ๓๗๒๙๐
- บรรพชา : วันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๗ วัดดอนโฆสิตาราม ตำบลหนองบัว อำเภอ
บ้านแพง จังหวัดสมุทรสาคร พระครูสาครปริทัต พระอุปัชฌาย์
- อุปสมบท : วันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ วัดพิชัยสงคราม ตำบลปากน้ำ อำเภอ
เมือง จังหวัดสมุทรปราการ พระสมุทรเมธี พระอุปัชฌาย์
- การศึกษา : พ.ศ. ๒๕๔๑ จบพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.บาลีพุทธศาสตร์) วิทยาเขตบาฬี
ศึกษาพุทธโฆส รุ่นที่ ๔๔
: พ.ศ. ๒๕๔๕ จบป.ธ. ๙ สำนักเรียนวัดสลักเหนือ จังหวัดนนทบุรี
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดศรีโคร ตำบลเสนางคนิคม อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ
๓๗๒๙๐
- ตำแหน่งหน้าที่ : เจ้าคณะอำเภอเสนางคนิคม
: รองเจ้าอาวาสวัดศรีโคร

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระมหาอาคม สุมณีโก (แก้วใส)
- เกิด : วันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๔
- สถานที่เกิด : เกิดบ้านเลขที่ ๒๗ หมู่ที่ ๔ ตำบลไค้ปูน อำเภอห้วยผึ้ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ปัจจุบัน
บ้านเลขที่ ๑๔๓ หมู่ที่ ๙ ตำบลนาหว้า อำเภอปทุมราชวงศา จังหวัดอำนาจ
เจริญ ๓๗๒๙๐
- บรรพชา : วันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๗ วัดดอนโฆสิตาราม ตำบลหนองบัว อำเภอ
บ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร พระครูสาครปริทัต พระอุปัชฌาย์
- อุปสมบท : วันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ วัดพิชัยสงคราม ตำบลปากน้ำ อำเภอ
เมือง จังหวัดสมุทรปราการ พระสมุทรเมธี พระอุปัชฌาย์
- การศึกษา : พ.ศ. ๒๕๔๑ จบพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.บาลีพุทธศาสตร์) วิชาเขตบาฬี
ศึกษาพุทธโฆส รุ่นที่ ๔๔
- ที่อยู่ปัจจุบัน : พ.ศ. ๒๕๔๕ จบป.ธ. ๙ สำนักเรียนวัดสลักเหนือ จังหวัดนนทบุรี
- ตำแหน่งหน้าที่ : วัดศรีไคร่ ตำบลเสนางคนิคม อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ
๓๗๒๙๐
- ตำแหน่งหน้าที่ : เจ้าคณะอำเภอเสนางคนิคม
: รองเจ้าอาวาสวัดศรีไคร่